

Inv. A. 44.275

CARTE DE **LIMBA ROMÂNĂ**

PENTRU

CLASA A III-a A ȘCOALELOR SECUNDARE
(Licee, Gimnazii, Școale Normale, Seminarii).

DE

N. CARTOJAN

și

I. A. RĂDULESCU-POGONEANU

Profesor Universitar

Profesor Universitar

Profesor de l. română la Seminarul
Pedagogic Universitar din București.

Directorul Seminarului Pedagogic
Universitar din București.

Aprobată de Ministerul Instrucțiunii.

EDITURA „SCRISUL ROMÂNESC” - CRAIOVA

Ne-a îndemnat să alcătuim aceste cărți de școală pentru cursul de limba română dorința de a contribui la însuflețirea acestui învățământ.

Am căutat să înnoim, cel puțin în parte, materialul de lectură și atmosfera celorlalte părți ale cursului. Am ales bucăți care să înalțe sufletele tinerimei, să le întărească, să le încânte prin armonia lor și să le dispună spre proprie cugetare.

Pentru hrana sufletească a tinerimei noastre, pentru contactul ei cu viața și cugetarea poporului nostru, pentru cunoașterea țării și a sufletului deplin al națiunii noastre, am făcut o parte mai mare decât se face de obicei în manualele școlare literaturii noastre populare din toate ținuturile României și chiar unor producțiuni (populare ori culte) cu înfățișare regională. Credem că e necesar ca toți fiii patriei să ia cunoștință și de unele ca acestea: cei din regiunile respective să-și regăsească în unele bucăți dulcele lor graiu de acasă, și toți să învețe a respecta și a iubi aceste forme interesante, care fac farmecul și originalitatea unei limbi, iar nu să se rușineze de ele, socotindu-se micșorați când le-ar rosti.

Din literatura cultă, ne-am silit să alegem din opere ale scriitorilor însemnați, ferindu-ne de ceea ce e dulceag, artificial, căutat, ori cu o privire amară sau ușuratecă asupra lumii.

Ne-am preocupat ca ceea ce dăm spre lectură copiilor

noștri să fie spus în limbă frumoasă, să fie plin de cugetare curată și de simțire adevărată, să nu împingă spre descurajare sau spre privire batjocoritoare a lumii. De aceea ne-am adresat de preferență sufletelor pline de avânt ale scriitorilor noștri clasici și produselor limpezi, senine și înviorătoare ale creațiunii anonime a neamului nostru întreg, socotind că în deosebi spre aceste izvoare de cugetare și de frumusețe trebuie să îndreptăm tinerimea noastră, spre a-i ajuta să păstreze legătura necurmată cu izvoarele adânci și nescacate ale vieții naționale.

Prin lămuriri ce însoțesc textele și prin temele propuse pentru lucrări, am căutat să dăm elevilor prilej de a-și îmbogăți cunoașterea limbii, a-și întări simțul limbii materne și priceperea nuanțelor, a-i simți viața, originalitatea și frumusețea ei.

Am dat uneori lămuriri și pentru unele cuvinte sau expresiuni care ne sânt foarte familiare nouă celor din vechiul regat, dar mai puțin celor din provinciile nouă; la unele am indicat și originea lor, spre a face pe copii să aibă pe nesimțite o perspectivă a procesului de viață și de dezvoltare al limbii.

Ne-am silit ca și partea consacrată gramaticii să aibă ceva mai multă atracție pentru copii, să le deștepte ceva mai mult interes, prin prezentarea mai puțin aridă a teoriei gramaticale și prin noutatea ori vioiciunea exemplor. Acestea, luate adesea din literatura populară apropiată de gustul și viața copiilor (gâcitori, basme ș. a.), înfățișează și în sine (nu numai pentru scopul didactic urmărit) un interes real pentru cugetarea și felul de viață al copiilor.

Ne-am ferit, pe cât am putut, de acele exemple tradiționale din manuale, care prin banalitatea și uscăciunea lor omoară orice pricepere voioasă a formelor limbii.

Ne-am preocupat să alegem bucățile de lectură po-

trivit cu viața sufletească a copiilor. Le-am grupat în cicluri, pe cât s'a putut în legătură cu viața naturii și cu sentimente fundamentale ale vieții omenești organizate în viața de familie și în viața națională; am tins astfel spre mari unități organice, care să învâluie fiecare bucată într'o atmosferă sufletească mai largă, prielnică unei înțelegeri mai vii și mai calde.

Fiind de părere că lectura bucăților din manual trebuie să pregătească, de la început chiar, cunoașterea directă a literaturii naționale, am dat scurte însemnări despre unele produse ale literaturii populare, precum și date sau elemente biografice care să apropie pe scriitori de sufletul copiilor și să trezească dorința de a le citi operele.

Toate aceste manuale pentru cursul de limba română, de la clasa I—VIII, formează un corp unitar; materialul de informație și de lămurire se completează de la clasă la clasă.

În alcătuirea lor ne-am călăuzit de experiența noastră ca foști profesori de limba română la liceu, precum și de cea pe care o avem ca profesori la Seminarul pedagogic universitar.

O deosebită grijă am dat explicării cuvintelor din texte. N'am lăsat nelămurit nici un cuvânt mai rar sau mai puțin cunoscut de copii și am căutat să dăm cât mai limpede și cât mai precis înțelesul, socotind că unul din rezultatele însemnate ce trebuie să urmărească școala în cultivarea elevilor trebuie să fie claritatea și preciziunea noțiunilor ce întâlnesc și de care se servesc în cugetarea lor proprie.

În aceste lămuriri, am indicat adesea, precum am spus, și originea cuvintelor, mai ales a celor de proveniență streină fondului original al limbei noastre. Am făcut-o aceasta, pe de o parte, spre a deștepta în copii, încetul cu încetul, un simț mai intuitiv al vieții limbei și al influențelor ce s'au exercitat asupra ei, iar pe de alta — fără a cădea în pornirea neștiințifică a latiniștilor — spre a-i face să vadă că adesea cuvântul de origine

streină a înlocuit și tinde să innăbușe un cuvânt propriu al nostru, din străvechiul fond romanic.

Multe cuvinte streine, împrumutate cu prea mare ușurință, fără nevoie, în cursul veacurilor, de la toți vecinii și stăpânii (uneori și de la robii noștri, Țigani), sunt nu numai semne de nepăsare și de slăbiciune națională, — stări pe care trebuie să le înlăturăm din jirea noastră, ci adesea dau limbii noastre, armonioase și delicate, o înfățișare greoaie, supărătoare la auz, neestetică.

Văzând echivalentele vechi și mai plăcute la auz, elevii vor fi de la sine aduși să cugete că e mai distins și mai românesc a zice, de exemplu, secure în loc de topor, mereu sau într'una în loc de ruteanul hojma, pânțece în loc de vulgarul burtă, ș. a. m. d.

Un curs viu de limba și literatura română trebuie să aibă ca rezultat, în cultivarea tinerilor Români, între altele, și întărirea conștiinței naționale în vorbirea, în gusturile, în aspirațiile și în faptele lor.

În ce privește gramatica, programa analitică cerând de la clasa II înainte, cum se și cuvine, nu numai chestiunile rezervate clasei respective, ci și o repetare a celor tratate în clasele anterioare, am păstrat în manualele claselor II—IV și chestiunile tratate în clasele precedente. Elevii vor avea astfel în fiecare clasă toate chestiunile de gramatică tratate până atunci, iar în manualul clasei a patra sistemul întreg al gramaticii limbei române, la care să poată recurge apoi, la nevoie, și mai târziu.

Vom fi recunoscători celor care ne vor face cinstea de a ne ajuta în străduințele noastre, alături de ale atâtor altor colegi, pentru cultivarea tinerimei noastre, comunicându-ne observări ce ar avea de făcut, după lectura sau după întrebuințarea în clasă a acestor manuale.

O NUNTĂ DIN BASME.

(Sfârșitul poeziei *Călin*)

De treci codrii de aramă, de departe vezi albind
Și-auzi mândra glăsuire a pădurii de argint.
Acolo, lângă isvoare, iarba pare de omăt,
Flori albastre tremur' ude în văzduhul tămâiet..
Mii de fluturi, mici, albaștri, mii de roiuri de albine
Curg în râuri sclipitoare peste flori de miere pline;
Umplu aerul văratic de mireasmă și răcoare
A popoarelor de muște sărbători murmuitoare.
Lângă lacul care 'n tremur somnoros și lin se bate,
Vezi o masă mare 'ntinsă, cu făclii prea luminate,
Căci din patru părți a lumii împărați și 'mpărătese
Au venit ca să serbeze nunta gingașei mirese:
Feți-frumoși cu păr de aur, smei cu solzii de oțele,
Călătorii cei din zodii și șagalnicul Pepele.
Iată craiul, socru mare, răzimat în jilț cu spată,
El pe capu-i poartă mitră și-i cu barba pieptănată.
Țeapăn, drept, cu schiptru'n mână, șede'n perine de puf
Și cu crengi îl apăr' pajii de muscuțe și zăduf.
Acum iată că din codru și Călin, mirele, ese,
Care ține 'n a lui mână mâna gingașei mirese.
Ii foșnea uscat pe frunze poala lungă-a albei rochii,
Fața-i roșie ca mărul, de noroc i-s umezi ochii.
La pământ mai că ajunge al ei păr de aur, moale,
Care-i cade peste brațe, peste umerele goale.
Astfel vine mlădioasă, trupul ei frumos îl poartă,
Flori albastre are'n păru-i și o stea în frunte poartă.

Socrul roagă 'n capul mesei să poftască să se pună
 Nunul mare, mândrul soare, și pe nună, mândra lună.
 Și s'așează toți la masă, cum li-s anii, cum li-i rangul;
 Lin vioarele răsună, iar cobza ține hangul.
 Dar ce sgomot se aude? Bâzâit ca de albine?
 Toți se uită cu mirare și nu știu de unde vine,
 Până văd painjenișul între tufe ca un pod,
 Peste care trece 'n sgomot o mulțime de norod.
 Trec furnici, ducând în gură de făină mării saci,
 Ca să coacă pentru nuntă și plăcinte și colaci,
 Și albinele-aduc miere, aduc colb mărunț de aur,
 Ca cercei din el să facă cariul, care-i meșter faur.
 Iată vine nunta'ntreagă — vornicel e-un grierel,
 li sar purici înainte, cu potcoave de oțel;
 In veșmânt de catifele un bondar rotund în pântec
 Somnoros, pe nas, ca popii, glăsuește 'ncet un cântec;
 O cojiță de alună trag locuste, podu-l scutur,
 Cu musteața răsucită șede 'n ea un mire flutur;
 Fluturi mulți, de multe neamuri, vin în urma lui — un lanț,
 Toți cu inime ușoare, toți șăgalnici și berbanți;
 Vin jânțarii-lăutarii, gândăceii, cărăbușii,
 Iar mireasa viorică i-aștepta 'ndărătul ușii.
 Și pe masa 'mpărătească sare-un grier, crainic sprinten;
 Ridicat în două labe s'a 'nchinat, bătând din pinten.
 El tușește, își încheie haina plină de șirături:
 „Să iertați, boieri, ca nunta s'o pornim și noi alături”.

Mihail Eminescu

(1850-1889)

(din volumul *Poezii*).

Din copilăria pictorului Grigorescu.

Pictorul Nicolae Grigorescu s'a născut la 15 Maiu 1834, în satul Pitaru, din județul Dâmbovița. Părinții lui, Ion și Ruxanda Grigorescu, din București de locul lor, țineau moșia Pitaru în arendă... Cu toată vieța lor simplă, de gospodari cumiști și fără pretenții, cu toată munca și stăruința ce au pus, n'au știut ieși deasupra nevoilor...

N. Grigorescu : Păstorita.

Gurile se 'nmulțeau și bucăturile începeau să se numere. Nenorocul, ca de obicei, intrând, lăsase ușa deschisă. După un șir de ani răi, muri pe neașteptate cel care aducea pâine 'n casă. Rămâneau șapte copii mici, între patru și doisprezece ani. În Cărămidari, la marginea Bucureștilor, trăia o mătușă: Ruxanda, săracă și bună. Ii primi la ea, în căsuța ei veche și curată, îi primi cu drag, așa cum numai săracii știu să primească.

De aici porneau cele dintâiu amintiri ale pictorului.

„Cu acul ne-a crescut pe toți biata mamă. Ș’odată n’am auzit-o plângându-se, ori blestemând, ori spunând vr’o vorbă rea! S’a trudit sărăcuța de ea, ș’a învățat singură să citească și să scrie, ca să ne poată învăța și pe noi puțină carte. Că ce școli erau pe vremea aia? De dimineață până ’n noapte muncea și ne îngrijea s’avem de toate. Sūrurile începeau să coasă și ele. Un frate mai mare intrase ucenic la un unchiu al mamei, zugrav de biserici...

Se vede că era ’n neamul nostru; că mult îmi mai plăceau mie icoanele, când eram mic! Pentru mine, sfinții erau vii; stam cu sfială înaintea lor și eram încredințat că și ei se uitau la mine; m’așteptam să-i aud vorbind, să-i văd mișcându-se, ridicând mâna să mă binecuvânteze.

La zece ani, am intrat și eu la iconar. Dar era un om sucit, și rar auzeai o vorbă cum se cade din gura lui. Mă puneă să mătur, să-i legăn copilul; și când voiam să mă uit și eu cum zugrăvește, mă lua la goană.

Numai câteodată, când îi frecam colorile, mă lăsa pe lângă el; atunci eram în culmea fericirii. Imi vorbea blând, îmi arăta cum se fac sfinții — mă uitam la el ca la un Dumnezeu. După doi ani, m’am întors acasă ș’am început să fac singur iconițe.

Era vară. Duminica mă duceam la Obor. Imi așterneam hăinuța jos, îmi întindeam marfa pe ea și-mi așteptam mușterii, ca orice negustor. Treceau femei sărace, oameni de la țară, mă ’ntrebau cine le-a zugrăvit, le spuneam că eu... și cumpărau; bieții oameni ziceau că-s icoane cu noroc, că-s de la copil nevinovat. Doamne, cu ce bucurie am venit eu acasă după cea dintâi afacere a mea! Făcusem vre-o zece sorcoveți — și când i-am pus mamei în mână, s’a uitat la bani, apoi la mine, și m’a întrebat îngrijorată de unde-s; că eu lu-

crasem pe ascuns icoanele. Când i-am spus, m'a sărutat, a dat să zică ceva și s'a întors repede cu fața spre fereastră, că-i venea să plângă. Acea a fost, poate, cea mai fericită zi din viața mea. Eram mare: aduceam parale în casă, bucurie la ai mei, cu munca mâinilor mele. Cine mai era ca mine?"

Din umbra aceasta, din cuibușorul acesta bătut de vânturi s'a ridicat marele Grigorescu...

Alexandru Vlahuță

(1858.1919)

(Din volumul *Pictorul N. I. Grigorescu. Viața și opera lui*).

Pictorul Nicolae Grigorescu.

LĂMURIRI.

Cărămidari: o mahala a Bucureștilor.

sorocovăț (cuvânt din rutenește): = monedă valorând, ca și sfașul, vreo 40 de centime.

Obor: locul târgului săptămânal, la Moși, „târgul de afară”.

Lucări: Ce fel de oameni par mama, mătușa, zugravul?

MAMA.

Din vârsta fericirii fără minte
Icoane dragi mi-apar mereu 'nainte:

De lume răzlețită și sfioasă,
În ramă de salcâmi, zăresc o casă.

Și 'n casă, într'un colț întunecat,
Văd un copil, de mama lui certat...

El mâinile și 'ntinde spre iertare —
Dar ea-i tăcută și ne'ndurătoare.

Din toți câți trec, nu-i nimeni să-l aline!
Și plânge 'nnăbușit copilul —
Ș'adoarme în suspine...

Dar peste noapte-o biruește dorul —
Din somnu-i sare mama,
Și spre ungherul unde-i doarme-odorul
Pășește 'n vârful degetelor numa...

Pe somnul lui cel lin
Duiosă se 'nclină —
De-al vieței sale chin
Un zâmbet i-anină.

Sbucnește făr' zăgaz
Iubirea ei mută,
Și plânsul lui obraz
Plângând îl sărută.

Și mii de mângâieri
Pe creștet i-adună —
De ziua cea de ieri
Ce dulce-l răzbună!

gul munților, pe-o colină desvălită, bogată în isvoare de petrol. Aici trăește, într'o căsuță retrasă, departe de zgomotul lumii, cel mai mare artist al neamului nostru — pictorul Grigorescu.

În ce lumină fermecătoare ni se arată frumusețile țării pe pânzele acestui maestru! Sub ceruri albastre, calde, pe întinse răsări de plaiuri, pasc turme de oi; un cioban

N. Grigorescu : Un cioban stă rezemat în băta.

sta răzemat în bătă pe o muche de deal; păduri ruginite de toamnă își scutură frunza, — nori albi, ușori, se mișcă pe de-asupra lor; pe văi depărtate sclipesc râuri de argint; căsuțe albe, vesele, se ivesc dintre copaci; de pe colnic coboară încet, alene, boi, înjugați la care încărcate cu fân; într'un nor de praf trece pe drum

N. Grigorescu: O țărăncă la o tufă albă de mesteacăn.

o laie de țigani; o țărană înaltă, sveltă, pășește agale și toarcă, ducând la păscut un cârd de viței... Și nu știu ce aer de bunătate, de liniște și de curată și înălțătoare iubire plutește în jurul acestei lumi, ieșite din mâna artistului, — o lume sănătoasă, în care toate trăesc: un colțisor de pajiște, o tufă subțire și albă de mesteacăn, o gingașă floare de câmp,— vii, te privesc din tablou. Iți surâd, îți vorbesc cu drag și ce de lucruri frumoase-ți spun de țara ta!

Ieșim înseninați din casa maestrului, ca dintr'o biserică în care ne-am rugat. Ni-s plini încă ochii de atâta lumină și când, după un ceas de urcuș prin pădure, scoborâm în valea deschisă a Doftanei, ni se pare că luncile verzi și casele albe de pe poalele măgurilor, și vitele ce pasc, și cârciuma de la drum și malurile rupte ce se depărtează în susul văii spre Teșila, sunt po-doabe desprinse de pe pânzele artistului.

Alexandru Vlahuță

(Din volumul *România pitorească*).

LĂMURIRI.

laie (de țigani): ceată de Țigani nomazi.

Vasile Porojan

Mircești, 1880.

*Amice*¹,

Am pierdut zilele trecute un tovarăș de copilărie care purta un nume mai mult de șatră decât de salon, căci se numea Porojan! El a fost unul din robii noștri, țigan lingurar, de soiul lui, însă pitar de meserie.

Mărturisesc că m'am simțit cuprins de o adâncă

1. Scrisoarea aceasta e adresată de marele nostru poet Vasile Alecsandri prietenului său scriitorul Ion Ghica.

mâhnire, când am aflat că el s'a mutat cu șatra pe ceea lume, ca mulți din contemporanii mei, boieri, țărani și țigani, cu cari m'am încălzit la soarele Moldovii, timp de o jumătate de secol și mai bine! Am pierdut în Vasile Porojan pe cel de pe urmă martor al începutului vieții mele, rivalul meu în jocul de arșice și în asvârlirea de pietre pe deasupra bisericii Sfântului Ilie din Iași, vecină cu casa părintească.

Valurile lumii și treptele sociale ne-au despărțit de mult unul de altul, eu înălțându-mă pe scară mai până în vârful ei², și el rămânând jos, fără a putea pune piciorul nici măcar pe întâia treaptă; însă acum 50 de ani eram amândoi egali dinaintea soarelui, fiind de o potrivă pârliti de dânsul, și formam o păreche nedespărțită, de cum răsărea lumina zilei, până ce apunea. Poamele din grădină nu apucau nici odată a se coace, din cauza noastră, căci amândoi știam a ne acăța ca veverițele pe vârfurile cele mai înalte ale copacilor roditori. Evreii nu mai îndrăzneau a trece pe strada casei noastre, din cauza sburăturilor de pietre cu care-i împrășcam.

Meșteri în arta de a fura merele și perele de pe crângi; îndrăzneți la asaltul stogurilor de fân, din vârful cărora ne plăcea a ne da de-a rostogolul, neobosiți la „Puia-Gaia”, la „Poarca”, la „Țârca”, și chiar iscoditori de noi jocuri, eram mândri unul de al-

2. Alecsandri fusese propus pe lista celor ce puteau fi aleși Domn al Moldovei după convenția de la Paris (1857)) și prietenii lui îi și propuseseră să primească a fi ales; dar, ca și prietenul său Costache Negri, Lascăr Catargi și alți tineri deputați din partidul național, el a refuzat, învoindu-se cu toții să aleagă pe colonelul Alexandru Cuza.

Alecsandri a fost apoi scurt timp ministru de externe al Moldovei și mai târziu, după proclamarea regatului, ministru plenipotențiar al României la Paris.

61193

tul!... Singura deosebire, ce exista între noi doi, consta într'aceea că, pentru făr'-de-legile noastre copilărești, numai Porojan era pedepsit de către jupăneasa din casă, mama Gahița! Câte bătăi a mâncat el sârmanul, pe socoteala mea!... De-abia scăpat din mâinile jupănesei cu chica topor și cu obrajii bujorați de palme, el alerga la mine, și, uitând usturimea, mă îndemna să ne jucăm în puf. Eu îl mângâiam, dându-i câteva parale turcești, ca să cumpere alviță și simit, două friandise, cum zic Francezii, două *Delicatessen*, cum zic Nemții, pentru care Porojan era în stare să-și vândă căciula, dacă ar fi avut-o, și eu în stare să-mi dau papucii din picioare.

Ce talent avea el pentru confecționarea arcelor de nuiete cu săgeți de șindrilă! Cum știa de bine să înalțe smei de hârtie poleită până sub nori și să le trimeată răvașe pe sfoară!... Acei smei cu cozi lungi erau fabricați de dascălul bisericii și purtau pe fața lor următoarele cuvinte serise cu slove cirilice:

„Afurisit să fie cu tot neamul lui și să ardă în „jeratecul iadului acel care ar găsi acest smeu căzut „și nu l-ar aduce în ograda Sfântului-Ilie”.

Smeul, sforăind, purta acest blestem pe de-asupra orașului, fiind pândit de toți băieții mahalalelor; și, când i se întâmpla să cadă din văzduh, devenea prada lor; blăstemul nu producea nici un efect, din cauză că hoții nu știau carte; însă Vasile Porojan pleca îndată, ca să-și găsească paguba, sărea peste zaplaze, peste garduri, până ce da de hoți, începea ceartă cu ei și câte odată isbutea a se întoarce cu o bucătică din coada smeului în mână, iar mai adese-ori venea cu părul vâlvoi și cu cămeșa ruptă.

Atunci fața lui se posomora și ochii lui se aprindeau de dorul răzbnării. Cu o iscusință de sălbatic, el își pregătea armele, adică o piatră rotundă, legată de capătul unui pac de safră, și, când vedea pe de-a-

supra capului înălțându-se vre-un smeu străin, de odată asvârlea piatra în văzduh și o asvârlea cu atâta măiestrie, încât piatra sbura totdeauna pe de-asupra sforii smeului și cădea iar lângă el.

„Al nostru-i, cuconașule!...” striga Porojan cu glas triumfător; și, în adevăr, trăgând șfara lui, încălciță de aceea a smeului, acesta în curând cădea în mâ-nile noastre.

Ce bucurie!... Nici o comoară nu putea plăti acea izbândă.

Tovarășul meu, pe lângă aceste dispoziții de știință strategică, mai posedă și aplecări artistice: el suna din drâmbă cu un talent, la care nu am putut ajunge nici odată și pe care-l admiram mai mult decât am admirat mai târziu talentul lui Liszt...; știa să imiteze șuerul șerpilor și să-i cheme astfel la el, când ne rătăceam împreună prin fânețele înflorite din lunca de la Mircești...; însă toate aceste aptitudini ale lui fiind nesocotite, el a fost destinat a deveni pitar.

Intr'o bună dimineață, Porojan a fost dat pe mâna unui brutar, pentru ca să învețe a plămădi pâni, ciurecuri, colaci, cozonaci, etc., și eu am fost trimes la pensionul d-lui Victor Cuenim, ca să învăț tot ce se învăța pe atunci: un pic de franțuzească, un pic de nemțească, un pic de grecească și ceva istorie și ceva geografie pe de-asupra.

Adio nepăsare a copilăriei! adio libertate! adio fericire!

Ce-o fi pățit tovarășul meu sub lopata brutarului, nu știu; dar cât pentru mine, mi-aduc aminte că, lipsit de Porojan, îmi părea că eram o ființă fără umbră.

Acea vieață nouă, de școlar închis în sala de studiu, ghemuit pe un pupitru și condamnat a învăța pe

de rost verburi franceze, germane și grecești; obligația de a ne trezi dimineața în sunetul unui lighian de alamă, lovit ca un tam-tam chinezesc de doamna Cuenim; sila la care elevii erau supuși de a mânca bucate cu care nu erau deprinși; o mie de mici mizerii ce sunt legate de bietul copil ieșit din casa părintească: foamea, frigul, neodihna și examenele zilnice a profesorului, mă aduse la o disperare amară... Deși luam parte la jocurile camarazilor mei, când suna ora de recreație, însă cea mai scumpă petrecere a mea consista întru a mă sui pe capra unei trăsuri vechi și părăsite sub o șură deschisă din toate părțile. De acolo priveam cu melancolie dealurile Socolei, mișcarea nuorilor pe întinderea cerului, trecerea cârdurilor de cocoare din aer, drumul vestit a Bordii, ce ducea în țara-de-jos, și mai ales orizontul albastru, orizontul necunoscut și plin de-o atragere misterioasă... Dorul de călătorii se deșteptase în mine, de când într'o noapte doi școlari, frații Cuciuc, ne povestiră nenorocirile lui Robinson Crusoe; de atunci mintea mea devenise un muzeu de tablouri ce reprezentau corăbii sfărâmate de stânci, valuri de mare umflate cât munții, cete de sălbatici cari frigeau oameni pentru ospățul lor, etc.

Un rege alungat din țara lui și-a fi aducând adeseori aminte de tronul său aurit. Astfel îmi aduc aminte eu de capra trăsuri de sub șopron. În momentele ce stam aruncat pe ea, imaginea lui Porojan trecea pe dinaintea ochilor mei țintiți, însă nu neagră și veselă, ci pudruită cu făină și umilită de această albeață nefirească. După dânsa veneau figurile celorlalți robi servitori din casa părintească și anume: Stoica, vizitiul tatălui meu, care avea mania de a fura tingirile cu bucate din curțile boierești, pe unde părintele meu se ducea în vizită, și le ascundea în lădița trăsuri, fără a se gândi că va fi trădat de

mirosul bucatelor și de zinghenitul tingirilor, urducate pe pavea; Costachi bucătarul, care nimerea foarte bine sarmalele, iahniile, ostropăturile, etc., dar se încurca în blanmangele, căci le da un miros de sopen..., *inde* era obligat să le mănânce întregi.

Cât pentru Poroaj, el deveni un pitar de frunte, sub ciomagul profesorului său și fu ridicat la rangul de ciurecar al casei. Cariera lui fu astfel desemnată pe gura cuptorului, cu litere neșterse, de cărbune!... Domnii țării puteau să se mazilească, datinile puteau să se schimbe în Moldova, fața lumii putea să se prefacă în orice mod, eu, tovarășul lui de odinioară, puteam să devin, din simplu comis ce eram, postelnic-mare, ministru, Domn¹, chiar!... Porojan avea să rămână pitar și numai pitar, până la sfârșitul vieții sale!... Stranie nedreptate a soartei!

Din ziua tristă a despărțirii noastre, numai Duminicile ne mai întâlneam, în curte, când ne întorceam de la pansioanele noastre, și atunci recâștigam tot timpul pierdut cu studiul... Ambiția noastră era de a chiti și a sburdăi cu pietricele late și rotunde pe palamarul bisericii Sfântului-Ilie, când el, suit în clopotniță, bătea toaca, executând varietăți fantastice cu ciocanul de lemn pe scândura spânzurată alături cu clopotele. Intr'o zi, avuiu satisfacerea de a-l lovi peste mână tocmai când obținea un admirabil efect de toacă. Auzirăm un răcnet în naltul cerului și pe urmă o grindină de amenințări care cădea de sus pe capul nostru. Fiind însă că distanța ce ne despărțea de palamarul virtuos era mare, i-am răspuns prin o nouă bombardare și, ca Parții, am rupt-o de fugă, voinicește. Victima noastră se plânse la dascăl, dascălul la diacon, diaconul la preot, preotul la jupâ-

1. Vezi nota precedentă.

neasa Gahița. Restul acestor plângeri succesive a fost că îndată furăm prinși pe 'mprejurul bisericii și duși înaintea maicei mele, care mă dojeni puțin, cu blândețe, și apoi mă șterse de sudoare pe obraz.... Iar Porojan plăti gloaba pentru amândoi... Sărmanul! Mult l-a costat onorul de a fi tovarășul de nebunii al 'conășului!

Sunt dator însă a mărturisi că amicul meu știa să rabde suferințele cu un stoicism antic.

Nici țipa, nici vărsa lacrimi, dar plângeam eu pentru dânsul.

În sfârșit, sună ora unei despărțiri complete!... În vara anului 1834, d-nul Cuenim dusese elevii săi pe malul Prutului pentru petrecerea vacanțiilor. Eram în gazdă pe la casele țărănești din satul X. și ne găseam la largul nostru: veseli, nebuni, sburdalnici ca rândunelele. Între sat și râu se ridica un buchet de copaci rari și pletoși, care devenise arena jocurilor noastre. Adăpostiți la umbra lor, priveam Cazacii de pe cea mal, înarmați cu sulii lungi și, când ne scăldam, strigam la ei: „*Zdraste ciolovec!*”, ca și când am fi salutat pe Cesar.

Ședeam într'o amiază culcat la tulpina unei răchiți, crezându-mă că-s Robinson Crusoe și așteptând să apară de după copaci o ceată de sălbatici, când zării de odată figura lui Porojan!

— Vasile!... am strigat cu bucurie... Vasile!...

— Eu, cuconășule, răspunse Porojan. Am adus o scrisoare a boierului lui domnul Cuenim.

— Și te-a trimis pe tine?

— Ba nu; dar m'am luat pe urma slujitorului de la Visterie care a fost însărcinat cu scrisoarea. Mi-era dor să te mai văd odată, cuconășule, pân' a nu te duce la Paris.

— La Paris? Eu?

— Așa... am auzit vorbind fetele de sus, că boierul a hotărât să te trimeată la carte, tocmai în fundul lumii... și am venit să te rog să mă iei cu d-ta.

— Lasă pe mine, Vasile... fără de tine nu mă duc! am răspuns cu siguranță.

Însă peste vr'o zece zile, mi-am luat adio de la maica mea, care plângea; de la tatăl meu, care se stăpâna să nu plângă; de la frate, de la soră, de la mama Gahița, de la servitori, și am plecat, lăsând în urma mea pe bietul Vasile Porojan... Ochii lui se împlură de lacrimi, pentru întâia oară de când îl cunoșteam!

Vasile Alecsandri

LĂMURIRI.

șatră = cort al țiganiilor (nomazi sau stabili).

pitâr = brutar, care face pită (pâine).

pe ceea lume = pe lumea ceailaltă.

friandise (franțuzism) = dulciuri, „bunătați”, lucruri de mâncare fine și delicate.

pac de șfară = pachet (sau păpușă) de sfoară.

zaplaz = uluci, împrejmuire de scânduri a unei curți.

drâmbă sau drâng, un mic instrument muzical, care, ținându-se între dinți, produce sunete prin vibrarea unei limbi libere la un capăt, izbită cu degetul.

Franz Liszt, vestit pianist și compozitor (1811 — 1886); pe la 1848 a dat concerte și la București și Iași; aci l-a auzit cântând pe Barbu Lăutarul și i-a admirat talentul.

tam - tam = instrument de muzică la Chinezi și la unii sălbatici africani, disc de metal care, lovit cu un ciocânel, vibrează mult timp, producând un sunet din ce în ce mai tare.

ciurec = plăcintă cu brânză, ghizmană; **ciurecar** = bucătar specialist în ciurecuri.

șură = șopron.

manie = apucătură de om care nu-i în toate mințile, deprindere ciudată, de om cam „într'o parte”.

blanmangelle (franțuzism: **blanmanger**) = un fel de cremă albă făcută din lapte, migdale, zahăr și mirodenii.

inde (cuvânt latinesc): = de aci, de i.

comis = titlu de boierie.

postelnic-marc = unul din marii boieri de divan, ministru al afacerilor streine.

palamar (în Moldova) = paracliser.

Zdraste ciolovec! (cuvinte ruseşti) = Sînătate, omule!

visterie (în vechea orînduire a ţărilor româneşti) = administraţia finanţelor ţării, corespunzând acum cu ministerul de finanţe.

Vasile Alecsandri, s'a născut la Bacău în 1819 şi a murit la moşia sa, Mirceşti, în 1890. A luat parte la toate evenimentele mari ale ţării, pe care le-a cântat cu însufleţire în poeziile sale. A scris mult, în versuri şi proză. În poeziile sale a cântat împrejurările din viaţă care l-au mişcat mai mult: frumuseţea naturii, fapte eroice din trecutul poporului nostru, vitejia dîrză a ostaşilor români în războiul pentru independenţa ţării. Unele din cele mai frumoase poezii ale sale sunt „**Pastelurile**”, în care a înfăţişat, ca în nişte admirabile tablouri, frumuseţea priveliştilor de la ţară şi viaţa senină a ţaranilor noştri.

A scris şi teatru cu subiecte vesele (cîntecule comice, comedii) sau sguuitoare (**Despot-Vodă**).

Un merit deosebit al său, pentru care nu-i putem fi îndeajuns recunoscători e că a adunat şi a publicat cel dintîiu nepreţuita co-moară de „Poezii populare ale Românilor”, (între care şi admirabila „Mioriţa”).

Vezi despre Alecsandri articolele lui **Titu Maiorescu** „Poezii populare române” şi „Poeti şi critici” (în **Critice** vol. I şi III).

Lucrare. 1. Ce prefaceri în felul vieţii şi în orînduirea Statului şi a societăţii vedeţi voi că s'au petrecut în ţara noastră şi în genere în lume, comparînd întocmirile ce se văd din această povestire cu cele de azi?

2. Povestiţi — dacă aţi auzit — o întîmplare din tinereţea tatălui vostru sau a vreunei persoane în vîrstă, ori o întîmplare din viaţa voastră.

Amintiri din copilărie.

Odată, vara, pe-aproape de Moşi, mă furişez din casă, şi mă duc, ziua-amiaza-mare, la moş Vasile, fratele tatii, cel mai mare, să fur nişte cireşe; căci numai la dînsul şi încă la vre-o două locuri din sat era câte un cireş văratic care se cocea-pălea de Dumineca-mare. Şi mă chitesc eu în mine, cum s'o dau, ca să

nu mă prindă. Intru mai întâiu în casa omului și mă fac a cere pe Ion la scăldat.

— Nu-i acasă Ion, zise mătușa Mărioara; s'a dus cu moșu-tău Vasile, sub Cetate, la o chiuă din Condreni, s'aducă niște sumani.

Căci trebuie să vă spun că la Humulești torc și

N. Grigorescu: Fetiță păzind oile.

fetele și băieții, și femeile și bărbații și se fac multe giguri de sumani, și lăi și de noaten, care se vând și pănură și cusute, și acolo pe loc, la negustori armeni, veniți înadins din alte târguri: Focșani, Bacău, Roman, Târgul-Frumos și de aiurea, precum și pe la iarmaroace în toate părțile. Cu asta se hrănesc mai mult Humuleștenii, răzăși fără pământuri, și cu negustoria din picioare: vite, cai, porci, oi, brânză, lână, oliu, sare și făină de păpușoiu; sumane: mari, genunchiere și sărdace; ițari, bernevici, cămeșoaie, lăicere și scorțuri înflorite; ștergare de borangic alese și alte lucruri, ce le duceau Lunea, în târg, de vânzare, sau Joia pe la mănăstirele de maici, cărora le vine cam peste mână târgul.

— Apoi dar mai rămâi sănătoasă, mătușă Mărioară! vorba de dinioarea; și-mi pare rău, că nu-i văru' Ion acasă; că tare-aș fi avut plăcere să ne scăldăm împreună... Dar în gândul meu: „Știi c'am nimerit-o? Bine că nu-i acasă! Și, de n'ar veni degrabă, și mai bine ar fi!”

Și scurt și cuprinzător, sărut mâna mătușii, luându-mi ziua bună, ca un băiet de treabă, ies din casă, cu chip că mă duc la scăldat, mă șupuresc pe unde pot și când coio mă trezesc în cireșul femeii, și încep a cărăbani la cireșe în sân, crude, coapte, cum se găseau. Și cum eram îngrijat și mă sileam să fac ce-oiu face mai degrabă, iacă și mătușa Marioara c'o jordie în mână la tulpina cireșului!

— Dar bine, ghiavole, aici ți-e scăldatul? zise ea cu ochii holbați la mine; scoboară-te jos, tâlharule, că te-oiu învăța eu!

Dar cum să te cobori, căci jos era prăpădenie! Dacă vede ea și vede că nu mă dau, zvârr! de vr'o două trei ori cu bulgări în mine, dar nu mă chitește. Apoi începe a se aburca pe cireș în sus, zicând: „Stăi măi ,porcane, că te căptușește ea Marioara acuș!” Atunci eu mă dau iute pe-o creangă mai spre poale, și odată fac: zup! în niște cânepă care se întindea de la cireș înainte, și era crudă și până la brâu de înaltă: și nebuna de mătușa Marioara după mine; și eu fuga iepurește prin cânepă și ea pe urma mea, până la gardul din fundul grădinii, pe care neavând vreme să-l sar, o cotigeam înapoi, iar prin cânepă, fugind tot iepurește, și ea după mine până 'n dreptul ocolului, pe unde mi-era iar greu de sărit; pe de lături iar gard, și hârsita de mătușă nu mă mai slăbea din fugă nici în ruptul capului! Cât pe ce să pue mâna pe mine! Și eu fuga și ea fuga, până ce dăm cânepa toată palacă la pământ; căci, să nu spun minciuni, erau vre-o zece-douăsprezece prăjini de cânepă frumoasă și deasă, cum îi peria, de care nu s'au ales nimica. Și după ce facem noi trebușoara asta, mătușa nu știu cum se încâlcește prin cânepă, ori se împiedică de ceva și cade jos. Eu atunci iute mă răsucesc într'un picior, fac vre-o două sărituri mai potrivite, mă asvârl peste gard, de par'că nici nu l-am

atins și-mi pierd urma, ducându-mă acasă și fiind foarte cuminte în ziua aceea...

Dar mai în deseară, iacă și moș Vasile, cu vornicul și paznicul, strigă pe tata la poartă, îi spun pricina și-l cheamă să fie de față, când s'a ispăși cânepa și cireșile; — căci, drept vorbind, și moș Vasile, era un cărpănos și un puiu de zgârie-brânză, ca și mătușa Mărioara. Vorba ceea: „A tunat și i-a adunat!”. Inșă degeaba mai clămpănesc eu din gură: cine ce are cu munca omului? Stricăciunea se făcuse, și vinovatul trebuia să plătească. Vorba ceea: „Nu plătește bogatul, ci vinovatul!” Așa și tata, a dat gloabă pentru mine și pace bună. Și după ce-a venit el rușinat de la ispașă mi-a tras o chelfăneală ca aceea, zicând:

— Na, satură-te de cireșe! De-acum să știi că ți-ai mâncat lefteria de la mine, spânzuratul! Oare multe stricăciuni am să plătesc eu pe urma ta?

Și iaca așa cu cireșile s'a împlinit vorba mamei, sârmana, iute și degrabă: „că Dumnezeu n'ajută celui care umblă cu furțișag”. Inșă ce ți-i bună pocăința după moarte? D'apoi rușina mea, unde o pui? Mai pasă de dă ochi cu mătușa Mărioara, cu moș Vasile, cu văru' Ion, și chiar cu băieții și fetele din sat; mai ales Dumineca, la biserică, la horă, unde-i frumos de privit, și pe la scăldat, în Cierul Cucului!...

Mă rog, mi se dusesse buhul despre pozna ce făcusem, n'aveai cap să scoți obrazul în lume, de rușine.

Ion Creangă

(Din volumul *Opere complete*, ediție revăzută de G. T. Kirileanu, ed. «Cartea Românească».)

LĂMURIRI.

Moși: zilele când se face pomenirea morților în biserici și la cimitire, în special **Sâmbăta moșilor** sau **Sâmbăta morților**, Sâmbăta de înaintea Rusaliilor. Cu această pomenire a moșilor e în legătură **târgul moșilor** care se ține în fiecare an la București, de la jumătatea lui Maiu până la jumătatea lui Iunie.

moș: în Moldova, și cu înțelesul de **unchiu**, cum e aici; în Muntenia numai cu înțelesul de **unchiaș**, **om bătrân**.

se **cocea-pălea**: arătați deosebirea dintre a se **coace**, a se **pârgui** și a se **păli**.

a (se) **chiti** (cuvânt moldovenesc): a chibzui, a face un plan.

sub **Cetate**: la poalele Cetății Neamțului.

chiuă: pronunțarea moldovenească a cuvântului **piuă**.

sumani: dimie, aba.

gig (cuvânt moldov., în Ardeal **vig**, din ungur.): trambă, val (de pânză).

laiu, laie (oaie, lână laie): neagră.

de **noaten**: din lână tunsă în al **doilea an** de pe oi; lână tunsă în anul întâiu se chiamă **mițe**; cea tunsă în anul al treilea **lână mare**; **noaten** (din latin. **annotinus, -a-um** „de un an împlinit”, deci „din al doilea an”), **noatină**, devenit în românește substantiv, se zice la calul tânăr de doi ani.

pănură (în Moldova și Ardeal) = țesătură țărănească grosă, de lână.

răzeș (în Moldova) = moșnean (în Muntenia), țăran proprietar de pământ (în devălmășie cu alții).

negustoria din picioare = negustoria cu lucruri ce se vând de-a mână, stând în picioare la târg, nu în prăvălie.

făină de păpușoi (în Moldova) = mălaiu; în Munt. **făină** se zice la cea de grâu; la cea de porumb se zice numai **mălaiu**.

suman (plural: **sumane**) = haină făcută din **sumani** (adică din țesătură de lână dată la piuă: **dimie, abă**, albă sau neagră).

genucher = suman până la genuchi.

sărdac = un fel de suman scurt, cam până la brâu.

ițari = pantaloni, țărănești de vară, croiți foarte lungi, ca să se încrețească de la genuchi în jos, făcuți din țesătură de lână subțire, în două **ițe**, nedată la piuă.

bernevici = cioareci, pantaloni țărănești de dimie; se leagă la brâu cu **brăcinar** (împpletitură de lână, ca o sfoară, ce se vâră prin bata cioarecilor, strângându-i pe șolduri).

lăicer = scoarță (țesătură de lână) îngustă și lungă, de așternut pe **lavite**.

scoțuri, plur. de la **scoarță, scoarțe**, cu înțelesul de: **feluri de scoarțe**.

a se **șupuri** = a se strecura, a se furișa.

jordie = joardă, nuia, prăjină.

a se **aburea** = a se înălța pe trunchiul unui arbure, cuprinzându-l mereu din ce în ce mai sus cu mânilor și cu picioarele.

a o **cotigi** = ai o coti (din drum).

hârsit = deprins cu nevoile; sgârcit, avar.

palancă = întăritură din copaci doborâți la pământ; „dăm că-

nepa toată palancă la pământ": o culcăm, o doborîm la pământ călcînd-o în picioare.

prăjină = (aici) măsură de lungime.

vornic = mai-marele satului, primar, (în Banat) chinez (cnez).

a ispăși (cînepa călcată în picioare) = a face **ispașă**, adică cerșetare la fața locului și a hotărî despăgubirea — **gloaba** — ce trebuie să o plătească cel vinovat.

oloiu = ulei (din fructe: din nuci ș. a.).

cărpănos, zgârie-brînză = sgîrcit, avar.

chelfăneală = păruială, bătaie cu tragere de păr.

a-și mânca lefteria (la cineva) = a-și pierde trecerea (la cineva).

Cierul-Cucului = Ceairul-Cucului; **ceair**: câmp (imprejmuit) unde pase caii.

Sâmbăta.

Ieri a fost Sâmbătă, și zorul cu care norii scuturați de crivăț își cerneau zăpada, — stolurile de vrăbii, cari ciuguleau în mijlocul drumului, prevestind ninsoarea, — frunzele și arborii ce încetul cu încetul gerul zugrăvea pe geamuri, — clopotul bisericii de alături, — mi-au adus aminte Sâmbetele de altă dată, Sâmbetele copilăriei noastre.

Stînd în jețul meu, revăzînd timp de un ceas și mai bine, în fumul de țigară, așezat straturi-straturi în dreptul geamurilor, toate ființele și toate lucrurile ce ne înconjurau odinioară, am trăit o bucată de viață trecută; apoi, cuprins pe nesimțite de o tristețe dureroasă și plăcută tot într'o vreme, am luat condeiul și am scris cele văzute, precum urmează:

Sâmbătă după amiază, zi de paraclis. —

— Vine părintele, 'coniță, zice mama Leanca, vîrînd capul pe ușă:

În odaie, odaia copiilor, suntem deja îngenuchiați, noi cîteși patru frații, — cel mai mare de nouă ani, cel mai mic de patru, — pe cînd mama coase la gherghef lîngă masă, iar madama drege rufele noastre, la marginea dinspre fereastră a canapelei, sub por-

tretul Mariei-Terezei. Se aud pe scară pași greoi, răsuflare zgomotoasă de om care a umblat prin ger, — se sprijină un baston în colțul sălii și intră popa Costache, bătrân ca vremea, îndoit ca un 3, cu barba albă, cu cizme mari, cu pași mărunți. Mormăie ceva neînțeles, mamei și madamei, care s'a sculat în picioare, face peste noi semnul binecuvântării, își așează papatrafirul la gât, își scoate ochelarii vechi, cârpiți cu sfoară roșie, și-i așează cu îngrijire și începe să citească;

„Maică prea curată și binecuvântată, mărită întru toate....”.

Numai la ce citește el nu e gândul nostru, ci ba zîmbim, gândind la petrecerea ce ne așteaptă după masă înserat, ba ne dăm cu coatele, imitând pe șoptite zgomotul foarfecilor bărbierului, care potrivește barba tatei în odaia vecină: „țiri-țiri-țiri-țic!”

Mama, la spatele nostru, se închină, făcând crucile încet și frumos cum nu le mai face nimeni și ne atinge binișor cu vârful piciorului, făcându-ne semn, ca să ne închinăm și noi.

Madama nu face cruci, — își urmează de cusut, — dar când „Ipocritul”, cel de-al treilea dintre noi, săsăie că nu-i dau pace, își ridică ochii de la lucru și, pe de-asupra ochelarilor, îmi aruncă o privire oțelită, șoptind răstit vecinicul ei: „Ruhig! Sonst!”

Cumințenia ține până când o întetește din nou grija cusutului, și iar ne începem râsul și îngânarea pe șoptite: „țiri-țiri-țiri-țic!”

„...Mută să fie gura păgânului, care nu se închină cu credință sfintei tale icoane celei zugrăvite”. — Aci, mă atinge mama cu piciorul: „Auzi?” — Eu las capul în jos, ca să nu bage de seamă că râz.

Au trecut trei sferturi de ceas ca trei secunde; — popa Costache presară tămâe peste cărbunii din cădelniță și îngânând: „Stropi-mă-voiu cu isop și mă voiu curăți și mai vârtos decât zăpada mă voiu albi”,

afumă întâi icoanele, apoi pe mama, pe nenea, pe mine, pe ceilalți doi mai mici, după vârstă; — madama nu se afumă, dar se îndoiaie de mijloc, cu respect.

A sunat clopoțelul și ne coborîm cu toții la masă. Tata, cu mâinile murdare de pământ din florărie, cere să-i toarne să se spele; apoi ne împarte supă la fiecare pe rând, pe când madama ne așează încet servetele la gât, iar „Prâslea” zice, după îndemnul mamei, o poezie nemțească, care-și sfârșește fiecare cuplet cu: *Brum! brum! brum! der Karl, der hat gelogen*”.

Bucatele se urmează unele dupe altele și noi, mîncînd, ascultăm basmul pe care ni-l povestește tata:

„...Și după ce s'a dus Toto, de i-a sărutat mîna mamei și a rugat-o frumos: *Ich bitte schön um Pardon*”, l-a luat împăratul în trăsura lui de aur, și s'a dus cu el în tîrg și i-a cumpărat o chivără frumoasă de aur, o sabie de argint, un cal de ăla frumosul, de-l întorci de urechi și umblă singur, și o cutie mare de bomboane fondante...”.

Aproape de sfârșitul basmului și al mesei, se oprește o sanie la poartă, sună clopoțelul la scară: „Cocoana mare”! — și pe ușa sufrageriei, deschisă până la părete de mama Leanca, intră maiestos bunica, „nimaia”, cum îi zicem noi, purtând în brațe pe Bijulică și sprijinindu-se de o fată ca de 17 ani, „Domnica lu nimaia”.

Ne sculăm cu toții în picioare și care mai de care vrem să-i dăm scaun; dar ea ne roagă să ședem și, trecînd pe la spatele nostru, se apleacă de ne sărută pe obrazul drept, pe obrazul stîng și apoi merge de se așează pe un scaun, adus cu grabă, între tata și mama.

Noi, copiii, nu mai putem sta la un loc, de bucurie: ne învîrtim pe scaune, întindem mîinile cerînd pe

Bijulică, râdem, bătându-ne cu picioarele pe sub masă; și neliniștea crește, crește, până ce se aude glasul metalic al madamei: „Ruhig! Sonst...!”, — când ne potolim.

Ca în toate Sâmbetele din timpul iernei, avem la masă gelatină, prăjitura favorită a bunicăi, care-și apropie scaunul și mănâncă și dânsa, iar madama, ca întotdeauna, din pricina durerilor de dinți: „Erlauben Sie mir, gnädige Frau”, cere voie s'o puie pe sobă, ca să se încălzească, pe când noi ne dăm cu coatele, zâmbind și așteptând să auzim pe tata șoptind bunicăi: „Orz pe găște!”

După masă, cu toții în salonaș. Inchid ochii și-l revăd. În dreapta, o canapea și două jețuri, între portretul bunicului și al bunicăi: pe canapea, două perne cusute cu lână: pe una un cocoș, pe alta un câine de vânătoare; în stânga, pianul, un „Pleyel” enorm; în mijloc, peste un covor roșu, masa rotundă de marmură roșie și jur împrejur scaune îmbrăcate cu petițe de mătase, așezate și cusute cu măiestrie de mama.

Știm dinainte ce are să facă bunica intrând în salonaș. Se oprește în prag și suspină, privind portretul bunicului; înaintează până la fereastra cu flori, ca să le admire, însoțită de tata, care-i dă lămuriri:

— Mamă, să-ți spui eu de ce nu le merge tot așa de bine și pelargoniilor dumitale: prea el uzi mult! Ia te uită la ațalia asta!

— A propos, mamă, știi, țineraria aia a mea vișinia, cu alb la mijloc?

— Ei?...

— Am pierdut-o, s'a uscat!

— Vai de mine!

După ce-a privit bine toate florile, după ce-a primit toate deslușirile, bunica se întoarce, se așează pe ca-

napea și roagă pe mama să cânte ceva, ca să joace „ridichiile”; și noi, ridichiile, jucăm, sub ochii plini de dragoste ai tatei și ai bunicăi și sub ai madamei, plini de grijă, până la ceasul hotărît pentru loton.

A! drag loton! Il aduce madama din odaia de alături și așează cartoanele pe masă la locurile convenite, fiecare din noi stând la același loc și jucând pe aceleași cartoane totdeauna.

Înainte însă de începerea jocului, prâslea trebuie să recite o poezie nemțească, din care bunica nu înțelege nici atîtica și care întotdeauna se isprăvește în același chip: copilul se încurcă, madama îl hărțuiește ca să-și aducă aminte, până când îl podidește un plâns amar și fuge în brațe la „nimaia”, ca s'o roage „să-i cumpere altă madamă”.

La joc, strigăm toți bilele, afară de cel mic, — și facem un haz nespus de tata, care le strigă cu ciudățeniei: „cocoșății!”, în loc de 33, „iacaua și mantaua!”, în loc de 77, și iar nespus ne minunăm de mama, care le joacă în gând.

Uite și seriozitatea comică a madamei și surzenia bunicăi, care întrebă neconținut: „și șease, ori șapte, maică?” Uite și eleganța cu care mama scoate numerele din pungă, cu mâna-i albă, la care are un inel cu piatră albastră ca cerul.

La nouă ceasuri și jumătate, tata se lasă cu scaunul pe spate, ca să poată vedea câte spune pendula din odaia vecină.

— Hait!, la culcare!

Și după ce le-am sărutat mâna, plecăm însoțiți de madama, având fiecare, printr'o întâmplare cârmuită de tata, aceeași sumă de bani, câștigați.

În odaia copiilor, îngenuchiați pe paturile așezate la rând, zicem în cor, înainte de a ne culca: „Vater unser der Du bist im Himmel...”.

Dinaintea fiecărui pat e un scăunel cu rufe curate pentru a doua zi... Madama micșorează lampa și se desbracă încetinel și visătoare...

...Se aude în grădină scârțâitul zăpezii sub pașii grădinarului, care a fost în florărie, ca să vadă dacă arde focul. Nenea a adormit... și prâslea.... și Ipocritul... A doua zi e Duminică... plimbare... Cum țacăne cea-sornicul madamei...! O chivără de aur... și un cal d'ăla...

Ca prin vis simt mai târziu pe bunica...

A venit să ne vadă, înainte de plecare... s'a oprit în mijlocul odăii și se închină la icoane... face un pas și trei cruci peste mine... un pas și trei cruci peste Ipocritul.... un pas și trei cruci peste prâslea...

Ion Al. Brătescu-Voinești

(* 1868 în Târgoviște)

(Din volumul *In lumea Dreptății*).

LĂMURIRI.

paraclis = rugăciune către Maica-Domnului făcută de preot într'o casă particulară spre a chema bunătatea lui Dumnezeu asupra celor ai casei; bisericuță pentru slujbă restrânsă, capelă.

patrafir (patrahir, epitrahil) = unul din vestimintele preoțești de slujbă, care se atâna de gumaz peste piept, de-asupra stiharului.

Ruhig! Sonst...!... Der Karl, der hat gelogen... Ich bitte schön um Pardon... Erlauben Sie mir, gnädige Frau.. Vater unser der Du bist im Himmel... = Liniște! Altfel!... Carol a mințit.. Vă rog să mă iertați.... Permiteți-mi, doamnă... Tatăl nostru carele ești în ceruri...

orz pe găște! = (dai) lucru bun cuiva care nu știe să-l prețuiască; ceva care „nu e de nasul lui”.

pianul, un „Pleyel” enorm = un pian foarte mare, din renumita fabrică de pian Pleyel.

iacă (cuvânt din turcește) = pelerină scurtă, pe umeri l,a o haină femeiască.

Lucrări. 1. Comparați între ele amintirile din copilărie, ale lui Alecsandri „ale lui Creangă, ale lui Brătescu-Voinești. Spuneți ce asemănări și ce deosebiri găsiți între acești trei scriitori în privința felului lor de a povesti despre ei înșiși și despre alții și în privința vieții lor de familie.

2. S'a schimbat ceva în viața copiilor de vârstă ce o aveau ei atunci, în viața claselor sociale (boieri și țărani) din care făceau parte și în viața satelor și a orașelor noastre de atunci și până acum, judecând după cele povestite de acești scriitori și după cele ce vedeți voi astăzi?

MAMA.

In vaduri ape repezi curg,
 Și vuet dau în cale,
 Iar plopi în umedul amurg
 Doinesc eterna jale.
 Pe malul apei se'mpletesc
 Cărări ce duc la moară —
 Acolo, mamă, te zăresc
 Pe tine 'ntr'o căscioară.

Tu torci. Pe vatra veche ard,
 Pocnind din vreme 'n vreme,
 Trei vreascuri, rupte dintr'un gard,
 Iar flacăra lor geme;
 Clipește-abia din când în când
 Cu stingerea 'n bătaie,
 Lumini cu umbre-amestecând,
 Prin colțuri de odaie.

Cu tine două fete stau
 Și torc în rând cu tine;
 Sunt încă mici și tată n'au —
 Și George nu mai vine.
 Un basm cu pajuri și cu smei
 Incepe-acum o fată.
 Tu taci ș'ascuți povestea ei
 Și stai îngândurată.

Și firul tău se rupe des,
 Căci gânduri te frământă,
 Spui șoapte fără de 'nțeleș,
 Și ochii tăi stau țință.
 Scapi fusul jos; nimic nu zici,
 Când fusul se desfiră...
 Te uiți la el și nu-l ridici,
 Și fetele se miră.

...O, nu! Nu-i drept să te 'ndoiești —
 La geam tu sari de-odată:
 Prin noapte-afară lung privești.
 „Ce vezi?”-întrebă-o fată.
 „Nimic... Mi s'a părut așa!”
 Și jalea te răpune,
 Și fiecare vorbă-a ta
 E plâns de 'ngropăciune.

Intr'un târziu, nerădicând
 De jos a ta privire:
 „Eu simt că voi muri 'n curând,
 „Că nu-mi mai sunt în fire...
 „Mai știu și eu la ce gândeam?
 „Aveți și voi un frate...
 „Mi s'a părut c'aud la geam
 „Cu degetul cum bate.

„Dar n'a fost el!... Să-l văd venind,
 „Aș mai trăi o viață,
 „E dus, și voi muri dorind
 „Să-l văd odată 'n față!
 „Așa vrea, poate, Dumnezeu,
 „Așa mi-e datul sorții,
 „Să n'am eu pe băiatul meu
 „La cap, în ceasul morții!”

Afară-i vânt și e 'nnorat,
 Și noaptea e târzie;
 Copilele ți s'au culcat...
 Tu, inimă pustie,
 Stai tot la vatră, 'ncet plângând:
 „E dus și nu mai vine!”
 Ș'adormi târziu, cu mine 'n gând,
 Ca să visezi de mine!

George Coșbuc.

(1866 — 1918)

Din volumul *Fire de tort.*

LĂMURIRI

Era pe vremea stăpânirii ungurești în Transilvania. Poetul, după ce făcuse studii la universitatea din Cluj și fusese câțva timp redactor la ziarul românesc din Sibiu „Tribuna”, trecuse în Țara-românească. Se gândește la mama și surorile sale, rămase în satul său natal, în județul Năsăud, care l-așteptau mereu să se întoarcă acasă; dar el, pe atunci, nu mai putea veni îndărăt.

George Coșbuc

LANGĂ LEAGĂN.

Are mama fată mare
 Fată mare, mare,
 Cu ochi dulci, cu gură mică
 Și cu glas de rîndunică, —
 Nu mi-o dau pe lumea 'ntreagă,
 Fata mamei dragă!

Dimineața, când se scoală,
 Cea dintâi se scoală,
 Și când râde iubitoare,
 Toate razele de soare
 Bat la geamuri, luminoase,
 Calde și frumoase!

Și când strigă dimineața:
 „Bună dimineața!” —
 Ingerii din cer se lasă
 Cu noroc la noi în casă,
 Și din câmp de luptă, vine
 Dragostea la mine.

Când ea cântă, primăvara,
 Vine primăvara!
 Vine caldă și senină,
 Și durerea mi-o alină
 Și povești frumoase 'nvie
 Din copilărie.

Și-apoi seara, când adoarme,
 Dulce când adoarme,
 Toate visele curate,
 Vin spre dânsa luminate,
 Peste noapte s'o păzească,
 Să mi-o străjuiască.

Are mama fată mare,
 Ce mai fată mare!
 Cu ochi dulci, cu gură mică
 Și cu viers de rândunică
 Și e chipul tatii 'ntreagă
 Draga mamei, dragă!

I U. Soricu

(profesor în Sibiu). Din volumul *Doinele mele. Din zile de luptă*, ed. II Orăștie, 1919.

Bunicul.

Se scutură salcâmie ca o ploaie de miresme.

Bunicul stă pe prispă. Se gândește. La ce se gândește? La nimic. Numără florile care cad, se uită în fundul grădinii și iar numără florile scuturate de o adiere căldică și mirositoare.

Pletele lui albe și crețe, par'că sunt niște ciorchini de flori albe; sprâncenele mustățile și barba... peste toate au nins ani mulți și grei. Numai ochii bunicului au rămas ca odinioară, blânzi și mângâietori.

— Cine a trântit poarta?... Credeam că a umflat-o vântul... O, bată-vă norocul, cocoșei moșului! zise bătrânul.

Un băețandru și o fetiță, roșii și buclăi, sărută mâinile lui „tata-moșu”.

— Tată-moșule, zise fetița, de ce sboară pasările?...

— Fiindcă au aripi, răspuse bătrânul, sorbind-o cu ochii.

— Păi, rațele n'au aripi?... de ce nu sboară?

— Sboară, zise bătrânul, dar pe jos.

Bătrânul cuprinse într'o mână pe fată și în cealaltă pe băiat.

— O, voinicii moșului, șopti el „și zâmbi pe sub mustăți, și îi privea cu atâta dragoste, că ochii lui erau numai lumină și binecuvântare.

— Tată-moșule, dar cocorii unde se duc, când se duc?

— În țara cocorilor.

— Da?

— Dar rândunelele unde se duc, când se duc?

— În țara rândunelelor.

— Da?

— Tată-moșule, aș vrea să-mi crească și mie aripi și să sbor sus, sus de tot, până în slava cerului, zise băiatul, netezindu-i barba.

— Dacă ți-or crește ție aripi — zise fata — mie să-mi prinzi o presură și un sticlete.

— Da...? Hi... hi....!; păi ce fel...? Și mie?

Fata se întristă. Bunicul o mângâie și zise băiatului:

— Bine, să prinzi și pentru tine, să prinzi și pentru ea.

— Vrei și d-ta, tată-moșule? întrebă băiatul, cu mândrie.

— Cum nu!... mie un scatiu.

Ce fericiți sunt! Băiatul a încălecat pe un genuchiu și fata pe altul. Bunicul îi joacă. Copiii bat din palme. Bunicul le cântă:

„Măi Cazace, Căzăcele, Ce cați noaptea prin argele?...”

O femeie uscățivă intră pe poartă, cu două doniți mari.

— I..., tată! Și dumneata îi râșgâi...! O să ți se sue în cap!

Bunicul ridică mâna în sus, aducând degetele, ca un preot care binecuvântează, și zise prelung:

— Lăsați pe copii să vină la mine!

— Bine, tată, bine...! dar știi..., o, bată-i focul de copii!

Femeia intră în casă.

— Să-i bată norocul și sănătatea, șopti moșul, ca și cum ar fi muștrat pe cineva, și sărută în creștetul capului și pe unul și pe altul.

Și iar începe râsul și jocul și cântecele. Și se osteni bunicul și stătu din joc; iar copiii începură să-l mângâie.

Din vorbă în vorbă, copiii se făcură stăpâni pe obrajii bunicului.

— Partea asta este a mea.

— Și partea asta este a mea.

— Mustața asta este a mea.

— Și asta a mea.

La barbă se încurcară: bunicul îi împăcă zicându-le: „pe din două”. Și copiii o despicară cam repede, că bătrânul strânse din ochi.

— Jumătate mie.

— Jumătate mie.

Și după ce împărțiră frățeste, începu lauda.

Băiatul: Mustața mea e mai lungă.

Fata: Ba a mea e mai lungă.

Și băiatul întinse de o mustață și fata de alta, ba a lui, ba a ei să fie mai lungă. Pe bunic îl trecură lacrimile, dar tăcu și-i împăcă, zicându-le:

— Și a ta, și a ei, amândouă sunt de o potrivă.

— Și a mea și a lui.

La obraji, cearta se aprinse mai tare.

— Partea mea e mai frumoasă!

— Ba a mea, că e mai albă!

Bunicul zâmbi.

— Ba a mea, că e mai caldă!

— Ba a mea, că e mai dulce!

— Ba a mea, că nu e ca a ta!

— Ba a mea, că are un ochiu mai verde!

— Ba a mea, că are un ochiu și mai verde!

Bunicul abia se ținea de râs.

— Ba a mea!

— Ba a mea!

Și băiatul înfuriindu-se trase o palmă peste partea fetei. Fața țipă. sări după genuchiul bătrânului, se repezi și trase o palmă peste partea băiatului.

Băiatul, cu lacrămile în ochi, sărută partea lui, și fata, suspinând, pe a ei.

Mama lor ieși pe ușă și întrebă răstit: „Ce e asta, viermi neastâmpărați?”

Obrajii bunicului erau roșii și calzi: și, surâzând fericit, răspunse fie-sei: „Lăsați pe copii să vină la mine!”

B. Delavrancea

Ba-tu Ștefănescu-Delavrancea (1858—1918), născut în București (în mahalaua Delea-veche), scriitor, om politic și orator (vorbitor în fața mulțimii). A scris nuvele cu subiecte din viața orășenească și din cea de la țară. Spre sfârșitul vieții a scris și drame în care-s înfățișate momente din viața lui Ștefan cel Mare și a urmașilor săi.

LĂMURIRI.

mireasmă = miros plăcut, parfum.

adiere = vânt ușor și răcoritor, boare.

bucălău, bucălaie (confundat de Delavrancea cu **bucălat, -ă**; căci **bucălău, -laie** - se zice despre oi = cu botul laiu, negru; pe când **bucălat**) = grăsuliu la față, cu buca (obrazul) plină.

argea (plur. **argele**) = (la țară, mai de mult) un fel de bordeiaș săpat puțin adânc în pământ, adesea numai un umbrar lângă casă, unde femeile vara țeseau la răsboiu; umbra și umiditatea din argea făceau ca firele de tort să fie mai bine întinse pentru țesut decât afară, în curte, în aerul uscat al lunilor de vară.

Proverbe.

Cu răbdare și cu tăcere, se face agurida miere.

Procopseala nu se cumpără cu bani, ci se câștigă cu ani.

Meșteșugul la om e brătară de aur.

Cine poartă plosca cu minciunile, nu o duce mult.

Calul fără căpăstru cade în prăpăstii.

Cum îți vei așterne, așa vei dormi.

Unde nu e pisică, șoarecii steag ridică.

Scumpul mai mult păgubește și leneșul mai mult aleargă.

Scumpul e ca măgarul ce poartă povara altuia; căci strânge avuție pentru alții, iar el rămâne numai cu bănatul.

LĂMURIRI:

Scump = cel care se scumpește la orice lucru, zgârcit.

bănat = părere-de-rău, supărare, necaz.

CONSTANTIN BRÂNCOVEANU.

Brâncoveanul Constantin,
Boier vechiu și domn creștin,
De averi ce tot strângea,
Sultanul se îngrijea
Și de moarte-l hotăra,
Căci vizirul îl pâra.
Intr'o Gioi de dimineață,
Zi scurtărei lui din viață,
Brâncoveanul se scula,
Față blândă el spăla,
Barbă albă-și pieptăna,
La icoane se 'nchina,
Pe fereastră-apoi căta

Și amar se spăimânta!
 — Dragii mei, coconi iubiți!
 Lăsați somnul, vă treziți,
 Armele vi le gătiți,
 Că pe noi ne-a 'ncongiurat
 Pașa cel neîmpăcat,
 Cu-ieniceri, cu tunuri mari,
 Ce sparg ziduri cât de tari!
 Bine vorba nu sfârșea,
 Turcii 'n casă iurușea,
 Pe țuspatru mi-i prindea
 Și-i ducea, de-i închidea
 La Stambul, în turnul mare
 Ce se 'nalță lângă mare,
 Unde zac fețe domnești
 Și soli mari împărătești.
 Mult acolo nu zăcea,
 Că Sultanul i-aducea
 Lângă foișorul lui,
 Pe malul Bosforului.
 — Brâncovene Constantin,
 Boier vechiu, ghiaur hain!
 Adevăr e c'ai chitit,
 Pân'a nu fi mazilit,
 Să desparți a ta domnie,
 De a noastră 'mpărăție?
 Că, de mult ce ești avut,
 Bani de aur ai bătut,
 Făr' a-ți fi de mine teamă,
 Făr' a vrea ca să-mi dai seamă?
 — De-am fost bun, rău, la domnie,
 Dumnezeu singur o știe;
 De-am fost mare pe pământ
 Cată-acum, de vezi ce sunt!
 — Constantine Brâncovene,
 Nu-mi grăi vorbe viclene!

De ți-e milă de copii
 Și de vrei ca să mai fii,
 Lasă legea creștinească,
 Și te dă 'n legea turcească.
 — Facă Dumnezeu ce-a vrea!
 Iar pe toți de ne-ți tăia,
 Nu mă las de legea mea!
 Sultanul din foișor
 Dete semn lui imbrohor,
 Doi gelați venea curând,
 Săbiile fluturând.
 Și spre robi dacă mergea,
 Din coconi își alegea
 Pe cel mare și frumos
 Și-l punea pe scaun gios,
 Și, cât pala răpezea,
 Capul iute-i reteza!
 Brâncoveanul greu ofta
 Și din gură cuvânta:
 — Doamne! Fie 'n voia ta!
 Cei gelați iarăși mergea
 Și din doi își alegea
 Pe cel gingaș mijlociu,
 Cu păr neted și gălbui,
 Și pe scaun îl punea
 Și capul îl răpunea!
 Brâncoveanul greu ofta
 Și din suflet cuvânta:
 — Doamne! Fie 'n voia ta!
 Sultanul se minuna
 Și cu mila se 'ngâna:
 — Brâncovene Constantin,
 Boier vechiu și domn creștin!
 Trei coconi tu ai avut;
 Din trei, doi ți i-ai pierdut;
 Numai unul ți-a rămas!

Cu zile de vrei să-l las,
 Lasă legea creștinească
 Și te dă'n legea turcească!
 — Mare-i Domnul Dumnezeu!
 Creștin bun m'am născut eu,
 Creștin bun a muri vreau...
 Taci, drăguță, nu mai plânge,
 Că 'n piept inima-mi se frânge!
 Taci și mori în legea ta,
 Că tu ceru-i căpăta!
 Imbrohorul se 'ncrunta,
 Gelații se 'nainta
 Și pe blândul copilaș,
 Dragul tatii fecioraș,
 La pământ îl arunca
 Și zilele-i rădica.
 Brâncoveanul greu ofta
 Și cu lacrimi cuvânta:
 — Doamne! Fie 'n voia ta?!
 Apoi el se 'ntuneca,
 Inima-i se despica,
 Pe copii se arunca,
 Li bocea, îi săruta.
 Și turbând apoi striga:
 — Alelei! tâlhari păgâni!
 Alei! voi, feciori de câini!
 Trei coconi ce am avut
 Pe tustrei mi i-ați pierdut!
 Dare-ar Domnul Dumnezeu
 Să fie pe gândul meu:
 Să vă ștergeți pre pământ,
 Cum se șterg norii la vânt!
 Să n'aveți loc de 'ngropat,
 Nici copii de sărutat!
 Turcii crunt se oțerea,
 Și pe dânsul tăbăra,

Haine mândre-i le rupea,
 Trupu-i de piele jupea,
 Pielea cu paie-o împlea,
 Prin noroiu o tăvălea,
 Și de-un paltin o lega;
 Și, rîzînd, așa striga:
 — Brîncovene Constantin,
 Ghiaur vechiu, ghiaur hain!
 Cască ochii-a te uita,
 De-ți cunoști tu pielea ta?
 — Câni turbați! Turci, liftă rea!
 De-ți mânca și ca:nea mea, —
 Să știți c'a murit creștin
 Brîncoveanul Constantin!

Din colecția «*Poesii populare
 ale Românilor*», adunate și
 întocmite de

Vasile Alecsandri

LĂMURIRI.

Gioi, incongiura, gios — forme moldovenesti.

cocon = fiu de Domn, beizadea, prinț.

ienicer = soldat din corpul de pedestrimă care forma garda Sultanului.

a iuruși (de la **iureș, iuruș**, cuvînt turcesc: năvală, atac) = a da năvală, a se repezi grămadă asupra cuiva.

foișor = c'ioșc, prdivor, cerdar, umbrar.

ghiaur (cuvînt turcesc) = (nume de despreț dat de mahomedani creștinilor) necredincios, păgân.

hain = de rea-credință, viclean, dușmănos, trădător, „vînzător”.

a chiti (în Moldova) = a se gîndi, a pune la cale, a plănui.

a mazili (derivat de la mazil — cuvînt turcesc: „scos din domnie, din slujbă, destituit”) = a scoate din domnie, a destitui.

ne-ți tăia = ne veți tăia.

imbrohhor (cuvînt turcesc) = mai-marele peste grajdurile Sultanului.

gealat (cuvînt turcesc) = cel însărcinat cu executarea condamnărilor la moarte, călău (cuvînt din țigănește, însemnând „Țigan”, călăii fiind la noi Țigani), gâde.

curând (aici cu funcțiunea originară de gerunziu, de la verbul a cura) = alergând.

scaun (de măcelărie) = trunchiu de lemn pe care despică măcelarul, cu satârul, oasele și bucățile mari de carne, butuc. (O stradă din București purta numele de **strada Scaunelor**, fiindcă acolo fuse-seră, mai de mult, prăvăliile măcelarilor, cu „scaune” în fața lor.

pală (cuvânt din turcește) = sabie tăioasă a călăului, paloș.

a se oferi = a se mânia foarte.

a jupi (în Moldova) = a jupui.

Cântece bătrânești.

În veacul trecut s'au fost rădăcat în țările române Moldova și Muntenia o seamă de feciori de boieri cu mare dragoste de neam. Învățând (unii din ei) la universitățile apusene și legându-se cu cărturari și fruntași politici mai ales din Franța, acei tineri se întorseseră către poporul lor cu hotărîrea de a-l rădica, a-l lumina și a-l face să-și câștige un loc de cinste în lume. Putem pomeni între acești tineri pe poetul Vasile Alecsandri,

Taraf de lăutari acum 100 de ani, cântând o horă soldaților din nou înființata armată națională, în grădina palatului Domnitorului Alexandru Ghica (pe locul unde e acum Ministerul de-agricultură și domenii)—după o litografie de Raffet din 1839).

pe Mihail Kogălniceanu, pe istoricul Nicolae Bălcescu, pe Ion Ghica, Costache Negri, Alecu Russo, frații Brătianu, frații Golești, Costache Negruzzi.

Stăpânirea timpului nu-i prea vedea cu ochi buni. Boierii cei vechi, cari nu se împăcau cu înnoirile, le dăduseră acelor tineri porecla de bonjuriști și filfisoni¹. După revoluția dela 48 unii din ei au fost prigoniți și au fost siliți să trăiască în pribegie. Istoricul Bălcescu a murit sărac și bolnav de piept la Palermo în Italia. Vasile Alecsandri a lăsat în țară la plecare acel cântec de jale pe care-l cântau cu lacrimi bunicii și bunicele noastre:

*Scumpă țară și frumoasă,
O, Moldovă, țara mea,
Cine pleacă și te lasă
E pătruns de jale grea!*

Cei care s'au putut întoarce în patrie, și-au simțit sporită dragostea de neam. Li s'au părut apele mai line și munții mai măreți, cerul mai albastru și codrul mai plin de freamăt.

În aceeași pribegie, Alecu Russo a scris paginile înflăcărate care se cheamă *Cântarea României*.

Fiind la Iași cu Kogălniceanu și cu Alecsandri, Alecu Russo i-a poftit, împreună cu alți boieri, la o vânătoare în codrii Vasluiului.

Era o vreme lină de toamnă și frunza pădurii căzuse. Ieșiseră multe sate la hăituiala mistreților și a lupilor și căzuseră sălbăticiuni destule sub plumbii pușcașilor. Sara s'a făcut popas într'o poiană care se cheamă *La schit*; s'au aprins focuri; s'au pus berbeci în țigla și s'au desfumat buți cu vin. Unii poveștitori au prins a înșira palavre vânătoarești. Iar când

1. Vezi „Moș Ion Roată și Vodă Cuza” de Ion Creangă.

s'a rădăcat luna plină umplând de lumină cuprinsurile, s'a auzit zvon de viori și de cobze și un glas a prins a cânta dintr'o vâlcea suind la deal spre Schit:

*Subt zare de codru verde
Mititel foc mi se vede —
Mititel și potolit,
Tot de voinici ocolit.
Nu știu zece-s, ori cinspre'ce,
Ori peste sută că trece.*

Boierii s'au înveselit și s'au sculat de la locurile lor.

— Nici codrul nu-i verde, nici focul mititel, a zis Alecu Russo; să se apropie totuși acei cântăreți, să-i ospătăm cu fripturi și să-i cinstim cu vin. Să ne cânte.

Lăutarii s'au apropiat și s'au închinat la cinstitele fețe boierești.

— De unde sunteți voi? i-a întrebat Alecu Russo.

— Suntem de la Fâstâci, a răspuns cel mai bătrân dintre ei.

— Aferim! a răs Vasile Alecsandri, bătând din palme.

La Fâstâci, în ținutul Vasluiului, e cea mai mare școală de lăutărie. Arcușuri mai agere decât acolo nu se găsesc în toată țara Moldovei. Cântăreț cu adevărat ales e numai acela care dobândește binecuvântare de la bulibașa din Fâstâci. Treceți lîngă foc, ca să vă sticliți dinții, și spuneți din strune și din gură.

Indată, cu fudulie, înaintea cobzarului celui bătrân, au trecut cei doi tineri cu scripcile și au și început să cânte un cântec la modă, sosit chiar în vara aceea proaspăt de la Paris, trecut prin Iași și ajuns numaidecât și la academia de la Fâstâci.

Cum l-a auzit, Alecsandri a sărit în sus.

— Asta învățați voi la școala voastră?

— Măria-ta, au răspuns tinerii, noi învățăm ce-i mai nou, că asta place lumii.

— Înțeleg; dar lucruri de-ale noastre nu știți?

— Nu prea, Măria-ta; noi avem știință că boierii de la târg iubesc mai ales modă străină. Iar lumea de la țară urmează și ea pilda boierească.

— Urită pildă, feciorilor! Dacă nu cunoașteți cântece de-ale noastre, să știți că zadarnic v'ați trudit până la noi.

Atunci a pășit printre cei tineri, înainte, lăutarul cel bătrân.

— Aduceți-vă aminte, băieți, zise el, de cântările celor bătrâni; căci văd cu mare bucurie că le vine iar vremea.

Sunându-și cobza cu multe strune, i-a îndemnat, — și, după ce-au tremurat viorile, a zis și el, cu glas, cântec bătrânesc:

*Tragă-nă, se leagă-nă,
Mustăcioară galbenă,
Rădică-te, ceață, hăi,
De pe culme, de pe văi,
De pe pana stuhului,
De pe coama murgului,
Să se vadă soarele
Luminând ponoarele.*

Era cântecul lui Codreanu.

Toți boierii și oamenii de rând stăteau ascultând cu uimire. Acel bătrân lăutar avea un glas plin de dulceață, care suna adânc în codru. În viersul lui păreau a curge lacrimi și amintiri.

*Măi Codrene, măi Codrene,
Te cunoști după sprâncene
Că ești făcător de rele!*

Așa a cântat bătrânul această baladă; și a mai cântat una; pe urmă și-a adus aminte de *Miorița* și de *Dolca*.

Alecu Russo a venit cătră el, l-a îmbrățișat și i-a vârît în cobză trei galbeni.

— Cum te cheamă, unchieșule?

— Cucoane, numele meu e Calomfir de la Fâstâci.

— Atunci, bătrânule, tu ești acel cântăreț despre care am auzit vorbind pe unii boieri bătrâni. Îți doresc de la Dumnezeu încă mulți ani, ca să înveți și pe tineri cântecele cele bune. Căci ceea ce ne trimet Nemții și Franțuzii și Englezii sunt cântări bune pentru ei, dar de inima noastră nu se pot atinge. Căci acele neamuri străine și-au trăit viața lor, și noi am trăit viața noastră. Neamull nostru a trecut prin mari și prelungi suferinți; a cunoscut bejenile și pustiirea și neașezarea; a trecut prin furtuni și șuvoaie; l-au ars vremile și amărăciunile. Când n'a mai putut, s'a suit în sălbătăcie, la munte, și acolo, lângă turme, și-a cântat necazurile, așteptând vremuri mai bune. Așa, din această stâncă a suferințelor lui au prins a curge doinele noastre și aceste cântece bătrânești care n'au păreche la niciun popor pe lume. Fiind așa de pătrunzătoare și frumoase și fiind numai ale noastre, ar fi o pagubă pentru întreaga lume să se prăpădească, tot astfel cum, dacă s'ar surpa Ceahlăul ori s'ar istovi Bistrița, pământului i-ar lipsi o mare frumuseță.

Voi, cei tineri, sunteți niște proști; să vă întoarceți să mai învățați la școală.

Aceste din urmă cuvinte le-au priceput și lăutarii cei tineri.

— Măria-ta, a strigat unul din ei, cu îndrăzneală; n'avem ce mai învăța la noi, la școală. Acest bătrân, pe care-l cheamă Calomfir, umblă ca un netrebnic prin lume, când în munte, când la vale. Lui îi plac petre-

cerile ciobanilor; ș'apoi mai ales de la păstori a deprins el asemenea cântece. Adevărat e că le spune cu meșteșug, dar să știți domniile-voastre că le-a furat de la ciobani, și nu se cuvine să-i faceți laudă prea mare.

Boierii cei tineri au răs de această pâră și au poftit pe bătrânul Calomfir să mai cânte și altele. Au stat ascultând până într'un târziu, când au băgat de seamă ca și codrul părea că ascultă în tăcere, plin de amintirile trecutului și ale morților acestui pământ.

Mihail Sadoveanu

(din lucrarea „Cartea Satului“,
editată de Fundația regală
„Principele Carol“).

LĂMURIRI.

a prinde = (în Moldova) a începe.

hăituială = scornire a vânatului și gonirea lui în spre vânători.

aferim! (cuvânt din turcește, învechit) = bravo! minunat! admirabil!

bulibașă (cuvânt turcesc; în forma originară: **buluc-bașa** = comandant al unui buluc, adică al unei cete, de soldați; în forma de aci, cuvânt de glumă sau de batjocură) = voievod de Țigani, vătaf al unei șatre de Țigani, staroste al Țiganilor.

scripeă (cuvânt din rusește) = vioară, alăută, ceteră.

academie = școală de învățături înalte (aici, în glumă).

bejenie (băjanic) = fugă în cete mari, sate întregi, spre munți, în codri sau în țărilor vecine, în timpul năvălirilor streine sau din cauza jefuirilor administrației; **băjenari** li se zicea unor asemenea locuitori fugiți în bejenie.

a se istovi (cuvânt vechiu, din slavonește) = a se sfârși, a nu mai fi, a seca, a se isprăvi.

AOLEO, FRATE RĂZNEȚ.

Aoleo, frate răzneț,
Ce ne treci ca un drumeț,
Ce ne treci și nu cutezi
Ca să vii să ne mai vezi?

Ori ne știi morți între vii,
Pe la noi de nu mai vii,
Ori ceva te-am amărît,
Intr'atât de ne-ai urît?

Cu ce rău te-am supărat,
Atât de te-ai mâniat?
Ce te-a făcut să ne uiți,
La noi să nu te mai uiți?

Ce te-a tras să te răznești
Și să nu ne mai iubești?
Vino, vino, 'ncai acum
Te mai abate din drum;

Că, de când mi te-ai răznit
Și la noi n'ai mai venit,
Potecile îți privesc,
Și urmele îți jelesc;

Că pe unde tu călcai,
Când veneai și când plecai,
Eu mereu le măturam
Și cu flori le presăram.

Iar acum, de când nu vii,
Au crescut tot bălării;
Că, de când ne-ai părăsit,
Bucuria mi-a lipsit.

Din volumul *Poezii populare române*,
culegere de G. Dem. Teodorescu
(reprodusă acolo din „Spitalul amoru-
lui“ de Anton Pann).

JELUI-M'AȘI.

Foicica macului,
 Jelui-m'ași și n'am cui!
 Să mă jeluiu vântului,
 Vântului Crivățului?
 Bate vântul, arde câmpul,
 Imi lasă jalea și gândul.
 Jelui-m'ași și n'am cui!
 Câmpului și drumului,
 Dar mi-i câmpul pustiit,
 Tot de jalea mea pârlit!
 Jelui-m'ași drumului,
 Drumului pustiului;
 Dar nici el n'are puțință,
 Chinul meu n'are credință!
 Jelui-m'ași codrului,
 Codrului voinicului;
 Codrul are frunza verde
 Și pe mine nu mă vede,
 Nu mă vede, nu mă crede!
 Foaie verde măr pitic,
 Nu mai zi, flăcău nimic.
 N'ai pierit, cât ai fost mic,
 Dar acum, când ești voinic?

Din aceeași colecție.

LAMURIRI.

Nu mai zi, formă scurtată, pentru măsura versului, din forma întreagă: *nu mai zice*.

Strigături glumețe din Ardeal.

„In decursul jocului, Românul are obiceiul a recita cu glas mare, după tactul muzicii, fel de fel de versuri, cu scop de a mări veselia celor de față. Nu arareori aceste versuri se improvizează chiar în momentele în care se rostesc, și în multe din ele se cuprind ob-

servațiuni satirice de tot potrivite. Versurile despre care e vorba se numesc strigături, chiote (chiuituri), descântece, iară în Muntenia, Moldova și Bucovina: hore...

Jocul cel mai lătit în Ardeal este așa numitul *joc românesc*, care în unele locuri (mai cu seamă dincoace de Olt, adică în Țara Oltului și în Țara Bârsei) se numește și *ardeleneasca*. Ardeleneasca este unul din jocurile cele mai originale și mai pline de viață".

Cine joacă și nu strigă,
Face-i-s'ar gura strâmbă!
C'ășa-i jocul românesc,
Cu strigăt ardelenesc;
Când l'aud, mă'nveselesc!

Drag mi-i jocul românesc,
Dar nu știu cum să-l pornesc;
Și de nu l-oiu porni bine,
Lesne voiu păți rușine!

Zică cine ce va vrea,
Eu tot joc pe voia mea...
Ori urîță, ori frumoasă,
Că e tot din viața noastră!

Haide, măi!

Vai de mine, ce să fac?
Care-mi place, eu nu-i plac?
Vai de mine, ce să fie?
Cui plac eu, nu-mi place mie!

D'auziți, feciori cu țundră,
Mândră-i lumea cu ce-i mândră:
Mândră-i lumea cu feciori,
Ca grădina cu bujori.

Mândră-i lumea și cu fete —
Făr' de feciori rău îi șede.

M'a mânat maica la joc —
Cremene și foc,
Să joc fata cea frumoasă —
Cremene și iască!
Dar din trei cine le-a ști,
Cea frumoasă care-a fi?
Tot așa, copii!

De-aici pân' la Făgăraș,
Nu-mi trebuie ceteraș:
Ceteraș e gura mea
Și-mi pot zice când oiu vrea!

Decât c'o ceteră rea,
Mai bine cu gura mea.
Cetera-i cu patru strune
Și mai rele și mai bune
Gura mea toate le spune
Cetera mai și greșește....
Gura mea le potrivește.

Nu-i frumos cine se ține,
Ci-i frumos cui îi stă bine.
Nu-i frumos cin' se gătește,
Ci e cui se potrivește!

Ară badea cu plugul
Cātu-i dealul de-a-lungul;
Trece mândra cu prânzul:
— Bun lucru, bade, cu plugul!
— Să trăești, mândră, cu prânzul!
— Să fii, bade, sănătoș,
Că mi-ai mulțămît frumos!

— Să fii, măndro, sănătoasă,
C'ai grăit vorbă frumoasă!

Dragă mi-i fata săracă,
Că cu mâna ei se 'mbracă;
Dar fata de gazdă mare —
Tot cu mâna la parale!

Vai, măndruță, albă ești,
Albă ești, frumoasă ești!
Dar ești albă de albèle,
Roșie de rumenele!

Feciorul, care-i fecior,
Doarme pe pământul gol;
Dar tu, bade Ionaș,
Tot în pene ai sălaș;
Ca un puiu, când îl îngrași!

Omu 'n lume multe vede!...
La o casă șapte fete
Și fântâna sub părete, —
Câinele moare de sete!

Frunzuliță dintre vii,
Are mândra nouă ii:
Trei sunt rupte, patru sparte,
Două nu se țin pe spate!

Mândrulica mea măndruță,
Drăgulița mea drăguță,
Toată ziua se oglindă
Și gunoiu-i până 'n grindă!
Hai să prindem șese boi,
Să mai scoatem din gunoiu!

(Din volumul *Doine și strigături din Ardeal*
date la iveală de Dr. Ioan Urban Iarnik
și Andreiu Bârseanu).

LĂMURIRI.

viță = neam, națiune.

țundră (cuvânt din ungurește) = zeghe, ghebă, manta.

ceteră = vioară, alăută, scripcă.

ceteraș = lăutar, scripcar, violonist.

gază (cuvânt din ungurește) = (în Transilvania) om bogat, proprietar.

TOAMNA ȚESĂTOARE.

„Harnică și darnică“

(Zicere populară).

Toamna mândră, harnică,
 Și de bunuri darnică,
 A împărțit a ei comori:
 Frunza-i dat-au vântului,
 Iar roada pământului
 Dat-o-au la muncitori.

Dat-au în pentru ștergare
 Și porumb pentru coșare,
 Plin de ținte aurii,
 Și toți strugurii din vie
 Pentru dalba veselie
 De la nunți și cumetrii.

Dat-au încă pentru coasă
 Iarba-i verde și frumoasă,
 Care 'n Maiu au înflorit;
 Și-a ei pasări cântătoare,
 Și-a ei șiruri de cucoare
 Tainicului Răsărit.

Și-au rămas, sărmana, goală,
 Pe când viforul se scoală,
 Aducând gerul de an!...

Ce-a să facă ea la iarnă?
 Norii vin, ca să aştearnă
 Pe câmpii un lung troian.

Vai de ea!... Ce-a să devie
 Sub cumplita vijelie,
 Care suflă oşerit
 Peste văile uscate,
 Peste apele 'ngheţate,
 Peste codrul desfrunzit?

Dar nu-i pasă!... Cât e soare,
 Toamna, mândră ţesătoare,
 Pune furca 'n brâul ei,
 Ca să toarcă şi să ţese
 Pânză lată 'n iţe dese
 De 'nvălit umerii săi.

Şi, torcând, de-a-lungul trece
 Peste brazda murgă, rece,
 Unde ies painjini mii;
 Iar fuioru-i de mătasă
 Pe pământ în urmă lasă
 Mreji de raze argintii.

Câte lanuri, văi întinse,
 Toate-acuma sunt cuprinse
 De lungi fire ce lucesc.
 Unele s'adună 'n caer,
 Altele, pierdute 'n aer,
 Tainic, lin, călătoresc.

Toamna grabnic le urzeşte,
 Le 'mpleteşte, nevedeşte,
 Şi cu toate la un loc
 Ea-şi lucrează-o 'nvelitoare,

Ca să meargă 'n șezătoare
 Și să ia parte la joc.

Iată-o în cămeșă albă,
 Cu lefji mari lucind în salbă,
 Mari cât ochii săi căprii.
 Trista iarnă-o pismuește
 Și prin neguri o pândește,
 Descântând vrăjitorii.

Vasile Alecsandri

(din ciclul de poezii ale sale
 «*Legende*»).

LĂMURIRI.

ștergar = bucată de pânză anume țesută pentru șters pe față și mâini, prosop, peșchir; învelitoare de cap a femeilor măritate, maramă, naframă.

coșar = pătul (pentru porumb).

a nevedi (năvedi, năvădi) = (la pregătirea firelor pentru țesutul pânzei în războiu) a trece firele urzelii prin ițe și spată.

left (cuvânt din grecește) = ban mare de aur purtat de femei la gât, în salbă.

N. Grigorescu: Toamna.

BALADDA UNUI GREER MIC.

Peste dealuri zgriburite,
 Peste țarini zdrențuite,
 A venit așa, de-odată,
 Toamna cea întunecată.

Lungă, slabă și zăludă,
 Botezând natura udă,
 Cu 'n mănunchiu de ciumafai, —
 Când se scutură de ciudă,
 Imprejurul ei departe
 Risipește 'n evantaiu
 Flori mărunte,
 Frunze moarte,
 Stropi de tină,
 Guturaii...

Și cum vine de la munte,
 Blestemând
 Și lăcrămând
 Toți ciulinii de pe vale
 Se pitesc prin văgăuni,
 Iar măceșii de pe câmpuri
 O întâmpină în cale
 Cu grăbite plecăciuni...

Dar pe coastă, la urcuș,
 Din căsuța lui de humă
 A ieșit un greeruș,
 Negru, mic, muiat în tuș
 Și pe-aripi pudrat cu brumă:

— Cri-cri-cri!
 Toamnă gri,
 Nu credeam c'o să mai vii

Inainte de Crăciun.
 Că puteam și eu s'adun
 O grăunță cât de mică,
 Ca să nu cer împrumut
 La vecina mea furnică!
 Fi'ndcă nu-mi dă niciodată,
 Și-apoi umple lumea toată
 Că m'am dus și i-am cerut!...
 Dar de-acuș,
 Zise el cu glas sfârșit,
 Ridicând un picioruș,
 Dar de-acuș, s'a isprăvit!...

Cri-cri-cri!
 Toamnă gri,
 Tare-s mic și necăjit!

G. Topârceanu

(Din volumul *Balade vesele și triste*).

LĂMURIRI.

zălud (cuvânt din bulgărește) = netot, nerod, năuc.

ciumafaie = laur.

gri (după francezul „gris”; în românește barbarism pus aici pentru rimă) = cenușiu, sur.

Bărăganul.

Și eu am crescut pe câmpul Bărăganului! (*Et in Arcadia ego!*) Și eu am văzut cârdurile de dropii, cutrerând cu pas măsurat și cu capul ațintit la pază acele șesuri fără margine, prin care aerul, răsfirat în unde diafame sub arșița soarelui de vară, oglindește ierburile și bălăriile din depărtare și le preface, dinaintea vederii fermecate, în cetăți cu mii de minarele, în palate cu mii de încântări.

Din copilărie și eu am trăit cu Tămădăienii, vâ-

nători de dropii din baștină, cari neam de neamul lor au rătăcit prin Bărăgan, pitulați în căruțele lor acoperite cu covergi de rogojină, și, mânând în pas alene gloabele lor de călușei, au dat roată, ore, zile și luni întregi, împrejurul falnicilor dropioi, — cărora ei le zic *mitropoliți*, — sau când aceștia primăvara se întetesc în lupte amoroase, sau când, toamna, ei duc turmele de pui să pască țarinele înțelenite.

Eu n'am uitat nici pe răposatul Caraiman, veselul și priceputul staroste al vânătorilor Tămădăieni, carele putea să înghiță în largele sale pânțece atâtea vedre cât și o butie de la Dealul-Mare; nici pe iscusitul moș-Vlad, în căruța căruia ai adormit tu¹ adesea, pe când el, cu ochi de vulpe, zărea creștetul delicat al dropiei mișcând printre fulgii coliliei; nici pe bietull Gheorghe Giantă, cel care, cu o rugină de pușcă, pe care orice vânător ar fi asvârlit-o în gunoiu, nimerea mai bine decât altul cu o carabină ghintuită și care pe mine, nemernicul, m'a adus de multe ori cu vânat la conacul de amiazi...

Oare ce desfătare vânătoarească mai deplină, mai nețarmurită, mai senină și mai legănată în dulci și duioase visări poate fi pe lume decât aceea care o gustă cineva când, prin pustiile Bărăganului, căruța în care stă culcat abia înaintează pe căi fără de urme? Dinainte-i e spațiul nemărginit; dar valurile de iarbă, când înviate de o spornică verdeață, când ofilite sub pârlitura soarelui, nu-i insuflă îngrijirea nestatornicului ocean. În depărtare, pe linia netedă a orizontului, se profilează, ca moșoroaie de cârțițe uriașe, movilele a căror urzeală e taina trecutului și podoaba pustietății. De la movila-Neacșului de pe malul Ialomiței, până la movila-Vulturului din preajma Borcii, ele stau se-

1. Lucrarea din care e luat acest fragment a fost pornită de Odobescu ca prefață la un manual de vânătoare al vărului său Cornescu. Acestuia i se adresează aci.

mănate în prelargul câmpiei, ca sentinele mute și gârbovite subț ale lor bătrâneți. La poalele lor cuibează vulturii cei falnici cu late pene negre, precum și cei suri, al căror cioc ascuțit și aprig la pradă răsare hidos din ale lor grumazuri jupuite și golașe. E groaznic de a vedea cum aceste jivine se răped la stârvuri și se îmbuibă cu mortăciuni, când prin sohaturi pică de bolesne câte o vită din cirezi!

Dar căruța trece în lături de acea priveliște scârboasă; ea înaintează încetinel și rătăcește fără țel, după bunul plac al mârțoagelor arominde sau după prepusul de vânat al Tămădăianului căruțaș.

De cu zorile, atunci când roua stă încă aninată pe firele de iarbă, ea s'a pornit de la conacul de noapte, de la coliba unchiașului *mărunt*, căruia îi duce acum *dorul* Bărăganul întreg¹ — și tocmai când soarele e deasupra amiazului, ea sosește la locul de întâlnire al vânătorilor. Mai adesea acest loc e o cruce de piatră, strâmbată din piua ei, sau un puț cu furcă, adică o groapă adâncă de unde se scoate apă cu burduful. Trebuie să fii la Paicu, în gura Bărăganului, sau la Cornățele, în miezul lui, ca să găsești câte o mică dumbravă de vechi tufani, sub care se adăpostesc turmele de oi la poale, iar mii și mii de cuiburi de ciori printre crăcile copacilor. În orice alt loc al Bărăganului, vânătorul nu află alt adăpost, spre a îmbuca sau spre a dormi ziua, decât umbra căruței sale. Dar ce vesele sunt acele întruniri de una sau două ore, în care toți își povestesc câte izbânzi au făcut, sau mai ales erau să facă; cum i-a amăgit pasărea vicleană; cum i-a purtat din loc în loc și cum în sfârșit s'a făcut nevăzută în sboru-i prelungit.

1) Joc de cuvinte cu numele unchiașului poreclit *Dor-Mărunt*, care avea pe Bărăgan o cârciumă, împrejurul căruia s'a întemeiat mai apoi un sat, purtând acest nume; acolo trăgeau mai adesea vânătorii din Bărăgan.

După repaos, colinda prin pustii reîncepe cu aceeași plăcere. Vânătorul, împrăștiat prin somnul, prin mâncarea și prin glumele de la conac, se aprinde din nou de ispita norocului; el, cu ochii caută vânatul, cu gândul zboară poate către alte doruri; dar simțirile-i sânt în veci deștepte; inima-i veghiată este mereu în mișcare, și urâtul fuge, fuge departe, dincolo de nestatornica zare a nemărginitei câmpii.

Când soarele se pleacă spre apus, când murgul serii începe a se destinde treptat peste pustii, farmecul tainic al singurătății crește și mai mult în sufleul călătorului. Un susur noptatic se înalță de pe fața pământului: din adierea vântului prin ierburi, din țârâitul greerilor, din mii de sunete ușoare și nedesluite, se naște ca o slabă suspinare ieșită din sânul obosit al naturii. Atunci, prin înălțimile văzduhului, zboară, cântând ale lor doine, lungi șire de cocori, brâne șerpuinde de acele păsări călătoare, în care divinul Dante a întrevăzut grațioasa imagine a stolului de suflete duioase, de unde desprinde, spre a-și deplânge restriștea, gingașa lui Francescă:

E comē i gru van cantando lor lai,
 Facendo in aer di sè lunga riga:
 Così vid'io venir, traendo guai,
 Ombre portate dalla detta briga¹⁾.

Dar câte una, una, căruțele sosesc la târla sau la stâna unde vânătorii au să petreacă noaptea: un bordeiu acoperit cu paie, — trestia și șovarul sunt scumpe în Bărăgan, — câteva saiele și olumuri pentru vite, o ceată de dulăi țapeni lătrând cu înverșunare, și

1) Dante „Divina Comedia“. L'Inferno, cant. V:

„Și precum cocorii merg cântând ale lor doine,
 Făcând prin aer din sine lungi șire,
 Așa văziiu viind, trăgând vaiete,
 Umbre purtate de pomenita suflare“.

în toată împrejmuirea un miros greu de oaie, de ceapă și de rachiu, iată adăpostul și straja ce le poate oferi baciul de la Rădana sau cel de la Renciu. Din acestea câtă vânătorii să-și întocmească culcuș și cină, dacă cumva n'au avut grijă a-și aduce așternut și merinde în căruțe. Pe când însă, pe sub șure și la vatra bordeiului, ospățul și paturile se gătesc, după cum pe fiecare-l taie capul, limbile se desmorțesc, și, prin glume, prin râsuri cu hohote, ele răscumpără lungile ore de tăcere ale zilei.

Spune tu ce vei voi despre superioritatea vânătoarei cu prepelicarul și despre plăcerile inteligente și alese ce resimte omul în unica societate a unui câine dresat după regulile artei! Cât despre mine, eu rămâiu tot bine încredințat că cele mai dulci mulțumiri ale vânătoarei sunt acelea în care trupul nu se află osândit la pedeapsa Jidovului rătăcitor, și apoi încă acele care izbucnesc cu veselie printre niște buni tovarăși, întruniți la un loc după o zi petrecută în emoțiuni izolate.

Dar *chiar și în căruță vânatul* obosește.

Și dup'o cină scurtă și somnul a sosit¹.

Vânători și căruțași, mârțoage și dulăi, culcați toți la pământ, dorm acum duși, la târlă!... „Singure „stelele nopții se uită de pe cer la dânsii; ei aud „cu urechile toată acea nenumărată lume de insecte „ce se strecoară prin ierburi, țiuind, scârțâind, flue- „rând, șuerând; și toate acele mii de glasuri se înalță „cu răsunset potolit în tăria nopții, se limpezesc în ae- „rul ei răcoros și leagănă în somnie auzul lor aromit. „Când însă vreunul se deșteaptă și clipește ochii,

1) *Eliad* zice în „Sburătorul“ său:

„Dar câmpul și argeaua săteanul obosește
Și dup'o cină scurtă și somnul a sosit“.

„câmpia i se înfățișează luminată de scânteiele strălucitoare ale licuricilor; uneori cerul se încinge pe alocurea în depărtare de o vâlvoare roșiatică, provenită din pârjol, și un stol întunecos de păsări se strecoară prin noapte...”.

Mă opresc, căci mi se pare că, fără știrea lui Dumnezeu și a cititorilor, am început să traduc descrierea stepei malorosiene, una din paginile cele mai minunate din minunatul roman istoric *Taras Bulba*, de N. Gogol, scriitor rus.

Alexandru Odobescu (1834—1895)

(Din „*Pseudochinegheticos*“).

LĂMURIRI.

minarea, minaret = turnul înalt și subțire al geamiilor (moscheelor), cu o galerie împrejur, sus, din care muezinul chiamă poporul la rugăciune.

din baștină = din moși-strămoși.

staroste = căpetenia unei bresle de meseriași sau de negustori.

colillie = plantă de stepă (pe Bărăgan), cu tulpina foarte subțire, formând mănuchiuri albe.

cinegetic = de vânatoare, vânătorese.

stârv (cuvânt din slavonește) = hoit, leș, cadavru (de animal).

sohat, suhat = loc întins de pășune (pe Bărăgan, la târlă) pentru vite mari (cai, vaci), care rămân acolo toț anul.

boleasnă, boleșniță = boală molipsitoare, molimă, epidemie.

a ațipi = a adormi ușor, a fi pe jumătate adormit, a ațipi, a dormita.

conac = (aici) loc de popas, de odihnă și de prânzit, la câmp, la vânatoare.

piună (a unei cruci) = postamentul de piatră în care (într'o scobitură, la mijloc) se înfige și se înțepenește crucea.

șovar = papură.

saia (cuvânt din turcește) = (la târle, pe Bărăgan, în Dobrogea) perdea înaltă din trestie sau din nuiele, pentru adăpostul turmelor de oi.

târlă (cuvânt din bulgărește) = un fel de fermă departe de sat (pe Bărăgan), pentru agricultură și creșterea vitelor în turme (oi) și în cirezi (boi, vaci).

olum (cuvânt turcesc, învechit) = adăpost pentru vite.

a se încinge = a se aprinde, a lua foc: Forma veche a cuvântului era **a se încinde** (vine din latin. **incendere**; compară cu neologismul

incendiu); forma participiului și a supinului, **încins** (**făină încinsă**; **s'a încins o discuție**) coincidând cu aceeași formă dela verbul **a se încinge** (cu un brâu), a făcut ca formele acestui din urmă verb să se substituie formelor verbului **încinde** la toate modurile și timpurile.

malorosian = din Russia mică (Ucraina), ucrainian, căzăcesc, zaporojan.

Lucrare: **Târla** și **stâna** sânt așezări izolate, în câmpie sau la munte, vremelnice dar totuși de oarecare durată, pentru vieța de agricultori și de păstori a țăranilor români. Ce deosebire este între **o târlă** și **o stână**? Cei care ați văzut vreuna din acestea sau ați auzit despre ele de la alții, arătați, în scurt, ce știți despre alcătuirea lor (locuințe sau adăposturi pentru oameni și animale), despre ocupația și numele diferitelor categorii de oameni ce trăesc sau slujesc acolo (stăpâni, argați, păstori, baci, băcițe...) și despre contribuția lor la vieța materială și la cea sufletească a națiunii noastre.

Moartea lui Castor.

Acum câțiva ani, într'o zi de Septembrie, cuprins de un nespus dor de ducă pe care mi-l pricinuia albastrul nesfârșit al cerului și acel farmec amețitor al toamnei, mă plimbam de mai bine de un ceas pe stradă, singur, fără rost, când, la o răspântie, mă întâlniiu piept în piept cu Maiorul.

— A! Bună ziua! Ce? Aici? Eu te țineam plecat acasă!

— Cum acasă, când am slujbă aici?

— Vezi că știam, că... mama ți-e bolnavă.

Și eu nu știam nimic.

— Dar d-ta de unde știi?

— Soru-mea, care s'a întors aseară de acolo, îmi spunea că a găsit-o foarte rău.

Ca să-mi spuie maiorul că mama era foarte rău, trebuia să fie în adevăr așa, trebuia să aibă altceva decât patima ei obișnuită.

În aceeași seară, după un drum care mi s'a părut cel mai lung din câte făcusem în viață, soseam acasă. Teama care-mi strângea inima și mă făcuse să

trec fără o întrebare printre slugile ieșite în întâmpinarea mea, mi se risipi, găsind pe mama în adevăr mai slabă decât o lăsasem, dar bine.

— Tu, dragă!

Și săraca oarbă, neputându-mă vedea, mă pipăia peste piept, peste față. Eu îi luaiu mâinile și i le sărutai, certând-o încet că nu mă vestise.

— Dar n'am fost bolnavă! Cine ți-a spus? A! Maiorul? Acum înțeleg. A fost soră-sa pe-aici. Ea nu m'a văzut după nenorocire, și-și închipuia să mă găsească tot așa cum mă știa... Și acum...

În adevăr, dacă sora maiorului n'o văzuse de când cu moartea tatei, era de înțeles cum spusese că e foarte rău, găsind pe femeia — acum un an încă tânără și frumoasă, — fără vedere și îmbătrânită cu zece ani în așa de scurtă vreme.

— Iar dacă acum mă găsești mai slabă, adăogă mama, e că de două nopți nu pot dormi, din pricina bietului Castor.

— De ce?

Ca răspuns la întrebarea mea, auziu afară, lângă fereastră, un urlat lung și sfâșietor.

— Uite, așa urlă de două nopți. Asta e a treia.. Săracul! Nu știu ce are. Femeia zice c'ar fi otrăvit. Eu crez că bătrânețea...

Liniștit despre partea mamei, acum îngrijit de starea câinelui, ieșiu în curte, unde găsiu pe Castor, zăcând prăpădit lângă fereastră, cu gura deschisă. Femeia, care știa cât de mult țineam la el toți ai casei, era aplecată de-asupra lui: se încerca să-i dea lapte dulce.

— Ce are, Mario?

Nu știa nici ea. De două zile, de când nu mai mânca nimic, zăcea la soare și urla. Ii făcuse ea toate câte le-a știut; dar de geaba, îi era tot mai rău...

— Ia să încercăm să-i dăm laptele.

Și, ajutat de femeie, deteiu câinelui, cu de-a sila, tot laptele din ceașcă. Simțindu-se par'că mai bine, se ridică greoiu, mă mirosi, dând din coadă, apoi se culcă iar, urlând prelung și dureros.

Era târziu, Mama dormea. Ii auzeam, prin ușa deschisă dintre odăile noastre, răsuflarea regulată — și trebuie să fi veghiat două nopți, pentru ca să fi putut dormi acum, cu toate deseale gemete ale lui Castor.

Ce mă ținea pe mine deștept, nu erau însă urletele, ci atâtea amintiri și atâtea gânduri, trezite de odată în mine la vederea suferinței lui.

Cât de limpede văd nopțile de vară, când mă duceam la moșie pentru vânătoare! Iată-mă culcat în pridvorul luminat ca ziua de luna plină, neputând închide ochii din pricina cântecului pitpalacilor care se aud pretutindeni, aici aproape, ca sunetul a două pietre lovite una de alta, colo în depărtare, ca picăturile de apă căzând într'un vas plin. Castor se scoală

din când în când și vine să mă miroasă, îngrijat de neodihna mea.

Iată-ne la vânătoare, într'o miriște aurie. Castor caută la cincizeci de pași, în galop, cu capul în sus. De odată, trăznit, se oprește în loc, nemișcat, ca de bronz, cu coada dreaptă, cu un picior ridicat în sus. La un pas înaintea lui stă prepelița, pe brânci, înfricoșată, hipnotizată. Mă apropiu și strig: „*Pil!*”. El sare, prepelița sboară și eu trag. „*Apporte!*” — și mi-o aduce. E încă vie, numai aripată.

Iată-ne primăvara, după sităruși, în păpurișul de la Lazuri, unde Castor caută domol și amănunțit, pe când în câmpul de alături țărani aclamă sosirea berzelor cu chiote și cu zvârliri de căciuli în sus.

Când mă întorceam acasă de vacanță, mi-l aduceau înaintea la gară. și era o arătare. Se opreau călătorii grăbiți în loc, să admire bucuria de nedescris a câinelui care-și revedea stăpânul după trei luni de lipsă; — dar, după ce plecam, îmi scria mama, cum intra în fiecare zi în odaie să miroasă și să mângâie hainele mele de vânătoare, spânzurate în cuier.

Mi-l dase tată-meu... Par'că-l văd; în ziua când m'am întors, după examenul de bacalaureat, mă întâmpină în capul scării și, după ce mă îmbrățișează și el și mama:

— Să trăești, fătul meu, și să-ți dea Dumnezeu bucuria pe care ne-o faci!

Apoi mă ia de mână și mă duce în odaia mea, unde mă aștepta cea mai neașteptată surpriză: In perete, o panoplie cu toate trebuincioasele pentru vânat, patima mea; iar de sub pat iese Castor, întâi lătrând, apoi bucurându-se, de par'că mă cunosștea de când lumea.

A! fericirea mea de atunci! Și nu numai pentru ăst dar frumos, ci pentru toate câte mă înconjurau. Căci în clipa aceea, în fața lor, care întineau de mulțumi-

rea mea, pentru întâia oară înțelegeam ce mare lucru e pentru cineva să aibă părinți cinstiți, buni și uniți; o mamă care se lipsea de toate pentru copiii ei, — un tată, în fața căruia toți se descopereau cu respect, — o casă bătrânească moștenită din moși-strămoși, și sulgi îmbătrânite în curte, iubitoare și credincioase.

Da, pe *tată-meu* mi-l aduceau aminte gemetele lui Castor. Mă vedeam întorcându-mă cu dânsul de la vânătoare, de unde venea să mă ia întotdeauna cu chibitca lui cu un cal, auzeam sunetul neuitat al arcurilor chibitcei, auzeam și glasul lui și corul nesfârșit de greeri.

Zadarnic îmi astupam urechile, pentru a putea adormi. Mintea, acum plină de trecut, nu se lăsa să fie adormită, ci depăna atâtea lucruri trăite, care mă minunau prin limpezimea cu care le vedeam.

Abia era un an de atunci. Era ziua lui. Masă întinsă de la un capăt al sufrageriei la celălalt: toate rudele și prietenii. Lăutarii cântă cântece bătrânești. Unul din copii se scoală și închină în sănătatea lui. El se ridică supărat, de mult ce se silește să nu pară mișcat, își ia paharul: „Dragii mei! Pilde bune v'am dat și eu și mama voastră. Dea Dumnezeu”....; dar cuvântarea i se topește în lacrămile care-i dau năvală din ochi. Atunci mama se apleacă peste dânsul și-l sărută lung, în aplauzele tuturor și în cântecul de urare al lăutarilor....

Și acum, ce departe erau toate.

La pierderea lui, moartea nu l-a luat numai pe dânsul, — iubitul, dus la groapă într'o zi de toamnă rece și ploioasă, — ci a luat cu ea tot rostul neamului nostru, acum atât de risipit.

Mă întrebam, și nu-mi puteam răspunde, ce ne despărțise așa și pentru ce nu veneam să trăim cu toții împreună, cu mama, îngrijind-o, ajutând-o? Nebuni ce eram! Dar negreșit, cât mai în grabă, aveam să

mă întorc lângă dânsa și să încep a reclădi fala casei noastre, dărâmată de suflarea morții.

— „A! dar e peste putință!” îmi ziceam tot eu. Și acum geamătul lui Castor era glasul tăcutei mele des-nădejdi în fața ruinii neamului.

* * *

A doua zi de dimineață mă trezește același glas tânguitor al câinelui. Mă îmbrac, îmi iau pușca din cuiu, două cartușe din cutia mesei și ies în curte.

— Castor, vin' aici!

Castor, care zăcuse toată noaptea nemișcat, se scoală ca prin minune și mă urmează.

Femeia, care m'a văzut și m'a înțeles, fuge în bucătărie, plângând.

— Castor, vin' aici!

Castor se târește cu greutate după mine, până la maidanul de peste drum. Aci se culcă pe partea dreaptă, lăsând descoperit locul inimii...

După ce s'a isprăvit, m'am întors acasă ca gonit de cineva, am intrat în odaie, am trântit pușca pe pat...

Ușa din dreapta s'a deschis. Mama a înaintat pe dibuite și m'a cuprins în brațe. Pe cealaltă ușă a intrat Maria și Dinu, amândoi slugi de peste treizeci de ani în curtea noastră: — și cu toții am plâns pe tăcute moartea lui Castor, care ducea departe — mai departe, vremea unor fericiri apuse pentru totdeauna.

Ion Al. Bătescu-Voinești

(Din volumul *In Lumea dreptății*).

LĂMURIRI.

aripat (termen de vânătoare) = împușcat numai în aripă.

panoplie (neologism, din franțuzește) = colecție de arme așezate cu artă în părete.

chibiteă (cuvânt din rusește) = trăsurică.

sufragerie, sofragerie (derivat din **sofragiu**, cuvânt din turcește: servitor care servește la masă) = sala de mâncare.

patima ei obișnuită = (aici, în înțelesul etimologic al cuvântului:) suferință. (Mai departe, același cuvânt cu înțelesul lui obișnuit: „vânătoare — patima mea”. Care e acest înțeles?).

miriște = țarină de pe care s'au cosit ori s'au secerat „bucatele”, rămânând acum acoperită numai de cotoarele gîlbui ale paielor rămase cu rădăcina în pământ și de iarba ce a crescut după cosit.

IARNA PE ULIȚĂ.

A 'nceput de ieri să cadă
 Câte-un fulg. Acum a stat,
 Norii s'au mai răsbunat
 Spre Apus, dar stau grămadă
 Peste sat.

Nu e soare, dar e bine,
 Și pe râu e numai fum.
 Vântu-i liniștit acum,
 Dar năvalnic vuet vine
 De pe drum.

Sânt copii. Cu multe sănii,
 De pe coastă vin țipând
 Și se 'mping și sar rîzând;
 Prin zăpadă fac mătăanii
 Vrînd-nevrînd.

Gură fac ca roata morii;
 Și de-avalma se pornesc,
 Cum prin gard se gâlcesc
 Vrăbii gureșe, când norii
 Ploi vestesc.

Cei mai mari acum, din sfadă,
 Stau pe 'ncăerate puși;

Cei mai mici, de foame-aduși
 Se scâncesc și plâng grămadă
 Pe la uși.

Colo 'n colț, acum răsare
 Un copil, al nu știu cui,
 Largi de-un cot sunt pașii lui,
 Iar el mic, căci pe cărare
 Par'că nu-i.

Haina-i măturând pământul
 Și-o târăște-abia, abia:
 Cinci ca el încap în ea,
 Să-l mai bată, soro, vântul,
 Dac'o vrea!

E un sol, precum se-vede:
 Mă-sa l-a trimis în sat,
 Vezi de-aceea-i încrunțat,
 Și s'avântă, și se crede
 Că-i bărbat.

Cade'n brânci și se ridică,
 Dând pe ceafă pușintel
 Toată lâna unui miel:
 O căciulă — mai voinică
 Decât el.

Și tot vine, tot înnoată,
 Dar de-odată cu ochi vii,
 Stă pe loc — să mi te ții!
 Colo sgomotoasă gloată
 De copii!

El de grabă 'n jur chitește
 Vr'un ocol, căci e pierdut,
 Dar copiii l-au văzut —
 Toată ceata năvălește
 Pe 'ntrecut.

Uite-i, mă, căciulă, frate,
 Mare cât o zi de post —
 Aoleu, ce urs mi-a fost!
 Au sub dânsa șapte sate,
 Adăpost!"

Unii-l iau grăbit la vale,
 Alții 'n glumă parte-i țin —
 Uite-i, fără pic de vin
 S'au jurat să 'mbete 'n cale
 Pe creștin.

Vine-o babă 'ncet pe stradă,
 In cojocul rupt al ei
 Și încins cu sfori de teiu.
 Stă pe loc acum să vadă
 Și ea ce-i.

Se-oșerește rău bătrâna
 Pentru micul Barba-cot,
 „Ați înnebunit de tot —
 Puiul mamei, dă-mi tu mâna,
 Să te scot!"

Ci-că vrei să stingi cu paie
 Focul, când e 'n clăi de fân,
 Și-apoi zici că ești Român!
 Biata babă-a 'ntrat în laie
 La stăpân!

Ca pe-o bufniță-o 'nconjoară
 Și-o petrec cu chiu, cu vai,
 Și se țin de dânsa scaiu.
 Plină-i strimta ulicioară
 De alaiu.

Nu e chip să-i faci cu buna
 Să-și păzească drumul lor!

Râd și sar într'un picior,
 Se 'nvârtesc și țipă 'ntr'una
 Mai cu zor.

Baba și-a uitat învățul;
 Bate, 'njură, dă din mâni:
 „Dracilor, sunteți păgâni?
 Maica mea! Să stai cu bățul,
 Ca la câni!”

Și cu bățul se 'nvârtește,
 Ca să-și facă 'n jur ocol;
 Dar abia e locul gol,
 Și mulțimea năvălește
 Iarăși, stol.

Astfel tabăra se duce
 Lăăind în chip avan:
 Baba 'n mijloc, căpitan,
 Scurpă 'n sân și face cruce
 De satan.

Ba se răscolesc și câinii
 De prin curți și sar la ei;
 Pe la garduri ies femeii;
 Se urnesc mirați bătrânii
 Din bordeiu...

— Ce-i pe drum atâta gură?
 — Nu-i nimic. Copii ștregari.
 — Ei! auzi! Vedea-i-aș mari!
 Par'că trece-adunătură
 De Tătari!

Gheorghe Coșbuc

Din volumul de poezii:
Fire de tort.

Gheorghe Coșbuc (1866—1918) era Ardelean, dar și-a petrecut viața mai mult în vechiul Regat. În multe din poeziile sale ne-a înfățișat cu atâta adevăr și farmec părțile duioase din

vieța sațenilor noștri, încât a fost numit, cu drept cuvânt „poetul țărănimii”. În alte poezii ne-a povestit, cu mult avânt, jertfele și vitejia poporului nostru pentru apărarea pământului românesc. A scris pe înțelesul poporului o carte: **Povestea unei coroane de oțel**, în care istorisește frumos și interesant războiul pentru independența țării (1877). Volume de poezii: **Balade și idile**, **Fire de tort**, **Ziarul unui Pierde-vară**, **Cântece de vitejie**.

LĂMURIRI.

a se răsbuna (despre vreme, despre starea atmosferei) = a se face mai bună, a se îndrepta spre timp frumos.

gureș = căruia nu-i mai tace gura, flecar.

se oțerește = se supără.

avan = sălbatic.

laic = ceată de țigani, aci ceată de copii sburdalnici.

COLINDĂ

(din Țara-Bârsei)

Noi umblăm să colindăm,
 Flori dalbe de măr,
 P'astă noapte 'ntunecată
 Flori dalbe de măr¹
 Și zăpadă necălcată;
 Noi umblăm să colindăm,
 Și zăpada s'o călcăm;
 Că azi s'a născut Cristos,
 Domnul cel prea luminos.
 Și umblând și tot umblând,
 Ne 'ntâlnim cu Dumnezeu,
 Cu veștmântul mohorît,
 Lung din cer până 'n pământ;
 Și pe 'ntinsul hainelor,
 Și 'mprejurul poalelor,
 Luceau stele mărunțele,

1. Refrenul acesta se repetă după fiecare vers.

Mai în sus mai mititele,
Mai în jos mai măricele.
Și pe cei doi umerei
Luceau doi luceferei,
Lucea luna cu lumina
Și soarele cu căldura.
Cruce 'n stânga că-i lucea,
Iar în dreapta mai ducea,
Ducea verde bosioc,
Floritică de noroc;
Bosiocul — fetelor
Măghiran — nevestelor,
Tămâiță — babelor,
Bulg de aur — junilor,
Și crucea — bătrânilor.
Și noi tare ne-am mirat
Și prin lume c'am plecat,
Taina s'o istorisim,
Minunea s'o povestim.
Ș'acum bine-am nemerit,
La casă de om cinstit,
Tot cu feți și fete mari
De 'nsurat, de măritat,
Că e ziua lui Crăciun,
Lui Moș Crăciun cel bătrân,
Rămâi, om bun, sănătos,
Ca un trandafir frumos,
C'ai fost gazda lui Cristos!
Rămâi, casă, sănătoasă,
Ca un păhărel frumoasă!

Din colecția „Doine și strigă-
turi din Ardeal“ date la
iveală de Ioan Urban Iarnik
și Andreiu Bârseanu.

N i c u ș o r .

La marginea dinspre miază-noapte a orașului, pe malul iazului, e o grădină frumoasă, în care sunt patru clădiri: a tribunalului, a prefecturii, a judecătoriei și a casieriei; restul grădinii e numai tufișuri dese de lemn câinesc, de bațachină și de rugi, în care primăvara cântă privighetorile, de e o frumusețe. Chiar pe marginea malului e o movilă, pe care, când te-îi sui, ai înaintea ochilor o minune de tablou. Aici, sub mal, iazul umbrit de sălcii și de anini, cu o moară vorbăreață; mai departe, valea verde a Ialomiței, închisă în fund de dealurile viilor, pe culmea cărora stă de strajă mănăstirea; iar mai în fund, topită 'n aburi albastrii, toată coama munților de la Piatra-Craiului până'n Penteleu: — în tot, o priveliște frumoasă, de par'că ți se primenește sufletul, uitându-te la ea.

Prin grădina asta e drumul lui 'conu Mișu, care șade alături, când e să iasă în oraș.

Cum trecea într'o zi din primăvara trecută, s'a oprit să asculte o privighetoare, care cânta de răsuna grădina; și, fiindcă tufișul în care cânta era chiar alături, s'a aplecat să încerce: n'o putea-o zări? Când, ce să vază? Jos în tufiș, un băiețaș: Cu degetul arătător de la mâna dreaptă peste buzele fuguiate, îi făcea semn să tacă, iar cu cel de la mâna stângă îi arăta privighetoarea. Aplecându-se mai mult, o văzu...

Și a stat așa multă vreme, neputându-se sătura de a o privi și neștiind ce să privească mai cu drag: pasărea mică și neînsemnată, care scotea sunete atât de puternice și de măiestre din gușulița ei care se vedea săltând, ori fericirea fără seamăn care zâmbea pe toată fața copilului?

Il mai văzuse el de câteva ori pe-aici prin grădină,

jucându-se cu alți copii de seama lui; dar niciodată nu-l privise cu luare aminte. — Acolo, un broscoiu de băiețuș slăbuț, cu părul cânepiu, încurcat ca un caier și cu pantalonii în vine, cârpiți în zece locuri. Acum pentru întâia oară vedea ce ochi negri, catifelați și dulci avea.

La o mișcare nedibace, pasărea sbură, și lui conu Mișu îi părea grozav de rău, crezând că s'o mârni copilul; dar acesta ieși din tufiș și, privindu-l drept, cu seriozitatea adorabil de hazlie a copiilor:

— Nu fațe nimic. Vine îndărăt. Asta e a mea. A fost și poimâine.

— Ce spui, mă? A fost și poimâine?

— Da, a văzut-o și Lenuta.

— Care Lenuța?

— Lenuța, sora mea...

Și clătinând din cap:

— Da' lu' Vasilică nu i-o arăt.

— Care Vasilică?

— Vasilică a lu' nenea Dumitru de la zudecătorie.

— Și de ce nu i-o arăți și lui?

— Că fin'că dă cu pietre.

— Bravo! Să nu i-o arăți!

— Țț!

— Dar pe tine cum te chiamă?

— Nicusor a lu' Ioniță, odăiasu' de la casierie și sânt de sase ani.

— Ce vorbești, domnule!!? Păi bine, tu poate că vrei și doi bani, să-ți cumperi covrigi?

Nicusor răspunde cu umărul drept, săltându-l în sus. Și conu Mișu, râzând cu mulțumire, scoate și-i întinde doi bani. Copilul, luându-i, zice: „Săru' mâna” și pleacă grăbit, ținându-se cu o mâna de brăcinarii pantalonilor prea largi; dar după câțiva pași se întoarce să-l întrebe serios dacă la spițerie se vinde ouă de furnică.

— Ce să faci, mă, cu ouă de furnică?

— Mi-a spus mămica mea așa: că le plăte la pri-
vighetori și vreau să puiu pe zos la a mea...

Are și conu Mișu trei îngerași de copii, de la care aude în fiecare zi fel de fel de nostimade copilărești, dar asta i s'a părut atât de drăgălașă, încât a luat pe băiețașul odăiașului în brațe și l-a sărutat, pe amândoi obrazii; pe urmă, rușinat de înduioșarea lui, l-a lăsat și l-a scuipat:

— Ptiu! Marș de-aici, potaie mică!...

Din ziua aia datează prietenia lui conu Mișu cu Nicușor; e! dar, negreșit, prietenia care poate să mijlocească între un boier mare și copilul unui odăiaș. Din vreme în vreme, când îl vede prin grădină, îl strigă: „Pst! mă, hoțule, vino 'ncea!” și-i dă câte un ban, cum dă și Lenuții, pe care acum o cunoaște și o întâlnește mai în fiecare zi, venind din târg încărcată cu o dublă de pâine și cu un clondir, pe care de-abia le duce. Cunoaște acum și pe părinții lui Nicușor: tatăl, unul gros, negru, păros, cu o murtă aspră, în care numai roșata vârfului nasului pune o pată mai veselă; muma, slabă, ofilită, prăfurie, și totuși plăcută, pentru blândețea ochilor...

Negreșit, Nicușor nu e primit în curtea lui conu Mișu să se joace cu copiii lui și cu musafirii lor; dar se uită și el din grădina prefecturii prin crăpăturile ulucilor; și, tot încercând crăpăturile, a dat peste câteva prin care se poate vedea tot raiul din curtea boierului.

Așa, printr'una se văd rondurile de flori frumoase și locul unde joacă copiii croquet; printr'alta se vede terasa îmbrăcată în flori albastre, unde mănâncă boierii vara; prin a treia, căprioara, cu țarcul ei; iar prin a de la capul din fund al ulucilor, grădina de poame, curtea pasărilor și doi câini mari, legați în lanțuri pe sârmă...

Frumos Crăciun o să fie! A nins două zile din Crivăț, și acum, în ajun, s'a schimbat vântul; suflă Austrul, subțind norii, printre care încep să se i vească stelele, aducând cu el un ger, de te taie.

La curtea caselor lui conu Mișu e zarvă mare. Pe porțile deschise larg nu mai conțin sâniile încărcate de musafiri. E pom de Crăciun, la care sunt poftiți copiii tuturor prietenilor. În mijlocul salonului încăpător, care ține de la intrare până la terasa din fund, e așezat bradul, împodobit, de-ți ia ochii. Cucoanele se învârtesc de colo până colo, rânduind lucrurile la locul lor. Copiii, nerăbdători, așteaptă în odaia din dreapta semnalul când vor putea intra. Să aștepte, că nu e încă gata. Mai sunt de așezat jucăriile pe mescioara din jurul bradului și de pus la fiecare teanc de jucării câte o carte de vizită cu numele copilului căruia i se cuvine; și nici conu Mișu n'a sosit încă de la club, cu bărbații, ca să se bucure de bucuria copiilor...

În vremea asta, alături, la casierie, e un suflețel stingher, care se sbate și se frământă... Mama e dusă la cucoana casierului, să ajute la gătit și la scuturat — și a luat și pe Lenuța cu ea; tatăl e dus la cârciumă..., iar el stă singur în gangul casieriei, muncit de gânduri...

A văzut ast' dimineață pe un om din curtea boierească, ducând în spinare un brad mare, mare..., pe urmă băieți de la cofetărie, cu tăvi, și alt băiat de la librărie încărcat cu fel de fel de cutii... Și el știe ce însemnează asta. Anul trecut, când l-a durut în gât, l-a dus mă-sa la spițărie și atunci, prin ușa întredeschisă, a zărit o clipă în odaia de alături, cu ochii lui împăienjănați de friguri, un brad frumos, îmbrăcat în..., dar a închis spițerul ușa... și era ziua, lumânăricile nu erau aprinse și mămica i-a spus așa: că seara e mai frumos, când se aprind lumânăricile... Toți copiii

ăștia care trec în sănii, acolo se duc, să vadă pomul de Crăciun... pomul de Crăciun!!... Și nici prin crăpăturile ulucilor nu poate să se uite, că e zăpada până la gât... E! dar dacă ar vrea conu Misu...! Țe, conu Misu nu e om bun? Ba e bun. Nu-i dă lui în totdeauna câte un ban? Adineauri a trecut în târg și nu s'a întors încă acasă... Dacă i-ar ieși înainte și l-ar ruga să-i arate și lui pomul de Crăciun, — numai nițel, — nițel de tot?...

Cât e de mică inimioara lui, s'a despărțit acum în două. Jumătate îl îmbrânțește înainte: „Încearcă! conu Mișu e om bun; poate te duce să vezi pomul... pomul!“. Iar cealaltă îl trage înapoi: „Fugi de-acolo, nu se poate... nu se poate!...“.

Se aud sănii venind dinspre târg... Uite-le, cotesc la colț, și în bătaia lămpii electrice de la răsăntie Nicușor recunoaște pe conu Mișu și-l aude râzând cu poftă.

Repede o ia la fugă, să-i iasă înainte. Cine știe? poate chiar fără să-i spuie nimic, văzându-l, o să-l ia să i-l arate, că e om bun.

A ajuns! aci e altă cotitură. „Hei! la o parte!“ strigă birjarul, de geaba; iar conu Mișu ieșind pe jumătate din sanie și văzând copilul în drum:

— În drum, hai? Drace împelițat! Să te calce sania! Marș acasă!

Și săniile trec... E noapte.... nu se pot vedea lacrimile care au năpădit în ochișorii negri, catifelaji, dulci ca o mângâiere...

I-a zis așa: „Marș acasă!“; dar ce să facă acasă? Nu e nimeni acasă... nimeni... Și coșul de la sobă ține... Și-i e urît... Și, cum stă în drum, par' că-i șoptește cineva la ureche: „Știi ce? poate că se vede de la poartă prin ferestre!“ O ia la fugă în spre curtea boierească. Se dă la o parte lângă uluci,

ca să treacă săniile care ies; apoi, când au trecut, face doi pași în curte și se uită cu încordare.... Ies valuri de lumină pe ferestre, dar pomul nu se vede... Și mai face doi pași, strângându-și la piept paltonul lung și larg, făcut dintr'o scurteică veche a mă-sii, în care par'că e un puiu de lăutar... Ferestrele sunt prea sus... de geaba! A! știe el un loc de unde ar putea vedea; de-acolo, de pe prispa unde mănâncă boierii vara! Acolo, a văzut el prin crăpăturile ulucilor, sunt ferestrele jos. Da, dar câinii!!! Gândul ăsta îl face să se retragă repede din curte... Ce bine ar vedea el de-acolo pomul de Crăciun!!! Stă... și-și face în gând socoteli de om mare. Nu se poate să fie câinii deslegați, acum când vine lume.... Asta nu se poate! ce, să mușce pe lume? Face câțiva pași în curte, trăgând cu urechea și neputându-și deslipi ochii de la lumina ferestrelor.... Ocolește în vârful picioarelor casa... mai sunt câțiva pași... A ajuns! na! perdelele lăsate... ba nu, una e ridicată! Pășește binișor... binișor... Aaaa!! ce frumos! ce frumos!

Poate de-acum să sufle Crivățul, vânt tăios de rece, că în tot trupul copilului s'a revărsat căldura unei fericiri nemăsurate. Tot sufletul i s'a urcat în ochii care privesc cu nesațiu... Cum sclipește beteala! Uite și lumânăricele aprinse! Și ce de jucării! Trâmbițe, tobe, păpuși! Uite și niște iepurași albi, mici și drăguți...

Înăuntru se deschide de părete ușa odăii din dreapta, prin care năvălește o droaie de copii, băiețași, fetițe și nodulețe mici, pe care par'că-i dau jos funtele. Sunt câteva clipe de extaz general, vrednice de admirat: copiii de-o parte, rămași țagă, cu ochii pironiți la pom, părinții de alta, cu ochii umezi de fericirea bucuriei lor. Acum madamele așează copiii în semicerc, Trebuie să cânte: „*O! Tannenbaum! o! Tannenbaum!*”. Se face o tăcere desăvârșită. Cocoana Zoe, gazda, desface pianul și se așează să-i acompanieze... dar în

clipa în care-și ridică mâna ca să înceapă, din spre terasă se aude lătratul gros al unui câine și țipătul unui copil, țipăt de groază, lung, sfâșietor, care spintecă tăcerea și trece ca un junghiu în inimile tuturor... Bărbații dau năvală într'acolo; deschid ușa. „Marș, Leu! marș Leu!” strigă conu Mișu, dând cu piciorul în câine... Jos, lângă fereastră, zace copilul, fără cunoștință...

* * *

Nu te mai frământa atâta, coane Mișule!

Inchide ochii și dormi în pace, că Dumnezeu e bun și iertător. El știe c'ai priceput prea târziu de ce ți-ieșise copilul înainte și că te-ai căit de a-l fi gonit cu asprime. Te-a văzut cum l-ai adus în casă, cum l-ai îngrijit, cum i-ai încărcat brațele de jucării și de bunătăți și pentru el și pentru Lenuța. El știe că ești hotărât, mâine, în ziua de Crăciun, să te duci la Casierie, să te încredințezi cu ochii dumitale că copilul nu s'a îmbolnăvit de spaimă. Dumnezeu e bun și iertător și a auzit ce-ai pus de gând cu cocoana Zoe, să faceți la anul. Inchide ochii și dormi în pace.

Ioan Al. Brătescu-Voinești

I Al. Brătescu-Voinești, în schițele și nuvelele sale, scrise cu un rar talent, înfățișează duios vechea viață de familie, copilăria, păjaniile oamenilor buni, cinstiți.

LĂMURIRI.

iaz = gârlă, canal pe care e abătută o parte din apa unui râu, spre a o duce la o moară, la o fabrică, pentru irigarea grădinilor de legume ș. a.

pațachină (sau **bațachină**) = arbust cu boboțe negre, întrebuințate în medicină și în boianerie; lemnul lui e întrebuințat în fabricarea pulberii de pușcă.

rug = arbust spinos care face mure; se întinde pe pământ ca un vrej.

nostimadă (cuvânt din grecește) = lucru cu haz, drăgălășenie.

brăcinar = ața (șiretul, sfoara sau cureaua) care se bagă prin înđoitura de sus (**bata** sau **veaca**) izmenelor, a ițarilor sau pantalonilor spre a-i strânge pe mijloc.

spiteerie (neologism, din germanul **Spezerei** „băcănie”, la acestea vânzându-se înainte vreme și articole de drogherie și de farmacie) = farmacie, (în Transilvania și Bucovina, după german. Apotheke) apotecă (popular) apotică, potică.

crocket = joc de copii, cu bile și ciocane de lemn, cu mânere lungi.

terasă = o podea de zidărie în fața sau în spatele casei pe care se stă în aer liber pe vreme frumoasă.

musafir, mosafir (cuvânt din turcește) = oaspete.

extax = încântare sufletească de cel mai înalt grad.

țaglă = țintă, fix.

O, Tannenbaum! = O bradule! cântec ce se cântă în jurul pomului de Crăciun, la poporul german.

C Â N T E C.

— Ghiocel, cemi-ieși pe coastă
Cu plăpânde foi,
Gerul, vântul, te adastă —
Ce-ai venit la noi?

Pete albe de zăpadă
Stau în preajma ta,
Iară mâine va să cadă
Iarnă și mai grea...

— Las' să vină vântul, gerul —
Bată cât de mult!
Mi-a trimes o rază cerul —
Eu de cer ascult!

Soarele din slăvi mă chiamă,
Soarele divin!
Rupe-a norilor maramă,
Să-l privesc deplin!

Mâine fi-va nor? Ce-mi pasă
Mâine ce-o mai fi!
Astăzi lumea e frumoasă,
Azi voiu înflori....

— Ghiocel, ce mult te-asemeni
Sufletului meu!
Ne-a făcut, pe semne, gemeni
Unul Dumnezeu!

. . . . .
Ghiocel luminat,
Haide, la un gând,
Chiar de ne-om trezi, măi frate,
Mâine 'n zori plângând!

Panaït Cerna (1881—1913)

(născut în comuna Cerna, din județul Tulcea; † la Lipsca de o boală de piept, la o lună după ce-și luase titlul de doctor în filosofie, cu o teză despre *Poezia filosofică*).

LĂMURIRI.

a adăsta = a fi în așteptare, a aștepta.

Poetul Panaït Cerna.

V e v e r i ț a .

Vânătorii ieșeni păstrează bune și vechi obiceiuri. Unele le țin încă de-acum o sută de ani, când beizadè Alecu Suțu și-a adus puști nouă de la Viena. Așa, în primele zile însorite ale primăverii, caută sitari în pădurea de la Răpedea. Și-i caută cu aceeași rânduială de atunci, nu cu câni, ci cu copii care intră în sihlă, bat cu bețele și dau zvoană cu glasurile. Așa am ieșit și eu a patra oară ieri, în 14 April, cu câțiva prietini; și după ce-am străbătut Socola, am urcat printre vii în piscul cel mare, de unde se vede capitala Moldovei, într'o panoramă fără păreche, pe trei coline.

Acolo, ne-am oprit puțin, tot după o veche rânduială, și ne-am înduioșat, admirând Iașii subt lumină de primăvară și ceață; și am primit cu toții, adânc pătrunși, părerea că așa ceva — Iașii, văzut de la Răpedea, — este unic pe lume. Indată ni s'au înfățișat, subt clădirile moderne și subt lumina nouă, amintirile trecutului legate de ziduri vechi, pisanii și morminte. Acolo dorm voievozi și Domnițe, boieri și cneaghine și pulberile iubirilor. Soarele de altă dată zace închis subt pământ și lespezi.

După ce am jertfit ca totdeauna, tot după rânduială, acestui sentimentalism, ni s'a înfățișat Gheorghe Meiu, omul nostru, cu stolul lui de copii. Au ieșit mărunței și slăbuți din iarnă, dar se adună în rând, cu mare însuflețire, smârcându-și nasurile și ghiontindu-se. De o sută de ani, în fiecare primăvară generațiile de copii așteaptă pe vânători. Unii intră în slujbă întâia oară în acest an și simțesc mândrie legitimă. Alții își iau aere de șefi față de cei cu mai puține drepturi. Iar Meiu are predilecție pentru unul pe care-l chiamă Motocel. La acela strigă, pe acela îl îndrumează, cătră acela își declară nemulțămirea.

Insuși Gheorghe Meiu al nostru e un om rar. În viața lui de toate zilele și între gospodarii din sat, nu știi care i-i situația și nici nu mă interesează. Gheorghe Meiu e omul sitarilor de la Răpedea. Dintr'o întâmplare, a rămas cam beteag și șchioapătă puțin în dreapta; cu toate acestea, urcă, scoboară și ține la drum cu nedomolită tărie. Dimineața și sara, fără armă, la vremea aceasta a pasajelor, numai c'un bețișor în mână, intră în pădure și observă dacă i-au venit paserile cu plisc lung pe care le așteaptă. Cum înțelege că se anunță minunea, adică pasajul cel mare, pe care fiecare vânător îl așteaptă toată viața, dă veste grabnică de vale, la Ieși, și boierii lui se și înființează.

— Sunt sitari, Meiule?

— Sunt, cucoane, slavă Domnului! De când îi tot pândesc! Acum au venit. Am stat asară în pârăie și i-am văzut cum zburau, ca muștele.

Și vânătorii, și copiii, și Meiu pornesc c'o în-suflețire extraordinară, ca să se vadă, după trei ceasuri de trudă prin smârcuri și râpi, că sitarii — dacă au fost într'adevăr — s'au râdicat peste noapte și și-au urmat calea cătră munte. Câteodată însă îi iese și lui Meiu dreptatea, și atunci obrazul lui, ars de trude și năcazuri, se luminează. Sitarii sar din toate desișurile, copiii fac o zvoană de s'aude până la cer, focurile de armă detună huruind în văi, iar Meiu are un aer de mulțămire și de protecție, par'că el ar fi crescut și-ar fi păscut acele paseri străine.

— Nu le-am crescut și nu le-am păscut, cucoane; dar eu stau aicea totdeauna și sunt străjerul lor.

Așa, de ani de zile, conduce pe vânători pe Răpedea și 'n Bârnova, nu ca un salariat obișnuit, ci cu pasiune. Deși nu poartă în mână decât vârguța lui, el ia parte la toate peripețiile și emoțiunile expe-

diției, îndeamnă, antrenează și încurajează pe vânători, îi pofteste să nu piardă nădejdea și să mai cerce un colț de sihlă, și încă unul, și după aceea vâlcica asta din dreapta, și după asta coasta aceea din stânga. Urcă, scoboară cu noi, iar urcă și scoboară, șchiopătând în dreapta și dăscălește pe Motocel:

— Măi, Motocel, strigă, bre! la cei din stânga ta să nu grăbească așa!

Copiii se îndeamnă din glas: Hai-hăi!, bat în tu-fari, se strecoară printre lianele pădurii, se înhimpă în păducei și răsuri, se agață cu picioarele în ruguri de mure, și înaintează cu hărnicie ca niște lighioi cu mișcări și contorsiuni ciudate, până când, c'un fâlfâit mare de aripi, sitarul svâcnește printre crengi, și saltă de-asupra pădurii.

— Sitarul la deal! sitarul la deal! izbucnesc și băieții, dând veste vânătorilor.

În ziua de care vorbesc, am găsit soare în poienile de la Răpedea ș'o căldură lină, cea dintâi zi în adevăr blândă în această târzie și schimbătoare primăvară. Din când în când, suna vântul în crengi pe de-asupra pădurii. Sticleau ochiuri de apă în încovoieturi de vâlcele și tăuri reci și negre în funduri de râpi. Pe la dosuri stăruiau încă grămezi de omăt. Frunzișul mort, bine țesut și bătut sub greutatea zăpezilor iernii, lucea în stropiturile de soare într'o culoare de sânge vechiu și stins. Încă nu-l înțepaseră colții ierbii și nu-l spărseseră florile. Dar, pe la fețe inundate de lumină, zăream pâlcuri de viorele, ca niște fulgi de cer.

Deși eram la jumătatea lui April, pădurea încă mărturisea suferința iernii. Pe alocuri deschidea hrube de întuneric. În găurile negre par'că rămăseseră cuibarele și ouăle părăsite ale balaurilor viscolelor și fur-tunilor, care au trecut peste lumea noastră în luna lui Faur. Fagi și plopri ruți și dărâmați mărturiseau bă-

tăile trecute. Pădurea păstra încă în cuprinsul ei o mâhnire ș'o oboseală. Mierle și brigheci zărisem numai în tufișurile de la margine. Aici, în adâncuri, nu fâlfâiau zboruri, nu țârâiau glasuri. Era neclintire și tăcere.

Intr'un tău, subt unghiul de omăt al unui clin, sticli un glob de ghiață. In el văzuiu ca într'o crisalidă de diamant viermele altei ierni cumplite care va veni după un veac. Iar în sufletul meu, ca și 'ntr'al pădurii, tresări spaima iernii care s'a dus.

Iarna aceasta a anului 1929, care a adus peste noi și peste pădurea aceasta furtuna de ghiață de la Spitzberg și Novoia-Zemlia, se păstra încă acolo, fulgerată de o rază de soare. Evoca urletele de groază într'un fel de peșteră a morții, cu sălbătăciunile pitite în covruri reci, și cu oamenii ghemuiți dincolo în bordiele lor șubrede, subt viscolul sfârșitului lumii. Deasupra, însă, fulgerau, în primăvara nouă, săgețile de aur ale arcașului ceresc.

Motocel, locotenentul lui Gheorghe Meiu, umbla înainte pe cărarea ce ducea în fundul râpei. Deodată se opri, în neclintirea pădurii pustii, și dădu un strigăt de bucurie. Înălță brațul și arătă spre furca unui fag:

— O veveriță!

Ne oprirăm în cărare și căutarăm cu privirile minunea pe care o descoperise copilul.

Era într'adevăr o veveriță, un ghem de blăniță de culoarea flăcărei, cu coada stufoasă adusă pe spinare spre urechi, cu un căpușor minuscul, în care licăreau ochișorii ca două boabe de ploaie ori de lacrimi.

La exclamațiile noastre se mișcă brusc și trecu în partea cealaltă a trunchiului, ca să se ascundă de privirile noastre. Apoi apăru mai sus, pe altă creangă.

Tăcurăm. Ea era însă tot neîncrezătoare. Se furișă pe o ramură subțire, apoi, desprinzându-se de acolo, trecu pe un fag mai bătrân. Făcuse o săritură, fără

îndoială, de pe o creangă joasă, în înălțime: însă fără nici o sfortare, ca și cum puful ei de flacără se desprinsese de-aici și plutise în sus. Acolo, în fagul cel bătrân, se opri puțin, cercetându-ne, atât cât puturăm să-i observăm cravata albă; apoi dispăru iar, în partea opusă. De-acolo nu ne vedea ea, și-și închiuia, cu grăunciorul ei de înțelegere, că n'o vedem nici noi.

Indată ce mă lăsaiu iarăși la vale, o văzuiu însă iar. Rămăseiu în urma tuturor, privind-o atent și neclintit. Globul iernii era jos, în tăul negru; și ea era sus, flacără mărunță a vieții. Se temea încă de dușman; rămăsese încă o clipă în ea amintirea dezastrului și a mării bătalii; bănuia încă o primejdie, acum când cânta soarele în crengi; și stătea neclintită ca o frunză, lipită strâns de trunchiul fagului bătrân, și, cu urechea grămădită în scoarță, asculta un ceasornic care bătea acolo mărunțel, măsurând timpul. Nu era însă decât inimioara ei de pușor al fagului, al pădurii, ș'al primăverii.

N'am simțit în acea clipită milă, nici bucurie; ci am avut un simțimânt intens de simpatie pentru fărâma ei simbolică de viață, într'o fracțiune a eternității, în tristul și scurtul timp al oamenilor.

Am lăsat-o în îmbrățișarea ei prietenească, ascultându-și inima ei ș'a pădurii, subț mângâierea soarelui, tatăl nostru al tuturor, M'am depărtat încet, cătră tovarășii mei.

Mihail Sadoveanu

(* 1880 în Pașcani; tatăl său, de neam din Oltenia. Are un deosebit dar de a descrie liniștea și frumusețea tainică a naturii și simțirile tăcute ale oamenilor, într'o limbă plină de farmec. A publicat multe volume de nuvele și câteva romane).

LĂMURIRI.

beizadè, beizadeà (cuvânt din turcește; învechit) = fiu de Domn, prinț, cocon (cu înțelesul din limba veche).

sihlă = pădurre tânără, deasă, lăstar.

pisanie (cuvânt din slavonește) = inscripție (la o biserică) arătând cine și când a făcut clădirea.

domniță = fiică de Domn, prințesă. (E greșit a întrebuița acest nume și pentru soția domnitorului: aceasta se numea **Doamnă**.)

encaghină (cuvânt din rusește; femininul lui **enciaz** „print”) = prințesă.

pasaj (vremea **pasajelor**; termen de vânătoare, franțuzism: „passage”, de la „passer”, a trece) = trecere a unor pasări de vânat dintr'o țară în alta.

a antrena (franțuzism) = a trage după sine, a deprinde și a însuflă prin exerciții o persoană (la un sport), un cal (la alergări).

peripeție = schimbare repede, deasă, în întâmplări'e din viața oamenilor, în starea lucrurilor.

tufar = arbore mic (copăcel) stufos, tufă mică, tufiș.

păducel = gherghin, arbore ghimpos, cu fructe mici roșii.

răsură = măceș, trandafir sălbatec.

contorsiune = îndoire a corpului în mișcări grele, neobicinuite.

April = forma moldovenească (după rusește) a lui Aprilie.

Faur, numele vechiu și popular al lunii Februarie.

crisalidă = gogoșa în care s'a închis omida, din care va ieși fluturele.

tău (cuvânt din ungurese) = băltoacă.

hrubă = beciu boltit, pivniță boltită, gang subteran.

covru = mică adâncătură în pământ în care-și fac culcuș iepurii și alte animale sălbatice mici.

B A R Z A.

Sus pe Argeș, pe la munți,

Codrii au rămas cărunți;

Jos pe vale, prin zăvoiu,

Se cobor turme de oi;

Iar un cuc cu pana sură

Și-a spus numele din gură:

„Cu-cu!”

De prin garduri, de prin vii,

Cintezoi aurii

Zis-au din ciripitură

Unei tufe de răsură:

Soro, fa! deșteaptă-te!

So-ro!

Iar prin crânguri s'aud semne:
 Ghionoaia taie lemne,
 Gaița într'o gârneață
 Se proclamă cântăreață;
 Iar din mreața somnului,
 Ies gândacii Domnului,

Ro-șii.

Chiar și hanul de la drum,
 Iarna fără pic de fum,
 Vara făr' de călători,
 S'a umplut de rândunele
 Ce-au adus vara cu ele,

Cal-dă.

Iar prin lanul răsărit,
 Merge vestea c'a sosit
 Craiul diminețelor,
 Paznicul fânețelor,
 Și-ar fi tras pe-un vârf de leasă,
 Jos la doamna preoteasă.

Cine-i?...

Duiliu Zamfirescu

(1858-1922).

LĂMURIRI.

gârneață = un soi de stejar, de tufă.

gândacul Domnului = boul lui Dumnezeu, gândac roșu cu pete
 negre.

leasă = împletitură de nuiele pentru uscat fructe, îngrădit ș. a.

VESTITORII PRIMĂVEREI.

Dintr'alte țări, de soare pline,
Pe unde-ați fost și voi străine,
Veniți, dragi pasări, înapoi!

Veniți cu bine!

De frunze și de cântec goi,
Plâng codrii, cei lipsiți de voi!

În zarea cea de veci albastră,
Nu v'a prins dragostea sihastră
De ceea ce-ați lăsat? Nu v'a fost dor

De țara voastră?

N'ați plâns, văzând cum trece 'n sbor
Spre Miază-noapte nor de nor?

Voi ați cântat cu glas fierbinte
Naturii calde imnuri sfinte,
Ori doine dragi, când v'ați adus
De noi aminte!

Străinilor voi nu le-ați spus
Că doine ca a noastre nu-s?

Și-acum veniți cu drag în țară!
Voi revedeți câmpia iară
Și cuiburile voastre 'n crâng.
E vară, vară!

Aș vrea la suflet să vă strâng,
Să râd, de fericit, să plâng!

Cu voi vin florile 'n câmpie
Și nopțile cu poezie
Și vânturi line, calde ploi,
Și veselie!

Voi toate le luați cu voi
Și iar le-aduceți înapoi!

George Coșbuc

(* 1866 în satul Hordou, lângă Năsăud, † 1918 în București.
Poezia aceasta e din volumul *Balade și idile*).

Lunca din Mircești.

Siretul își mână apele printre malurile acoperite de lunci. Mănunchiurile de lozii întind desigur până departe, — adăposturi de iarnă lupilor; iar mesteacăanii firavi, albi și drepți ca niște lumânări, răsăriți de-asupra surpăturilor înalte, își plâng crengile unduioase în undele trecătoare.

Printre luncile acestea, lunca din Mircești e cea mai frumoasă și cea mai vestită. Ea se află la vreo doi kilometri de satul Mircești, de la care își trage și numele, și se întinde pe vreo alți doi, de o parte și alta a drumului care duce la Scheia, tăind șleaul Romanului.

Copacii ei bătrâni și deși, — carpeni, frasini, mesteacăni, — croesc din ramurile lor, ici bolți de verdeață, colo hrube de umbră, și subț aceste tainiți de pădure potece singuratece șerpuesc, până ce se șterg în întunec.

Și cum mergi printr'însa, ținând calul la pas, dacă

Lunca din Mircești (după un tablou pictat de d-na Bogdan, fiica lui Vasile Alecsandri).

ești călare sau cu trăsura, de odată ți se pare că trunchiurile copacilor se prind ca într'o horă, pe care o mărgesc, rötind-o tot mai pe departe, și 'n mijlocul lor se limpezește câte un luminiș — poieni minunate îmbălsămate de mireasma imașurilor în floare; lumânărica galbenă și bătută, sulcina gingașe, cimbrul verde, rochița-rândunicii, macul roșu, — cresc laolaltă și par'că räd în soare.

Iar în mijlocul horei trunchiurilor groase, räsare câte un stejar uriaș, ca un balaure bătrân, ce zice din frunză. Stejarul e stăpânitorul din vechime al luncii. Grangurii de aur, măcălendrii și prigoriile, stolurile de sticleți, presuri și turturele, poposesc, pe vârful acestor bătrâni stejari ai luncii, până ce-și iau sborul spre ochiurile întunecate ale bălților, pe luciul cărora plutește nufărul singuratic.

Siretul are grijă de-și trimite apele să scalde lunca, să adape bălțile și să se hrănească imașurile; iar când își trage șuvoaiele la loc, în matcă, fânețele cresc mai înalte, și curând fâșiitul de mătasă al coasei sperie și alungă cristeiul.

Aceasta e lunca lui *Vasile Alecsandri*, — cântărețul câmpiilor și al florilor, al pădurilor, al dorurilor și avânturilor inimii și sufletului nostru; acesta e raiul marelui poet:

*Luncă, luncă, dragă luncă, raiu frumos al țării mele,
Mândră 'n soare, dulce 'n umbră, tainică la foc de
stele!*

De sub frunzișul cărui stejar va fi ascultat poetul *Concertul*, pe care l-a descris atât de măestru? În lungul căror poteci va fi rătăcit, de atâtea ori, cu prietenii săi, „mărețele firi vizionare” de odinioară, cari iubeau așa de mult poezia adâncă și suavă a câmpiei românești?

Emil Gârleanu

(1878-1914).

LĂMURIRI.

lozie = un soi de răchită.

șleau = a) drum de țară umblat, drumul mare, drumul obicinuit;
b) partea (centrală) mai bătătorită a unui drum, adâncită de-o parte și de alta de roatele carelor și căruțelor.

tainiță = loc ascuns, tainic, ascunziș (întunecat, într'o zidire subț pământ).

imaș (în Moldova; cuvânt din ungurește) = islaz (în Muntenia; cuvânt din sârbește) — amândouă acestea înlocuind vechiul nostru cuvânt **pășune**, moștenit din latinește.

măcăleandru (rutenism) = un soi de scatiu.

prigoare = pasăre cu cioc ascuțit, cu pene roșii castanii pe spinare, galbene portocalii pe gușă, verzi pe pânțec, care-și face cuibul în maluri; are un țipăt strident pe vreme de secetă.

cristeiu, cârsteiu = pasăre din ordinul picioroangelor, cu ciocul scurt; își face cuibul prin ierburile înalte.

CONCERTUL ÎN LUNCĂ.

În poiana tănuită, unde sbor luciri de lună,
Floarea oaspeților Luncii cu grăbire se adună,
Ca s'asculte-o cântăreață revenită 'n primăvară
Din străinătatea neagră, unde-i viața mult amară.

Roiu de flacări ușurele, lucioli scânteietoare,
Trec în aer, stau lipite de lumânările 'n floare,
Răspândind prin crengi, prin tufe, o văpaie albăstrie,
Ce mărește 'n miezul nopții dalba luncii feerie.

Iată, vin pe rând, păreche, și pătrund cole 'n poiană
Bujorelul falnic, rumen, cu 'nălțuța **odoleană**,
Frățiori și **romănițe**, ce se-așin voios la drumuri,
Clopoței și **măzărele**, îmbătate de parfumuri.

Iată frageda **sulcină**, **stelișoare**, blânde **nalbe**,
Urmărind pe **busuiocul** iubitor de sânuri albe;
Dediței și **garofițe**, pârguite 'n foc de soare;
Toporași, ce se închină gingașelor **lăcrămioare**.

Vine **cimbrul** de la câmpuri, cu **fetica** de la vie,
Nufărul din baltă vine, întristat, fără soție,
 Și, cât el apare galben, oacheșele **viorele**
 Se retrag de el departe, râzând vesel între ele.

În poiană mai vin încă elegante floricele,
 Unele 'n **condurii Doamnei** și 'n **rochiți de rândunele**,
 Altele purtând în frunte, înșirate pe o rază,
 Picături de rouă vie, care 'n umbră scânteiază.

Ele merg, s'adună 'n grupe, se feresc de buruiene,
 Și privesc sosind prin aer sburători cu mândre pene:
 Dumbrăvenci, granguri de aur, ce au cuiburi de mătasă,
 Ciocârlii, oaspeți de soare, rândunele-oaspeți de casă.

Mierle vii șuerătoare, cucul plin de îngâmfare,
 Gaița ce imitează orice sunete bizare,
 Stigleți, presuri, macalendri, ce prin tufe se alungă,
 Și duioase turturele, cu dor lung, cu jale lungă.

Iată vin și gândăceii, în hlamide smălțuite,
 Iată grieri, iată fluturi cu-aripioare pudruite
 Și culbeci ce-arată coarne, și-și duc casa pe spinare...
 La ivirea lor, poiana clocotește 'n hohot mare.

Iată 'n urmă și albine, aducând în gură miere...
 Sburătorii gustă 'n grabă suncul dulce cu plăcere,
 Apoi sorb limpedea rouă din a florilor potire,
 Șoptind florilor în taină blânde șoapte de iubire.

Dar, tăcere!... Sus pe-un frasin freamăt în văzduh
 se-aude...

Toți rămân în așteptare. Cântăreața 'n cet prelude,
 Vântul tace, frunza deasă stă în aer neclintită...
 Sub o pânză de lumină lunca pare adormită.

În a nopții liniștire o divină melodie,
 Ca suflarea unui geniu, printre crengi alin adie

Și tot crește mai sonoră, mai plăcută, mai frumoasă,
Pân' ce împle 'ntreaga luncă de-o vibra-re-armonioasă.

Gânditoare și tăcută luna 'n cale-i se oprește,
Sufletul cu voluptate în extaz adânc plutește.
I se pare că aude, prin a raiului cântare,
Pe-ale îngerilor harpe lunecând mărgăritare.

E privighetoarea dulce, care spune în uimire
Tainele inimei sale, visul ei de fericire...
Lumea 'ntreagă stă pătrunsă de-al ei cântic fără nume...
Macul singur, roș la față, doarme dus pe ceea lume!

Vasile Alecsandri

LĂMURIRI.

luciolă (italienism) = licuriciu.

culbec = melc.

a preluda = a încerca vocea, sau un instrument, înainte de a începe cântecul de-a binele.

Conu Alecu.

Conu Alecu, măcar că e boier eget-beget, e de „prințipuri liberale”. Dă mâna cu orișicare, — celui mai umilit, când vine la dânsul, îi zice să-și pue căciula 'n cap și-l poștește pe scaun. Când se duce la moșie cu Iosif tinichigiul, ori cu Tilică fierarul, îi pune alături cu dânsul în trăsură. Odată, când i s'a îmbolnăvit Dincă, feciorul din casă, și a intrat în spital, nu era zi să nu meargă să-l vadă și să-i ducă țigări, ba câte ceva de-ale mâncării. Cum vă spuseiu, e de „prințipuri liberale”. Să te ferească însă Dumnezeu să te 'ntinzi mai mult decât socotește dumnealui că ți se cuvine, că numai decât ți-o taie, dar știi, scurt! Și în

asemenea prilejuri, chipul lui blajin și zâmbitor, care îi dă o înfățișare de bătrân bun și glumeț, așa se preface, încât nu-l mai cunoști. Mustața-i albă colilie, ca și părul, i se lasă în jos, sprâncenele negre ca smoala i se ridică în sus, iar de sub ele sclipește o privire care te silește să faci trei pași înapoi...

În zilele în care nu e dus la vie ori la moșie, se adună cu alți câțiva bătrâni de seama lui sub umbra teilor din grădina publică. Acolo stau de vorbă până la vremea mesei. Totdeauna are ceva de istorisit, iar ceilalți îl ascultă cu drag, că e om umblat și nimeni nu știe să istorisească mai frumos și mai cu haz ca dumnealui.

Îată-i. Râsul stârnit de căderea unui om care trecea grăbit, aduce aminte lui conu Alecu de o întâmplare.

— De ce i-o fi venind omului să râză, când vede pe altul căzând?... Sunt vr'o câțiva ani de-atunci. Mă 'ntorceam cu nevasta de la Kissingen. Finareta, când o vedea pe cineva căzând, moare... o apucă un răs, de nu se mai poate stăpâni.... Eram într'o gară de prin Austria. Stam amândoi la o fereastră... Un neamț înalt, mare cât un mal, venea grăbit, să se urce în tren. Nu știu cum calcă și odată fleanc! se întinde, cât era de lung, drept înaintea ferestrei noastre; — pe urmă se scoală repede și intră în vagonul nostru. Pe nevastă-mea o apucase un răs cu istericale... și râzi... și râzi... râdea cu lacrimi. Li șoptesc: „Stăpânește-te, dragă, asta nu se face!” Ași! mai rău! Iși pusese batista peste obraz și râdea, mă rog, de să clătina vagonul...

Cei șase bătrâni cari ascultă pe conu Alecu râd și ei, de se topesc. Ei cunosc pe coana Finareta și știu cât de drăgălașă e când râde, până și acum, la bătrânețe.

În vremea asta se apropie doctorul Clopotescu, băiat bun, de altminteri, dar cam prea îndrăzneț, și adre-

sându-se către cei cari ascultau le zice, bătând pe umeri pe conu Alecu:

— Ce palavre vă mai spune boierul, de râdeți cu atâta poftă?

Deodată chipul râzător al lui conu Alecu se schimbă, dar știi? la moment; mustața albă i se lasă în jos, sprâncenele negre se urcă în sus, — aruncă mâna de umăr și, cu o privire care face pe doctor să se retragă trei pași:

— Mă rog! Rudă nu mă știu cu dumneata, — de copilărit împreună, n'am copilărit; atunci se vede că-ți sunt dator ceva, de mă bați pe umeri și mă faci palavragiu: că numai cui ești dator, te ia peste picior. Ce-ți sunt eu dator dumitale?

Și duce mâna la buzunar, să-și scoată portofelul.

Indrăzneț e doctorul; dar, sub privirea dreaptă a conului Alecu, e greu să nu-ți pierzi piuitul, mai ales când pe chipul nici unuia din cei de față nu vezi vre-o încurajare. Bâlbâie câteva cuvinte și pleacă încurcat.

— Fie, că bine i-o făcuși, coane Alecule!

— Ei! comedia ciorilor!... Imi pare rău că i-o făcuiu, dar te silește!

Asta e cusurul băieților ăstora: buni, deștepti, ori fi știind carte multă, dar nu știu să se poarte. Nu se mai uită că ești cu părul alb. Pac! pac! mă bate peste umeri și mă face palavragiu! Asta e ca istoria cu Hristache Glavă; de-aia l-întrebaiu cât îi sunt dator.

— Dar ce istorie e aia, coane Alecule? întrebă unul.

— Nu v'am spus-o?

A mai spus-o; dar, ori c'au uitat-o, ori că le place cum o spune conu Alecu, răspund toți într'un glas:

— Nu.

Conu Alecu, înseninat la față, de par' că n'a fost de când lumea supărat, încalecă pe un scaun și povestește:

— Trebuie să-l fi cunoscut dumneavoastră... Bul-

garul ăla, de umbla în mijlocul verii îmbrăcat în haine groase de dimie, legat la gât și 'n cap cu o gogeamite bârsană de căciulă fumurie. Dumneata trebuie să-l știi, că ședea lângă dumneata, colo, peste drum de Hanul-roșu. Unul mare, mare, cu mustățile tunse. Când vorbea, te uita în urma lui, să vezi ce copil a vorbit: Nu-ți venea să crezi că vocea aia pițigăiată a ieșit din trupul lui. Să iei un trombon de-alea mari de la muzică, să-ți umfli bucele, să sufli cu putere și să sune: piii! ca o piculină, — așa impresie îți făcea când îl auzeai vorbind.... E! ăsta era feciorul unuia Glavă, pripășit pe la moșia lui unchiu-meu. Era cu câțiva ani mai mic ca mine. Țiu minte că-l trimetea unchiu-meu la tata, cu donicioarele cu smeură; — venea cu picioarele goale. De la o vreme, nu mai știam de el — îl pierdusem din vedere, când, hăt! peste vre-o douăzeci și mai bine de ani, m'am pomenit cu el la mine, ca să-i dau un petec de pădure de pe moșia mea. I l-am dat. De-atunci, om muncitor, i-a mers bine. Pământ nu putea să cumpere, că era strein, dar îi mergea vestea că are bani. Imi părea bine că s'a pricopsit, săracul. Altminteri, cuviincios, respectuos, trebuia să-i zic de trei ori: „Șezi jos”, când venea pe la mine, ca să se hotărască să se așeze pe marginea scaunului... Intr'o zi, mă pomenesc cu văru-meu Vasilache Matraca.

— L-am cunoscut; de la Ploești... întrerupe unul.

— Ala. Amazan-zaman! să-l împrumut cu patru mii de lei. Eu, bani n'aveam la mine, trebuia să mă duc la București, să iau de la Depunere. Nu și nu, că lui îi trebuia chiar atunci. Mă gândeam, de unde să-i gădesc napristan; când, cum eram în pridvorul casei, văd trecând pe uliță pe Hristache Bulgarul. Ii bat în geam și se urcă sus. Zic: „Domnule Hristache, nu ți se întâmplă dumitale patru mii de lei în bani, până Luni, când m'oiu duce la București, să ți-i aduc?” Zice: „Ba da”; și mi-aduce patru mii de lei pe care-i dau lui

vărul Vasilache. Iau condeiul și-i dau o chitanță, pe cum că am primit de la el 4000 de lei, cu soroc peste cinci zile.

Ca naiba! Duminică îmi vine vierul de la vie, cu știre că s'a aprins magazia. Luni nu m'am putut duce la București, nici Marți... Marți seara întâlnesc pe Hristache al meu. Zic: „Iartă-mă, că nu m'am putut ținea de cuvânt, c'a trebuit să mă duc la vie". Unde mă scutură de mână și-mi răspunde: „Nu face nimica, frate". Mă uit la el... Mi s'a părut cam băut; n'am zis nimic.

A doua zi, începea curtea cu juri și președinte nebunul ăla de Verusi, care te osândește la amendă și nu vrea să știe. N'am putut să plec nici Miercuri, nici Joi... Vineri mă întâlnesc iar cu Bulgarul. Zic: „Iaca și iaca de ce n'am putut pleca la București... Ei! ce credeți dumneavoastră? Atunci am înțeles eu temeiul vorbii tatii (Dumnezeu să-l ierte!): *cui ești dator, te ia peste picior*. Bulgarul, nici una, nici alta, mă bate peste umeri, așa cum mă bătuse doctorul: „Nu face nimica, nene Alecule". Auzi dumneata: Nene Alecule, el mie!!! Ptiu!

— Ei! și ce-ai zis? întrebă unul.

— Nimic. M'am întors repede acasă, cu gândul să apuc trenul... era prea târziu! Toată noaptea, uite așa m'am perpelit. Măcar că trenul pleca tocmai la 8, m'am sculat și m'am îmbrăcat de la 5, de grijă să nu-l scap. Nevastă-mea: „Lasă, că te-oi duce Luni; te condamnă Verusi la amendă!" Ași! Să fi știut că mă condamnă la închisoare, și tot plecam... De când sunt, nu mi s'a părut că umblă trenul mai încet ca la întoarcere. Imi venea să saiu din el, s'o iau la fugă, s'ajung mai repede acasă. Cum am sosit, seara la 9, zic vizitiului: „Nu deshăma și du-te peste drum la Hanul-roșu, la Hristache Bulgarul și adu-l înapoi. Să-i spui c'am zis eu să aducă și o chitanță". S'a întors

trăsura fără el: se culcase. Trimet pe fecior: „Acu să mi-l aduci! Să nu vii fără el!” In sfârșit, după o jumătate de ceas de așteptare, sosește. — „Ce e, cocoane Alecule? Zic: „Șezi jos și scoate chitanța”. — „Dar de ce atâta grabă?” — „Șezi”, zic. „Uite patru mii de lei. Uite și zece lei dobânda. Doisprezece la sută fac la 4000 pentru un an 480, — pentru o lună 40, — pentru o săptămână 10; mai poftim și zece lei pe deasupra”. Se uita la mine nedumerit. Zic: „Acum să-ți spui pentru ce atâta grabă. Nu vreau ca mâine, când mă-i întâlni, să-mi zici pe nume. Că alaltăieri mi-ai zis „frate”, ieri „nene Alecule”, și mâine, dacă n'apucam să-ți plătesc acum, îmi ziceai „Alecule” sadea — și nu-mi place. Eu nu zic pe nume decât slugilor mele; încolo la nimeni! Ai vrea de aci încolo să fii politicos și cuviincios?—bine: te primesc ca până acum, cu dulceață și cu cafea; nu? Sănătate! nu te cunosc, nu mă cunoști... Te așteaptă trăsura la capul scării; poftim”. De-atunci n'a mai dat pe la mine: când îl întâlneam, mă saluta și trecea pe partea aialaltă...

Așa și cu firfsonul ăsta. Imi pare rău că i-am tăiat-o; dar iar mă gândesc, că, dacă nu i-o făceam așa, mâine mă bătea peste pânțele, poimâne mă trăgea de mustață... Buni băieți, ăștia din ziua de azi... deștepți... or fi știind carte multă, dar nu știu să se poarte. Nu se uită la tine că ești cu părul alb. Pac! pac! te bate peste... Maică Precistă, Doamne!...

Ioan Al. Brătescu-Voinești

(Din volumul *In Lumea dreptății*)

LĂMURIRI.

egret-beget, get-beget (expresie din turcește) = din moși, strămoși, autentic, adevărat.

aman-zaman! (expresie turcească; arată că cineva face o mare rugămintă, aflându-se la mare nevoie) = Te rog din tot sufletul! Indură-te! Ajută-mă!

depunere (subînțeles „Casa de depuneri”), instituție de Stat unde se pot depune spre păstrare hârtii prețioase, hârtii de valoare („efecte”), bani.

napristan (cuvânt din slavonește; rar, învechit) = numai decât, imediat.

soroc = termen (fixat dinainte pentru plata unei datorii), vadea.

a se perpelii, părpăli = (propriu, despre o bucată de carne pusă să se frigă) a se frige întorcând me eu (carnea de fript) de-asupra jeraticului, când pe-o parte când pe alta; (figurat) a se întoarce mereu în pat, când pe o parte, când pe alta, neputând să doarmă, fiind agitat de o mare supărare.

sadea (turcism) = fără nici un adaos, simplu, curat, pur și simplu.

fecior (în casă) = servitor pentru primirea oaspeților, servirea la masă și alte treburi ale stăpânului.

firfison, filfison = tânăr cu o îngrijire exagerată de îmbrăcăminte și de înfățișarea sa în lume (ceea ce-l face ridicul), mușnache.

O consacrare artistică în ziua de Paști.

Sub înrâurirea cercetărilor ce se fac de câtăvă vreme în Europa occidentală asupra producțiilor artistice răsăritul european, producțiuni ce poartă în ele pecetia splendoarei vechiului Bizanț, ne-am trezit deodată și noi stăpâni pe o moștenire prețioasă păstrată aproape intactă în vechile biserici și mănăstiri, în care picturile frescuri fac, neîndoelnic, obiectul de căpetenie.

În aceste monumente, ce trebuesc socotite astăzi patrimonii de artă „universală”, se constată a fi existat o adevărată școală de pictură, care, sădită pe pământul nostru de spiritul Bizanțului, s'a cultivat, desvoltat și împământenit prin lungile generații de zugrăvi români.

Acești uitați apostoli ai artei, păstrătorii darului sfânt moștenit de la însuși apostolul Luca, căruia tradiția îi atribuie zugrăvirea chipului Prea Curatei Fe-

cioare, socoteau noțiunile iconografice, ba chiar și cele tehnice, ca adevărate taine duhovnicești, legați prin poruncile și blestemul soboarelor să nu se abată abată cumva de la sfânta așezare a vechilor meșteri.

Orașe ca Pitești și Buzău au cunoscut epoci de strălucită frământare artistică, când meșteri zugravi de biserici constituiți în puternice starostii, cu oastea lor de ucenici și calfe ale unei academii viabile, au putut clădi piatră cu piatră acel măreț edificiu de artă picturală, singurul poate cu care ne înfățișăm astăzi mândri în fața omenirii întregi. Lanțul tainelor profesionale se păstra neîntrerupt din tată în fiu. Un meșter își încredința feciorul ucenic, „slugă pe procopseală”, unui alt meșter, căci el ca părinte n’ar fi avut poate destulă autoritate. Părintele nu uita chiar să recomande confratelui cele două îndatoriri de căpetenie ale meșterului: mâncare și bătaie, și rezultatul îndeplinii cu prisosință așteptările.

Anii de ucenicie și de trudă treceau încet, în așteptarea zilei când neofitul intra semeț în ceata calfelor. Acea zi solemnă era prilejul unei sărbătoriri rituale, un fel de investitură cavaleriească. N’ăși putea spune dacă această solemnitate era aceiași pretutindeni, căci aceste câteva date ce le înșir aci sânt simple amintiri din copilărie, lucruri auzite în atelierul părintelui meu, în istorisiri din vremuri trecute.

În ziua de Paște, după liturghia de la amiază, meșterii și calfele întregii corporații din oraș se adunau la o masă comună, prezidată de o față bisericească. Ucenicul aducea cu el, drept lucrare de diplomă, o icoană a „Învierii”, zugrăvită de el singur; și ca dovadă a sânguinții aducea o basma plină cu ouă zugrăvite cu trudă în lungile zile ale postului, ouă ce erau destinate să fie ciocnite chiar în ședință.

Erau zugrăvite pe ele diferite motive simbolice în legătură cu ziua de Paști: cruciulițe, îngerăși, mielu-

șelul, cocoșul care cântase lui Petru, mahrama Veronichei, scara, lancea și buretele, până și foarfecele cu care se tăiase spre împărțire haina Domnului, erau cu migăleală condeiate pe ele.

După ce întreaga corporație aprecia vrednicia ucenicului nostru, preotul dedea binecuvântarea sa, însoțită de o frumoasă rugăciune, care trebuie să fi fost aceeași, moștenită din tradiția zugravilor atoniți, care glăsuia astfel:

„Doamne Isuse Cristoase, Dumnezeuul nostru, Tu,
 „care ești făptură dumnezeiască și fără sfârșit, care
 „Te-ai întrupat din Sf-ta Fecioară Maria pentru mân-
 „tuirea omenirii, care ai îngăduit să se zugrăvească
 „icoana sfântă a chipului tău nemuritor și să se prindă
 „pe o sfântă mahramă care sluji să se tămăduiască
 „de boală satrapul Abgar și să lumineze sufletul lui
 „spre cunoașterea adevăratului Dumnezeu; Tu, care
 „ai luminat cu sfântul Tău duh pe dumnezeescul
 „Apostol și Evanghelist Luca, ca să poată înfățișa
 „frumusețea prea curatei Tale Maici, aceea care Te-a
 „purtat prunc în brațele sale și care zicea: Harul celui
 „ce s'a născut din mine s'a răspândit peste oameni,
 „— Tu, Doamne, stăpân a toată făptura, luminează
 „și păzește sufletul robului tău (numele ucenicului),
 „călăuzește-i mâna, ca să poată zugrăvi cu vrednicie
 „și desăvârșire chipul tău, chipul prea sfintei Tale
 „maici și a tuturor sfinților, spre slava, bucuria și po-
 „doaba prea sfintei tale biserici! Iartă păcatele celor
 „ce vor cinsti aceste icoane și care cu smerenie înge-
 „nunchind înaintea lor vor înălța slavă chipului asemă-
 „nător celor din ceruri. Mântuește-l de toată ispitirea
 „și învață-l pre el îndreptările tale! Pentru rugăciu-
 „nile prea sfintei tale maici, ale marelui Apostol și
 „Evanghelist Luca și ale tuturor sfinților, Amin!”.

Tânăra calfă, care ascultase în genuchi această rugăciune, se scula, mergând să sărute pe rând mâna

dreaptă a preotului, a starostelui (zograf-başa) și a celorlalți meșteri. Apoi starostele, îmbrățișându-l, îl dăruia cu unelte de meșteșug, pe când fostul lui patron îl dăruia cu un rând de premeneli, haine, pantofi noi, și pe deasupra, în chip de caftan de boierie, o fermene îmblănită cu vulpe; iar ca o pecetuire și mai mare a cinstei ce i se făcea, era poftit și el la masa jupânilor.

Urma negreșit după aceea ospățul cuvenit, unde sângele Domnului curgea cu generozitate prin paharele fraților zugravi, iar tânărul neofit pleca, gândind cu mândrie că săptămâna următoare începe activitatea zugrăvitului de biserici, când rangul la care fusese ridicat îl scutea de acum înainte de chelfănelele meșterului.

Costin Petrescu

LĂMURIRI.

a consacra = a închina lui Dumnezeu, a sfinți; (figurat, ca aici) a declara pe cineva (prin forme solemne, de sărbătoare) că e pregătit să împlinească cu pricepere și cu vrednicie lucrările unei arte.

pictură-fresco = zugrăveală „pe verde”, adică pe tencuială crudă. moale.

sobor (slav) = adunare, în special (**soboare ecumenice**), adunări ale părinților bisericii creștine, în care s'au stabilit dogmele și canoanele creștinismului, concilii.

starostie = corporație sau comunitate (de meseriași, de negustori) sub ascultarea unui **staroste**, breaslă, isnaf.

procopseală (cuvânt grec) = învățătură, știință; rezultatul învățaturii: înaintare în starea materială, îmbogățire.

neofit (cuvânt din l. greacă veche; propriu: vâstar tânăr) = cel trecut de curând la o religie, (prin exetensiune) la o convingere, cel intrat de curând într'o comunitate, într'o breaslă.

ritual = statornicit de un rit, de rânduiala unui cult (religios sau artistic), după tipic.

investitură = ceremonie prin care cineva e pus în stăpânirea unei puteri, sau a unui rang, a unei slujbe (în stat sau într'o societate), căftănire.

mahrama Veronichei = zugrăvirea chipului Mântuitorului pe o icoană ce înfățișază o maramă (invelitoare de cap a femeilor, basma).

pe care e chipul Mântuitorului (cum a fost pe marama Veronichii după tradiție, pe când Mântuitorul urca cu crucea pe Calvar (Golgota, muntele pe care a fost pus pe cruce), o femeie din popor, Veronica, i-a întins pânza ei de pe cap să se șteargă de sudoare pe față; când a luat-o îndărăt, ea a văzut cu uimire că pe maramă se zugrăvise figura Mântuitorului.

a condeia = a zugrăvi cu condeiul (nu cu pensula).

atonit = de la mănăstirile de la muntele Atos („Sfântul Munte, Sfeta-gora”).

caftan de boierie (cuvânt turc.) = haină cu blană, lungă până la călcâie și cu mâneci largi, dată de Sultan Domnului (în epoca fanariotă) la numirea ca Domn, de Domn boierilor de divan la numirea lor în slujbă, — **haină de investitură**.

jupân = patronul unui atelier, al unei prăvălii.

chelfăncală = bătaie cu tragere de păr, păruială.

fermea (turcism) = scurteică, haină îmblănită.

Lucrare. Ce trăsături ale vieții de altă dată se desprind din descrierea de mai sus?

GETHSEMANI.

Sub cerul plin de idealuri,
In limpezimea străvezie,
Răsare luna de pe dealuri,
Iradiind melancolie.

E ceasul tainei. Ziua moare
In depărtările senine.
Se vede vremea trecătoare
In geana ultimei lumine.

Când cedrii vârful și 'ncunună,
Cu mlădieri de albe flamuri,
Pe sub copacii prinși de lună
Se mișcă umbrele de ramuri.

Nedeslușită se ivește
In luminișul din grădină
Statura unui om. Ea crește,
Inaintează în lumină.

Și stă. Apoi pornește iară,
 Și iarăși stă. În două rânduri
 Se vede, galben ca de ceară,
 Cu ochi albaștri, plini de gânduri.

Cum îndelung brațe întinde
 Spre bolta albelor misteruri,
 De care sufletu-i se prinde,
 Cu dor neistovit de ceruri:

„Părinte, Tu, ce toate cele
 Le duci pe dreapta lor cărare;
 Ce cârmuești prin haos stele,
 Talazuri pe pustiu de mare;

„Tu, cel ce legi de lumi create
 Pe cele ce vor fi să fie,
 Prin arcuri de singurătată
 Și temelii de armonie;

„Părinte, Tu, ce-ai pus în mine
 Senin din sfânta ta ființă,
 Mărește-mi sufletul spre bine,
 Puterile spre suferință!”.

Și cade pe genuchi.

Eteric

Sclipește luna peste dealuri,
 Lăsându-i chpu'n întuneric,
 Iar gândul sus, în idealuri.

Duiliu Zamfirescu (1858—1922).

A scris poezii : *Alte orizonturi, Imnuri
 păgâne, Poezii nouă*; romane : *Viața la
 țară, Tânase Scatiu, În războiu ș. a.*

Ardealul.

Pe culmea cea mai înaltă a munților Carpați, se întinde o țară mândră și binecuvântată între toate țările semănate de Domnul pre pământ. Ea seamănă a fi un măreț și întins palat, cap d'operă de arhitectură, unde sunt adunate și așezate cu mândrie toate frumusețile naturale ce împodobesc celelalte ținuturi ale Europei pe care ea ni le aduce aminte. Un brâu de munți ocolește, precum zidul o cetate, toată această țară, și dintr'ânsul, ici coala se desfac, întinzându-se până în centrul ei, ca niște valuri proptitoare, mai multe șiruri de dealuri înalte și frumoase, mărețe pedestaluri înverzite, care varsă urnele lor de zăpadă peste văi și peste lunci. Mai presus de acel brâu muntos, se înalță două piramide mari de munți, cu creștetele încununate de o vecinică diademă de ninsoare, care ca doi uriași stau la ambele capete ale țării, cătând unul în fața altuia.

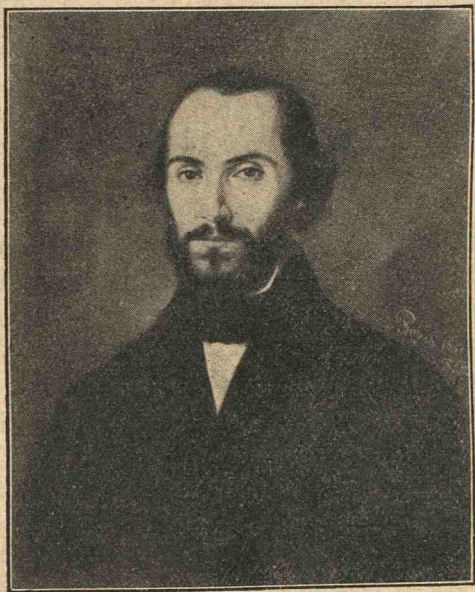
Păduri stufoase, în care ursul se preumblă în voie, ca un domn stăpânitor, umbresc culmea acelor munți. Și nu departe de aceste locuri, care îți aduc aminte natura țărilor de miază-noapte, dai, ca la porțile Romei, peste câmpii arse și văruite, unde bivolul dormitează a lene. Astfel miază-noapte și miază-zi trăesc într'acest ținut alături una de alta și armonizând împreună. Aci stejarii, brazii și fagii trufași înalță capul lor spre cer; alături te afunzi într'o mare de grâu și porumb, din care nu se mai vede calul și călărețul. Ori încotro te-'i uita, vezi colori felurite, ca un întins curcubeu, și tabloul cel mai încântător farmecă vederea: stânci prăpăstioase, munți uriași, ale căror vârfuri mângâie nourii, păduri întunecoase, lunci înverzite, livezi mirositoare, văi răcoroase, gârle a căror limpede apă curge printre câmpiile înflorite, pâraie repezi, care, mugind groaznic, se prăvălesc în cataracte printre acele amenințătoare stânci de piatră ce plac vederii și o spăimântă totodată. Apoi în

tot locul dai de râuri mari cu nume armonioase, ale căror unde poartă aurul.

În pânțele acestor munți, zac comorile minerale cele mai bogate și mai felurite din Europa: sarea, fierul, argintul, arama... și în sfârșit metalul cel mai îmbelșugat de cât toate, aurul, pe care îl vezi strălucind până și prin noroiul drumurilor.

Nicolae Bălcescu

(Din volumul *Istoria Românilor sub Mihaiu-Vodă Viteazul*).

Nicolae Bălcescu (1819—1852) a fost un entuziast și cel mai luminat luptător pentru libertatea neamului său. A luat parte la revoluția din 1848, fiind secretar al guvernului provizoriu. După revoluție, fiind exilat, s'a dus la Paris, unde nu a încetat să apere prin scris drepturile Românilor.

Pentru a îmbărbăta pe compatrioții săi în năzuințele lor spre libertate și întregire națională, a scris „Istoria Românilor sub Mihaiu-Vodă Viteazul”, pagina cea mai glorioasă din istoria țării noastre, când marele Domn, prin vitejia lui a isbutit să înfăptuiască, pentru

scurtă vreme, libertatea și unitatea națională. Bălcescu nu a putut sfârși opera lui; atins de o crudă boală de piept, a murit departe de ai săi, printre streini, la Palermo (Sicila).

A fost un cercetător pasionat al trecutului; e unul din marii noștri scriitori; limba lui are un avânt și o armonie ca la puținii alții; iar prin viața lui jertfită patriei e una din marile figuri de învățați și de luptători ai neamului nostru.

LĂMURIRI.

pedestal = suportul pe care se sprijine o statuie sau alt obiect de artă. Dealurile sunt ca niște **pedestaluri** pe care se sprijine munții.

diademă = o podoabă de pietre scumpe care încinge capetele reginelor.

Mihaiu-Viteazul.

Aron-Vodă domnea în țara Moldovei și Alexandru Bogdan în Țara-Românească. Robi, tremurând în mijlocul desfătărilor, pe un tron cumpărat cu bani, ei stau ocrotiți împotriva dreptei răsbunări a poporului de paznici streini, Turci și Unguri, prădau, chinuiau și îngrozeau o țară ce nu o știeau iubi...

În acel timp de chin și jale, strălucea peste Olt, în Craiova, un bărbat ales, vestit și laudat prin frumusețea trupului său, prin virtuțile lui mari și felurite, prin credința sa către Dumnezeu, dragostea către patrie, îngăduiala către cei asemeni, omenia către cei mai de jos, dreptatea către toți de o potrivă, prin sinceritatea, statornicia și dărnicia ce împodobeau mult lăudatul său caracter. Acesta era Mihaiu, banul Craiovei, fiu al lui Pătrașcu-voievod, carele, pentru blândețea cu care cârmui țara, de la 1554 până la 1557, se numește *cel bun*.

Strălucirea nașterii lui Mihaiu, sfatul lui cel drept și priceput, cuvântul lui bun și îmbelșugat, iar mai cu seamă faptele cunoscute ale lui îi câștigau inima po-

porului și trâmbițau numele lui în toate părțile țării. El administra de câțva timp banatul Craiovei și adusesse cu încetul această bănie în starea ei cea veche, de neatarnare administrativă, judecătorească și ostășească... Astfel, în minutul când armata țării era desorganizată de Domnul care se temea de dânsa, el își organizează un trup de oștire, prin care ținea în frâu împilările Turcilor și ocrotea pe supușii săi.

Soarta cea blândă sub care se aflau locuitorii banatului Craiovei era pizmuită de oamenii de dincoace de Olt și sluja de gloriificare numelui lui Mihaiu înaintea poporului. El ajunsese a fi nădejdea tuturor, răzbunătorul atât de mult dorit și așteptat.

Crudul Alexandru-Vodă nu întârzie a se înspăimânta de acel mare nume al banului Mihaiu. Voia să-l piarză, cu orice chip, și neîndrăznind a-l prigoni pe față, trâmise ucigași ca să-l prinză și să-l aducă la București, sau să-l ucidă în taină. Dar banul descoperi din vreme cursa ce i se gătea și, cu toată dragostea ce avea pentru dânsul poporul, necrezându-se sigur în Craiova, fugi spre Constantinopole, unde-l chemase socrul său, vistierul Ioan, ce era capichehaie al țării. Inșă, fiind prins în cale de oamenii lui Alexandru-Vodă, ce îl pândeau, el fu adus în București, unde Domnul, cătrănit de mânie, îl învinovăți că e trădător și rebel și-l închise în pușcărie, spre a fi pus în caznă și apoi ucis.

Temându-se ca poporul să nu se ridice înfuriat și să scape pe prinsul său, Alexandru-Vodă hotărî a-i grăbi moartea. Intr'o zi, îl scoaseră din pușcărie, legat, și-l porniră la locul osândeii. Mulțimea poporului urmărea pe osândit tristă, jalnică și tăcută, văzând că cea din urmă nădejde de mântuire se va curma cu capul acelui june bărbat eroc. In cale, trecând pe lângă biserica Albă, pe vremea liturghiei, spun că-l lăsară să intre în biserică și rugându-se se făgădui lui Sfân-

tul-Nicolae, fiind hramul, că, de-l va mântui, are să-i facă mănăstire în numele lui, precum a și făcut, de se numește acea biserică Mihaiu-Vodă.

Sosind la locul unde trebuia să primească moartea, gâdea, cu satârul în mână, cu inima crudă, cu ochii sângeroși, se apropie de osândit; dar, când aținti privirea asupra jertfei sale, când văzu acel trup mareț, acea căutătură sălbatecă și înfiorătoare, un tremur groaznic îl apucă; ridică satârul, voește a izbi, — dar mâna-i cade, puterile-i slăbesc, groaza îl stăpânește și, trântind la pământ satârul, fuge prin mulțimea adunată împrejur, strigând în gura mare că el nu îndrăznește a ucide pe acest om...

Această întâmplare minunată înfioră mulțimea cu o mișcare electrică; ea văzu într'însa un semn ceresc prin care Dumnezeu voia păstrarea acestui om, și un glas detunător de milă și de iertare scăpă din pieptul acelei gloate. Boieri și popor luară pe osândit în mijlocul lor și, ducându-se la palat înaintea voievodului, cerură iertare. Vrând-nevrând, Domnul fu silit a se îmblânzi și a-i dărui vieața. Peste puțin, prin mijlocirea vistierului Ioan, Mihaiu, împăcându-se de tot cu Domnul, primi iarăși cinstea și dregătoria sa.

Nicolae Bălcescu

LĂMURIRI.

ban = (odinioară, în Tara-Românească) întâiul dregător al țării, după Domn, cărmuitorul banatului Olteniei.

vistier (și **vistiernie**) = odinioară, unul din marii boieri de divan ai țării, având în sarcina sa administrarea vistieriei statului.

capuchchai (cuvânt turcesc) = agent diplomatic al Principatelor Române la Poarta Otomană.

caznă = tortură, chinuire cu unelte grozave, „muncă”.

rebel = răsvrătit în potrivea stăpânirii.

gâde = călău, gealat.

satâr = securea călăului

hram = numele sfântului ce-l poartă o biserică.

Nicu Bălcescu.

Odată, ieșind de la școală, apucasem drumul spre casă, luând prin scurta ulicioară care începea în poarta Colegiului Sfântul-Sava, între curtea Petrescului și casa cu pridvor a egumenului grec al mănăstirii, și se sfârșea în unghiul bulevardului și al stradei Academiei, unde era de o parte, la dreapta, casa Dobrotineanului și la stânga casa Spahiului. Poarta școlii era la câțiva pași de ușa bisericii, cam în locul unde s'a ridicat statua lui Lazăr. Acolo se așezau pe vine, în șir, unul lângă altul, merarii, simigiii și bragagiii, cu tablalele și panerele lor.

Un găligan de școlar, cât un bivoli de mare, tăbărise pe un băiat slab și pîrpiriu, îl trântise la pământ și-i căra la pumni, căutând să-i ia din mână o bucată de halviță.

Goliatul, căruia toți îi ziceam Sotea, pentru că era de o putere de care numai vărul meu Mavru îi venea de hac, își petrecea timpul mai mult la poarta școlii, între plăcintari și salepcii, decât în clasă. Indată ce cumpăra cineva un covrig sau un măr, el se repezea ca un erete și i-l smulgea din mână; grație puternicilor săi pumni, răspândise o așa groază prin băieți, încât mulți îi plăteau tribut în natură sau în parale, ca să nu-i bată, sau ca să-i protejeze în contra altor camarazi.

De astă dată însă găsisse împotrivire: băiatul, deși trântit la pământ, dar nu lăsa să-i scape halvița; o apăra din mâni și din picioare, cu dinții și cu unghiile.

Fie indignațiune, fie că puteam compta pe camarazii cari veneau în urmă, mi-am luat inima în dinți și m'am aruncat în ajutorul celui slab și asuprit.

Cea dintâi grijă a băiatului, când s'a ridicat de la pământ, a fost să caute să-și adune de pe jos foile caietului său, zdrențuite și risipite în luptă, operație

lungă și migăloasă, la care i-am dat și eu mână de ajutor.

A doua zi, când m'am dus la școală, l-am găsit în ușa clasei a IV-a de umanioare; cum m'a văzut, și-a scos șapca, arătându-mi cu mulțumire caietul, zicându-mi:

— Uite cum l-am dres de bine; noroc, zău, cu dumneata, că mi se pierdea, păcat, o grămadă de muncă.

Foile rupte erau lipite și cârpite fiecare la locul lor, cu o minuțioasă îngrijire. Dar ce m'a mirat mai mult a fost să văz pe unele pagini scris cu litere majuscule fraze ca acestea:

„Petru Maior spune...

„Fotino zice...

„Din Constantin Căpitanul”

„După Logof. Radu Greceanu”.

Aceasta m'a mirat cu atât mai mult, că pe-atunci nu se pomenea, în școlile noastre, de istorie națională. De-abia de câteva luni Florian Aaron începuse un curs elementar de istorie generală, în care se vorbea despre Asirieni și Egipteni; nu ajunsese nici la Greci, nici la Romani.

La întoarcerea mea din Paris, în anul 1841, ducându-mă să văd pe poetul Alexandrescu la djurstfă în Gorgani, unde se afla închis într'o cameră în fundul curții lângă gărlă, după ce am stat acolo până înnoptase, când am ieșit, ofițerul de pază, după ce închide ușa bine și bagă cheia în buzunar, îmi zice:

— Vrei să te duc și la Nicu Bălcescu? Nu ne vede nimeni, c'au plecat toți de la cancelarie; numai să nu mă spui cuiva, că dau de belea.

În camera în care am intrat, un tânăr, căruia de-abia îi mija muștața pe buze, ședea pe marginea unui pătucean de scânduri, fără alt așternut decât o manta soldățească ghemuită căpătâiu și o lumânare de seu

într'un sfeșnic de pământ, care lumina un ceaslov, singura carte ce-i fusese permisă. Acel arestat era băiatul pe care cu câțiva ani îndărăt îl scosesem din mâinile fiorosului Sotea¹.

La liberarea lui din închisoare și din armată, el a devenit unul din tinerii cu cari mă vedeam mai des, a devenit un bun și precios amic, cu care m'am înțeles totdeauna la vorbă și la gânduri; eram împreună ziua și noaptea.

Fiu mijlociu al serdăresei Zinica Petreasca Bălcescu, cocoană văduvă foarte stimată și cunoscută în toată țara pentru minunata doftorie cu care tămăduia de albeață la ochi, Nicu Bălcescu, tânăr, de o complexiune delicată, o fizionomie blândă și simpatică, intrat foarte de timpuriu în serviciul militar ca iunker, era arestat și dat în judecata unui consiliu de războiu, ca culpabil de înaltă trădare.

Se dovedise că mersese de mai multe ori în casă la Mitică Filipescu, că făcuse cunoștință cu dascălul francez Vaillant, și că era amic cu căpitanul Deivos, ceva încă și mai mult: se știa că la cazarmă aduna pe lângă dânsul, în orele de recreație, mai mulți sergenți și soldați, cărora le povestea despre vitejiile Românilor în luptele cu Turcii, cu Tătarii, cu Ungurii și cu Lehi, de pe vremile lui Mircea, lui Mihai și lui Ștefan; ba chiar îi învăța să scrie și să citească.

Nicu Bălcescu avea o mare dorință de-a învăța; dotat cu înlesnire și aplicațiune la studii, inteligent, ardent și entuziast, predilecțiunea lui era mai cu deo-

---

1. N. Bălcescu fusese închis împreună cu Grigore Alexandrescu, fiindcă făcuse parte dintr'un complot care năzuise să libereze din închisoare pe marele patriot Ion Câmpineanu, să trezească simțul de naționalitate între contemporanii săi și să pregătească Unirea Principatelor.

se bire pentru studiile istorice și mai ales pentru partea militară a istoriei. Din copilărie citise cu atențiune Viețile oamenilor iluștri ale lui Plutarch, Anabasil lui Xenofon, Războiul peloponesian al lui Tucidd; citise și recitise pe Tacit, Comentariile lui Cezar, Campaniile lui Napoleon și ale lui Frederic cel mare, și studia cu dinadinsul pe Gibbon și scrierile generalului Jomigny asupra strategiei. Avea credința că România nu se va putea ridica decât prin arme, și că Românii trebuia, cu orice preț, să se arate pe un câmp de bătaie, să dea dovezi de vitejie, să se afirme ca națiune; idee pe care o vedem dominând de-a-lungul în toate scrierile sale.

La etatea de douăzeci de ani, cetise tot ce putuse găsi, pe ici pe colea, despre Istoria noastră națională; petrecea zile întregi cufundat în studiul documentelor adunate de repausatul căpitan Cornescu Olteniceanu, colecțiune prețioasă, care mai târziu a trecut în posesiunea Părintelui episcop de Buzău, Dionisie.

Nicu Bălcescu era de o modestie rară; anevoie îl făceau să-ți citească câte ceva din cele ce scria.

Ion Ghica

(1816 — 1897)

(Din volumul *Scrisori către V. Alecsandri*).

LĂMURIRI.

pirpiriu (turb.) = slăbuț, subțirel, îmbrăcat în haine prea subțiri pentru vremea rece.

salepciu (turb.) = vânzător de **salep**: băutură orientală pregătită din făina tuberculei unei plante, din miere și apă.

djurstfă (rusism) = închisoare militară.

complexiune = constituția corpului, sănătate.

iuncăr, iuncher (rusism, din vremea ocupației rusești a Principatelor române; după nemț.) = tânăr (elev de școală militară sau înrolat în armată ca voluntar) care se pregătește a fi ofițer, cadet.

Ion Ghica.

N. BĂLCESCU MURIND.

„De pe plaiu'nstrăinării
 „Unde zac și simt că mor
 „De amarul desperării
 „Și de-al țării mele dor,
 „Văd o pasăre voioasă
 „Apucând spre răsărit,
 „Și o rază luminoasă,
 „Și un nour aurit.

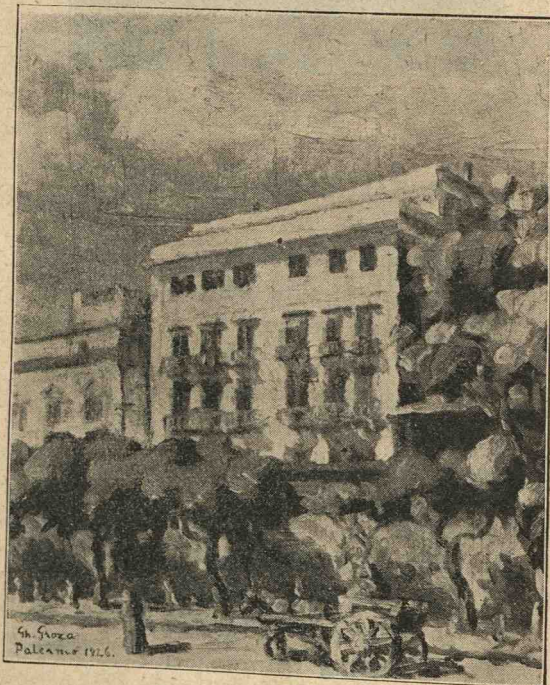
— „Păsărică sburătoare,
 „Unde mergi cu dorul meu?“
 — „Am solie 'ncântătoare
 „De la sfântul Dumnezeu
 „Să duc glas de armonie
 „Țărmurilor românești

„Și să scald în veselie
„Inimile ce jălești!”

— „Rază vie călătoare,
„Unde mergi cu dorul meu?”

— „Am solie 'nvietoare
„De la sfântul Dumnezeu
„Să depun o sărutare
„Pe al țării tale sân
„Și s'aduc o alinare
„Jalnicului tău suspin”.

— „Nouraș pătruns de soare,
„Unde mergi cu dorul meu?”

Locanda Tinacria din Palermo, unde a murit N. Bălcescu
în ziua de 30 Noemvrie 1852.

— „Am solie roditoare
 „De la sfântul Dumnezeu
 „Să mă las în Românie,
 „Ca să crească mii de flori
 „Pe frumoasa ei câmpie,
 „Ce o plângi adese ori!”

— „Du-te, rază strălucită,
 „Du-te mică păsărea,
 „Și pe țara mea iubită
 „Mângăiați-o 'n lipsa mea!
 „Iar tu, nour de rodire,
 „Fă să crească 'n sânul său,
 „Cu verzi lauri de mărire,
 „Floarea sufletului meu!”

Vasile Alecsandri

Lucrare. Invățați pe dinafară poezia aceasta.

Avram Iancul.

Avram Iancul s'a născut la 1824 în Vidra.

Părinții lui era iobagi (clăcași), dar oameni de frunte și cu dare-de-mână, încât au putut da fiului lor o creștere cu mult mai nobilă decât cum aveau mulți din domnișori.

Iancul și-a făcut studiile liceale și juridice la Cluj, în acest cuib al aristocrației transilvane, care e renumită prin exclusivismul și șovinismul ei maghiar. Dar cu tot acest exclusivism, Iancul, care se distingea prin noblețea inimei și prin cultura lui, avea intrare și era bine văzut în acele cercuri, în care prin purtarea lui adevărat cavaleriească atrăsese asupra-i atențiunea și admirațiunea societății înalte.

Iancul la 1848 era cum e tânărul mai voinic, când nu e condus decât de iluziuni și mărețe aspirațiuni.

Firea lui era blândă și domoală, dar cu atât mai înflăcărată îi era inima, când era vorba de drepturile poporului român. Avea o statură impunătoare; din ochii lui mari și albaștri ca viorelele strălucea o adevărată energie bărbătească, și fruntea lui lată, de-a-supra căreia se vedea un des și stufos păr blond, înfățișa un cap ca al marelui strateg, împărat roman, Iuliu Cesar.

În zilele primăverii care vestea popoarelor apropierea unei înfricoșate zguduirii în Ardeal, tânărul Iancu era practicant la Curtea-de-apel din Târgul-Mureș. În acele zile, și anume în primul deceniu al lunei lui Martie 1848, când Ungurii strigau de la un capăt la altul al Ardealului: „Unire sau moarte!”, tinerii români, adunați la locuința lui Iancu, răspundeau prin graiu și prin scris: „Mai bine moarte decât unire cu Țara-ungurească!”.

Din acest minut, Iancul a arborat stindardul libertății naționale, pentru a cărui apărare a scos sabia din teacă și, apelând la popor, zicea:

„Români! Nu mai întârziați, nu vă mai lăsați să fiți subjugați! Cereți ștergerea iobăgiei. Cereți drepturi civile și politice. Cereți respectarea limbei voastre strămoșești. Transilvania să fie a Transilvănenilor, fericirea ei să atârne de fericirea voastră. Jos unirea cu Țara-ungurească!”.

Acest apel venea din inima săgetată a unui adevărat naționalist, care de atunci încă vedea pericolul ce poate amenința naționalitatea română fiind Transilvania unită cu Țara-ungurească. Când Iancul vorbea poporului, fiecare cuvânt pătrundea în sufletul Românului, încât, în primele zile ale lunei lui Maiu, la apelul lui, cei 10.000 de Moși, în frunte cu el, mergând să dea mâna cu ceilalți 30.000 de Români din văi și din câmpii, adunați la 15 Maiu 1848 pe Câmpul libertății de la Blaj, făceau să răsună munții de

cântecul lor aprins și înflăcărat de dorul libertății naționale:

Astăzi cu bucurie,
Românilor, veniți,
Pe Iancul în câmpie
Cu toți să-l însoțiți,
etc. etc. etc.

Câte iluziuni! Câte aspirațiuni! Chiar și inimile fragede ale copiilor tresăreau de bucurie, crezând că a răsărit soarele dreptății și al libertății și pentru Români!

Trecut-au însă toate, fără să lase în urma lor decât chinul și amarul pentru Românii ardeleni.

Intr'una din zilele întunecate de iarnă ale anului 1850 se prezintă la locuința lui Iancu, care se afla la Viena, un polițau cu guler de aur și cu stele împărătești la gât.

Poruncă împărătească era să se înfățișeze la prefectura Capitalei, unde are să fie recompensat pentru apărarea dinastiei Habsburgilor, detronată la Dobrișin de Kossuth.

La poliție, s'a redactat în această privință cam în acești termeni următorul proces-verbal:

— Guvernul împărătesc îți dăruiește această cruce.

— N'o pot primi!

— Pentru ce?

— Pentru că nu m'am luptat pentru cruce! M'am luptat pentru dinastie și pentru drepturile neamului românesc. *Pe Români* trebuie să-i mulțămescă curtea împărătească.

— Atunci pentru ce ai primit decorațiuni rusești?

— Față cu guvernul rusesc n'am nici o îndatorire și nici el față cu mine. Decorațiunea rusească mi s'a dat în semn de recunoaștere a bravurei dovedite în războiu, — aceasta o puteam primi de la ori și ce

străin. Guvernul meu însă are îndatoriri de împlinit față cu Români, și, cât timp nu le va împlini, eu m'ași privi pe mine ca trădător, dacă aș primi orice distincțiune.

A treia zi Iancul a fost expulsat din Viena.

La 1853, munții jeleau. Desmierdatul fiu al Moșilor, regele munților, Avram Iancul, era rob ferecat cu lanțuri de mâni și de picioare în temnițele de la Alba-Iulia.

Trist și adâncit în gânduri grele se preumbla într'o zi prin curtea temniței, când, deodată, se ivește înaintea lui directorul carcerelor, Neamțul Höhn, și-i poruncește să intre în temniță. Iancul i-a răspuns că încă n'a trecut ora de preumblare și că cel care n'a fost rob nu știe prețui aerul liber. Atunci Neamțul, împingându-l cu de-a-sila în temniță, îl plesnește de mai multe ori cu palma peste obraz. Iancul a izbucnit într'o groaznică furie, sfărâmând fierele de la mâni și zdrobind tot ce era în celulă.

Din această zi fatală, Iancul a căzut într'o adâncă durere sufletească, încât numai umbra lui mai vegeta, rătăcind prin munți și cântând din fluer doine de jale.

Adesea l-am văzut în această tristă stare.

La 1873 Iancul trecând din această vale a plângerilor la viața eternă, rămășițele lui pământesti se odihnesc în satul Țebea de lângă Baia-de-Criș, la rădăcina falnicului și uriașului stejar, care se numește *Stejarul lui Horea*.

Mica lui avere a rămas „Asociațiunii Transilvane pentru cultura și literatura poporului român”.

Teofil Frâncu și George Candrea
(Din volumul *Români din Munții Apuseni*).

LĂMURIRI.

cruce = (aici) decorație (în formă de cruce).

La ziua lui Timoteiu Cipariu.

La Blaj, — abia smuls de la sânul maicei sale, fărancă din Pănade, — la Blaj a trăit Timoteiu Cipariu, cu foarte rare, foarte scurte și totdeauna silite lipsuri, cei 82 de ani ai viețuirii sale; și-a trăit viața regulat, împărțită între clasele mult populate ale școalelor și singurateca lui casă de studii izolate. Și una și altele se aflară întrunite în acest modest și răcoros orașel, așezat pe priporul domol sub care se îmbucă ambele Târnave.

Locuința lui era una din acele simple și tăcute căscioare ale capitulului arhidieceșan puse printre grădini în laturea palatului mitropoliei, care se desfășează, larg și arătos, printre umbroase livezi de pomi roditori...

Inima, fala Blajului sânt școalele, școale religioase și școale civile, seminariu mitropolitan și mare gimnaziu românesc, proptit și acesta pe numeroase și îndesate școale primare. În toate acestea, de un secol și mai bine, furnică, fierbe și colcotă fără încetare vieța didactică...

În Blaj, pururea au domnit și domnesc tăcerea, și pacea...

Într'o zi însă, sânt de atunci ca și patru zeci de ani¹, Blajul, ca prin minunea unei Schimbări-la-față, își adună în sânu-i toate semințele de viață, își reculese în sine toate puterile, câte el, de un secol, sădise și prefirase prin sufletele românești din toate ținuturile împrejmuitoare.

Câmpul cel larg din poale-i deveni atunci, la un 15 Maiu (1848), pentru toți cei ce-și hrăniseră și-și adăpaseră mințile într'însul, o adevărată vale a lui

1. Odobescu scriea acestea la 1887.

Iosafat, în care se făptui Invierea și Judecata cea mai de apoi a neamului românesc de peste Carpați.

De atunci încoace... în ajunul acelei zile memorabile toată tinerimea școlară din Blaj, feciorii cei mari și pruncii cei micuți, luară seara steagul tricolor românesc din sanctuarul gimnazial, se rânduiau pe piața cea mare, aprindeau torțe și facle și cu muzica în frunte începeau a lor colindă sărbătorească, oprindu-se înaintea, unei modeste căscioare albe în fața Seminarului. Acolo ei intonau toți laolaltă, cu entusiasm juvenil, cântece naționale, precum: *Marșul lui Iancu*, *Deșteaptă-te Române* al lui Andreiu Mureșanu, *Mult e dulce și frumoasă limba ce vorbim* a lui George Sion, și toate aceste cântări patriotice le întrerupeau cu strigătul adesea repetit: „*Să trăiască!*”.

La o așa neobicinuită mișcare nocturnă, în pacinicul orășel, o fereastră a căscioarei albe se deschidea și în cadrul negru al cercevelor ei, sub reflexul torțelor clătinate cu vie emoțiune de junii oratori, se prezenta cu o statură șuie, dar dreaptă și semeață, un bătrân în haine monacale, al cărui cap încununat cu păr cărunt purta, cam lăsată pe creștet mai la vale, o tichie de catifea neagră cu un bumb roșu la mijloc.

Acea neagră, fină și țepănă umbră, purtând așa de mândru capul ei albit, producea întotdeauna asupra fragedei închipuiri a școlarilor o adâncă și arzătoare întipărire.

Și într'adevăr, colo sus, în pătratul întunecos al ferestrei, luceau sub un arc de sprâncene stufoase doi ochi scânteietori, cercetători, pătrunzători, — așa zice și mai mult: amenințători; dar fața prelungă, slabă și palidă a bătrânului, mustața lui subțire, încă neagră, sbârilită în sus, barba-i albă, dar scurtă și tăiată drept, toate aceste trăsături delicate și blânde ale chipului încunjurau niște buze pe care flutura un zâmbet nespus, de glumeață bunătate, când gura tăcea, iar când se

deschidea ca să vorbească, dintr'însa se auzea eşind lin şi domol un graiu minunat de mlădios şi dulce.

...Moşneagul, stând drept în picioare în mijlocul aureolei de lumină şi de admiraţiune ce-l împresurau, făcea cu mâna un semn de mulţumire junilor săi închinători şi, prefăcându-se că ia ale lor urări drept salutare pentru ziua consacrată patronului său onomastic, sfântul Timoteiu, care cădea cam tot pe acel timp, le spunea cu viers mângâios şi întăritor, că este bine ca junimea să-şi facă veselile prin cântări şi sărbători patriotice şi că, pentru noi Români, nimic nu este mai de folos decât să ne iubim, să ne cultivăm şi să ne cântăm limba noastră cea strămoşască, care a fost, este şi va fi pururea mântuirea noastră .

Despre dânsa, despre limba românească, el zisese încă de mult şi neîncetat repeta cuvinte pline de emoţiune, ca acelea pe care le rosti la 1871, când se institui *Asociaţiunea transilvană pentru cultura limbei române*, al cărei preşedinte fu până la ceasul său din urmă.

Permită-mi-se a le reproduce aci, ca un răsunet al acelor vorbiri părinteşti şi patriotice, cu care în nopţile de veghie sărbătorească îi plăcea bătrânului Cipariu să înfierbânte inimile junimei române. El îi vorbea atunci despre suferinţele ce au avut a încerca Românii, părinţii şi străbunii noştri, despre toate bunurile noastre ce s'au dus pierdute, şi apoi spre întărire le zicea:

„Din toate aceste ruine, Providenţa ne-a conservat încă, în aceste dureri cumplite, un tezaur nepreţuit pe care nu ni l-au putut răpi nici sabia învingătorului, nici cruzimea tiranului ce domnea pe corpurile noastre, nici puterea fizică, nici politica infernală, un tezaur născut cu noi de la pieptul mamei noastre, dulce ca sărutările măicuţelor când ne aplecau la sânul

lor; un tezaur mai scump decât viața, tezaur care, de l-am fi pierdut, de l-am pierde, de vom suferi vreodată ca cineva, cu puterea au cu momela, să ni-l răpească din mâinile noastre, — atunci mai bine, mai bine să ne înghiță pământul de vii și să ne adunăm la un loc cu părinții noștri, cu aceea mângâiere că nu am trădat cea mai scumpă hereditate, fără de care nu am fi demni de a ne mai numi fii lor: limba românească!”.

Și cum oare n’ar fi alergat cu dor fierbinte și cu nespus entuziasm tinerimea română, sub fereastra de pe piața mare a Blajului, ca să audă oracolul științei românești rostind asemenea cuvinte, în noaptea din ajunul lui 15 Maiu?

Astfel, până acum vre-o zece ani, și-au manifestat regulat tinerele generațiuni din școalele române ale Ardealului respectul, iubirea și venerațiunea lor cătră fostul profesor și fostul director al acelor școale, cătră marele erudit și marele patriot român, cătră cel mai ilustru și cel mai considerat dintre canonicii capitolului și tot deodată vicar mitropolitan al Blajului, cătră bătrânul Timoteiu Cipariu.

Alexandru Odobescu

(1834-1895)

LĂMURIRI.

Numele lui **Cipariu** trebuie citit **Țipar(iu)**.

pripor = coastă (a unui deal sau loc mai ridicat).

capitul = (la catolici și la greco-catolici sau uniți) corpul canonicilor unei dieceze (eparhii).

valea lui Iosafat: vale între Ierusalim și muntele Măslinilor; prin ea curge râul Cedron. Cuvântul **Iosafat** însemnează în limba ebraică **judecata** (în limba românească vechie: **judeşul**) **lui Dumnezeu**: după credința creștină, aici se vor aduna toți viii și morții **în ziua judecării de apoi**.

juvenil = de june, tineresc.

șniu = subțiratec.

monacal, -ă = de monah (călugăr), călugăresc.

tezaur = comoară.

hereditate = moștenire.

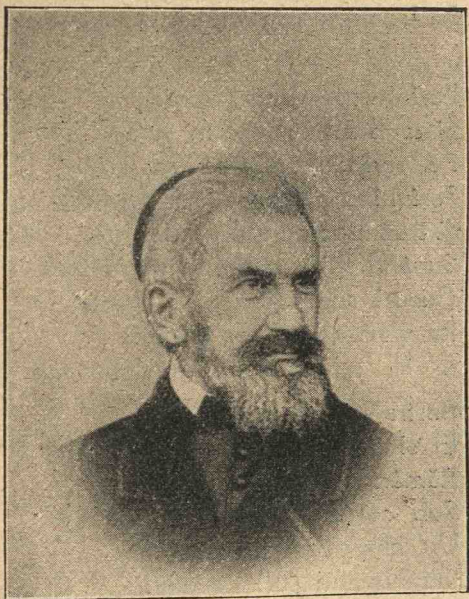
oracol = (în credințele păgânilor) răspunsul zeilor la întrebări

puse de oameni; divinitatea însă-și căreia se adresau întrebările; (înțelesul de aci) om de mare autoritate, de adâncă știință.

erudit == om cu multă învățătură (din cărți).

Lucrări. 1. Desenați, cum vă închipuiți după descrierea de mai sus, căsuța lui Cipariu și pe el însuși.

2. Povestiți și voi ceva despre vre-unul din învățătorii ce ați avut sau despre vre-o serbare școlară la care ați luat parte.

Timoteiu Cipariu.

DOMNIȚA MEZINĂ.

Venit-a un Prinț de departe,
 Cu carte regească la mână,
 Și vrea, cum e scris și în carte,
 Să vadă pe Doamna română.
 Portarul din clopot grăește
 Și vin slujitorii la poartă:
 „Ceas bun!” Logofătul poștește
 Și zice lui: „Doamna e moartă!”

„E moartă Domnița Mezină?”
 „Domnița e moartă?” — „E moartă!”
 Și toți se privesc și se 'nchină
 Și coiful pe mână își poartă.
 Descalcă trupa 'n tăcere;
 Rămân scudierii de pază:
 Bertrando portarului cere
 Pe Doamna română să vază.

Portarul pe arcuri apasă
 Și umbra coboară în șanțuri:
 Pe scripete puntea se lasă,
 Scrâșnind din oțelul din lanțuri.
 Și trec cruciații pe punte,
 Sunând din mânere de săbii:
 Cucori speriați fug la munte —
 Pe vânt plutitoare corăbii.

Bertrando se urcă pe scară
 El singur, să vază pe Doamnă.
 Rămân cruciații afară
 Sub cerul albastru de toamnă.
 Un clopot vecernia sună,
 'ngenunche toți cavalerii;
 O blândă lumină de lună
 Ingână crepusculul serii.

Dar iată Bertrando că vine
 Pierdut în priviri gânditoare:
 El pare că poartă în sine
 Imaginea moartei fecioare.
 „Nimic ce mai e și vieța!
 „Nimic, domnii mei! — Vă salut!
 „Naști seara și mori dimineața.
 „Să mergem! — Un vis de-un minut!”

Tăcuți se pornesc cavalerii:
 Din nou cade puntea — să treacă;
 Jin cail de frâu scudierii;
 Incalecă trupa și pleacă.
 De ropote tremură munții.
 Portarul plângea, și cu plânsul
 Stropind chiotorile punții,
 „Venea în peșit”, zise dânsul.

Duliu Zamfirescu.

(Din volumul *Poezii nouă.*)

LĂMURIRI.

Doamnă = soția Domnului țării, principesă.

Domniță = fiică de Domn, prințesă.

(Unii scriitori, cum e cazul și aici, confundă înțelesurile acestor două cuvinte, întrebuițând cuvântul **Domniță** și pentru **Doamnă**).

Scrisoare trimisă de Ștefan-cel-Mare la 28 Ianuarie 1475, din Suceava, către Principii creștini, vestindu-le biruința de la Podul Inalt asupra Turcilor.

„Cătră coroana ungurească și cătră toate țările, în care va ajunge această scrisoare, sănătate!

Noi, Ștefan voevod, din mila lui Dumnezeu Domn al Țării Moldovei, mă închin cu prietenie, vouă tuturor cărora le scriu, și vă doresc binele și vă spun Domniilor voastre, că necredinciosul împărat turcesc a fost de multă vreme și este încă pierzătorul întregii creștinătăți, și în fiecare zi se gândește cum ar putea să supună și să nimicească toată creștinătatea.

De aceea, facem cunoscut Domniilor voastre, că, pe la Boboteaza trecută, mai sus numitul Turc a trimis în țara noastră și împotriva noastră o mare oștire în număr de 120.000 de oameni, al cărei căpitan de frunte era Suliman-pașa beglerbegul; împreună cu acesta se aflau toți curtenii susnumitului Turc și toate popoarele

din România și Domnul Țării-Muntenești, cu toată puterea lui... Auzind și văzând noi acestea, am luat sabia în mână și cu ajutorul Domnului Dumnezeuului nostru atotputernic am mers împotriva dușmanilor creștinătății, i-am biruit și i-am călcat în picioare și pe toți i-am trecut sub ascuțișul săbiei noastre, pentru care lucru lăudat fie Domnul Dumnezeu nostru. Auzind aceasta păgânul împărat al Turcilor, își puse în gând să-și răzbune și să vie, în luna lui Maiu, cu capul său și cu toată puterea sa contra noastră, și să supună țara noastră, care e poarta creștinătății și pe care Dumnezeu a ferit-o până acum. Dar, dacă această poartă (a creștinătății) care e țara noastră, va fi pierdută — Dumnezeu să ne ferească de așa ceva! — atunci toată creștinătatea va fi în mare primejdie.

De aceea, ne rugăm de Domniile voastre să ne trimeteți pe căpitanii voștri într'ajutor împotriva dușmanilor creștinătății, până mai este vreme; fiindcă Turcul are acum mulți protivnici și din toate părțile are de lucru cu oameni ce-i stau împotriva cu sabia 'n mână. Iar noi din partea noastră făgăduim, pe credința noastră creștinească și cu jurământul Domniei noastre, că vom sta în picioare și ne vom lupta până la moarte pentru legea creștinească, noi cu capul nostru.

Așa trebuie să faceți și voi din cealaltă parte, pe uscat și pe apă, după ce cu ajutorul lui Dumnezeu celui atotputernic noi i-am tăiat mâna cea dreaptă.

Deci fiți gata fără întârziere!"

Originalul în limba latină; tradus
în românește și publicat de

Ion Bogdan

LĂMURIRI.

beglerbeg, beglerbeiu = pașă guvernator al unei mari provincii a imperiului turcesc.

România = partea europeană a împărăției turcești, peninsula balcanică.

BUCOVINA.

Dulce Bucovină,
Veselă grădină
Cu pomi roditori
Și mândri feciori!
Cuib de păsărele
Albe, sprintenele,
Care 'n ochii lor
Au foc răpitor;

Tu, ce ești o floare
Căzută din soare,
Cu trei alte flori,
A tale surori,
Ele cătră tine
Privesc cu suspine,
Și tu le zâmbești,
Cu zâmbiri cerești!

Dulce Bucovină!
Vântul, ce înclină
Cu aripa lui
Iarba câmpului,
Naște prin șoptire
Scumpa amintire
De-un trecut frumos,
Mare, glorios,

Fii în veci voioasă,
Pre cât ești frumoasă!
Fie traiul tău
După gândul meu!
Ah! Cine te vede,
Chiar în raiu se crede;
Cine-i trecător,
Te plânge cu dor!

Vasile Alecsandri

- Lucrări:** 1. Invățați pe din afară poezia aceasta.
2. Cercetați când și în ce împrejurări a scris poetul poezia aceasta.

Prin Banat — Spre Lugoj.

Ieșirea din „Fabric” se face pe lângă biserica lui Gheorghevici și pieile rău mirositoare ale tabacilor. Indată orașul se ascunde în mulțimea copacilor vechi, cari tăiau odinioară pentru dușman și spion vederea asupra cetății. Înainte, în lumina sigură a soarelui bun, se desfășură bogat șesul cel mare, sămănat numai pe alocurea cu mănunchiurile copacilor despoiați sau cu pădurici depărtate, șesul de pășuni încă viu, din care răsar micșunele roșii la marginea șanțului, șesul de arături vinete peste care se avântă săltăreț, într-o ultimă cântare fără grijă, ciocârliă.

Trecem pe lângă stâlpul de hotar al comunei Giroda, risipită în case albe, care se zăresc numai printre arbori. Cel dintâiu sat pe care-l străbatem e numai al Românilor, Remetea, și tot așa e și cu al doilea, foarte apropiat de acesta, Iezvinul.

Ele au aceeași înfățișare în lucruri și în oameni. Se văd îndată că sânt așezări colonizate sau rânduite, potrivite, adunate cu prilejul colonizării, care a înlocuit, în 1716, pașalâcul Timișoarei printr'o altă țară, cu totul nouă. Șoseaua, foarte lată, e singurul drum mai mare al satului. Casele o mărginesc mai toate. Tipul clădirilor nu se deosebește mult de acela pe care l-au adus Șvabii din Germania lor sudică, și pe care l-au primit și Sârbii. Casa albă, cu două ferestre spre stradă, înzestrate cu obloane colorate, se razimă pe un cerdac de lemn sau pe stâlpi de zid. Imprejmuirea e numai rare-ori de împletituri; de obicei curtea e închisă cu uluci de lemn sau chiar de zid, care în unele sate e

vopsit bătător la ochi în treicolorul neamului. În astfel de colori sânt vopsite une-ori și marginile din lăuntru ale ferestrelor. Totul arată multă bună-stare, cunoștința unei culturi mai înaintate și priceperea ce trebuie pentru a o imita. Astfel de sate se întâlnesc numai foarte rar prin alte locuri, și numai în câte un colț fericit din celelalte ținuturi românești se mai vede atâta rânduială bună, ca aici. Bisericile sunt toate de zid, mari, albe; lângă ele se vede frumoasa zidire a școlii.

Sărbătoarea Sănmedrului a scos pe oameni pe lașițele dinaintea porților, pe cărările de lângă drumul mare, în locurile horei, care sunt sau cârciuma — după datina ardeleană, care nu îngăduie hora în aerul liber, — sau curtea bisericii. Foarte puțini oameni, grăbiți sau lipsiți de evlavie, mână carul sau aruncă sămânța pe brazde, în veșmintele din toate zilele. Ceilalți toți s'au îmbrăcat de sărbătoare, și e cu adevărat o strălucită desfășurare a celor mai bogate porturi românești ce se pot întâlni.

Bătrânii, dinaintea porților, au aruncat pe umeri câte o mare mantie verde, une-ori înflorită. Intinderea și culoarea ei sunt luate, firește, de la stăpânii cei vechi, Turcii, cari au schimbat aici cu desăvârșire îmbrăcăminte de sărbătoare a raielei supuse. Flăcăii și oamenii tineri poartă cojocul fără mâneci, cojocul scurte, cojocul lungi, pe care sunt cusute cele mai îmbelșugate din desemnurile pe care le-a născocit poporul nostru: și aici se vede iubirea pentru înfloritura a Răsăriteanului. Pulpa piciorului e prinsă în ciorapi de lână, roșii, albaștri, vineți, vărğați cu dungi de tot felul. Căciula singură, mare, boltită, e numai românească, iar pălăriuța cu marginile mici au dat-o Ungurii.

De departe, femeile însă par niște Turcoace, gătite în cele mai cochete din fesurile, fermenele și papucii lor. Pe cap, unele au numai legături mari de lână a-

runcate peste bentița de altă culoare, care strânge sus fruntea, cum vâlul impus de Coran strânge fruntea cadânelor. Fetele și-au cuprins însă capul într'o legătură de galbeni de aur, care cade pe umeri și se prelungește de-a lungul urechilor. Peste cojocelul cusut cu de-a-mănuntul, în toată întregimea lui, cade o revărsare de taleri din timpurile vechi, cari-și rânduiesc în aceeași strălucire vulturii cu două capete. Fusta albă e foarte înfoiată, și ea se razimă de sigur pe adausuri de perinuțe. Peste dânsa e așternută o catrință îndoită, lucrată cu aceeași îngrijire și bogăție ca toate podoabele acestei părți din poporul nostru. Picioarele înfășurate cu ciorapi roșii se pierd în papuci mărunți și ușori de piele neagră. Pentru ca asemănarea cu o frumoasă din Răsărit să fie și mai deplină, albul și roșul sunt așternute gros pe față, pe când negrul încondeiază mai mult genele și arcuirea sprâncenelor lungi.

Cu astfel de locuinți și astfel de vestminte, sănătoși, vioi, frumoși, vorbăreți, în dialectul lor cu sunetele fugătoare, îndrăzneți și siguri, Bănățenii se pot lăuda cu dreptate că ei sunt, între ceilalți, „fruntea”, „fruncea”, cum zic ei, și cum repetă, în batjocură, cei de peste Mureș.

LUGOJUL

Orașul Lugojului începe prin căsuțe de meșteșugari, multe, mici, slabe. Numai peste destulă vreme după ce s'a mântuit acest suburbiu, în care stau mai multe mii de Români, se înalță clădirile cele mari ale Statului, „biserica cea mare”, a ortodoxilor, cu două turnuri impunătoare, prăvăliile cu vitrine strălucitoare, care, în revărsarea luminii electrice, duc până la malul bogat al Timișului. Și, dincolo de podul de fier, începe o altă parte a orașului, în care nu lipsesc clădi-

rile bune și chiar câte un palat mare. Firmele acestui centru poartă nume de Șvabi, de Unguri, de Evrei și chiar destule nume românești.

Lugojul e reședința unei episcopii românești unite. Numărul satelor peste care ea stăpânește în acest Banat, trăit timp de un veac sub egemonia religioasă a Sârbilor, e restrâns, dar puterea sufletească a episcopiei se întinde și asupra Ținuturilor ardelene, foarte însemnate, ale Inidoarei și Hațegului, unde stă un vicariu. Pentru episcop s'a zidit în piața târgului de peste Timiș o biserică mărișoară, care firește că nu poate avea interes istoric, nici artistic.

Episcopia are și o bibliotecă vrednică de a fi cercetată și prin raritățile bibliografice pe care le cuprinde. Se mai păstrează aici și unele vechi icoane și lucruri scumpe din mănăstirea de la Prislop a Doamnei Zamferei, între altele și un chip al Maicei Domnului, ce poartă pe legătura sa de aur vulturul bizantin, care a căzut înaintea Turcilor la 1453.

De cealaltă parte, e protopopia ortodoxă. Ea are mulți parohieni în Lugoj și de dânsa atârnă o sumă de sate din răsăritul Banatului. Biserica în care slujește protopopul se zice, cum văzurăm „biserica cea mare”, și ea are într'adevăr proporții impunătoare. Cele două turnuri ale ei se văd de departe, și stăpânesc piața orașului din jos. E o zidire din a doua jumătate a veacului al XVIII-lea, înălțată prin străduințele unui „Ober-Knes” de odinioară, din rândurile acelor căpetenii de grăniceri români cari au avut totdeauna o mare însemnătate în aceste părți. El e îngropat lângă ușă, unde se vede o biată cruciuliță de lemn, și chipul bătrânului ctitor se mai zărește încă sub funinginea groasă ce s'a așternut peste frumoasele zugrăveli ale pereților și catapitezmei, la focul din anii 1850. Altfel, nu sunt înuntru alte lucruri mai vechi decât tipăriturile muscălești pe care le-au cerșit Sârbii la

Petersburg după răpunerea stăpânirii turcești în Banat.

Românii, cari sunt astăzi uniți și neuniți — ceea ce înseamnă cu toții neuniți, desbinați între sine, — au trebuit să-și plece odinioară capul față de noua lege de Stat ungurească a calvinismului. De sigur s'a făcut slujbă calvinească în acea biserică veche de lângă aceea „mare”, din care n'a rămas decât un turn preschimbat, care poartă pe el astăzi icoana săpată în piatră și văpsită a Sf. Nicolae și însemnarea latină că zidirea a fost astfel reparată în 1726, de alt cnez al districtelor grănicerești române. Această epocă a calvinismului s'a dus de mult, dar ea a lăsat ca urmă folositoare în literatura tuturor Românilor câteva din cele mai vechi cărți religioase.

N. Iorga

(din volumul *Neamul Românesc în Ardeal*)

LĂMURIRI.

pașalâc = provincie a împărăției turcești guvernată de un pașă; țară creștină supusă de Turci și transformată în provincie a împărăției turcești.

Svabi = coloniști germani din Banat, catolici, aduși aici în secolul XVIII (după cucerirea Banatului de către împărăția habsburgică) din regiunea din Germania de sud numită Svabia (ducat al vechiului imperiu germanic, între Turingia, Bavaria și Elveția — regiune corespunzând azi cu Baden și Württemberg).

Sân-Medru = Sfântul Dumitru. Numai în aceste forme populare ale numelor sărbătorilor creștine cu nume de sfinți, s'a păstrat în limba noastră cuvântul latinesc sanctus, sancta: **Sân-Medru**, **Sân-Nicoară**, **Sânziene** (= Sfântul Ioan), **Sân-Pietru**, **Sântă-Mărie**; altfel, în întrebuintare liberă în vorbire, a fost înlocuit de slavonescul sfânt, intrat și susținut prin slujba și prin cărțile bisericești.

aluți = împrejmuire de scânduri; **gard** = împrejmuire de nuiele împletite.

raia = supus ture de religie creștină; cetate sau oraș (cu ținutul dinprejur) din Principatele române (care erau autonome) ocupat și administrat direct de puterea turcească, cum erau, d. e., până la 1828, raiaua Giurgiului și a Brăilei.

taler, monedă austriacă de argint sau de aur purtată la gât, în salbă.

Obci-Knez = „supra-cnez”, cnez superior; în Banat, cu forma **chinez**: mai de mult, jude conducător al Românilor; acum, conducător al unui sat, primar.

ĂL MAI TARE OM DIN LUME.

Trâmbiți, dobe, larmă, chihot,
 Fluiet, strîgăt, răs și ropot...
 Șie să fie, șie să fie?
 Iacă 'n târg minajărie!
 O comejie d'a cu fiară,
 Și 'mprejur lumie și țară.

In căletcă o măimucă:
 Baș ca omu' mânca nucă.
 Alta blăstămată, șoadă,
 Să țânea numa în coadă,
 Ș'alcele, mânca-le-ar focu',
 Nu-ș găsau o clipă locu'.

Lupi, urși, mâțe, oi cornuce,
 Fel dă fel dă joavini sluce,
 Chițorani, ariși și vulturi,
 Dă prin lume, dîn ținuturi,
 D'elea gâbe, d'elea rele,
 Feri-mă, Doamne, dă ele!

Mulce-am văz't, pă bani, viedzi bine,
 Cum nu vege ori și șine.
 D'apăi l-am văzut anume
 P'„ăl mai tare om din lumie”
 Care să juca cu leii
 Și-i băcea dă-i lua toți zmeii!

Cui l'o doborî 'n țărână,
 Ișea că-i plăcește 'n mână
 O hârcie d'a d'o sută
 Fără dă niși o dispută.
 Dar cum mi ce puni cu neamțu'
 Care'n ghinți îți rupe lanțu'?

Să loviau fişiorii 'ncoace:
 „Şine-i? Unge-i? Care poace?”
 Când d'odată, — iac' amaru'!
 Sandu Blegea, tăbăca.u',
 Să sufulcă şî tuşeşce,
 Lângă comegianţ să-opreşce.

Să râgea neamţu' dă Sandu.
 Dară Sandu fişiorandu'
 Mi-l cuprinsă dă subsuoară
 Şî nu să lăsa cu „doară!”
 Strânjie-l! Suşie-l! Zî-i pă nume
 Ălui mai tare din lume!

Gâfâia neamţu' a silă,
 Dar lui Blegea nu-i fu milă...
 Hopa-ţupa, ţupa-hopă!
 Ş'o găşît nemţoniu' popa!
 Îtine-l Lasă-l! Ia-l dă mână!
 Zdup cu neamţu' în ţărână!

„Bravo! Sandu să trăiască!”
 Dar, când fu să îi plăcească,
 Işie neamţu: „Abăr, frace,...
 Nu să pringe, că-i pă space!”
 Vrea: Că-i pungă, şî că-i ceacă —
 Suta zuitată s'o facă!

„Nu ce jioşi cu mine, dragă,
 Asta viedzi în cap o bagă,
 N'ascult vorbe io, şî glume,
 Când mi-s io mai tare 'n lume!
 Ş' adă suta!” — işie Blegea —
 „Că dă nuţi fac prau comegia!”

Victor Vlad-Delamarina
 (1870-1896).

LĂMURIRI.

Poezia aceasta e scrisă în graiul bănăţean, care rosteşte pe **de** ca **ge**, (**comegie** = comedie unde = unde) pe **te** ca **ce** (**alcele**), = altele), pe **ce** ca **şe** (**işie** = zice) ş. a.

fiară = fiare, animale sălbatice.

căleacă: = colivie

măimucă = maimuţă.

baş = chiar.

şod, şoadă: poznaş.

joavină: jivină, animal.

chişoran: şobolan.

găb,-ă: ghebos, cocoşat.

mi-s: sănt.

prau: praf, pulbere.

Câteva ştiri despre podurile noastre.

Natura a fost cel mai vechiu constructor de poduri la noi; ei îi datorăm *podul natural de la Zătonul*, făcut din piatră. El deserveşte şoseaua de la Baia-de-Aramă spre Isverna şi Nadanova şi este astfel unul din rarile cazuri din lume când un pod natural susţine de veacuri o cale de comunicaţiune de mare circulaţiune.

De fapt el este rezultatul prăbuşirii unei peşteri dintre lacurile Zătonul-mare şi Zătonul-mic, al cărei capăt a rămas nedoborât şi care constituie actualul pod. Din an în an se mai surpă câte ceva din acest pod, în-cât este necesară intervenirea mâinii omului, ca să se oprească pierderea acestui minunat dar al naturii.

Pe pământul Ţării noastre se mai găsesc urme din cel mai mare pod construit de Romani, şi anume *podul peste Dunăre făcut de Traian* în apropiere de Turnul-Severin. El a fost construit după închipuirea şi sub conducerea vestitului inginer şi arhitect al antichităţii. *Apollodor din Damasc*. După cercetări serioase (făcute

de un inginer francez chemat la noi de domnitorul Știrbeiu, ca să conducă lucrările mari publice de care avea nevoie țara), s'a stabilit că podul avea picioarele de piatră în apă și de cărămidă în afară, iar partea de sus a podului era de lemn. Podul s'a construit între întâiul și cel de-al doilea războiu dacic. Istoria spune că ar fi fost distrus de împăratul *Adrian*, fie din invidie, fie din ura ce avea către Apollodor — care-i critica concepțiile artistice, fie spre a opri invaziunea barbarilor în imperiu. Este sigur însă că podul nu a putut rezista mult furiei apelor Dunării, care se înălța cu 8 metri la viiturile mari, și puhoaielor de ghețuri, care, când pornesc cu furie, rad ostroave întregi din albia Dunării și le mută mai la vale.

În anul 1906, cu ocaziunea *Expozițiunii generale române* făcută pentru sărbătorirea jubileului de 40 de ani de domnie a regelui Carol I și de întemeiere a dinastiei noastre și de un sfert de veac de la proclamarea Regatului român, când se împlineau și 18 veacuri de la cucerirea Daciei de către Traian, un inginer a făcut un model al podului lui Traian, care se află expus la *Muzeul militar* din Parcul Carol I din București. În anul 1909, apele Dunării fiind mici în timpul verei, unul din picioarele podului punea în primădie navigațiunea în dreptul podului. S'au scos atunci din acel picior blocuri de piatră și de beton, care sânt și azi depuse la Șantierul naval din Turnul Severin, precum și grinzi puternice de lemn, dintre care una este expusă în *Muzeul Școalei Politehnice* din Parcul Carol I.

De la Traian până la Ștefan-cel-Mare nu avem dovezi că se făceau *poduri permanente* la noi în țară. Prin hotarnice și hrisoave vechi se întâlnește mai des cuvântul *vad* decât *pod*; mai des cuvinte ca *punte*, *podică*, *podet*, *poduleț*, *podisor*; mai rar *pod umblătoriu*, *plutitoriu* sau *pe vase* și foarte rar *pod mereu*, *pod stă-*

tătoriu, pod statornic. Se vorbește de *poduri mișcătoare*, ca la Cetatea-Neamțului, la casele Dudescului, din București, care se ridicau după voie, spre a se opri trecerea în timpul nopții sau în timpuri de războaie. Se vorbește une-ori și de *hurduzăuri*, care erau poduri susținute pe lanțuri.

Podurile fixe sau *stătătoare* se făceau deseori pe *capre*, puse în albia apelor; pe *căsoaie* umplute cu piatră, pe care le luau la vale chiar umflăturile mici ale apelor.

Podurile așezate pe *pari*, sau *șarampoi*, bătuți în albia apelor, se făceau mai rar, dar și acestea erau luate de *viiturile* mari ale apelor sau de ghețuri. Mulți călători streini care au trecut pe la noi vorbesc cu groază de trecerea pe acele poduri. Intr'o carte franceză, am găsit chiar că se atribue o origine românească zicătoarei: „*Fă-te frate cu dracul, până ce treci puntea!*”.

Podarii români erau meșteri buni în facerea podurilor pe vase. Turcii constituiau din ei trupele de pontonieri ale armatelor lor. În tratatul încheiat de Bogdan, fiul lui Ștefan-cel-Mare, cu Turcii, se spune chiar: „Și când va merge împăratul la războiu, atunci să trimită la oastea turcească 4000 de Moldoveni, ca să fie pentru deschisul drumurilor și pentru întocmirea podurilor.... Osebit de aceasta, când se va face războiu cu Leșii sau cu Rușii, mai are țara datoria, când poruncește Vizirul, să facă pod peste Dunăre”. Astfel, trupele de pontonieri care au însoțit armatele otomane la asediul Vienei erau formate din Români, care au aruncat și poduri peste Dunăre.

Podarii noștri făceau și poduri fixe: astfel, *Șerban-vodă Cantacuzino* a făcut la Călugăreni, unde Mihai-Viteazul bătuse pe Turci, „un frumos și minunat pod,... mare și temeinic pod, întru vecinica pomenire”. Peste Dâmbovița în București erau poduri fixe

de lemn, dar de un tip înapoiat, față de ceea ce se făcea în Apusul Europei...

Acești podari nu trebuiesc confundați, cu aceia care făceau *poduri.. pe uscat!* Aceștia erau grupați în *isnafuri* (bresle sau corporațiuni) și aveau ca *staroste* un *maimar-bașa*. Podarii aceștia așezau pe ulițele principale ale orașelor mari bârne de stejar cioplite din gros, ca și *podinele* pe poduri; pe ele treceau carele și trăsurile, pentru a le feri de praf vara și de noroaie în restul anului. Pe sub podine, era un șanțuleț, pe la mijlocul stradelor, în care trebuia să se adune și să se scurgă apele, dar în care se adunau noroaiele și de unde țâșneau, pline de miasme, până pe acoperișurile caselor, cam cum se vede și azi la trecerea automobilelor pe stradele necurățite de noroaie! Asemenea poduri în orașe erau în București încă din 1574 și par să fie de origine valahă, dacă ne gândim la surprinderea pe care o arată călătorii străini în scrierile lor, la vederea unor asemenea poduri pe uscat. De altfel, vechii noștri edili nu au avut mult de gândit ca să le inventeze, căci în jurul sau în apropierea orașelor erau păduri vaste, ca vestita Vlăsie dintre București și Ploești. Asemenea ulițe podite erau în București: *Podul Mogoșoaiei* (azi Calea Victoriei), *Podul Târgului de afară* (azi Calea Moșilor), *Podul Calicilor* (azi Calea Rahovei), *Podul Beilicului* (azi Calea Șerban-Vodă), pe lângă *Podul de pământ* (Calea Plevnei), care nu era decât o *împlinire* sau *umplutură* de pământ, mai sus decât apele revărsate ale Dâmboviței. La Iași erau *Podul Lung*, *Podul Vechiu*, *Podul Verde*, ș. a.... Numai în al doilea sfert al secolului trecut s'a început a se înlocui aceste poduri cu *caldarâmuri* de piatră și apoi cu *pavaje*.

(După un articol al inginerului Ion Ionescu, în revista *Natura*, din București, Nr. din 15 Maiu 1932)

Trecerea Buzăului (după o litografie de Raffet, din 1839).

LĂMURIRI.

concepție = plan, gândire, idee, fel de a înțelege și a-și închipui ceva.

invaziune = năvălire.

ostrov = insulă.

jubileu = sărbătorire solemnă la împlinirea unui număr mare de ani (propriu: 50) de la o întâmplare însemnată în viața unui popor sau a unui om.

bloc = masă solidă dintr'o singură bucată (mai mare).

șantier = loc unde se construiesc sau se repară vase pluttoare.

hotarnică = act prin care se stabilesc hotarele unei moșii.

hrisov = carte (diplomă) domnească, act (întărit cu pecete domnească) prin care se da sau se întărea ceva (o proprietate, o boierie ș. a.).

edili = cei care sânt aleși sau numiți spre a îngriji de treburile obștești ale unui oraș (primarul și consilierii comunali).

beilie = casa în care erau găzduiți **beii** sau alți dregători turci care veneau ca trimeși ai Sultanului în Principatele române.

Cu ochii la cer.

Soldatul Petrea Neguț zăcea pe malul Neajlovului cu fața în sus, lovit de-o schijă de obuz. Par'că se rupsese ceva în el; nu se mai putea clinti. O amortire grea îl cuprinsese când deschisese ochii. Acuma nu-l

mai durea par'că nimica.

În juru-i se deschidea o lumină ciudată și se făcea sară. Undeva, departe, se auzeau mugete de tunuri. Pârâituri de puști tresăreau pe o boare de vânt. Bătălia se depărtase. El zăcea singuratic, aproape de o salcie desfrunzită. O vedea pe cele din urmă luciri ale amurgului: părea un cap zbârlit și spăimântat care se uita la el. — Pe cer fugeau nouri despletii și între ei deodată zări o stea. Și cum se simțea liniștit deplin și aproape de alinarea din urmă, îi veni așa ca o mângâiere și i se păru că plutește spre scaunul Impărăției, în locuri necunoscute, nedeslușite și depărtate, unde stă risipită o lumină dulce, ca subt flori de cireș primăvara.

Și văzu o față blândă de Impărat bătrân și din a dreapta lui chipul lui Hristos, așa cum era zugrăvit în bisericuța de la el din sat. Amândoi se uitau la dânsul zâmbind. Și soldațul simți un nod în gât și i se umplură ochii de lacrimi.

„Tu ești Petrea al lui Toma Neguț? îl întrebă încet Impăratul.

— Da, Doamne.

— El e, șopti chipul cel bălaiu de-alături. Il cunosc de când era copil. Venea în biserică la Burenii și se uita cu ochii mari la mine, cum stam răstignit pe o cruce veche, în pridvorul de lemn.

— Așa este, se gândi cu mirare soldatul. De-atuncea-i mult, dar El n'a uitat. Mă duceam cu bătrânii pe subt codrul cel de fag la biserică și auzeam toaca și clopotele și vedeam cum scântee departe, printre zăvoaie, apele Moldovei.

— Și ce-ai făcut tu pe lumea asta, Petrea al lui Neguț? îl întrebă iarăși Impăratul.

— Doamne, șopti smerit soldatul: eu am fost un băiat sărac și am rămas de vreme orfan. Bătrânii s'au petrecut din lumea pământescă și eu am rămas ca să muncesc cu boii cei porumbi pe bucațica noastră

de ogor. Cum ni-i rânduit nouă plugarilor, eșeam primăvara și zvârleam pe brazde sămânța cea de tine binecuvântată. Așa am muncit ani și ani. Am suferit ca toți cei de sama mea și am avut și bucurii în zilele tinerețelor mele.

Impăratul îl privi pătrunzător. Și Petrea Neguț înțelesese că Cel ce toate le știe îi citește în suflet și'n amintire ca'ntr'o carte deschisă. Ca aduse de-o poruncă i se perindau pe dinainte icoanele vieții lui. Văzu cu uimire multe priveliști uitate și-i păreau ca niște icoane la panorama cea minunată de la iarmarocul din Pașcani. Și deodată văzu și pe Măriuca în Poiana-Mărului, la un șipot, într'o zi de Sfântul-Petru, când umpleau lumea de mireasmă teii împovărați de flori. Și-i era par'că rușine și de vorbele trecătoare pe care le rostiseră ei atunci, și de îmbrățișările lor, și de toate cele lumești trecute și pe vecie prăpădite.

— Nu te rușina, îi șopti blând Impăratul, căci iubirile eu le-am împrăștiat în lume, ca să înflorească zilele cele amărâte ale omului.

— Au rămas la Boureni, în căsuța noastră, trei băieți, cu părul bălaiu, răspunse cu glas înduioșat soldatul.

— Pentru aceasta nu-i mustrare, vorbi iar bătrânul. Ci pentru alte păcate ale țărânei din care ești zidit. Căci ai pismuit, ai băut mai mult decât se cuvine, ți-ai asuprit muierea, ș'ai uitat prea adesea poruncile mele. Ai făcut mult rău în juru-ți, cu prostia ta.

— Așa este, așa este... se gândi omul, cu amărăciune. Acum mi s'a împlinit veleatul și mă aflu la scaunul dreptului judecător.

— Părinte! rosti atuncea Hristos, cu bunătate; pe mine m'au alungat răutatea și ticăloșia omenească din lume, — dar din când în când tot mă întorc printre cei umiliți. — Ș'odată, într'un amurg, flămând, trudit și bolnav, — un cerșetor, — am căzut la poarta acestui plugar: și el m'a întâmpinat c'o

vorbă bună și m'a poftit la cina lui săracă... — Și era în sara, când sunau pe pământul acela clopote, chemând pe oameni la războiu. Și l-am văzut pe acest Petrea Neguț îmbrățișându-și soața și pruncii și pregătindu-se să plece cu inima dreaptă și credincioasă la jertfă...

— Da, Doamne, zise și Neguț; m'am dus cu toți cei de sama mea. Ș'am suferit de drumuri lungi, de foame și sete; am trecut prin vijelii de foc și prin tot ce a scornit ura și ticăloșia omului; căci pământul părinților noștri a fost cotropit de neamuri străine... Ne-am ridicat, Doamne, pentru dreptate. Mi-am adus aminte de ce ne spunea „domnul” nostru cel bătrân, la școala cea veche de la marginea satului, de toate amărăciunile trecute și de faptele voievozilor pământului nostru, de sila și durerea altor frați ai noștri din pământuri românești; ș'atunci mi-am pus și eu vieața mea pentru răscumpărare... Ș'am suferit și m'am bătut în munții noștri, la hotar... Și de-acolo am mers și ne-am bătut în alte părți, în locuri depărtate. Și de la apa Moldovei am ajuns la Neajlov, în singurătăți. Ș'acolo a fost o bătălie cruntă, ș'acolo am căzut eu și mi-a curs sângele în pământul pentru care luptăm, și pentru neamul pe care l-ai așezat tu în aceste locuri.

— Fericiți cei ce visează...”, șopti cu dulceață Impăratul.

După aceste cuvinte, i s'a părut lui Neguț că lumina din jurul scaunului Impărăției crește. Și chipul cel blând al lui Hristos s'a plecat spre el, sărutându-l pe frunte. Iși aduse aminte de cei trei țânci cu părul bălaiu și privi drept în ochii Mântuitorului, care-i zâmbea.

După aceea, soldatul Petrea Neguț nu mai simți nimic. Oftă ușurat și muri cu ochii la cer, lângă salcia desfrunzită de pe malul Neajlovului.

Balcicul.

— Trebuie numaidecât să vedeți Balcicul..., observă prietenul nostru.

Facem întâiu un popas în sălașul lui de pribeag, unde, cu tovarășa vieții, și-a alcătuit un colțișor moldovenesc. Vorbind despre cele din țară și gustând lucruri bune, nici nu știm când trece vremea și trebuie să ne grăbim. Pornim și mergem cu hărnicie într-o mașină iute, străbătând câmpuri goale, cu holde bogate. Peisagiu monoton și trist, țintirimuri părăsite — îngrămădiri de pietre strâmbe; din când în când câte-o fântână cu cumpănă. E zi de sărbătoare creștinească: pe ogoare, ici-colo, numai grupe de musulmani la prașilă. Aproape de drum, căruțe cu coviltir și cu puțină umbră pentru copii. Străbatem grabnic calea spre mare. Când ne 'nclinăm fuga pe coasta unei râpe, între colțuri stâncoase — ne-apare deodată și vechea așezare turcească. Peisagiul platoului s'a rupt brusc; intrăm într'o priveliște de piatră alburie, între tăieturi și surpături uriașe de calcar. În râpele acestea de munte stă Balcicul, clădire peste clădire, trepte peste trepte, ziduri capricioase, consolidări de râpe, grădinițe suspendate, până la aria sinilie a Mării.

Ceva cu totul nou și neașteptat, într'un decor romantic. Bazargicul a rămas în alt capăt de pământ!.

Marea aici e singuratecă și pustie, căci orașul n'are port. Când și când numai, din lună în lună, câte un bastiment se oprește în larg și luntrile se duc spre mal ca niște păienjeni de apă. Așezarea, ferită ca o chinovie, ascultă apele fără de hodină și dormitează în soarele sudic.

Coborîm pe străzi abrupte. Ne oprim pe-o terasă îngustă, la un otel curat și fără pasageri. În toate

părțile, capricios așezate, atârnă clădiri mici orientale, cu balcoane și cu acoperișuri roșii și sure; din țărâna cu grijă economisită între stânci, cresc în lumină flori și arbori. Recunoaștem, pe povârnișul unei grădiniți, migdali și smochini. Pe lespezile caldarâmului trec cadâne și țigănci în șalvari. La cafenele scunde aceeași Turci vechi, în poze hieratice, sorbind o cafea eternă.

După ce ne-am depus bagajele și îndeplinim niște formalități polițienești care ni se par absurde și anacronice, pornim spre țarm. Trecem pe lângă clădiri la care se intră de sus în jos. Portița uneia e la stradă. Trei grădinițe în terasă, una deasupra alteia; etajul al treilea al casei cel mai aproape de noi și de intrare. Cerdacuri, trecători, bolți de verdeață: cea mai complicată așezare care s'a putut înjgheba pe coasta unei râpe, din bucăți și planuri suprapuse și întretăiate.

La răspântii de uliți câte-o cișmea veche, cu inscripție în caractere arabe. Ființe cu înfățișare de robi din Halima așteaptă, cu găleți de aramă, să le vie rîndul la apă.

Cu toate că și aici vechea populație musulmană a fost împuținată de vitregia și asprimea fostei administrații bulgărești, — orașelul și-a păstrat pecetea orientală. Ochiul pictorului mai ales e fermecat de linii neașteptate și colori bogate.

Pe drum îngust, printre stânci și risipituri de bolovani, ieșim către „vii”. Sunând și sclipind, coboară prin râpi un pârâu; și 'n scobitura îngustă a văii, subt uriași plopi tremurători, se înșiră în lungul lui misterioase mori de piatră. Subt șandramalele lor așteaptă căruțele lor cu grăunțe. Măgăruși cu samare trec printre ele, având călare un copilandru care ține în brațe și 'ntre genunchi un frățior mai mic. Apa vâjâie și sună subțire la roțile înalte, împrăștiind bulgări

fluizi și revărsând pânze mișcătoare. Șuvoiul trece de ici-colo, morile îl așteaptă pitite în verdeață. Treccem pe punți mișcătoare, între zvonurile undelor, pe lângă un părete înalt de stâncă pe care scapă și se prelinge la mare apa sfărâmată de roți — și ieșind la țarm, mai privim odată în urmă spre dumbrava aceea minunată cu mori ciudate, care macină din veacuri în colțul acela de lume și de pământ. Sunt mori dintr'o poveste, ori dintr'un vis.

Zvonul lor s'a stins și înainte-ne se mișcă nemărginirea apei celei mari. Ușor încrețită de vântișorul după-amiezii, Marea sună ritmic la țarm. Valurile ei înaintează și se retrag c'o liniște și c'o indiferență tragică, în afară de lume, și de timpul oamenilor. E singură și pustie, până la orizontul cel nalt din fund.

În dosul nostru, muntele de calcar, colțurile capricioase și meandrele orașelului, casele și grădinile în terase și între plantații. Și 'n partea cealaltă a râpei, mahalaua Țiganilor: căsuțe ca niște cutii, grupe pitoresc, însă pe un fond gol și stâncos. Par'că s'ar fi așezat în trecere și trebuie să plece, ori să lunece în mare.

Între mori și orașel, faleze abrupte, în fund, spre podișul câmpiei nevăzute, stânci și rupturi de munte. În colțul acesta, și țăranul și Marea au ceva sălbatic. Cu toate acestea, de mii de ani omul și-a făcut aici așezare. Despre Greci, Bizantini și Turci, se știe ceva. Dar înaintea Grecilor vor fi fost alții și alții, până în afundul vremii, la locuitorii peșterilor.

De aceea mi se par așa de vechi locurile și Marea așa de melancolică...

M. Sadoveanu

(din volumul „Depărtări“)

LAMURIRI.

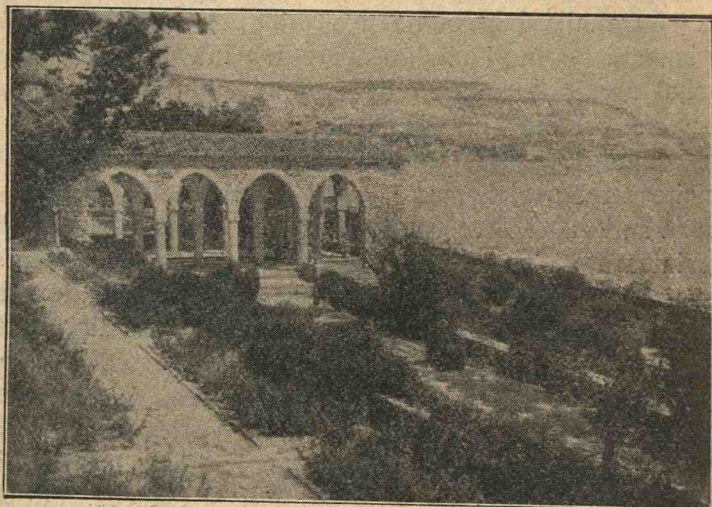
siniliu = albastru ca sineala (scrobeala albastră).

hieratic = al preoților, cu înfățișarea unei tradiții sfinte.

anacronic = rămas îndărăt cu mersul timpului, al obiceiurilor, nepotrivit cu timpul, învechit.

Halimă = **O mie și una de nopți**, culegere de încântătoare povești arabe.

faleză = mal înalt, drept, râpos la marginea mării.

Balcicul : Grădina Palatului.

SAN-MARINA.

San-Marina astăzi are
Sărbătoare de păstori,
O serbare
De plecare
La Vardar, ce cură 'n Mare,
Alergând pe pat de flori.

Se întinde masă dalbă
Pe un plaiu, lângă cătun,
Cu smântână,
De la stână,
Cu faguri de miere albă
Și cu vin de la Zeitun,

Dintr'o mână 'n altă mână,
 Cupa, pregiurată 'n flori,
     Trece plină,
     Beau, închină,
 Pentru țara lor română,
 Pentru turme și păstori.

Fluierele și cavale
 Sună vesele cântări.
     Lângă mese,
     Cete dese
 De copii se joc pe vale,
 Ca 'ntr'un vis de desfătări.

Popii binecuvântează,
 Și atunci toți s'au mișcat
     De plecare
     Către mare.
 Turmele înaintează:

Caii poartă în spinare
 Corturi, paturi, așternut,
     Toată casa,
     Toată masa,
 Și vesminte de 'mbrăcare;:
 Tot ce au, tot ce-au avut.

Mumele, în glugi, pe spate,
 Poartă prunci cu păr bălaiu,
     Sau mioare
     Lângezioare.
 Clopotele, legănate,
 Sună depărtat, pe plaiu.

Turma beagă, câinii latră,
 Caii nechează ușor;

Mai departe
 La o parte,
 Sub o măgură de piatră,
 Cântă 'n fluier un păstor.

Și pe cale, mic și mare
 Stă, mai cată către sat,
 Cu plăcere
 Și durere
 Li trimite fiecare
 Câte-un dulce sărutat.

Seara vine; și păstorii
 La pârâu toți se opresc
 Și fac focuri
 Și fac jocuri,
 Pân' ce razele-aurorei
 Peste geana lor plutesc.

Astfel trec ei scurta vieață,
 De străini neatârnați,
 Ca cocorii
 Și ca norii,
 Când pe câmpuri de verdeață,
 Când pe munții cei înalți.

Dimitrie Bolintineanu

(1819-1873).

Poet din epoca regenerării naționale; de origine, Român macedonean; născut la Bolintinul din vale (județul Ilfoy)

LĂMURIRI.

San Marine: oraș în Macedonia, de vreo 15.000 de locuitori.

Vardar: fluviu din Macedonia; se varsă în golful Salonicului.

a cura = a curge

dalbă = albă.

Zeitun: localitate în Macedonia, renumită prin vinurile ei.

pregiurată 'n flori = împodobită, încunjurată de flori.

caval = fluier mare ciobănesc.

lâncezior (diminutiv de la lănced, lănged) = bolnăvior, plăpând.
fără putere.

a begăi, a behăi = (despre oi și capre) a sbiera.

(Forma beagă e în loc de begăe, behăe).

MOARTEA LUI GELU.

Răsleț din oștirea bătută,
Fugind pe câmpia tăcută,
Căzu de pe cal, de durere,
Pe marginea apei. Și pierе!
Din rană și-ar smulge săgeata —
    Și n'are putere!

Pierdut-a și oaste, și țară...
E noapte 'n văzduhuri; și rară
E sbaterea apei, când valul
Atinge cu aripa-i malul; —
Iar Gelu, prin noapte stând singur,
    Vorbește cu calul:

„Vai, murgule, jalea mă curmă!
Mă lupt cu durerea din urmă,
Căci ranele-mi sapă mormântul.
De geaba împrăștii tu vântul,
Din coamă! Piciorul tău scurmă
    De geaba pământul!

„Mă chemi prin nechezuri păgâne
Și par'că zici: „Vino, stăpâne!
Vezi, picură ranele tale
Și neguri se 'nalță din vale,
E noapte, și ziua de mâne
    Ne-ajunge pe cale!”

„Trei suliți făcutu-și-au strungă
 Prin mine! Mă sbucium pe-o dungă
 Și nu-mi mai simt brațul și brâul;
 Tu-ți rupi cu picioarele frâul —
 Las', murgule, las' să ne-ajungă
 Pe-aicea pustiul!

„De-acum tu..., cât va cuprinde
 Mantaua, de-asupra-mi o 'ntinde;
 Și-apoi cu picioarele-mi sapă
 Mormântul, pe margini de apă;
 Și 'n urmă cu dinții mă prinde
 Și-aruncă-mă 'n groapă.

„Jelească-mă apele Cernii!
 Să-mi bubue crivățul iernii,
 Ca 'n taberi al cailor tropot;
 Iar veșnicul apelor șopot
 Să-mi pară ca 'n ceasul vecernii,
 O rugă de clopot.

„Și, poate, sosi-va o vreme,
 Când munții vor fierbe, vor geme
 Cu hohote mamele 'n praguri,
 Vor trece bărbații 'n șiraguri,
 Când bucium suna-va să chieме
 Pe tineri sub steaguri.

„Iar tu, de-i trăi, frățioare,
 Să-mi vezi luptătorii 'n picioare, —
 Atunci când sosit va fi ceasul,
 Abate-ți pe-aice tu pasul;
 Nechează-mi, și-atunci eu din groapă
 Cunoaște-ți-voiu glasul!

„Și-armat voiu ieși eu afară,
 Și veseli vom trece noi iară

Prin suliți și foc înainte,
 Să țină protivnicii minte
 Că-s vii, când e vorba de țară,
 Și morții 'n morminte!"

El zice, și mâna și-o strânge
 Pe pieptul cel umed de sânge; —
 Iar calul stă singur de pază
 Lui Gelu, și trist el așează
 La pieptul stăpânului capul
 Și astfel veghează.

Și-auzi! Ca un vânt, ce clătește
 Pădurea, când ploaia sosește, —
 Așa din adâncuri de zare
 Un vuiet prin noapte răsare,
 Iar vuietul vine, și crește
 Mai iute, mai tare.

Și iată-i din umbrele văii
 Cu scuturi ies repezi flăcăii,
 Ca morții ce-și lasă mormântul;
 Ies roibii, cu umblet ca vântul;
 Răsar de tutindeni, de pare
 Că-i varsă pământul.

Arcașii lui Arpad! În goană
 Ei fug după oștirea dușmană.
 Și uzi de-alergare, se 'ncură
 Fugarii prin negura sură,
 Cu frâul pe coamă, și-arcașii
 Cu spăzile 'n gură.

Năvalnic s'apropie pașii,
 Și'n goana lor cântă arcașii,
 Și-așa de sălbatic li-e cântul —

Din piele de urs au vestmântul,
 Și'n bărbile lor încâlcite
 Se 'mpiedică vântul.

Iar Gelu, auzindu-i prin zare,
 De spaimă și groază, tresare —
 El moare! Și cântă păgânii!
 N'au Domn și n'au țară Românii,
 Și-adușii de vânturi în țară
 Sunt astăzi stăpânii!

Și 'n mâinile cui e scăparea?
 Nu-i piept să le 'nchidă cărarea?
 Nu-i braț de voinic, să-i abată?
 Și nu e pe lume-o săgeată
 Ca 'n inima gloatei lui Arpad
 Adânc să străbată?

Și Gelu le judecă toate:
 Se 'nalță, proptindu-se 'n coate,
 Și-a calului glesnă-o cuprinde,
 Cu grabă el arcul și-l prinde,
 Și 'nvârte săgeata, și-o scoate
 Din rană, și-o 'ntinde;

Și vâjâe slaba săgeată,
 Cu gemetul morții deodată —
 Arcașii trec repezi în cale,
 Și-i vuiet și-i chiot prin vale,
 Ce cânt de 'ngropare lui Gelu
 Și-oștirilor sale!

Iar vuietu 'n neguri pătrunde
 Și 'n inima nopții s'ascunde
 Departe, și 'n valuri de valuri
 Ecol, izbindu-se 'n dealuri,
 De zece ori jalnic răspunde
 Pustiilor maluri,

De zece ori, iarăși de zece,
 Și scade, și pierde, și trece,
 De data din urmă răsună —
 Tăcerea 'mprăștiată s'adună,
 Și'n neguri alunecă rece
 O bolnavă lună.

Iar calul, vedenie mută,
 Cu coama de vânturi bătută,
 Stă 'n noaptea cu neguri, de pază
 Lui Gelu; și trist el așează
 Pe pieptul stăpânului capul
 Și astfel veghează.

Iar apa la maluri se frânge.
 Și cade pe spate și plânge:
 „Cu fierul potcoavei tu-mi sapă
 Mormântul pe margini de apă
 Și'n urmă cu dinții mă prinde
 Și-aruncă-mă 'n groapă”.

George Coșbuc

(Din *Ziarul unui Pierde-Vară*).

LĂMURIRI.

strungă = deschizătura prin care trec oile, pe rând, la muls.

a se 'neura = a alerga la întrecere la aruncate (în galop), a se lua la întrecere în alergări de cai.

Sobiețki și Români.

Pe drumul ce duce către Cetatea-Neamțului, pe la sfârșitul lui Septembrie 1686, se vedea o oaste mergând. După un trup de lăncieri ce deschidea marșa, urmau douăsprezece tunuri mari, trase de boi, apoi o ceată de ofițeri călări, în fruntea cărora erau trei: unul în floarea vârstei, posomorît, gânditor, necăjit, și doi mai bătrâni. Tustrei în haine poloneze. În sfârșit, venea duiumul oastei, trăsuri, bagaje, pedestrași, șleahță poposită, amestecați în neregulă, cu steagurile strânse, cu capul plecat, cu armele răsturnate, cu întristarea pe față și cu durerea în inimă. Nu se auzea nici surlă, nici dobă, numai tropotul cailor, și pasul oamenilor, ce abia se mișcau, pentru că de zece zile caii n'au ros decât coaja copacilor, și oamenii s'au hrănit numai cu poame.

Și însă această oaste în stare așa de ticăloasă e aceea care a înjosit de atâtea ori trufia semilunei, iar acei trei fruntași sunt hatmanii Iablonovski și Potoțki, și cel din mijlocul lor însuși Ioan Sobiețki, regele Poloniei.

Și cum să nu fie supărat și necăjit vestitul rege? El, Sobiețki, fala Leșilor, eroul creștinătății, mântuitorul Vienei, să fie nevoit pentru a doua oară a da pas Turcilor, a se trage dinaintea Tătarilor și a Moldovenilor, a-și privi oastea ticăloșită de lipsa merinedelor, oropsită de dușmanii cari-l urmează mișelește, fără a îndrăzni să-și dea piept fățiș cu el, și care fac

pradă tot ce cade, tot ce rămâne pe urmă; a nu întâmpina în drumul său decât o fioroasă pustietate!

Cum am zis, mergea încet și gânditor, Hatmanii lângă dânsul păzeau tăcerea, respectând supărarea sa, de care și ei se împărțeau.

— Ce castel e acesta? întrebă Sobiețki, când, ridicând capul, zări pe sprânceana dealului, înălțându-se trufașă dinaintea lui, cetățuea Neamțului. Cu bună seamă, vreun cuib a tâlharilor acestor de Moldoveni!

— La vreme de războiu, aici Domnii Moldovei obișnuiesc a-și trimite averile lor, răspunse Potoțki.

— Așa! Să mergem dar să-l luăm. Oh! voiu să-mi răzbun pe Cantemir, care mă înșelă, și mă făcu să pierd atâția viteji!

— Eu aș zice să lăsăm cetatea aceasta, zise Iablonovski, și să ne urmăm drumul înainte. Avem tunuri de câmp, nu de asalt.

— Ba, pe numele patronului meu! nu va zice lumea că o cetate s'a arătat dinaintea lui Sobiețki, fără a i se cuceri. N'avem tunuri? Vom lua-o dar cu mâinile.

— Numele Măriei-tale e destul tun, zise Potoțki.

Trufia Polonului măgulindu-se de această groasă lingușire, fața i se însenină la ideea unei izbânzi atât de lesnicioase, și îndată dete poruncă să se înșire oastea către cetate.

În cetățuie se aflau optsprezece plăieși, trimeși de ispravnicul de Neamț pentru străjuire, în lipsa garnizoanei, care era la Fălciu, pe lângă Domnul Cantemir, unde tăbărise armia turcească. Cu câteva ceasuri mai înainte, sosise un tânăr plăieș, a cărui cal asudat păștea înșelat troscotul ce creștea pe lângă ziduri.

— Mai bea o dușcă, băiete, zice un bătrân, de care se vedea că ascultă toți, și ne spune ce-ai mai văzut la Ieși?

— Ce să văd, tată! Blăstămăție! Târgul îi în jac.

Leșii pradă și desbracă pe bieții oameni.

— Ș'apoi zic că-s creștini!

— Creștini! Au prădat bisericile și mănăstirile, de odoare. Nu știți încă? S'au dus să ia pe Sfânta de la Trii-sfetitele.

— Doamne ferește! ziseră plăieșii, făcându-și cruce.

— Așa, urmă tânărul; eram acolo, când au mers să iee racla Sfintei; dar călugărul, simțind, a închis poarta, și n'a vrut să deschidă; atunci...

— Puiu de om, călugărul! strigară ascultătorii.

— Atunci Craiul lor a poruncit s'aducă tunurile, ca să spargă porțile, dar mai întâiu a trimis răspuns călugărului care ședea în clopotniță să deschidă, ori face mănăstirea praf și pulbere.

— Auzit-ați acolo, lifta cea păgână! Și ce-a făcut popa?

— El a răspuns că nu se aștepta s'audă așa vorbă de la un împărat care se zice creștin, și că Măria-sa e mare și puternic, poate să facă ceea ce zice, — dacă nu se teme nici de Dumnezeu, nici de sfinții lui; dar el nu deschide poarta, și s'a îngropa sub zidurile bisericeii, și apoi lumea va judeca între dânsul, atât de slab, și între Măria-sa, atât de tare.

Auzind aceste, Leahul s'a făcut foc de mânie și dase acum poruncă să împuște, — când unul din hatmanii lui i-a zis nu știu ce, — cum îmi spuneau oamenii, i-a zis că nu se cade să facă așa lucru, să strice casa Domnului, și alte multe. In destul, că l-a înduplecat să dea pace bisericii.

— Și ce fac acum Leșii la Ieși?

— Este o săptămână de când s'au dus, după ce au văzut că nu mai au merinde pentru oști; și au purces pe Bahluiu în sus, gândind c'or găsi de toate; dar acolea, să vedeți: Vodă, din lagărul Turcilor, cum a auzit de aceasta, a și pornit după dâșii un mârzac, c'o mulțime de Tătari și vreo cinci steaguri de Moldo-

veni, iar mai întâiu a trimes pe loc pe căpitanul Turculeț, c'o strajă de călăreți, care, apucând înainte, a scos toți oamenii de prin sate, a dat pojar fânului și fânețelor, a ascuns prin gropi și orzul, și dușmanul avea tot pustiu în drumul său; încât, agiungând la Cotnar, nu găsea să mănânce decât poamele copacilor; ba încă a pus prin bălți și ierburi veninoase, de care, cum beau, crăpau; și vai de capul lor! pierau cu sutele și ei și caii, iar care rămânea pe urmă cădea în mânilor Moldovenilor, cari, fără multă judecată, ori îl spânzurau ori îl înțepau.

— Osânda Sfintei Paraschive! zise bătrânul. Dar tu cum le-ai aflat aceste toate?

— Eu — știți că m'ați trimăs la Ieși, să văd ce mai este.

După ce s'au dus Leșii, m'am luat cât coala pe urma lor până la Cotnar, unde m'am întâlnit cu căpitanul Turculeț, care mi le-a spus; ș'apoi, după ce am văzut că dușmanii și-au luat drumul spre țara lor, am apucat de-a-dreptul peste codri.... Dar oare ce buciună străjerul?

— Fă-i semn să se coboare de pe zid, și să vină încoace.

Nu trecu mult și plăieșul de strajă viind, spuse că o oaste mare se apropie de cetate.

Indată toți alergară pe ziduri.

— Leșii sunt! strigă tânărul ce venise de curând și pe care l-am auzit vorbind; și-au schimbat drumul și vin aici.

— La porți, flăcăi! zise bătrânul. Incuiați-le și grămădiți bolovani pe ziduri. Așezați-vă toți pe la metereze. Să nu zică Leahul c'a intrat într'o cetate românească, ca într'o țarină pustie.

— Dar noi suntem numai nouăsprezece și asta-i o oaste întregă, cum se...

— Taci, mucosule! îl curmă bătrânul. Te temi că-ți pieri? Mare pagubă! Un mișel mai puțin.

Vânătorul astfel înfruntat se trase rușinat și se sui pe ziduri.

În vremea aceasta oastea se apropiase. Regele trimise un ofițer, ca să vorbească cu cei din cetate.

Solul veni la poartă. Bătrânul îl salută de pe zid.

— Bine ai venit, domnule! Ce poștești de la noi?

— Măria-sa Regele Poloniei, mare duce de Litvania ș. c. l. (urma titlurile), vă face cunoscut ca să vă închinați și să-i supuneți cetatea împreună cu toate averile și merindele; atunci garnizoana va fi slobodă a ieși cu arme și bagaje, fără a i se face nimic; iar cutezând a se împotrivi, cetatea se va cotropi, și garnizoana se va trece subț ascuțișul sabiei.

— Du răspuns Măriei-sale, zise bătrânul, că laude și îngroziri de-astea am mai auzit noi, și tot nu ne-am speriat. Mai bine Măria-sa și-ar căuta de drum și ar da pace unor oameni cari nu i-au făcut nimic. Cetatea n'avem gând să i-o dăm cu una cu două, măcar că nu sunt în ea nici averi nici merinde. Tot ce-i putem da este plumbul din puște, pe care i-l vom trimăte noi de pe ziduri, fără să se mai ostenească să vie înăuntru.

— Plecați-vă, zise trimisul, și nu vă puneți capul în primejdie.

— Nu purta grijă de capul nostru, domnule. Gândeți mai bine la al vostru.

— Încă odată vă întreb: vă închinați ori ba?

— Ba.

Parlamentarul se duse.

Asaltul începu. Tunurile așezate pe scaune de lemn băteau neconținut cetatea. Plăieșii răspundeau cu gloanțe cari nu dădeau greș. Fieștecare împușcătură doboră câte unul din vrăjmași, și mai ales din ofițeri, asupra cărora erau țintite flintele lor. Leșii piereau fără a face spor.

În ziua d'întăi, doi din vânători pieriră. A doua zi și a treia zi, mai căzură cinci și se răniră doi. A patra zi căzu împușcat însuși comandantul artileriei leșești, dar mai pieriră trei din Moldoveni. Numărul bravilor scădea pe toată ziua. Seara, adunându-se pe lângă foc, văzură că au sfârșit munițiile și merindele.

— Ce este de făcut? tată, întrebă tânărul vânător pe bătrânul, care, rănit la un picior, sta întins pe o laviță.

— Câți au pierit de-ai noștri?

— Zece.

— Și nu mai avem nici praf, nici merinde?

— Nu.

— Dacă-i așa, apoi mâne dimineață urcă-te pe poartă și leagă în vârful sâneții un ștergar alb; spune că închinăm cetatea, cu tocmală să ne lase slobozi să ieșim și să ne ducem unde vom voi.

Așa se urmă. Leșii primiră toate condițiile cerute. Oastea se înșiră în două rânduri, lăsând prin mijlocul ei loc, ca să treacă garnizoana, și poarta se deschise.

Atunci, în loc de o strajă numeroasă, se văzură ieșind șase oameni; din cari trei duceau pe umerele lor, pe alți trei ce erau răniți.

— Ce este aceasta? strigă Sobiețki, repezindu-se călare înaintea lor. Ce sunteți voi?

— Străjerii din cetate, răspunse bătrânul rănit, din spatele fiului său.

— Cum? Atâția sunteți?

— Zece din noi au pierit din mila Măriei-tale.

— Voi ați cutezat a vă împotrivi mie și a-mi omori atâția viteji? zise Regele. O, asta nu se va trece așa! urmă, turbat de mânie; trebuie o pildă pentru cei asemeni vouă, și pilda va fi groaznică și vrednică de faptă. Nu meritați a muri de sabie, ci de ștreang! — Spânzurați-i!

Pe loc ostașii încunjurară pe plăieși, cari, depuind jos răniții, își făcură semnul crucei și, rezemându-se pe sânețe, se uitau cu nepăsare la pregătirile ce se făceau pentru moartea lor. Ofițerii priveau cu înduioșare această scenă.

— Fie-mi iertat, Sire, zise atunci Iablonovski, apropiindu-se cu respect de Regele care ședea posomorât și mânios, a arăta Măriei-tale, că acești viteji n'au făcut decât datoria lor, datorie patriotică și vrednică de toată lauda, și că au avut norocirea a câștiga făgăduința marelui Sobiețki că vor fi slobozi și nesupărați.

— Îți mulțămesc, vrednice al meu tovarăș de arme, zise Sobiețki, ca deșteptat din somn; îți mulțumesc că m'ai oprit de a face o faptă defăimată. Ai cuvânt; oamenii acești s'au purtat vitejește. Să i se dea fiecăruia câte cincizeci de zloți. Apoi înturnându-se către Români: „Voinicilor!” zise. „Sunteți slobozi; mergeți în pace, și spuneți copiilor și fraților voștri, că ați avut cinstea a vă împotrivi cinci zile Regelui Poloniei”.

Indată se făcu loc Moldovenilor, cari, luându-și răniții, se îndreptară către munți, în vreme ce oastea se cobora încet la vale; iar cetatea cu porțile deschise, purtând pe zidurile sale urmele bombelor dușmănești, rămase singură pe culmea înverzită, ca un mare schelet de uriaș.

Constantin Negruzzi

LĂMURIRI.

marșa = marșul.

în sfârșit = la sfârșit, la urmă.

duium (din turcește) = mulțime mare (de oaste), grosul armatei.

șleahță pospolită = nobilime poloneză.

surlă = vechiu instrument muzical de suflat, în formă de fluet, terminat însă printr'o gură largă, conică.

hatman = (la Poloni) comandant de armată.

oropsit = lăsat la voia întâmplării, în părăsire.

a **păzi tăcerea** (franțuzism: după garder le silence) = a nu vorbi, a nu spune nici un cuvânt, a tăcea.

a **se cuceri** (cuiva o cetate) = a se închina, a se preda.

groasă (aici termen impropriu pentru „lingușire”) = grosolană.

plăieși = (în vechea organizare de apărare a țării) locuitori din partea muntelui — din plaiuri — însărcinați cu paza granițelor țării. grăniceri.

ispravnic = (în vechea organizare administrativă a țării) cărmuitorul unui județ, prefect.

a **tăbări** = a întinde (sau așeza) tabăra, campamentul unei armate.

dușcă (din sârbește) = înghițitură (de apă, de o băutură).

sfânta = moaștele sfintei Paraschiva.

înșelat = cu șaua pe el.

jac = jaf, prădare.

biserica **Trisfetitele** = biserica Trei-Ierarhi.

a **împușca** = (înțeles vechiu) a trage cu tunul.

mârzac = comandant de cete de Tătari.

steag = (aici) companie, detașament de soldați.

a **înțepta** = a trage în țeapă.

flintă (după germanul **Flinte**) = pușcă.

pojar = foc.

meterez = deschizătură (în zidurile unei cetăți) prin care se poate trage cu arma în asediatori.

sinecăță, sânecață = pușcă.

Lucrare. Arătați după spusele și faptele lor, firea fiecărui personaj din această povestire.

FURTUNA.

A revenit albastrul Maiu!

Flori în grădină, flori pe plaiu

Și flori la pălărie!

Stau ca pe spini, stau ca pe foc:

E timpul numai bun de joc

Și bun de ștregărie...

Griveiu, tovarășul meu drag,

Nerăbdător așteaptă 'n prag

S'asvârl din colț ghiozdanul...
 I-e dor ca s'o pornim hai-hui:
 Mă dau mai bine 'n partea lui,
 Că nu e Maiu tot anul!

O șterg de-acasă frumușel:
 Griveiu cu mine, eu cu el —
 Și satu 'n colb se 'nneacă...
 Intrăm în codru și Griveiu
 A 'nnebunit, de vesel ce-i:
 Mă mușcă, sare, joacă!

Dă spaima 'n vrăbii, latră 'n vânt,
 Iși face mendrele; eu cânt,
 Și codru lin răsună...
 Pe sus trec leneș nouri grei —
 Noi nici nu ne gândim la ei!
 Și doar aduc furtună!

Abia o creangă s'a mișcat
 Și 'n freamăt lung, neașteptat,
 Lumina 'n zări se stinge...
 Un roiu de frunze joacă 'n drum,
 Tot codrul e-un vârtej acum,
 Și eu pornesc a plânge...

Alerg în jos, alerg în sus:
 Am rătăcit și urme nu-s
 Ori încotro m'ași duce!
 Un fulger! — repede mă 'nchin...
 Ah, mii de duhuri rele vin
 Și vor ca să m'apuce!...

Cad în genuchi, prins de fior...
 Răsbubuind din nor în nor,
 Un trăsnet se descarcă!

Zic „Tatăl nostru” — și Griveiu
 Se uită țintă 'n ochii mei:
 Și el se roagă, par'că...

Dar iată! Cât ne-am închinat,
 Un colț de cer s'a luminat
 Și codru-i plin de soare...
 Leșim voioși la câmp deschis —
 Și-mi pare că a fost un vis
 Furtuna trecătoare!...

Ștefan O. Iosif
 (1877—1913)

DUPĂ FURTUNĂ.
 (Sonet)

Nu se mai luptă crengile 'ntre ele,
 La țărături barca nu se mai frământă,
 Oștiri de valuri ce sălbatec cântă
 Nu-și mai arată pumnii către stele...

Din nori apare luna, ca o sfântă,
 Gonind din lume visurile rele...
 Pădurile, cu stropi pe rămurele,
 În straiu de diamante se 'nvestmântă.

În lung și 'n larg — tăcere și lumină...
 Natura se-oglindește 'n ea, senină,
 Uimită de schimbarea ei la față.

Al lumii geniu, împăcat cu sine,
 Se odihnește-o clipă pe ruine,
 Visând o nouă formă de vieață.

Panait Cerna
 (1881-1913)

Ciocârlia.

Încă pe întuneric, către ziuă, ieşam din sat, cu puşca în spate. Era spre mijlocul lui Iunie, când nopţile sunt scurte, când amurgul se prelungeşte târziu, şi lucirea de vis a luminii se mută îndată la răsărit.

Privighetoarea, cântăreaţa nopţilor ş'a iubirii, tăcuse. O linie subţire de sânge se arătase la răsărit.

Prin dumbrăvi, pe ogoare şi prin văi, trecea vânţişorul lin de înaintea zorilor. Creştea geana de ziuă; pe ape se desluşeau aburi şerpuiţi; contururi nelămurite încă se zugrăveau pe un vârf de deal şi pe linia zării. Ici era o pasăre fantastică, dincolo capul straniu al unui uriaş. În risipirea umbrelor ş'a visului se arătară cu linii mai precise fântâna cu cumpănă din capul satuuli şi ulmul de pe culmea dealului.

Era tăcere pretutindeni, ca într'o aşteptare, şi cerul avea culoarea unui toporaş fumuriu. Şi deodată un arc sângeros de lumină crescă în răsărit; o fierbere de flăcări se înălţa cătră „Steaua ciobanului”, cea din urmă stea a nopţii, care se făcu albă, tot mai albă, până ce se topi în trandafiriul zorilor. Ape argintii începură a clipi în depărtări; diamante de rouă scăpărau curcubee, ici-colo, în cupe de flori.

Fără să-mi fi dat sama, vieţa începuse în preajma mea.

Muncitorii în straie albe se arătau la marginea satului. Paserile din zăvoiul Moldovei prinseră deodată a cânta subţirel cu întortocheri răpezi. Cântau aceeaşi şi aceeaşi bucăţică de cântec, cu grabă şi cu bucurie mare.

Intr'o revărsare de lumină nesfârşită, soarele sui în cerul albastru şi 'n lumea schimbată vibrau cântecele, zumzetele, glasurile muncii, tremurau colorile câmpiilor şi unduiau ogoarele şi lanurile. Pretutindeni, în

șesul Moldovei, muncitorii de pământ lucrau cu 'ncordare. Căldura creștea, și 'n puzderia de aur ciocârlia și porni cântecul.

O zărisem o clipă pe un hat, tupilată, cenușie, cu dungii brune; ca un fior se strecurase prin ierburi. Cântăreața luminii ș'a muncii își tremura melodia în cerul înalt.

Un om liniștit, cu mustața foarte căruntă, trecu pe lângă mine, cu sapa în spate. Se opri, și începu a se uita și el spre paserea care tremura iute din aripi și suia lin, ca pe-o scară de raze. Iși mângâie mustățile, apoi pletele, și zise, uitându-se spre mine, apoi iarăși spre pasere, sus:

„Ciocârlia, cucoane, a fost fată de împărat, de aceea cântă așa de mândru!”

Stătui mult în loc, și căutam să-mi dau sama de toate întorsăturile acelea puternice și tremurate pe care negrii muzicanți ai neamului nostru au încercat să le pue pe alăute. Cu cât urca mai sus paserea în tremur, cu atât i se mlădia mai dulce cântecul. Apoi deodată par'că trecu în altă lume; un tremur dulce de sunete venea până jos; zborul i se făcu subțire, par'că urca drept în sus, o linie, un punct; și deodată se stinse vederii. Ciripitu-i de strună subțirică tot venea însă pe pământ, ca o rouă de sunete fine.

Dar nu mult în urmă, punctul tremurător născu iar în lumina văzduhului, și 'n freamătu-i de aripi și de sunete ciocârlia venea domol spre pământ, ca într'o beție. Se lăsa încet-încet; apoi deodată, brusc, își întinse aripile și căzu fulgerată la pământ, ca o bucată de plumb; și 'n aceeași clipă și cântecul îi amuți. Ovăsul în care căzuse sta neclintit. Mi se păru un timp că sus a rămas tăcere deplină; dar din lumină izvorî alt viers de ciocârlie, departe, în văzduh. Stăteam atent și deslușeam tot mai bine cântecul biruitor și limpede.

Și 'n juru-mi, cât vedeam cu ochii, pe lanuri și 'n ogoare, muncitorii stăteau aplecați asupra pământului. Ciocârlia cântă munca lor cinstită și grea. De departe, înfățișarea tuturor era poetică, mișcările erau armonice și fețele luceau în soare. Ici-colo se auzeau chiar cântece de fete mari, melodii trăgănate și duioase. Dar știam cum stau lucrurile și de-aproape. Știam că ciocârlia nu cântă numai priveliștea înșelătoare. Tremurul sunetelor ei se revarsă peste suferința muncitorului, care e neconținută, mohorită, durgată cu puțină lumină; peste picături de sudoare, peste oftări și lacrimi.

M. Sadoveanu

LĂMURIRI.

zăvoiu = desiș de copăcci (anini, răchită, ș. a.) în lunca unui râu.

hat = (în Mold.) fâșie îngustă de pământ lăsată nearată între două lanuri, spre despărțirea lor, (în Munt.) răzor.

IN MIEZUL VERII.

Sub paltin aici e răcoare.
 S'aud rândunele pe sus
 Cântând și jucându-se 'n soare.
 Tăcută e valea 'nflorită
 Și-un nor ca o pânză-aurită
 Se duce spre-Apus.

Pădurea, pe culme, mai tace,
 Mai cântă cu freamăt încet;
 Iar uneori vârful-și desface,
 Dând vântului loc să colinde.
 Un grangure puii-și deprinde
 Să cânte 'n făget.

Eu văd cum se urcă pe-o creastă,
 Călare pe-o gloabă de cal,
 Merinde ducând, o nevestă,
 El merge prin iarbă cu botul,
 În urmă se-oprește cu totul,
 Să pască pe mal.

Nevasta pe coamă s'apleacă,
 Trăgând cu mânie de frâu,
 Cu troscotu 'n gură el pleacă,
 Și 'nghite de-abia 'mbucătura
 Și iarăși se-oprește, cu gura
 Să rupă din grâu.

Se 'ntâmplă cu zgomot acestea,
 Și tot cu mai mare necaz
 Și tot mai de râs e povestea —
 Iar iepuri din verdea săcară,
 Scot veseli urechile-afară, —
 Șireții, fac haz!

În urmă colina-i ascunde.
 Eu șuer o doină. Când tac,
 Din crânguri o mierlă-mi răspunde.
 Din vale vin doine de jale,
 Și roșu ca focul prin vale
 Văd câmpul cu mac.

Slăbite de-atâta căldură
 Și leneșe apele curg,
 Iar pacea naturii te fură.
 Și deal și câmpie-aromește,
 Visând cât de vesel doinește
 Răcoarea 'n amurg.

Sub paltin aici e răcoare,
 S'aud rândunele pe sus,

Cântând și jucându-se 'n soare.
 Tăcută e valea 'nflorită
 Și-un nor ca o pânză-aurită
 Se duce spre-Apus.

George Coșbuc

(Din volumul *Fire de Tort*)

O nouă audiență la Napoleon III.

La întoarcerea mea din Englitera, unde misia mea avu o reușită satisfăcătoare, cerui audiență și mă prezentai îndată la palatul Tiullierilor, după ordinul ce promisem de la Impăratul. Napoleon se găsea în cabinetul său, împreună cu mareșalul Vaillant¹, ministrul de războiu, și mă primi cu bunătatea sa obișnuită, mă onoră cu darea sa de mână și mă învită să ieu un scaun; apoi, adresându-se către bătrânul mareșal, îi zise:

— Domnule Ministru, vei ști că am dăruit zece mii de puști² cu munițiile lor armatei române. Vei da ordinele necesare, pentru a le ținea gata la dispoziția domnului Alecsandri, care se însărcinează cu transportul lor. Totodată vei alege un număr de ofițeri instructori de toată arma, cu destinare pentru ei de a merge în Principate, îndată ce va veni cererea oficială de la guvernul prințului Cuza.

Mareșalul întrebă dacă nu ar fi necesar de a se trimite și un ofițer superior cu cunoștinți de înaltă strategie. Apoi, adresându-se de-a-dreptul la mine, îmi zise:

1. J. B. Philibert Vaillant, mareșal al Franței, ministru de războiu și apoi mare-mareșal al Palatului (1790—1872).

2. „Acele 10.000 de puște se găsesc în arsenalul din București”. (Nota lui Alecsandri).

— Aveți în țară oameni capabili de a purta comanda unei armate întregi și de a pune Principatele în stare de apărare la caz de nevoie?

— Avem, răspunseiu, puțini tineri care au făcut studii militare, dar cărora le lipsește practica, experiența.

— Nu e destul, replică Mareșalul. Precât înțeleg, aveți elemente de buni șefi de batalioane cel mult, iar nu încă de ofițeri superiori, de generali.

— Pe cine socotiți, domnule ministru, să însărcinăm cu asemenea misie? întrebă împăratul.

Mareșalul stătu pe gânduri, iar Impăratul îmi făcu întrebarea dacă cunoșteam vre-unul din ofițerii superiori care ar primi să meargă în Principate... Numiiu pe generalul Rose³, unul din cei mai bravi și mai tineri militari, ajunși la un grad așa de înalt prin meritele sale.

— Rose, replică Maiestatea-Sa, zîbind, îmi trebuește mie; nu pot să vi-l dau.

— Rose? adăugă Mareșalul, bravo! Văd că știți a alege; însă Rose e necesar armatei franceze. Sire! Mă voiu ocupa însumi a găsi un ofițer capabil pentru Principate și voiu raporta îndată Maiestății-Voastre.

Mareșalul se sculă, adunând într'un mare portofoliu mai multe hârtii de pe biurou. Impăratul zise:

— Prea bine!... Domnul Alecsandri se va adresa deacum de-a-dreptul cătră d-voastră, atât pentru arme, cât și pentru ofițerii instructori.

— Sire, îndrăzniiu atunci a zice; dee-mi voe Maiestatea Voastră a cere o nouă grație în favoarea organizării armatei noastre.

---

3. Alecsandri întorcându-se de la Torino, prin Marsilia, la Paris, urma să se abată la Avignon, spre a se întâlni cu generalul Rose, de la care se aștepta reorganizarea armatei noastre. Dar generalul n'a mai venit în Principate, luând parte la campania din Italia (1859).

— Care? întrebă Napoleon.

— Invoirea Maiestății-Voastre de a se primi studenți români în școalele militare de la Saumur³ și la Metz⁴, precum și la Școala Politehnică și a statului-major.

La această propunere cam îndrăzneță, mareșalul se întoarse răpede spre mine, voind negreșit să facă o observare; însă împăratul nu-i dete timp, căci îmi acordă cererea cu generozitate, zicând ministrului ca să iee notă de dânsa. Bătrânul mareșal se înclină și ieși din cabinet; atunci Napoleon se apropie de cămină, își aprinse o țigaretă și mă întrebă care au fost rezultatul misiei mele la Londra?

Mă grăbiu a face în scurt istoricul audienței mele la lordul Malmersbury, ministrul Foreign-Oficiului⁵, și adăugai:

— Sire! Am bună sperare că Englitera va fi de opinia Maiestății Voastre în chestia Principatelor.

Napoleon mă ascultă cu atenție și curiozitate, apoi binevoi a mă felicita de rezultatul fericit ce obținusem, și zise:

— În cât Franța și Englitera vor fi de acord, ori ce chestie e sigură de a triumfa⁶.

După aceste cuvinte memorabile, Maiestatea-Sa mă întrebă dacă în timpul cât m'am găsit la Londra am observat vre-un simptom de îngrijire în privirea complicărilor politice dintre Austria și Italia?

— Mai toate persoanele ce am cunoscut în Engli-

3. Localitate din departamentul Loire, în care se află o școală militară de cavalerie.

4. Localitate din departamentul Moselle, în care avea să capituze generalul Bazaine în 1871.

5. Ministerul Afacerilor streine al Angliei.

6. Napoleon III, impresionat de încordarea diplomatică internațională din preajma războiului franco-piemontez contra Austriei, nu voia să contrarieze cercurile diplomatice din Londra.

tera, răspunsei, mi-au părut preocupate de iminența unui războiu austro-italian. Mi s'au făcut pretutindene întrebarea dacă, în caz de agresiune din partea Austriei, Franța ar merge în ajutorul Piemontului; însă m'am ferit, Sire, de a emite vre-o opinie personală în această chestie importantă.

— Ai văzut pe lord Palmerston⁷?

— Nu, Sire, căci era absent din Londra; însă am făcut vizită lorzilor Clarendon și John Russel⁸.

— Care e opinia lor asupra cauzei d-voastre?

— I-am lăsat în cele mai bune dispoziții pentru noi.

Napoleon sună un timbru de argint. Șambelanul de serviciu intră și primi ordin de a trimite să cheme la Tiullieri pe contele Valewski. Pe urmă Maiestatea-Sa, așezându-se lângă biurou, mă întrebă, dacă cunoșteam armia austriacă... etc...

În sfârșit Impăratul se informă despre rămășițele arheologice a Românilor în țările noastre⁶, precum: monumente, medalii, inscripții, urme de lagăre, etc., și, aducând conversația asupra limbei noastre, mă invită să scriu o frază românească pe o coală de hârtie, pentru ca să poată judeca despre latinitatea ei.

— Iată, Sire, am zis, două versuri dintr'un cântec popular păstrat în România de pe timpul unchiului Maiestății-Voastre, Napoleon I, — și am scris:

Bunăparte nu-i departe,
Vine să ne dea dreptate!

Impăratul cunoștea acest cântec, căci la 1855 ră-

7. Lordul Henry Palmerston (1784—1865), diplomat și ministru englez.

8. Lordul John Russel (1792—1878), om de Stat și fost Prim-ministru al Angliei.

9. Napoleon III avea o accentuată predilecție pentru studiile istorice și pentru Arheologie. (A întreprins chiar săpături arheologice în Franța).

posatul Ioan Voinescu¹⁰, unul din exilații de la 1848, luându-l de la mine, îl comunicase împreună cu traducerea lui bibliotecarului împărătesei Eugenia. Maiestatea-Sa părea a se interesa mult la acel glas depărtat din fundul Carpaților, care celebra legenda Napoleoniană.

Această a doua audiență ținută o jumătate de oră, în care m'am convins și mai mult de simțirile, pot zice, părintești ale împăratului pentru Români; apoi congediându-mă, Maiestatea-Sa îmi zise, cu multă bunătate:

— Știu că ai să pleci în curând la Turin. Observează, cât vei fi în Piemont, starea spiritelor, și când te-i întoarce la Paris, vină iar la Tiuillieri, ca să-mi comunică observările d-tale.

Mă închinaiu respectuos, și, întors la otel, îmi făcui pregătirile de plecare în Italia.

V. Alecsandri.

LĂMURIRI.

misiune = solie diplomatică.

în cât = întru cât.

în privirea = în ce privește.

timbru de argint (franțuzism) = clopoțel.

șambelan = ofițer însărcinat cu tot ce privește serviciul interior al camerei unui suveran.

LA TORINO

Victor Emanuel — Cavour — Lamarmora.

Și, în adevăr, reușind atât în Londra, cât și în Paris mai presus de toate sperările mele, grație bunătății și mărinimiei împăratului Napoleon, veni rândul să-mi cerc norocul și la Turin.

10. Om politic, ofițer și publicist român, născut în București la 1816, mort la Paris în 1855; unchiul după mamă al scriitorului Brătescu-Voinesți. A publicat, printre altele, o traducere franceză a „Doinelor” lui Alecsandri.

Am plecat deci din Paris cu drumul de fer a Lionului și mulțămită ordinelor marchizului de Vilamarina, ministrul plenipotențiar al Sardiniei pe lângă curtea Franței, am găsit toate înlesnirile în călătoria mea până la Turin. Vameșii din Savoia¹, m'au lăsat să trec la frontieră fără a cerceta bagajul meu, și la St. Jean de Maurienne, am găsit o caleașcă de curier ce mă aștepta ca să mă ducă peste muntele Cenis² la Suza³. Afară de aceste atenții delicate ale guvernului piemontez, am fost întâmpinat la Chambéry⁴, de un magistrat care primise ordin să mă întovărășească de-alungul Savoiei.

Am sosit la Turin în faptul zilei și am tras la otelul Trompeta unde mi se pregătise un frumos apartament, și am fost acolo întâmpinat de cavalerul Vegezi Ruscalla, ce avusese bunătatea să vie înaintea mea la acea oră matinală. D. Ruscalla este unul din acei oameni privilegiați, a căror tinereță sufletească se conservă până la cele mai adânci bătrânețe. Deși părul său e cărunț, figura sa e vie, inteligentă, mișcătoare ca o figură de june conspirator italian, căci ea exprimă pornirile entuziaste ale iubirii de patrie. Filolog erudit, el cunoaște mai multe limbi și literaturile lor. Patriot ardent, el visează neîncetat la unirea și neatârarea Italiei,

---

1. Regiune din Alpii francezi, spre frontiera elvețiană. Leagăn al casei domnitoare din Italia, Savoia a fost cedată de Cavour Franței, în 1860, în schimbul ajutorului dat de Franța în războiul contra Austriei și a înfăptuirii Uniunii italiene, — în 1859 Savoia era deci încorporată la Piemont.

2. Munte în Alpi (3170 m.) pe sub care trecea drumul dintre Franța și Italia.

3. Susa: mică localitate în Alpii piemontezi, în care se taie drumurile dinspre Franța către Torino.

4. Chambéry: oraș în Franța (pe atunci în Piemont) Capitala Savoiei.

și visurile sale se înalță până la culmea ideii de reînviere a întregii familii latine⁵.

Aceste tendințe de panlatinism⁶, l-au îndemnat a studia dialectele tuturor popoarelor ce se rudesc cu neamul italian, încât astăzi el e singurul literator din Italia care să cunoască limba, literatura și aspirările Românilor⁷, el, prin urmare, au și întrepins nobilă misiune de a le face cunoscute compatrioților săi. Cercează toate gazetele, toate publicațiile moderne din Italia, și ori în care vei găsi un articol politic sau filologic asupra Principatelor noastre, fii încredințat că e scris de Ruscalla. Noi Români, îi suntem mult datori, și s'ar cuveni să-l recunoaștem de cetățean român⁸, fiind el nu numai unul din cei mai fierbinți patrioți ai Italiei, dar și unul din cei mai devotați patrioți ai României.

După o lungă și interesantă conversație asupra întâmplărilor din Principate și din Piemont, amicul meu d. Ruscalla mă lasă să mă odihnesc, făgăduindu-mi că va înștiința pe contele Cavour de sosirea mea și că va veni mai târziu să-mi anunțe ora audienței ce mi se va acorda.

Pe la amezii, d. Vegezzi mă înștiință că voi fi primit chiar în aceeași zi de d. ministru al afacerilor străine⁹, și dar mă îndreptaiu spre aripa Palatului regal în care se află toate ministerele.

5. Această idee va înflori mai târziu (1877—8) în „Cântecul Gintei Latine”.

6. Unirea tuturor popoarelor de origine latină.

7. Afirmația aceasta este exagerată: în Italia erau mulți scriitori cari se interesau de noi (chiar și Leopardi). Istoria Românilor inspiră până și pe unii poeți romantici italieni în operele lor.

8. Acest gând al lui Alecsandri (poate din îndemnul său) s'a realizat în 1863, când Parlamentul din București l-a declarat pe Ruscalla cetățean de onoare.

9. Cavour era prim-ministru, dar conducea și ministerul de externe al Piemontului.

Găsiu pe Excelența-sa într'un mic cabinet, dinaintea unui biouros încărcat de hârtii, expediind ordine și telegrame în toate unghiurile Italiei¹⁰. Cine nu cunoaște astăzi numele acestui om mare, acestui ministru, care prin talentele sale de administrator, prin tactul său politic, prin energia sa înțeleaptă, prin cunoștințele sale întinse, prin știința cumpănirii intereselor Italiei și ale Europei, a reușit a ridica regatul Sardiniei la nivelul statelor celor mari și a îndrepta aspirațiile Italianilor către un țel unic: neatârnrarea și unirea Italiei?

Contele Cavour e de stat mijlociu și în puterea vârstei¹¹. Figura lui rotundă, albă, puțin colorat pe obraz, se luminează de scânteile ochilor săi albaștri, deși aceștia stau ascunși din dosul unor ochelari de aur, și se înduioșează prin farmecul zâmbirii sale fine și plăcute. Contele mă privi cu o simplitate afectuoasă, mă puse lângă dânsul pe canapea, ceti scrisoarea domnească ce-i adusesem și apoi îmi zise:

— V'ași complimenta bucuros pentru actul patriotic ce ați desăvârșit în țara d-voastră, dacă n'ași ști că complimentele sunt de prisos unui popor ce se simte mândru și fericit de faptele sale. Românii, acești frați depărtați ai Italianilor, au dat mare probă de patriotism, un exemplu admirabil de Unire, pe care noi Italianii suntem gata de a-l urma¹².

— Domnule Conte, răspunsei, dacă am izbutit a realiza dorința noastră seculară, această reușire o datorim în parte și Excelenței-Voastre, care ați apărat cu atâta căldură drepturile Principatelor la Congresul din Paris¹³.

---

10. Piemontul avea pe atunci agenți diplomatici în celelalte provincii italiene, de sub stăpânire străină.

11. În 1859, când l-a cunoscut Alecsandri, avea 49 de ani.

12. Cavour, de acord cu Napoleon III, tocmai pregătea războiul contra Austriei, care avea să ducă la anexarea de către Piemont a provinciilor din Nordul Italiei.

13. 1856.

— Am făcut, apărându-le, un act potrivit cu convingerea mea și conform intereselor familiei latine, și voiu continua aceeași politică din toate puterile mele, Unirea Principatelor și consultarea votului poporului¹⁴ este începutul unei ere nouă în sistemul politic al Europei. Ele vor pregăti prin triumful lor unirea tuturor Italianilor într'un singur corp, căci astăzi nime nu se poate împotrivi, ca faptul minunat ce s'a realizat la poalele Carpaților să se realizeze și la poalele Alpilor.

— Cu un rege valoros ca Victor-Emanoil¹⁵ și cu un ministru energetic ca Conte de Cavour¹⁶, observați, ce nu poate îndeplini o nație inteligentă ca nația italiană?

Contele zâmbi și-mi adresă o mulțime de întrebări asupra țerei mele, la care răspunsei cu francheță, fără a exalta calitățile și fără a ascunde defectele noastre; căci mi se părea că vorbesc nu cu un străin, ci cu un compatriot. Apoi rugaiu pe d. ministru să grăbească trimiterea unui consul sard în Principate¹⁷ și să binevoiască a-mi înlesni transportul a zece mii de puști dăruite nouă de împăratul Napoleon¹⁸. Contele îmi anunță că a și numit în postul de reprezentant al

---

14. Prin Divanurile ad-hoc dela Iași și București puse sub protecția comisiei marilor puteri, din care făcea parte și un delegat al regatului Sardiniei, foarte favorabil Unirii principatelor, de altfel ca și delegatul Franței.

15. Vittorio Emanuele II, cel dintâi rege al Italiei Unite (1820—1878). Una din cele mai frumoase figuri din câte cunoaște istoria Italiei moderne.

16. Această energie a lui Cavour îi va inspira lui Alecsandri poezia „Pilotul”.

17. Cavour va asculta de această cerere, trimițându-l la București pe consulul Strambio, prietenul de mai târziu al lui Gr. Alexandrescu.

18. Aceste arme aveau să servească pentru reorganizarea oștirii noastre, dar și pentru răscoala (neizbutită) ce se pusese la cale în Transilvania împotriva Austriei.

Sardiniei pe Cavalerul Strambio, și îmi promise că va pune la cale nolisarea¹⁹ de vase de comerț pentru transportul armelor la Galați.

— Acum, domnule Conte, adăugai, după toate bunățile ce ați avut pentru noi, îmi ieu libertatea de a vă adresa o întrebare foarte serioasă și de o mare importanță pentru Principate, la care vă rog să-mi răspundeți categoric: bine sau rău am face, dacă am proclama noi înșine Unirea definitivă a Moldovei și a Valachiei²⁰, după ce am ales un singur Domn pentru ele?

Contele îmi răspuse: Nu! — căci prin o nouă complicație politică, s'ar compromite actul alegerii de la al cărui succes atârnă viitoarea voastră Unire²¹.

După aceste cuvinte ce se potriveau cu acele ale lui Napoleon, Contele trimise ca să invite în cabinetul său pe generalul Lamarmora²², ministrul de războiu, și mă prezintă Excelenței sale, anunțându-i totodată că aveam misie de la Prințul Cuza de a mă înfățișa Regelui.

V. Alecsandri

(Extract din Istoria misiilor mele politice, publicat în colecția „Clasicii români comentați de d. Alexandru Marcu”.)

---

19. Francezul **noliser** (ital. noleggiare): a închiria o corabie, un vapor.

20. Fără să se mai aștepte hotărîrea Conferinței Marilor Puteri, ce fusese convocată în acest scop la Paris.

21. În preajma războiului franco-piemontez contra Austriei, orice complicație în Orient nu putea fi privită cu ochi buni de Cavour, care urmărea, la rându-i, înfăptuirea Unității Italiene.

22. Alfonso La Marmora (1805—1878), general și om politic piemontez, fost comandant al detașamentului italian care a luptat în Crimeea alături de Aliați (cu acest prilej se cunoscuse cu poetul nostru). După moartea lui Cavour, a fost și Prim-Ministru al Italiei.

Câteva Scrisori.

I. O INVITAȚIE.

Luui seara (24 Maiu, 1893).

Titu Maiorescu către N. Gane.

Iubite Gane,

Tot voiam noi să te poftim de mult la noi la masă, ca în vremurile vechi, dar nu s'a brodit cu scurtele tale prezențe în București. Când am fost azi la Negruzești, am aflat că ești aici, și le-am spus că de astă dată te prind. Dar ei mi-au zis, că era vorba să mănânci mâine lai ei. Inșă le-am contramandat *eu* prânzul lor (despot și „infamă reacțiune”, precum sunt) și i-am poftit din contră să prânzească și ei mâine la noi. Iar ei, Negruzeștii, te roagă prin mine să vii *mâine Marți, 25 Maiu, 1893, la 7 ore*, să mănânci la noi. Iar ei Negruzeștii, te roagă prin mine să vii *poimâine Miercuri* la ei la masă; vom fi și noi asemenea.

Al tău vechiu junimist literar

T. MAIORESCU.

LĂMURIRI.

Titu Maiorescu (1840—1917) a fost unul din întemeietorii vestitului cerc literar de la Iași **Junimea**, din care făcea parte și N. Gane; de aceea Maiorescu semnează „vechiu junimist literar” (căci, la acea epocă, din punct de vedere **politic**, N. Gane nu mai era „junimist”).

„Despot” și „infamă reacțiune” arată tonul glumeț al scrisorii.

Negruzeștii: d-nul și d-na Iacob Negruzzi, directorul revistei **Convorbiri literare**, în care-și publicase și N. Gane novelele sale. Vezi scrisoarea următoare.

II. O SCRISOARE FAMILIARĂ.

N. Gane către Iacob Negruzzi.

23 Martie 1915 Iași.

Iubite Jacques,

Tu care ai ținut un registru în regulă despre vârsta fiecăruia dintre membrii foastei *Junimi*, trebuie să știi că la 1 Fevruarie anul curent am încălecat pe al 77-lea an. Iată o vârstă la care nu toți ajung. Numai cei vrednici pot să-și deie satisfacția de a număra doi de 7 în vârsta lor; cei bicisnici rămân în drum. Cum vezi, am ajuns să mă laud cu bătrânețea. Așa fiind, am voit să sărbătoresc cu deosebită solemnitate aniversarea mea și am invitat toată familia la Iași pentru acea zi: băieți, fete, gineri și nepoți, ca să ciocnim câteva pahare. Am fost 16 la masă. (Numai Nucu și femeea lui de la Constanța lipseau, nu din vina lor, ca să fim en grand complet). A fost o zi mișcătoare, drept să-ți spun. Eu, sărbătoritul, patriarhul, înduioșat de multe urări de sănătate și viață lungă ce mi s'au făcut, am declarat prin un toast cu paharul în mână, că pentru a le face plăcere m'am hotărât să trăesc mai departe; și pentru a le da o dovadă despre seriozitatea hotărârii mele, m'am angajat să mai dau o masă la viitorul 1 Fevruarie 1916, la care însă să nu lipsească nici unul... Suntem dar toți obligați să mai trăim cel puțin un an... Ce va fi pe urmă, vom vedea. O! desigur, m'ași fi obligat să-mi convoc familia pentru mai multe aniversări, dacă n'ași suferi de o pârđalnică de ameteală care mă pune pe gânduri. Din această cauză n'am putut, cu regret, să-mi îndeplinesc însărcinarea ce mi-a dat Academia. Apoi ne-am fotografiat cu toții într'un tablou de familie. Să vezi ce frumoși am eșit toți, mai ales copilașii Tincăi, care par'că-s niște îngerași.

La venirea mea în București îți voi aduce tabloul, drept amintire, din partea aceluia cu care ai petrecut o bună parte din tinerețele tale ca prieten și rudă și cu care ai împărțit munca ta literară la *Convorbiri*. Deocamdată îți trimet traducerea *Infernului* lui Dante, eșită în a III-a ediție la Alcalay, care îmi tipărește toate cărțile în o ediție complectă.

Mă rog, să nu crezi că-mi fac bagajul pentru călătoria cea mare dans l'autre coté, cum zicea veselul Petrache Lochman, tovarășul meu de vânătoare.

Tu și cu mine trebuie să mai trăim. Am rămas așa de puțini din bătrânii colaboratori ai *Convorbirilor*, și, din fericire, tocmai cei mai legați cu prietenia, încât ar fi păcat să mai dispară vre-unul dintre dînșii.

Paștile cu bine și cu sănătate! Să dea Dumnezeu să ne aducă pacea, ca să înceteze măcelul acesta cumplit între oameni, care e rușinea civilizației moderne.

Cu toată dragostea de vechiu prieten.

Omagiile mele nepoatei Marie

N. GANE

Din I. E. Torauțiu și Gh. Cardeș. Studii și documente literare.

LAMURIRI.

toast (cuvânt englezesc, intrat în limba franceză, de unde l-am luat și noi; pronunță: **tost**) = închinare cu paharul în sănătatea cuiva, urare pentru izbânda unei întreprinderi.

Tonul scrisorii, ca și al celei precedente, e un ton glumet, ca între vechi prieteni, apoi duios.

III. SCRISOARE DE URĂRI ȘI SFATURI.

Vasile Aecsandri către Nicolae Bălcescu.

Iubite Bălcescule,

Înainte de toate, trebuie să-ți mărturisesc bucuria ce m'a pătruns când am aflat că te-ai hotărât a te

așeza la țară, în apropiere cu Franța și sub un cer dulce, precum îți trebuie. Această hotărîre este cea mai înțeleaptă în toate privirile, iar mai ales în privirea sănătății tale și a voiajului ce are să facă prietena noastră¹. Așa dar, armează-te de toată filosofia și de tot curajul ce ai, pentru ca să te cauți și să te vezi scăpat de suferințe atât morale cât și fizice.

Prinde la putere, dragul meu, pentru că ai mult a lupta în viitor, atât împotriva despotismului, cât și împotriva brațelor mele care, precum știi, ți-au dovedit îndestul cât sunt de puternice².

Un adevăr de care aș dori să te pătrunzi, iubite Monsiu, este acesta, că dacă îi voi cu energie să te însănătoșezi, te-i însănătoși fără doar și poate. Clima sub care te găsești, castelul în care locuești, grădina plăcută care te înconjoară, cerul albastru ce se întinde de-asupra ta, etc., toate aceste mulțămiri sînt de natură a adăogi mult la plăcerea unei vieți liniștite; iar mai presus decît toate, societatea amicală ce ți se pregătește pentru un șir de luni întregi este cel mai sigur izvor de sănătate pentru tine. Eu îmi închipuesc petrecerile iernei voastre de la Iera³ și cred-mă că mă simt transportat de dorința de a veni să iernez cu voi; dar din nenorocire sînt silit a mă reîntoarce în țară și-a tremura de frig pînă la Maiu viitor, pentru înaintarea și gloria neamului românesc.

Tu însă, în vremea aceasta, ai să te desfătezi în plăcerile unui traiu dulce și depărtat de toate grijile

---

1. Este o doamnă din Moldova. Bălcescu era însoțit de sora sa și de această doamnă, care într'o scrisoare către Alecsandri spune că l-a găsit într'o stare de sănătate care nu dădea nădejde de vindecare, dar că totuși lucra cu înflăcărare și că se deștepta adesea noaptea, ca să scrie **Istoria Românilor sub Mihai Viteazul**, ceea ce îl istovea și mai mult.

2. Cei doi prieteni glumeau câteodată, luându-se la trântă.

3. Hyères, stațiune climaterică de iarnă în sudul Franței.

politicești. Intovărășit de prietena noastră, ai să te pătrunzi toată ziua de razele călduroase ale soarelui, de parfumul florilor și de frumusețea priveliștii ce se desfășoară sub ferestrele tale. Incântat de nesfârșită mulțămire, ai să găsești totdeauna lângă tine o mână prietenească, un glas iubitor, cu o dragoste frățească, care te vor mângâia, te vor încuraja și te-or face să uiți durerile trecătoare ce te vor cerca. Ferice de tine, dragul meu Bălcescu, că ai o natură atât de blândă și simpatică, încât oriunde te-ai întors ai întâlnit zâmbiri prietenoase! Adu-ți aminte de cele ce ți-am spus odinioară și depărtează dela inima ta *scepticismul* acel amar, care te face să suferi așa de crud. Bucură-te, dimpotrivă, că ai știut a insufla dragoste frățească celor mai nobile ființe din patria noastră. Oricât să fie vieața de tristă și amară, e dulce lucru de a putea zice ca tine: „Sunt inimi pe lume care mă iubesc”.

După socotința mea, cea mai frumoasă parte a vieții se compune din simțirile ce insuflă și primește un om pe pământ. Gândește dacă sunt mulți cari să fi avut o parte atât de bogată ca tine și cunoaște adevărul odată pentru totdeauna: Lasă-te a fi iubit precum ești și nu te mai revolta împotriva soartei. Acesta este iarăși un chip de însănătoșire radicală, un sfat frățesc, Urmează-l dar, pentru dragostea tuturor celor ce te iubesc.

Al tău frate,

V. Alecsandri.

LĂMURIRI.

Scepticism = Dispoziție sufletească în care te îndoiești de toate, nu mai crezi în nimic sigur.

N. Bălcescu, chinuit de boala sa necruțătoare, se duse să se odihnească în localitatea Hyères, din Franța, însoțit de sora sa și o prietenă a lor. Acolo îi adresează această caldă scrisoare prietenul său Alecsandri. Este o scrisoare **familiară**, de încurajare și urări de însănătoșire.

SCRISOARE DE MULȚUMIRE.

V. *Aleksandri către doamna*

Sultana Lazu, născută Sofroni.

Comuna Curșești, (Pe valea Racovii)

Județul Vaslui.

Mircești 5 Ghenar 1885

Stimabilă Doamnă,

Scrisoarea și obiectul de artă ce ați avut graciositatea de a-mi trimite pentru ziua mea, mi-au produs o foarte plăcută surprindere.

Lucrarea este originală, de bun gust și merită de a fi admirată; dar prețul ei cel mai mare pentru mine consistă în gândirea simpatică ce v'au îndemnat a mi-o adresa, fără să fi avut onorul de a fi cunoscut personal de D-voastră.

Mă simt măgulit de a afla că scrierile mele sânt citite și aprețuite în vestita vale a Racovii, plină de suvenire istorice, și nu mai puțin fericit că ele îmi dobândesc amici în toate colțurile țării mele.

Binevoiiți, Doamna mea, a priimi sincerele mele mulțămiri, împreună cu un exemplar din ultima mea piesă dramatică în versuri: *Fântâna Blanduziei*, drept omagiu din partea devotatului D-voastră servitor,

V. *Aleksandri.*

Publicată în Rev. Soc. Tinerimea
Română, XLVIII (Ian. 1931).

N. B. Obiectul oferit de d-na era un tablou-gobelin.

Câteva figuri eroice din războiul
pentru întregirea țării.

Ecaterina Teodoroiu.

Intr'un spital de răniți din Târgu-Jiului, dădea ajutor ca infirmieră o fetișcană cercetașă, Ecaterina Teodoroiu. Niciuna din infirmierele de acolo nu era mai dibace decât Ecaterina, la legatul rănilor soldaților. Dar mai cu seamă nimeni nu se pricepea ca dânsa să le spuie povești care să-i îmbărbăteze, să le citească din cărți și să le scrie răvașe pentru cei dragi de-acasă. Vezi că ea înțelesese că bietului soldat nu-i e de-ajuns să aibă hrană, când e sănătos, și leacuri, când e bolnav; că soldatul e și el un om cu suflet și că-i trebuie și lui o vorbă bună și prietenoasă. De aceea la toți le era dragă Ecaterina și o ascultau cu voie-bună.

Veni ziua Sfintei Paraschiva, când dușmanul cerea să calce orașul. Lumea din oraș pornise la podul Jiului, unde s'a încins lupta cu Bavarezii încrezuți. Cercetașa Ecaterina Teodoroiu era în fruntea lor. Sprintenă și neobosită, căra cartușe luptătorilor, încărcă armele, îndemna la luptă și îngrija pe răniți. De dragul ei, nimeni nu se da în lături de la primădie. Dar, după ce lupta s'a sfârșit și biruința a încununat truda vitejilor, Ecaterina n'a mai vrut să se întoarcă la spital.

— Am altă datorie mai mare de împlinit pentru țara mea — spuse ea medicilor și infirmierilor din spital. Rămâneți cu bine și îngrijiți cu dragoste pe scumpii noștri răniți. Eu mă duc pe front, să lupt!

Și ea a plecat la Bărbătești, unde avea pe fratele-său soldat. Alături de el, fetișcana plăpândă luptă cu arma în mână împotriva dușmanului, care, pentru

a doua oară, călcase pământul Gorjului. Frate-său e ucis în luptă, iar Ecaterina cade prizonieră.

Dar în acest trup micuț și slab, bătea o inimă de vitează. Ecaterina scapă de sub paza dușmanului și fuge. Nu pentru ca să se ascundă în satul ei, nici ca să se întoarcă iarăși în spital, unde i-ar fi fost ușor să arunce pălăria de cercetașă și să se îmbrace iar cu șorțul de infirmieră. Ci ca să-și caute prin întunerecul nopții și prin ploaia deasă și rece, învârs-tată de spic de zăpadă, compania în care luptase. O găsește și, mergând cot la cot cu soldații, ajunge la Filiași, unde se încaeră o luptă desperată cu Nem-ții, ca să li se oprească înaintarea. Românii n'au avut nici de data asta noroc, nici puteri destule, așa c'au început iar retragerea spre Craiova. În toiul luptei o frântură de obuz lovește pe micul soldat Ecaterina Teodoroiu și o rănește la amândouă picioarele. Tre-buiră s'o puie pe targă și s'o ducă într'un vagon sa-nitar. În nici un chip n'a vrut să lase din mână arma cu care luptase. Au trebuit să i-o lase; și așa cu pi-cioarele rănite, dar cu arma în mână, o săptămână a făcut Ecaterina călătoria în vagonul sanitar, hotă-rită ca de aci înainte vieața ei să fie juruită Patriei.

Constantin Kirițescu

(Din volumul *Povestea sfântului nostru războiu*).

Moartea Ecaterinei Teodoroiu.

Tot la Muncelu și-a dat sufletul și Ecaterina Teodoroiu.

Pentru vitejia de care dăduse dovadă în luptele de la Jiu, Regele țării îi atârnase pe piept „Virtutea militară”, îi dăduse rang de ofițer și-i lăsase arma cu care luptase. Li era așa de dragă această armă, încât n'a vrut să se despartă de ea nici pentru cinstea de a fi pusă într'un muzeu al armatei.

Sublocotenentul Ecaterina Teodoroiu era acum comandantul unui ploton dintr'un regiment al diviziei a 11-a, cea care luptase la Jiu. În toată vremea morminei cumplite din iarnă și a muncii pentru înzdrăvenirea armatei, ea a fost în mijlocul soldaților ei, vorbindu-le de datoria lor și îmbărbătându-i prin pilda curajului și a voioșiei ei. Din pricina asta, soldații o priveau ca pe o minune dumnezeiască și erau gata să înfrunte orice primejdie, dacă ea le-ar fi poruncit.

Când a venit vremea ca divizia 11-a să intre iar în foc, n'a fost pas care să calce mai sprinten prin noroaiele lipicioase ale Zăbrăuțului și Muncelului, ca al sublocotenentului Ecaterina Teodoroiu, dar nici soldați care să-și urmeze șeful mai cu inimă decât soldații plotonului comandat de ea. N'a avut parte să intre mai din vreme în vâltoarea unui atac, așa cum dorea, căci chiar în seara când a ajuns pe câmpul de bătălie și a intrat în tranșee, trei gloanțe de mitralieră au lovit-o în piept și au stins bătăile acestei inimi arzătoare. Dar atât cât i-a fost dat să trăiască, a fost de ajuns ca să dea sufletului românesc credință în tăria neamului. Cine ar putea să o puie la îndoială când vede răsărind atâta vitejie și putere de jertfă chiar în trupul plâpând al unei fetițe?

În seara zilei de 2 Septembrie, Mackensen a dat

ordin ca întreaga armată a noua germană, care se întindea din ținutul Vrancei până la Siret, să treacă în „pozițiile de completare și de stabilizare” și să înceapă să lucreze la a doua linie de apărare în spațele celei dintii. Pe românește, asta însemna mărturisirea înfrângerii. Pentru a doua oară, marele general german puna cruce hotărârii de a cuceri Moldova. De astă dată pentru totdeauna.

(Din scrierea de mai sus).

Ion Grămadă.

Aici (la Cireșoaia) a pierit și bucovineanul Ion Grămadă. Era un tânăr cu multă învățătură de pe la școli înalte din străinătate. Când a izbucnit războiul cel mare, n'a vrut să rămână în Bucovina, ca să fie catană austriacă și să lupte sub steag dușman împotriva fraților săi din România, ori a aliaților ei. Impreună cu o seamă de Bucovineni, a fugit în Țară și s'a înrolat sub steagul neamului, ca să lupte pentru desrobirea țărișoarei lui. Stăpânirea a vrut să-l facă profesor la școala militară, cum i se cădea, după învățătura lui. Dar el n'a primit, spunând că i-ar fi rușine să stea la loc dosit. Cine-și iubește țara și vrea să și-o mântuiască, trebuie să fie la locul de primejdie, ca să dea pildă celorlalți. A cerut să fie trimis pe frontul de luptă, ca ofițer în regimentul 8 de vânători. Cu două săptămâni înainte de a intra în foc, a scris astfel într'o scrisoare:

„Mă gândesc foarte puțin la moarte și nu mă tem de loc de ea. Sunt pregătit s'o înfrunt. Nu mă sperie nici mulțimea păcatelor ce voiu fi făcut în viață,

căci așa de sfântă și de dreaptă înaintea lui Dumnezeu este pricina pentru care atâta tineret s'a îmbrăcat cu cămașa morții, încât pe toți ne așteaptă vieța de veci”.

„Doamne, ajută-mi să fiu tare, să fiu vrednic și neînfricat, spre a putea răzbuna lacrimile ce le-au vărsat ai mei vreme de o sută cinci zeci de ani de robie”...

Când regimentul 8 de vânători a intrat în luptă, Ion Grămadă s'a simțit omul cel mai fericit. Colonelul, vrând să-l cruțe, l-a însărcinat să stea la postul de observator al batalionului al doilea, unde era mai ferit. Dar Grămadă s'a mâniat și i-a răspuns că el a intrat voluntar ca să se lupte, iar nu ca să-și păzească pielea. A cerut stăruitor să-i dea comanda unui ploton de atac și a trebuit să i se facă pe voie.

În fruntea soldaților, pe care îi ducea la atac în vârtejul de foc, a căzut eroicul Grămadă, lovit de două gloanțe în piept, dinaintea rețelelor de sârmă ale Cireșoaiei. Cinstită să-i fie amintirea! Iar această cinste se răsfrânge și asupra Bucovinei și a tineretului cu carte, din rândurile cărora a ieșit.

(Din aceeași scriere).

GRAMATICA.

INTRODUCERE.

De ce învățăm în școală „Limba Română“, adică avem ca obiect de învățatură limba noastră românească?

(Lectură în clasă, ca introducere la gramatică)

1. Limba sau graiul fiecarui popor se numește după numele poporului însuși. Limba noastră, a Românilor, e *limba românească*. Ea este pentru noi un mare dar ce ni-l face fiecăruia neamul nostru întreg.

2. Limba românească fiind limba noastră *părintească* (sau, cum se mai zice cu un cuvânt nou, limba noastră *maternă*, adică a mamei — fiindcă întâi din dulcile mângâieri ale mamei am auzit-o și am învățat-o) o știm și o vorbim fiecare de mici; cu ea am crescut, de la mama și de la tata am învățat-o, precum și ei o învățaseră de la părinții lor, iar aceștia de la ai lor, și așa mai departe în trecut; în ea gândim, prin ea spunem către alții ce vrem, ce simțim, ce dorim, ce știm, ce facem, ce ne amintim, ce plănuim.

3. O știm deci bine, nu avem să o învățăm de-acum încolo, la școală, ca pe o limbă streină ce nu o cunoaștem.

Bine, dar atunci de ce o mai avem în programa școlară? O știm; ce mai avem de învățat despre ea?

Se vede însă că tot omul care vrea să se cultive mai are de învățat ceva și despre limba sa părintească, de vreme ce în toate țările din lume limba maternă e un studiu de seamă în programa școlarelor. Pentru ce oare?

Ia gândiți-vă singuri!

Dar vă pot da și eu un răspuns.

4. Mai întâi, avem prilejul să citim împreună multe lucruri plăcute și înțelepte spuse în limba noastră.

Unele din acestea — proverbe, gâcitori sau cimilituri, povești, cântece bătrânești, doine, colinde, orații de nuntă și altele încă — sunt alcătuirii frumoase și cugetări istețe ale neamului nostru întreg, păstrate din vremuri străvechi, de la moșii și strămoșii noștri care nu le-au lăsat să piară și le-au trecut mereu de la bătrâni la tineri, ca o comoară sufletească a noastră a tuturor. Ar fi rău să nu le cunoaștem; am fi sufletește mai săraci, dacă nu le-am ști.

Altele sunt alcătuirii scrise de-a dreptul în limba noastră (ori tălmăcite din alte limbi), de către oameni (mai de demult sau chiar din timpul nostru) înzestrați cu darul de a gândi bine și de a spune limpede și frumos cele trăite, văzute, auzite, cercetate ori numai închipuite de dânșii.

5. Prin citirea pătrunzătoare a acestor scrieri sau compuneri, prin prinderea cuprinsului lor cu înțelegere deplină și cu tot sufletul, avem întâi mulțămirea sufletească de a afla ceva ce ne încântă.

Dar nu numai atât, ci, cugetând asupra lor, câștigăm mult: ne agerim propria noastră cugetare, învățăm pe nesimțite să judecăm și noi mai bine, să simțim mai adânc și mai cu bunătate, ne putem deprinde a ne rosti și noi mai limpede gândurile și simțirile noastre. Apoi, odată cu aceasta, se pot trezi în noi, la lectura acestor bucăți frumoase, îndemnuri și hotărîri spre fapte de cinste și vrednicie.

Astfel, ne limpezim și ne îmbogățim mintea, ne cultivăm simțirea, ne întărim voința, creștem și sporim sufletește prin această hrană binefăcătoare.

6. Dar mai e încă ceva. Nici unul nu știe toate cuvintele limbii materne, adică ceea ce se chiamă vocabularul ei, în întreaga sa bogăție și întindere de acum

(fără să mai socotim cuvintele vechi, care nu mai au viață în limbă).

Știți cam la ce număr se ridică cuvintele limbii noastre? La peste 40.000! Ia numărați câte cuvinte întrebuințați fiecare din voi! Mulți poate nici o mie. Va să zică, avem multe cuvinte ale limbii noastre de aflat din scrierile ce vom citi.

Căci ce cuvinte știm fiecare din noi? Cuvintele care arată lucruri văzute ori întrebuințate de toată lumea sau care exprimă idei la îndemâna tuturor: casă, masă, vrabie, pom, lumină, cer, alb, mare, a cădea, a scrie, dincolo, ș. a.; apoi cuvinte din cercul de viață și de ocupație al nostru sau al celor cu care trăim laolaltă (termeni de meserii sau cuvinte regionale, adică întrebuințate și înțelese numai într'o parte din țară); și, pe lângă acestea, încă multe altele pe care le pricepem, dar nu le întrebuințăm.

Afară de aceasta însă, câte alte cuvinte ale limbii noastre ne sunt necunoscute, sau despre al căror înțeles nu suntem siguri: cuvinte din alte părți ale țării noastre, nume de lucruri, de obiceiuri, de credințe, de meșteșuguri și de îndeletniciri de acum și de altă dată! Câte cuvinte de la țară, arătând lucruri, obiceiuri, idei ale celor trăitori acolo nu sunt necunoscute sau rău cunoscute celor de la oraș! (d. e.: fușteiu, spată, calorian, vârcolac, păresimi, gireadă). Și tot astfel, câte cuvinte ale celor de la oraș (d. e.: trotuar, firmă, coleg, bulevard, tramvaiu), de care n'au auzit cei de la țară sau pe care le înțeleg sau le pronunță greșit! Apoi atâția termeni de știință, de învățătură mai înaltă!

Iată dar câte mai are de aflat ori-cine din limba sa maternă, deși o știe bine.

7. Va să zică, prin lecturile pe care le facem în școală ne îmbogățim cunoașterea limbii noastre: aflăm multe cuvinte ale noastre pe care nu le știam, ne deprindem a

le pătrunde bine înțelesul, a le pricepe mai bine frumusețea, valoarea și întrebuințarea lor.

8. Mai târziu încă, în clasele din urmă ale liceului, vom cunoaște și înfățișarea limbii noastre mai vechi — căci limba, ca tot ce e viu, nu rămâne pe loc, ci pe nesimțite se schimbă mereu în cuvintele și în formele ei, păstrându-și însă unitatea și ființa sa specială, cu toate schimbările ce ia în cursul veacurilor. Vom afla de asemenea și izvoarele din care se trage, precum și regulile ce le-a urmat în schimbările ce a suferit de la origine, spre a ajunge la formele în care se înfățișează acum.

9. În același timp, ne vom da seama și de istoria literaturii noastre naționale (adică a operelor de seamă din limba noastră), de la începuturile ei și până astăzi.

10. Dar, încă de la început, mai e ceva de cunoscut despre limba noastră: *formele* în care noi Românii îmbrăcăm și legăm cuvintele limbii noastre unele cu altele, *regulele* sau *legile* la care ea se supune spre a exprima gândurile noastre. Și numai astfel, supunându-ne acestor reguli ale limbii, ne înțelegem unii cu alții.

Căci o limbă e deosebită de altele nu numai prin *cuvintele* ei, ci mai ales prin *formele* ce și-a croit spre a lega între ele cuvintele, ca să exprime cugetări; mai ales prin acestea o limbă are ființa și viața sa proprie, unică în lume; *ele* arată firea ei adâncă. Trebuie să ne dăm dar seama care sunt *tiparele* acestea în care limba noastră toarnă cuvintele vechi și pe cele nouă, spre a le da viața sa proprie, înfățișarea românească.

11. Formele acestea nu i le-a dat limbii nimeni din afară, nu i le-au dat învățații, ci și le-a dat limba însăși, în timpul cât s'a transformat pe nesimțite din *limba latină* vorbită de strămoșii noștri în părțile acestea —

în *limbă românească*. Cine vorbește românește ca limba sa, se supune acestor reguli, fără să știe; le cunoaște, are știința lor, fără să stea să se gândească la ele. Cum s'a abătut însă cineva de la aceste reguli ale limbii, de pildă un strein (exemple din comediile lui Alecsandri) care nu știe bine românește, atunci îndată *simțul limbii* noastre *materne* se trezește viu în noi, tocmai prin această pocire a cuvintelor și a formelor ei.

Deci, pentru noi care vorbim românește ca limba noastră părintească, formele acestea ale limbii noastre sunt ceva cuprins de la sine în vorbirea noastră; pentru noi ele nu sunt ceva nou ce ar trebui să învățăm de aci încolo, ca la o limbă streină: le urmăim fără să ne gândim la ele, le aplicăm în fiecare zi, în ori ce gândim și în orice vorbim, în limba noastră obicinuită, cu mama, cu tata, între noi; căci altfel nici n'am putea vorbi românește. Rămâne numai să ne *deslușim* în privința lor.

Formele gramaticale

1. Cine cercetează cu luare-aminte și cu pricepere limba, poate desprinde din ea formele sau tiparele acestea ale ei care fac ca vorbele să se prindă unele de altele cu rost, ca vorbirea să aibă înțeles.

Aceasta au făcut-o oameni învățați; și ce au aflat ei alcătuește o știință. Știința aceasta care ne arată care sunt formele ce și le-a dat limba se numește *gramatică*. Rămâne dar să cunoaștem învățămintele *gramaticii limbii române*.

Ne-am înțeles dar! Gramatica limbii noastre (ca și cea a ori-cărei limbi) *nu dă ea* forme și reguli limbii, căci acestea sunt în însăși ființa limbii; ci numai *desprinde din limba vorbită și din cea scrisă* formele și regulile ce și le-a dat limba însăși în cursul vieții ei

de sute și sute de ani; gramatica numai *desprinde, deslușește* formele și regulele limbii și *le dă nume*.

Să vedem acum mai de aproape unele din aceste forme și regule ale limbii noastre.

2. Precum știți, graiul sau limba e alcătuită din cuvinte, ca, de exemplu: om, carte, bunătate, smeu, scriu, șed, cad, ajut, ușor, bine, sau, pe, ș. a. Cuvintele sunt, cum vedeți, unele (ca: om, carte, ș. a.) nume de *ființe* sau de *lucruri*, ori de ceva existând aieva sau în închipuire (smeu); alte cuvinte (ca: scriu, ș. a.) sunt nume de *mișcări* ori de *stări* ale ființelor și lucrurilor, de *întâmplări*, de *fapte*; altele (ca: ușor, bine, ș. a.) sunt nume de *insușiri* ale acestora, iar altele (ca: sau, pe, ș. a.) sunt simple *cuvinte de legătură*.

Prin cuvinte arătăm ce *gândim*; aceasta însă n'o putem face decât în *vorbire cu șir*, iar nu prin cuvinte fără legătură între ele.

Când gândim sau spunem ceva, potrivim cuvintele unele după altele și le legăm între ele, încât să se înțeleagă ce vrem să spunem.

Deci, prin cuvintele limbei noastre rostim ceea ce avem *în gând*, dându-le *forma* potrivită și *legându-le* laolaltă într'o *cugetare*.

Când ași zice, de pildă: *Vara a trece* sau *Strugure a se coace*, sau *Țară al nostru*, ori *A începe cules vie*, spun cuvinte, pe care, pe fiecare în parte, le știm toți ce însemnează; dar nu se înțelege ce vreau să spun cu ele luate împreună, nu se vede nici o legătură între ele, ci cel mult se bănuiește că vreau să spun ceva. Nu se pricepe *deslușit* nimic.

Când însă zic: *Văra a trecut*, ori *Strugurii s'au copt*, sau: *A început culesul viilor*, oricine înțelege bine ce spun.

De ce acum înțelege, iar adineaori nu? Cuvintele sunt aceleași. Aceleași, și totuși nu tocmai. Firește, ați găsit voi înși-vă deosebirea: Când le-am spus întâi,

cuvintele n'aveau nici o *legătură* între ele, steteau alături ca niște oameni care nu se cunosc și nu vorbesc între ei; par'că erau moarte. A doua oară, se țin unele de altele; sunt ca niște oameni care se cunosc, își dau mâna, vorbesc unii cu alții; par'că sunt vii; acum se sprijină și se lămuresc unele de altele, fac împreună *un tot*, înfățișează o *cugetare*, un *gând*.

3. Să cercetăm acum prin ce se înfăptuește această cuprindere a mai multor cuvinte într'o *cugetare*.

Am zis: *Vara a trecut*, iar nu *Vară a trece*; *Țara noastră are vulcani stinși*, iar nu *Noastră țară...* (cum s'ar așeza cuvintele în altă limbă, pentru aceeași *cugetare*, de pildă în franțuzește: *Notre pays...*).

E ușor să vă dați voi înșivă seama, luând aminte la deosebirea dintre *înșirarea* dintâi a cuvintelor — fără *legătură* între ele — și *îmbinarea* lor în rostul unei *gândiri*, a doua oară.

Prin două mijloace, limba dă cuvintelor vieța prin care se prind unele de altele într'o *cugetare*:

- a) Prin *schimbarea* ce o ia forma unora dintre ele în *legătură* cu celelalte cuvinte din *cugetare*,
și b) prin *așezarea* fiecărui cuvânt la locul cerut de *cugetarea* ce vrem să spunem.

4. In exemplele de mai sus am zis și am așezat așa cuvintele, *de la sine*, *fără să stăm să ne gândim la vreo regulă de gramatică*, și tot astfel facem de câte ori *gândim* sau *spunem* ceva, fiindcă vorbim în limba noastră părintească, și așa cere firea limbei noastre.

Iar dacă chiar despre aceleași lucruri aveam alt *gând* în minte, de exemplu vream să întrebăm ceva despre ele, atunci, iarăși de la sine, așezam aceleași cuvinte altfel: *A trecut vara?* *Are țara noastră vulcani stinși?*

Înainte însă de a urmări formele și schimbările pe care le suferă cuvintele în *legătura* dintre ele pentru a exprima *gândirile* noastre, să vedem mai întâiu din ce sunt alcătuite cuvintele însăși.

Cuvinte Sunete. Vocale. Consonante. Silabe. Alfabet.

Despărțirea cuvintelor în silabe.

1. Știți care e rostul cuvintelor în limbă: să înfățișăm prin ele, deslușit, gândurile ce avem:

Zice cineva: *Mare minune e lumea asta! În fiecare zi soarele răsare și apune! În fiecare an pomii înverzesc iarăși, înfloresc și fac fructe!*

Avem aici mai multe *gânduri* (e ușor să le despărțiți). Fiecare gând e arătat prin mai multe cuvinte legate între ele după legile limbei noastre în acea unitate de cugetare pe care știți că o numim *propoziție*.

2. Sunete.

Dar la rândul lor și *cuvintele* sânt alcătuite din *sunete*: fiecare cuvânt e format dintr'un mănuchiș de *sunete* (unele cuvinte chiar dintr'un singur sunet) *cuprinzând un înțeles*: numele unui lucru, al unei însușiri, al unei mișcări și altele; de aceea le și zicem, la aceste grupe de sunete cu înțeles, *cuvinte* sau *vorbe*.

3. Vocale, consonante.

Să luăm pe oricare din cuvintele de mai sus și să-l desfacem în sunetele ce-l alcătuiesc; de pildă, cuvântul *mare* are sunetele *m, a, r, e*; cuvântul *e* cuprinde un singur sunet; cuvântul *în* două sunete și a. m. d.

Incercând să pronunțăm deosebit numai câte unul din sunetele care intră în alcătuirea cuvintelor din limba noastră, vedem că pe unele le putem rosti foarte deslușit singure: *a, ă, â, e, i, o, u*. Acest fel de sunete, care par'că au singure glas limpede (*voce*) — fiindcă la rostirea lor avem nevoie numai de punerea în mișcare a coardelor vocale și de eșirea liberă a aerului prin pâl-

nia formată de buze și de limbă —, se chiamă *vocale*.

Pe toate celelalte sunete însă, ca: *b, c, d, g, h, p, t*, și celelalte, nu le putem pronunța singure tot așa de limpede ca pe vocale, ci numai *sprijinindu-le pe o vocală*: *be, ce, de, pe, te*, ș. a. m. d.; de aceea, acest fel de sunete care nu *sună* deslușit singure, ci numai *împreună* cu o vocală pe care se reazemă, se chiamă *consonante* (sau *consoane*).

4. Diftongi și triftongi.

Uneori, în cuvinte ca *soare, iarbă, nou, ei, rouă*, ș. a., numai una dintre vocalele alăturate are *sunet plin*, sunet întreg, iar cealaltă, având sunet scurtat, sunet pe jumătate, se reazemă pe vocală de lângă ea cu sunet plin, întocmai ca o consoană, pronunțându-se astfel amândouă împreună, într'o singură deschidere de gură sau emisiune de voce.

Grupa de *două* vocale de acest fel se chiamă *diftong*.

În vechea ortografie aceste vocale scurte se și însemnau cu semnul scurtimei: *d. e., noi, unchiu*

Când, în cuvinte ca: *iau, puiu, moiu, aiu (usturoiu), unghiu, triumghiu*, avem o grupă de trei vocale una după alta care se rostesc toate printr'o singură deschidere de gură, grupa de vocale de acest fel se chiamă *triftong*.

Intr'un triftong numai una din cele trei vocale are sunet *plin*, iar celelalte două, cu sunet pe jumătate, se reazemă pe aceasta, ca niște consoane.

Limba noastră are această particularitate că scurtează sunetul lui *i* în diftong și la sfârșitul cuvintelor — afară de cazul când *i* e accentuat sau nu se poate pronunța decât plin; rostim: (el) *auzi socri, umpli, umpli, miniștri* ș. a., (cu *i* cu sunet *plin*); dar (tu) *auzi. doi, frați, urși, fragi*, (cu *i* cu sunet *scurtat*).

Noi zicem *noi*, *voi*, pe când Italienii zic *noi*, *voi* (cu *i* plin).

Tot astfel și cu *u* în diftong sau final; zicem: *nour*, *umblu*, *socru* (cu *u* plin); dar *plouă*, *noă*, *puă*, *vechă* ș. a. (cu *ı* și *ă* scurt).

5. Silabe.

Ca să rostim deplin un cuvânt, cu toate sunetele ce-l compun, trebuie să deschidem gura de atâtea ori *câte vocale cu sunet plin* cuprinde acel cuvânt.

Sunetul sau grupa de sunete dintr'un cuvânt care se pronunță printr'o singură emisiune de voce (sau deschidere de gură) formează ceea ce se chiamă *silabă*. Cuvintele *ca*: *e*, *ea*, *an*, *zi*, *cât*, *ied*, *fii*, *flori*, sunt cuvinte de o singură silabă.

Tot o singură silabă formează și două cuvinte scurte care se pronunță împreună printr'o singură deschidere de gură, ori un cuvânt scurt, pronunțat împreună cu sunetele de la începutul sau de la sfârșitul altui cuvânt; de aceea, la scris, aceasta se arată unindu-le printr'o liniuță sau despărțindu-le prin apostrof; de ex.: *s'a dus*; *mi-e dor*; *ți-l dau*; *te-am văzut*; *într'un loc*; *văntreb*.

Cuvinte ca *mare*, *soare*, *asta*, *minune*, *frumusețe*, *cumințenie*, ș. a. m. d. au în corpul lor mai multe vocale pline; prin urmare, ca să le rostim, trebuie să deschidem gura de atâtea ori *câte vocale pline* are fiecare: *ma-re*, *soa-re*, *a-sta*, *co-pii*, au câte două silabe; *mi-nune*, *în-flo-resc*, *co-pi-ii*, au câte trei silabe; *fru-mu-se-țe*, are patru silabe; *cu-min-țe-ni-e*, cinci; *îm-pă-ră-ți-i-lor*, are șase silabe, ș. a. m. d.

Așa dară, un cuvânt are *atâtea silabe câte vocale pline* (sau diftongi) are.

6. Despărțirea unui cuvânt în silabe.

Se face pronunțând împreună cu vocala plină, în aceeași emisiune de voce, consonantele (sau vocalele scurte) care se reazemă pe ea.

Prin urmare, când într'un cuvânt de mai multe si-

labe e numai o consonantă sau o vocală scurtă între două vocale pline (ori între o vocală plină și diftong, sau între doi diftongi), despărțirea în silabe se face pronunțând consonanta (sau vocala scurtă) împreună cu vocala plină (sau cu diftongul) ce urmează: plo-uă, floa-rea, soa-re, a-ie-vea.

Când însă între vocalele pline (sau diftongi) din cuprinsul său cuvântul are două sau mai multe consonante (ori vocale scurte), atunci avem *trei cazuri* de despărțire în silabe:

a) Dacă acea grupă de consonante e o îmbinare de sunete *cu care începe vre-un cuvânt în limba românească*, atunci întreaga grupă trebuie pronunțată împreună cu vocala următoare pe care se reazemă; deci, la despărțirea cuvântului în silabe, firea limbei noastre cere să trecem întreaga grupă de consonante la vocala următoare: a-sta (fiindcă în limba noastră avem cuvinte care încep cu st: stau, Stan, stejar, sting, ș. a.), Mo-tru (fiindcă avem: traistă, tremur, tron, ș. a.), o-blon (fiindcă avem: blană, blând, blăstem, ș. a.), a-flu (fiindcă avem: floare, flăcău, ș. a.), a-stro-nom (fiindcă avem: stropesc, strănut, ș. a.), ș. a. m. d.

b) Dacă acea grupă de consonante dintre vocale pline e o alăturare de sunete cu care în limba noastră *nu începe nici un cuvânt*, atunci grupa aceea de consonante nu se poate rosti împreună de noi Românii și deci firea limbei noastre cere să nu le rezemăm pe toate de o singură vocală, ci să le despărțim: consonanta dintâi din grupă o trecem la vocala plină de înaintea ei (fiindcă o pronunțăm împreună cu ea), iar pe ceialaltă (sau pe celelalte) le trecem la vocala următoare: ver-de, al-ba-stru, or-tac, sub-ți-re, ab-sent, ș. a. (N'avem în românește nici un cuvânt al nostru care să înceapă cu această alăturare de sunete: rd, lb, rt, bț, bs, etc.; nu le putem pronunța împreună).

c) Dacă însă cea dintâi consonantă (sau cele dintâi

două) din grupa de consoane dintre două vocale pline este consonanta finală (sau sunt consonantele finale) ale unui *prefix* (adică a unei părți de cuvânt care se poate adăuga la începutul unor cuvinte spre a compune cu ea alte cuvinte), atunci, chiar dacă avem în limba noastră cuvinte care încep cu acea grupă de sunete, trecem acea consonantă la vocala de înaintea ei (sau la grupa acelei vocale), iar restul consoanelor din grupă la vocala următoare; despărțim deci în astfel de cazuri așa: răs-torn, răs-bun, răs-puteri, răzgândi, des-fac, des-volt, des-văț, des-presura, des-noda, trans-fug, trans-parent, trans-port, fiindcă simțim sunetele care alcătuiesc acele *prefixe* (răs- des- trans-) ca un tot, ca ceva întreg, ca o parte din cuvânt care are oarecare independență față de restul cuvântului, adesea și el independent, ca cuvânt simplu (torn, bun, fac, fug), sau în alte forme: (floare) în-voaltă, în-presura, în-noda, în-văț.

De asemenea, în cuvinte ca: niciodată, deodată, drept-unghiu, ș. a. de acestea, adică în cuvinte *compuse* din împreunarea a două sau mai multe cuvinte simple, despărțirea în silabe se face ținând seamă de *unitatea cuvintelor simple* din care e alcătuit cuvântul compus. Vom despărți deci: nici-o-da-tă (iar nu: ni-cio-da-tă), de-o-da-tă, drept-unghiu.

7. Alfabet.

Sunetele cuprinse în cuvinte le notăm prin *litere*. Totalitatea literelor dintr'un sistem de asemenea semne se chiamă *alfabet* (după numele celor dintâi două litere din alfabetul grecesc: *alfa* și *beta*).

Până în a doua jumătate a secolului XIX, noi ne-am servit pentru scrierea limbei noastre de *alfabetul cirilic* — alfabetul *slav* — (numit astfel după numele unuia din cei doi frați, *Metodiu* și *Ciril* sau *Chiril*, apostolii Slavilor). De atunci încoace ne servim de *alfabetul la-*

tin, cu câteva adause de semne la unele litere pentru arătarea unor sunete din limba noastră care nu erau în limba latină (ă, â, î, ș), sau n'aveau semn deosebit (ț).

Acest alfabet latin al limbei noastre cuprinde următoarele *litere*:

Pentru *vocale*: a, ă, â (la mijlocul cuvintelor, pentru același sunet când e la începutul și la sfârșitul cuvintelor avem semnul î), e, i, o, u.

Pentru *consonante*: b, c (ce, cl, che, chi), g (g^{he}, ghi, g^e, gⁱ), h, j, k, l, m, n, p, r, s, ș, t, ț, v, x, y, z;

Litera x (=cs) reprezintă două sunete și o întrebuițăm numai în cuvinte nouă (neologisme) sau în nume proprii: axă, Alexandru, ș. a. — ori ca semn în matematică.

Literele k, q, y, întrebuițate în alfabetul latin al altor limbi, sunt de prisos în limba noastră, fiindcă răspund la sunete pentru care avem semne (c, ch, i); le întrebuițăm numai în scrierea numelor proprii streine sau ale numelor unor Români care și-l scriau sau și-l scriu cu aceste litere: Kogălniceanu, Kirileanu, Quintescu, ș. a. — ori ca semne în matematică.

8. Nu trebuie să confundăm *sunetul* pe care-l reprezintă *consonantele* (valoarea lor *fonetică*) cu *numele lor*.

Sunetul ce-l reprezintă fiecare consoană singură e, la cele mai multe dintre ele, aproape imposibil de pronunțat fără ajutorul unei vocale. (Câteva consonante pot fi șuerate: s, ș, j, z, ori mormăite: m, ori tremurate: r).

Numele lor în limba noastră e alcătuit la fiecare din *sunetul* ce-l reprezintă *urmat de vocala e*: be, ce, de, fe, ghe, he, je, le, me, ne, pe, re, se, șe, te, țe, ve, cse, ze.

9. *Numele consonantelor în limba franceză* e format la cele mai multe din *sunetul* ce-l reprezintă fiecare, pre-

cedat de vocala *e*. Unii Români, în loc de a numi consoanantele cu *numele lor românești*, le numesc cu *numele lor franțuzești*, ca și când noi Românii n'am fi fost în stare să dăm la consoanante nume pe limba noastră și ar fi trebuit să împrumutăm acum numele lor din altă limbă; acești Români, în loc să le zică consoanelor pe numele lor românesc: fe, le, me, ne, re, se, he, zic: ef, el, em, er, es, haș, zed, ics. Acest fel de numiri ale consoanantelor în limba românească e tot așa de greșit sau de străin spiritului limbei noastre, precum ar fi *pentru Francezi* numirile *românești* ale acelor consoanante. Fiecare popor, chiar dacă împrumută nume, cuvinte, forme, de la alte popoare, le plăsmuește din nou după firea limbei și a vieții lui naționale.

Urite și tot așa de false sunt și numirile care sprijină consoananta pe vocala *i*, în loc de *e*, crezând că dau *pronunțarea fonetică* a consoanantelor: bî, câ, di, gâ, hâ.

Una e *sunetul* consoanantei și alta e *numele* ei.

Să zicem deci consoanantelor — oricând, prin urmare și când, de exemplu, le întrebuițăm și le rostim ca semne în operațiile matematice —, să le zicem, ca Români, când vorbim românește, cu *numele lor românesc*: fe, he, me, se, etc., iar nu cu cel franțuzesc: ef, haș, em, es, etc.; și nici: fi, hi, mi, etc. Cu numele franțuzești să le zicem numai când *vorbim franțuzește*.

MORFOLOGIA.

Felurile cuvintelor.

(Li se mai zice și părțile de cuvânt, adică părțile din care e alcătuită cuvântarea, vorbirea noastră).

1. Iată începutul basmului *Harap-alb*, scris de Ion Creangă:

Amù, ci-că era odată, într'o țară, un craiu, care avea trei feciori. Și craiul acela mai avea un frate mai mare, care era împărat într'o țară mai depărtată. Și împăratul fratele craiului se numea Verde-împărat. Și împăratul-Verde, nu avea feciori, ci numai fete.....

Amù, ci-că împăratul acela, aproape de bătrânețe, căzând la zăcare, a scris carte frăține-său craiului, să-i trimeată grabnic pe cel mai vrednic dintre nepoții săi, ca să-l lase împărat în locul său, după moartea sa. Craiul, primind cartea, îndată chiemă tus-trei feciorii înaintea sa și le zice:

— Iacă ce-mi scrie frate-meu și moșul vostru. Care dintre voi se simte destoinic a împărăți peste o țară așa de mare și bogată ca aceea, are voie din partea mea să se ducă, ca să îplinească voința cea mai de pe urmă a moșului vostru.....

— Tată, zise atunci feciorul cel mijlociu, să mă duc eu, dacă vrei.

— Ai toată voia de la mine, fățul meu; dar mare lucru să fie, de nu ți s'or tăia și ție cărările! Mai știi

păcatul? Poate să-ți iasă înainte vr'un iepure, ceva... și, popâc! m'oiu trezi cu tine acasă, ca și cu frate-tău, ș'apoi atunci rușinea ta n'a fi proastă! Dar, dă! cearcă și tu, să vezi cum ți-a sluji norocul. Vorba ceea: „Fiecare pentru sine, croitor de pâne”. De-i izbuti, bine de bine; iară de nu, au mai pășit și alți voinici ca tine...

2. In această povestire avem toate felurile de cuvinte din limba noastră (ca și din ori-care altă limbă). Să vedem de *câte feluri* sânt și ce arată fiecare fel de cuvânt.

1. Cuvinte, cum sunt *craiu* (= rege), *fecior*, *împărat*, *frate*, *fată*, *nepot*, *moș* (aici cu înțelesul moldovenesc de *unchiu*), *iepure*... și altele de felul acesta, sânt *nume de ființe*; arată anume feluri de oameni, de animale, sau ceva închipuit ca atare (d. ex.: smeu, balaur, ș. a).

Altele, ca *țară*, *carte* (aici cu înțelesul vechiu de *scri-soare*), *pâne*, *loc*, *cărare*, și altele ca ele, sunt *nume de lucruri*, locuri, ș. a.

Altele, ca *bătrânețe*, *moarte*, *parte*, *voință*, *păcat*, *rușine*, și altele de acestea, arată întâmplări, schimbări, simțiri, stări, în sfârșit ceva privit ca de sine stătător, ceva despre care putem vorbi *ca și* despre o *ființă* ori despre *un lucru*.

Acest fel de cuvinte, care sunt *nume de ființe*, sau de *lucruri*, sau de ceva care *există* sau ne închipuim că există și despre care putem vorbi *ca și* despre o *ființă* ori despre un *lucru*, se chiamă *substantive*.

2. Cuvinte ca *vrednic*, *destoinic*, *mare*, *bogat*, *prost*... arată *însușiri* de-ale ființelor sau de-ale lucrurilor ori *însușiri* a ceva despre care putem vorbi *ca și* despre o *ființă* sau un *lucru*.

Acest fel de cuvinte se numesc *adjective*.

3. Alte cuvinte, ca *cel* (mijlociu), *al, a* (moşului), *împăratu-l frate-le craiu-lui*, după moarte-*a* sa, *a lui Verde-împărat*, feciori-*i*, cărări-*le*, ş. a. asemenea, stau pe lângă substantive ori adjective sau se contopesc cu ele, se lipsesc de ele ca nişte părţicele, spre a le determina precis, a le da oarecum o *încheietură* (o *articulaţie*).

Acest fel de cuvinte se chiamă *articule* (sau *articole*) — de la cuvântul latinesc *articulus*, *încheietură* (a oaselor).

4. Cuvinte ca *acela, care, eu, mie, meu, tu, ţie, tău, vostru, voi, fiecare, altul*, ş. a. asemenea sunt în locul *numelui* unei fiinţe sau al unui lucru.

Acest fel de cuvinte care *ţin locul unui nume* de fiinţă sau de lucru, adică locul unui substantiv, se chiamă *pronume*.

5. Cuvinte ca *trei, patru, zece, nouăzeci, mult, puţin*, ş. a. de acest fel, arată *numărul* fiinţelor ori al lucrurilor de care e vorba sau o *cantitate*. Altele ca *întâiul*, al *doilea*, al *o sutălea*, al *o mielea*, arată rându-*dul*, şirul sau *ordinea* în care se urmează sau sânt aşezate cele despre care vorbim.

Acest fel de cuvinte care arată *numărul, cantitatea* sau *ordinea* după număr, a fiinţelor sau a lucrurilor se chiamă *numerale*.

6 Cuvinte ca *era, să fie, avea, se numea, a scris, primi*, (dacă) *vrei, chiemă, se simte, împlinesc*, (mă) *duc*, (vor) *tăia, ştiu*, (m')*oiu trezi*, (ţi-)a *sluji, a izbuti, a păţi* (ş. a. de acest fel), arată că cineva sau ceva *este* (există), *se află* sau *face* ceva, că *se întâmplă* ceva.

Cuvintele, care arată existența, starea, lucrarea, acțiunea a cuiva sau a ceva, se cheamă *verbe*.

7. Cuvinte ca *amù* (=acum), *odată*, *grabnic*, *îndată*, *cum*, *nu*, *mai*, *bine* (ș. a. de acest fel), arată mai de aproape felul, timpul, locul, împrejurările în care se face lucrarea arătată de verb.

Cuvinte de acestea care stau pe lângă un verb, determinând mai de aproape starea sau acțiunea arătată de acel verb, se numesc *adverbe*.

8. Cuvinte ca *întru* (era într'o țară...), *la* (căzând la zăcare), *pe* (să-i trimeată pe cel mai vrednic), *în* (să-l lase împărat în locul său), *dintre* (care dintre voi), *peste* (a împărăți peste o țară), *cu* (m'oiu trezi cu tine), *pentru* (fiecare pentru sine), ș. a. asemenea, au în limbă rostul de a fi puse înaintea unui cuvânt spre a face legătura între el și un alt cuvânt, din aceeași propozițiune, care nu este de același fel cu el; d. e. legătura între verb și un substantiv sau între un verb și un pronume, ș. a.

Cuvintele care leagă între ele două părți dintr'o propoziție care nu-s de același fel ca funcțiune *sintactică* se cheamă *prepoziții* (prepozițiuni) — de la cuvântul latinesc *praepositio* „punere înainte”.

În construcții, ca d. e. „*care dintre voi...*”, „*fiecare pentru sine*”, „*împărat în locul său*”, s'ar părea că prepoziția leagă între ele cuvinte de același fel. E însă așa numai în aparență; căci privind în întregime propoziția din care fac parte aceste construcții, ne dăm seama că sau nu este exprimat în cuvinte gândul întreg (ci e lăsat nerostit încă un cuvânt care se subînțelege: „*care om dintre voi...*”, „*fiecare este pentru sine...*”) — sau cuvântul cu care se face legătura nu e așezat imediat înaintea prepoziției (să-l lase în locul său împărat).

9. In limbă mai sânt încă un alt fel de cuvinte de legătură, ca d. e.: *ci* (nu avea feciori, *ci* numai fete), *și* (chiamă feciorii *și* le zise, țara mare *și* bogată), *de* (=dacă), *iar(ă)*, (*de*-i izbuti, bine; *iară* de nu...), ș. a. asemenea. Vedem că acest fel de cuvinte leagă între sine două propoziții sau două cuvinte de același fel din aceeași propoziție.

Cuvintele de acest fel, care fac legătura între două propoziții sau între două părți la fel ca funcțiune sintactică din aceeași propoziție, se numesc *conjunții* (*conjunțiuni*) — de la cuvântul latinesc *conjunctio* „unire, legătură”.

10. In sfârșit mai sunt în limbă încă un alt fel de cuvinte, ca d. e. *popâc! de! (dă!)*.

(*De!* cearcă și tu; *de!* ce să-ți fac? *ti! vai! of! ah! ei! Ei!* dragul meu!).

Acestea sunt ele singure ca o propoziție întreagă; exprimă, adică, singure un gând întreg, dar nelămurit, mai mult o simțire: o îndoială, o părere-de-rău, o suferință, o mirare, o surprindere, o imitare a unui sgomot, ș. a. asemenea. Acest fel de cuvinte, cum vedem, *se aruncă* în vorbire *între* două propoziții sau între cuvintele unei propoziții, fiind ca o vorbă pentru sine, în afară de propoziție, și ar putea și lipsi, fără să lipsească ceva din cugetarea ce vrem să spunem; ele au însă în vorbire rostul de a exprima scurt simțirea noastră și de a adăuga astfel mai multă tărie, mai multă căldură și vioiciune, cugetării cuprinsă în propoziția pe lângă care se spun.

Cuvintele de acest fel, care se spun, oarecum, *aruncate între* două propoziții sau în mijlocul unei propoziții, exprimând mai mult o simțire a celui ce vorbește, se numesc *interjecții* (*interjecțiuni*).

Interjecții ca acestea: *Br! Hm! Ț! St!*, sânt în limba noastră singurele forme de îmbinări de sunete *numai din*

consonante sau cu grupe de consonante care nu se întâlnesc în cuvintele limbii. Incolo, în limba noastră nu există cuvinte care să nu aibă în corpul lor nici o vocală.

Că interjecțiile sânt o clasă aparte de cuvinte, cu totul deosebite de toate celelalte; că, drept vorbind, nici nu sânt cuvinte propriu zise, ci numai niște *exclamații* ce însoțesc cuvintele sau țin loc de o întreagă propoziție — o vedem limpede în acel fel de interjecții care sunt o *imitare* a unor sgomote sau mișcări ca: *Prr!* (spre a arăta d. e. sgomotul produs de ruperea unei stofe), *Brr!* (spre a arăta un ger mare care te face să te scuturi), *Ptru!* (sgomotul produs de mișcarea buzelor pe care-l facem când vrem să oprim din mers un cal), ș. a.

De aceea, după interjecții se pune semnul exclamării.

3. Avem așa dară în limbă *zece* feluri de cuvinte.

Toate aceste feluri (sau clase) de cuvinte ne sunt necesare pentru exprimarea deslușită a gândurilor noastre (despre ce vedem, ce simțim, ce cugetăm). Nu ne putem lipsi de nici unul din ele, fiindcă fiecare are un rost deosebit în închegarea gândurilor noastre.

Numai legând între ele (într'o propoziție) mai multe feluri de cuvinte, putem cugeta și rosti deslușit cugetarea noastră. Rostind ori auzind *un singur* cuvânt, nu pricepem limpede ce vrea să spună cel ce-l spune, decât numai dacă mai subînțelegem în gând cel puțin încă un cuvânt care, împreună cu cel rostit, să împlinească o cugetare. Vom mai vorbi despre aceasta mai departe.

Aceste *zece* clase de cuvinte sunt enumerate în gramatică, de obicei, în ordinea următoare:

1. <i>Substantivul.</i>	6. <i>Verbul.</i>
2. <i>Adjectivul.</i>	7. <i>Adverbul.</i>
3. <i>Articolul.</i>	8. <i>Prepoziția.</i>
4. <i>Pronumele.</i>	9. <i>Conjunția.</i>
5. <i>Numeralul.</i>	10. <i>Interjecția.</i>

Cuvinte flexibile (mlădioase) și cuvinte neflexibile.

1. Luând seamă la cele spuse în povestea de mai sus, și la orice vorbire a fiecăruia dintre noi (fie despre ori ce ar fi), vedem că în orice vorbire cu înțeles nu numai așezăm cuvintele unele după altele, ci *le legăm* între ele, ca să aibă înțeles. Cum se face această legătură?

Pe de o parte, precum am văzut, prin *prepoziții* și *conjunții*, iar pe de alta, prin *mlădierea* unor cuvinte potrivit gândului ce avem.

2. În poveste, de pildă, ni s'a spus ceva despre un *craiu*; apoi despre fratele *craiului*; despre doi, zicem doi *crai*. Craiul avea *un frate*; erau *doi frați*. Și țara *unuia* era *bogată*. Și împăratul era *bogat*. Feciorul *cel* mijlociu n'a făcut nici o ispravă; apoi i-a venit rându-*lui* mai tânăr.

Erau *trei* frați; dintre ei, cel de *al treilea* a fost cel *care* a avut noroc, dar *căruia* nu i-a mers numai bine.

Tatăl i-a zis celui mijlociu: „*Dă!* cearcă și *tu*, să vezi cum *ți-a* sluji norocul”. La câte *trei* le *zisese* mai înainte: Care dintre *voi* se simte destoinic a împărăți..., are voie să împlinească voința moșului *vostru*.

3. Constatăm dar că cele dintâi șase feluri de cuvinte (de la substantiv până la verb inclusiv) *își schimbă forma* (*craiu, craiului, crai*), după raporturile ce au cu alte părți ale propoziției, *se mlădie*, după trebuință.

Dar în alcătuirea gândurilor (adică a propozițiilor) de mai sus au fost cuprinse și alte cuvinte ca: mai, apoi, nu, nici, bine; în, despre; și, dar; dă!

Acestea rămân *mereu cu aceeași formă*, neschimbate, ori în ce legătură ar fi.

4. Prin urmare, cele zece feluri de cuvinte se împart în două mari grupe: a) unele care-și schimbă forma

după raporturile ce au cu alte cuvinte, adică cu alte părți ale propoziției; de aceea, aceste cuvinte se numesc *flexibile* sau *schimbătoare*; b) altele care rămân totdeauna cu aceeași formă, oricare ar fi legătura ce au în propoziție sau în frază; de aceea, aceste cuvinte se cheamă *neflexibile* sau *neschimbătoare*.

Ați văzut care feluri de cuvinte sunt *flexibile*: *substantivul, adjectivul, articolul, pronumele, numeralul și verbul*.

Neflexibile sunt: celelalte patru feluri de cuvinte: *adverbul, prepoziția, conjuncția și interjecția*.

5. Dintre cele șase feluri de cuvinte flexibile, cele dintâi cinci, adică substantivul, adjectivul, articolul, pronumele și numeralul, ați văzut că au flexiune la fel: *craului, bogatului, celui, unui, cărui; craii, cei, unii, câți*. Toate aceste cinci feluri de cuvinte la un loc se cheamă *nume*; de aceea flexiunea acestor cinci feluri de cuvinte se cheamă *flexiune nominală* sau *declinare*. Substantivele, adjectivele, articolele, pronumele, și numeralele *se declină*, adică își schimbă forma după *gen, caz și număr*.

Cea de-a șasea clasă de cuvinte flexibile, *verbele*, au alt fel de flexiune, *flexiune verbală* sau *conjugare*: verbele se conjugă, adică își schimbă forma (*zic, zici, ar zice, zicem, ziceați, zisesem*) după *mod, timp, persoană și număr*.

6. Vom vedea mai departe amănuntele acestor două feluri de flexiuni. De pe acuma însă, putem observa un lucru, atât la flexiunea numelor, cât și la a verbelor: în deosebite forme ce iau, nu se schimbă întreg cuvântul, ci numai partea de la sfârșit, *terminarea*; iar corpul principal al cuvântului, *rădăcina* sau *tema* lui, rămâne mai mult sau mai puțin constantă, neschimbată, în toate formele flexionare ale cuvântului.

Substantivul.

Substantive comune și substantive proprii.

1. Iată câteva proverbe, zicători și gâcitori:

Omul vrednic se face luntre și punte și trebuie să iasă la liman.

Mielul blând sugerează la două oi.

Lauda de sine nu miroase bine.

Sub foaie de leuștean

Țipă-un puiu de Moldovean.

(Brotăcelul).

Intr'un vârf de paiu

Mănăstire de craiu (= rege).

(Casa păianjenului).

2. În cugetările de mai sus avem cuvinte ca: *om, miel, oaie, craiu, Moldovean, puiu; leuștean, foaie, paiu, vârf, mănăstire, luntre, punte; laudă, vorbă*. Toate acestea sunt nume ori de ființe, ori de lucruri, ori de ceva pe care-l privim ca ceva de sine stătător și despre care putem vorbi ca și despre o ființă sau despre un lucru (laudă, vorbă).

Știți că toate cuvintele de acest fel se cheamă *substantive*.

3. Să vedem acum dacă substantivele sunt toate de un singur fel. Unele, ca *om, miel, foaie, puiu, luntre*, sunt nume care arată o *clasă*, o grupă întreagă de ființe sau de lucruri de același fel; nu e o *singură* ființă pe lume la care să dăm numele de *om*, de *miel*, de *puiu*, etc., ci aceste nume le dăm la *toate ființele de același fel*: la toți oamenii, la toți mieii, la toți puii, etc. Tot așa dăm numele de *luntre, foaie*, etc., *nu* numai la *un singur lucru*, ci la toate lucrurile de acel fel; tot astfel, zicem *laudă, vorbă, proverb*, ș. a. la orișice lucru de acest fel, la toate laudele, vorbele, etc.

Prin urmare, acest fel de substantive sunt nume *comune* la o întreagă clasă de ființe sau de lucruri de același fel; de aceea se numesc *substantive comune*.

4. Altfel de substantive, ca de ex.: *Moldovean*, ori *Român*, *România*, ori *Cluj*, ori *Mihail Eminescu*, etc., sunt nume pe care le dăm la *o singură ființă* sau la *un singur lucru* din clasa din care fac parte.

România e nume de țară; dar nu e nume pe care să-l putem da la orice țară, ci e numele unei *singure* întinderi de pe pământ din clasa acelor pe care le numim țară, e numele unei singure țări. *Român* e un nume de popor; dar nu e, ca d. e. substantivul „popor”, nume al *tuturor* grupelor de oameni pe care le numim popoare, ci numai al *unui singur popor*; *Moldovean* nu e nume pe care-l dăm tuturor grupelor de Români, ci numai *unei singure grupe* de Români; *Eminescu* nu e nume dat tuturor familiilor de Moldoveni, ci numai *uneia singure*; *Mihail* nu e numele tuturor bărbaților din familia Eminescu, ci numai al *unuia singur*; *Cluj* e un nume de oraș; dar nu e (ca d. e. *oraș*) un nume pe care să-l putem da tuturor așezărilor omenești pe care le numim orașe; ci numai numele *unui singur oraș*. Tot așa, nume ca: *Rusia*, *Franța*, *Corsica*, *Paris*, *Londra*, *Decebal*, *Traian*, *Vistula*, *Oltul*, *Negoiul*, *Europa*, *Alexandru*, etc., fiecare din ele e numele *propriu* unui singur lucru din clasa sau grupa din care face parte.

De aceea, acest fel de substantive care sunt numele *unei singure ființe* sau *unui singur lucru* din grupa de ființe sau de lucruri la fel cu el se cheamă *substantive proprii*.

Regulă de ortografie: Numele proprii se scriu cu literă mare; dar adjectivele formate de la ele se scriu cu literă mică: *Român*, dar *românesc*; *Evreu*, dar *evreesc*, etc.

Număr, gen, caz.

Număr.

1. Marele nostru scriitor Ion Creangă a scris, între altele, minunatele povești: „Soacra cu trei nurori”, „Capra cu trei iezi”, „Punguța cu doi bani” și „Fata babei și fata moșneagului”.

2. Privind substantivele de aici, vedem că *forme* ca: *soacra, capra, punguța, fata babei, fata moșneagului*, ne arată că e vorba de *o singură* soacră, capră, punguță, fată, babă, și de *un singur* moșneag; iar forme ale substantivelor ca: *nurori, iezi, bani*, arată că e vorba de *mai multe ființe* sau *lucruri* de acel fel.

Prin urmare, fiindcă substantivele, precum știți, sunt cuvinte *flexibile*, ele arată, prin *forma* ce au, și *numărul* ființelor sau lucrurilor de care e vorba.

3. Formele substantivelor care ne arată că e vorba de *o singură ființă* sau de *un singur lucru* se cheamă *forme de numărul singular*; zicem că substantivul e la numărul singular.

Formele substantivelor care arată că e vorba de mai multe ființe sau lucruri (de o pluralitate) se cheamă *forme de numărul plural*; substantivele cu astfel de forme sunt la numărul plural.

Avem deci la substantive (ca și la verbe, precum am văzut), ca și la celelalte nume (precum vom vedea), forme de *două numere*: forme de *singular* și forme de *plural*.

4. Partea din cuvânt prin a cărei schimbare (flexiune) se arată *numărul* e *terminarea*: *socru-socri, soacră-soacre, puiu-pui, puică-puice* (și *puici*), *ban-bani, mătușă-mătușe* și *mătuși*, *moș-moși, moașă-moașe, gri-jă-griji*.

La unele cuvinte, la formele de *plural*, pe lângă schimbarea terminării, mai e și o schimbare în corpul cuvân-

tului: *carte-cărți, poartă-portți, masă-mese, cireadă-cirezi, varză-verze, copil-copii*; ba încă, la unele cuvinte, pe lângă forma de plural numai prin schimbarea terminării, se zice de către unii o formă de plural în care se schimbă și vocala din mijlocul cuvântului, spre a întări și mai mult ideea de plural; pe lângă formele: *pasăre-păsări, albie-albii; casă-case, școală-școale, stradă-strade, fabrică-fabrici, paradă-parade, cazarmă-cazar-me, etc.*, se întrebuintează (și par'că din ce în ce mai mult) și formele de plural (mai urite la sunet): *păsări, albi, căși, școli, străzi, fabrici, parăzi, cazărmi*, ba chiar și: *părăzi, căzărmi, etc.*)

Unele cuvinte ca: *secară, ovăz, orz, mazăre, linte, miere, ceață, rouă, neauă, foame, sete, lene, teamă, etc.*, au numai forme de singular (fiindcă sunt nume de lucruri la care nu ne gândim la număr).

Altele ca: *foarfece, pantaloni, izmene, cioareci, ochelari, icre, mendre, etc.*, au numai forme de plural. (Ia vedeți de ce?).

Tot așa și unele nume proprii (de localități, munți, etc.): *București, Iași, Bucegi, Pirinei, etc.*

Gen.

5. Tot prin *forma* lor, substantivele ne mai arată încă ceva. Când auzim cuvinte ca: *soacră, babă, fată, capră, puică*, știm că e vorba de ființe de sex *femeiesc* (*feminin*).

Când auzim cuvinte ca: *socru, moșneag, flăcău, țap, puiu*, știm că e vorba de ființe de sex *bărbătesc* (*masculin*).

Această deosebire de formă a substantivelor, după *sexul* ființelor ce numesc, se cheamă *gen*.

Substantivele care arată ființe de sex bărbătesc sunt de *genul masculin* (cuvântul vine de la latinescul *masculus*: „de bărbat, bărbătesc”, derivat de la *masculus* pe care l-am păstrat și noi în limbă numai în cuvântul „*mascur*”).

Substantivele care arată ființe de sex femeiesc sunt

de genul feminin (de la latinescul *femininus*: „de femeie”; *femina*: „femeie”).

6. Genul unui substantiv se vede și mai bine când punem înaintea lui numeralul sau articolul care se cere după înțelesul său. Zicem: *un miel, doi miei, un puiu, doi pui, un tată, doi tați; o miea, două miele, o puică, două puici*, etc. Deci substantivele masculine cer formele de numeral-articol *un, doi*, iar substantivele feminine cer formele *o (una), două*.

7. Lucrurile (sau cele ce pot fi privite ca lucruri) nu au *sex*; dar substantivele care arată numele lor au aceleași *forme* ca și cele care sunt nume de ființe; deci au și ele *gen*. Zicem: *un arbure, doi arbori; un an, doi ani, o casă, două case; o vorbă, două vorbe*, etc. Cele dintâi sunt dar de genul *masculin*, cele de al doilea de genul *feminin*.

8. Dar mai avem în limba noastră și substantive nume de lucruri (ca: *scaun, clopot, ștergar, gând, cuvânt*, etc.), care au la singular forma *masculină*, iar la plural forma *feminină*: *un scaun, două scaune, un ștergar, două ștergare, un jurământ, două jurăminte, un timp, două timpuri*, etc.

Acest fel de substantive au deci forme de gen amestecate, de la *amândouă* genurile; de aceea se cheamă substantive *ambigene*.

Li se mai zice și *heterogené* (ceea ce înseamnă „de alt gen”).

Unii le zic și *neutre*; dar acest nume, luat din latinește, nu e potrivit pentru formele substantivelor noastre de acest fel, care sunt de la amândouă genurile; căci „neutru” însemnează „nici de unul, nici de altul”, adică *nici masculin, nici feminin*, ci de *alt gen*, adică cu *forme altele*. decât ale substantivelor masculine și ale celor feminine — cum și sânt într’adevăr substantivele *neutre* în latinește: nu sânt *nici* de genul masculin, *nici* de genul feminin, ci de un al treilea gen, neutru; pe când de substantivele noastre *ambigene*, deși formele lor se trag din formele neutrelor la-

tinești (d. e.: cap-capete, timp-timpuri), nu putem zice că aceste forme nu sunt *nici* masculine, *nici* feminine, ci sunt și masculine (la singular) și feminine (la plural); deci numele care li se potrivește e cel de substantive *ambigene*.

9. In limba românească avem deci *forme* numai de *două genuri: masculine și feminine*.

Substantivele care arată nume de *ființe* sunt unele *masculine* și altele *feminine*, după sex.

Substantivele care arată nume de *lucruri* se împart în *trei* grupe: unele iau formele substantivelor *masculine*, altele formele celor *feminine*, iar altele la *singular* forme *masculine*, iar la *plural* forme *feminine*.

Prin urmare, în românește avem, după formele lor, la singular și la plural, *trei* clase de substantive: *masculine*, *feminine* și *ambigene* (sau *heterogene*).

C a z.

10. Substantivele, prin *flexiunea*, adică mlădierea formelor lor, mai arată încă ceva.

Știi povestea: Era odată un moșneag și o babă și moșneagul avea o fată și baba iar o fată. Fata babei era leneșă, țâfnoasă și rea la inimă; fata moșneagului însă era harnică, ascultătoare și bună la inimă. Baba, deși n'avea ce cusur să-i găsească fetei moșneagului, o certa toată ziua pe biata fată, până când într'o zi, știind pe moșneag cât e de slab, îi zice moșneagului: „Moșnege, pâine și sare cu tine nu mai mănânc, dacă nu-ți trimeți fata în lume, unde-o fi!” Ce să răspundă babei, moșneagul? S'o certe pe babă, nici vorbă! Doar atât a îndrăznit să zică: „Bine, babo, nu ți-e milă?” Dar baba nu s'a înduplecat, nici de rugămintea moșneagului, nici de plânsul fetei. In cele din urmă, tată-său i-a zis: „Tată dragă, du-te unde te-a lumina Dumnezeu!”

În construcții ca: *moșneagul* avea o fată, *baba* avea și ea o fată; *fata* moșneagului era harnică, — formele subliniate ale acestor cuvinte au aceeași funcțiune: de *subiect* al propoziției.

11. În construcțiile: *fata babei*, *fata moșneagului*, plânsul *fetei*, funcțiunea e alta: aceleași substantive sunt *attribute*.

În construcțiile: îi zice *moșneagului*; ce să răspundă *babei?*; ce cusur să-i găsească *fetei*, acele substantive au funcțiunea de *complement indirect*.

În construcțiile: știind *pe moșneag*; s'o certe *pe babă*; să-ți trimiți *fata* — substantivele de care e vorba au în propoziție funcțiunea de *complement direct*.

În construcțiile: *Moșnege*, pâine și sare...; *babo*, nu ți-e milă?...; *fată dragă*, du-te... — formele acestea stau pe lângă propoziție, în afară de ea, ca o *chemare* a numelui celui către care se adresează vorbitorul.

12. Aceste *forme* deosebite ale substantivelor, după *funcțiunea* lor în propoziție, arătată uneori și printr'o terminare deosebită, se cheamă *cazuri* (funcțiunea substantivului atârând adesea de locul în care se află sau *cade* el în propoziție).

Fiecare *caz* are un nume deosebit.

Cazul subiectului se cheamă *cazul nominativ*; el este dintre diferitele forme ce le ia substantivul, forma care arată numele ființei sau lucrului de care e vorba. Fiind *cazul subiectului*, îl aflăm punând întrebarea *cine? ce?*: — Cine avea o fată? — *Moșneagul, baba*. — Cine era leneșă? — *Fata* (babei).

Cazul atributului se cheamă *cazul genitiv* (cuvântul acesta latinesc a fost împrumutat de Romani, ca mulți termeni de știință, de la Greci; însemnează: al cui fiu este cineva, cărui părinte de familie aparține, cărui stăpân aparține un obiect). Genitivul arată *al cui* e lucrul sau ființa de care e vorba. Il aflăm punând

substantivului al cărui atribut este întrebarea: *al cui?* *a cui?* *ale cui?* — *A cui fată?* — *A babei*; *a moșneagului*. — *Al cui plâns?* — *Al fetei*.

Cuvintele (a) *babei*, (a) *moșneagului*, (al) *fetei*, sunt, în construcțiile de care am vorbit, în cazul *genitiv*.

Cazul complementului indirect se chiamă cazul *dativ*, arătând pe cel căruia-i *dăm* ceva. Il aflăm punând *verbului* pe lângă care stă întrebarea: *cui?* — *Cui zice?* — *Moșneagului*. — *Cui* răspunde moșneagul? — *Babei*. — *Cui* să găsească cusururi? — *Fetei*.

Cuvintele *babei*, *moșneagului*, *fetei*, sânt, în aceste legături, în *cazul dativ*.

Observați că *genitivul* și *dativul* au aceeași formă. Totuși e o deosebire între ele. Care?

Cazul complementului direct se chiamă cazul *acuzativ*. Il aflăm punând *verbului* pe lângă care stă întrebarea: *pe cine?* *ce?* — *Ce* avea baba? — *O fată*. — *Ce* vrea baba să-i găsească fetei moșneagului? — *Vre-un cusur*. — *Pe cine* știa baba că e slab din fire? — *Pe moșneag*. — *Ce* (sau *pe cine*) să trimeată moșneagul în lume? — *Fata*. — *Pe cine* nu îndrăznea moșneagul să certe? — *Pe babă*.

Cuvintele: *fată* (pe *fată*), *cusur*, (pe) *moșneag*, (pe) *babă*, din aceste legături sunt în *cazul acuzativ*.

Vedeți că forma acuzativului e întocmai ca a nominativului.

Cazul chiemării (al invocării, al adresării către cineva) se cheamă *cazul vocativ* (de la latinescul *vocare* = a chema): *Moșnege*, *babo*, *fată* (dragă)!

Regulă de punctuație. Substantivul în cazul *vocativ* fiind un cuvânt pentru sine, în afară de propoziție, trebuie despărțit printr'o virgulă, dacă e la începutul unei propoziții, sau despărțit între două virgule, dacă

e așezat în mijlocul propoziției: Moșnege, pâine și sare...
— Bine, babo, nu ti-e milă?

13. Avem dar *cinci cazuri* în care poate fi un substantiv prin funcțiunea lui într'o propoziție.

Funcțiunea substantivului în propoziție neatârând de număr, se 'nțelege că și la formele de plural substantivul are tot cinci cazuri.

Trecerea unui substantiv prin formele celor cinci cazuri, la singular și la plural, se cheamă *declinare*.

Declinarea substantivelor.

1. Să luăm chiar din povestea de mai sus câteva substantive, deosebite după forma lor de la nominativ și după gen, și să le trecem prin cele cinci cazuri la singular și la plural, adică să le declinăm.

Singular

Masculin:

Un *moșneag* avea o fată.

Fata unui *moșneag* era cuminte.

Dă „bună ziua” acelu *moșneag*.

Să cerți un *moșneag*?

Vino, biet *moșneag* (sau *moșnege*)!

Feminin.

N. O *babă* avea o fată

G. Fata unei *babe* era leneșă.

D. Spuse altei *babe*,

A. Chiamă o *babă*.

V. Vino, *babă* (sau *babo*)!

- N. Multă *lume* călătorește.
 G. Gura oricărei *lumi*.
 D. Zi o vorbă bună acelei *lumi*.
 A. Respectă această *lume*.
 V. Ce dragă mi-ești, *lume!*

Plural.

Masculin

- N. Câțiva *moșnegi*, unii *moșnegi* sunt vioi.
 G. Casele unor *moșnegi*.
 D. Trimite vorbă unor *moșnegi*.
 A. Am văzut trei *moșnegi*.
 V. *Moșnegi*, fiți bine veniți!

Feminin

- N. Niște *babe*, unele *babe* sunt vorbărețe.
 G. Vorbele unor *babe*.
 D. Dă pomană unor *babe*.
 A. Miluește niște *babe*.
 V. Veniți, *babe*, mai aproape!

- N. Cine știe câte *lumi* sunt!
 G. Depărtarea atâtor *lumi*.
 D. Cine dă viață atâtor *lumi*?
 A. Cine cârmuește atâtea *lumi*?
 V. Vai, *lumi* trecătoare!

?. Ca acestea se declină oricare alte substantive, la fel cu ele. De exemplu:

Singular

- N. Un *cuscru* e o rudă prin alianță.
 G. Vizita unui *cuscru* e plăcută.
 D. Dă altui *cuscru* mâna.
 A. Vede un *cuscru*.
 V. *Cuscre*, să te vedem!

Plural.

- N. Alți *cuscri* se poartă altfel.
- G. Casele unor *cuscri*.
- D. Spune ceva unor *cuscri*.
- A. Cinstește niște *cuscri*.
- V. *Cuscri*, ce vă aduce pe la noi?

Singular

- N. S'a stricat o *roată*.
- G. Spițele unei *roate* sau *roți*.
- D. Ce să pui unei *roate* sau *roți*?
- A. A împiedecat o *roată* de la car.
- V. *Roată*, cum să te dreg?

Plural.

- N. La un car sunt patru *roate* (sau *roți*).
- G. Șinele celor patru *roate* (sau *roți*).
- D. Pune piedică unor *roate* (sau *roți*).
- A. A înlocuit două *roate* (sau *roți*).
- V. Mult ați umblat, biete *roate* (sau *roți*)!

Singular

- N. Un *frate* bun iartă.
- G. Vorba unui *frate* e scumpă.
- D. Dă ajutor unui *frate*.
- A. Chiamă un *frate*.
- V. *Frate*, nu te supăra!

Plural.

- Italienii ne sânt *frați*.
- Cultura acestor *frați* este înaintată.
- Nu spuneți vorbe grele unor *frați*!
- Cunoaștem mulți *frați* vitregi.
- Frați* de-un sânge, vă iubim!

Articolul hotărît și cel nehotărît.

1. Ne spune cineva: „Mă întâlniiu adineaori cu un prieten. Venea de la un văr al lui, care-i dase o scrisoare către o rudă a lor”.

Am înțeles ce-a spus.

Dacă ar spune: „Mă întâlniiu cu prieten. Venea de la văr al lui, care-i dase scrisoarea către rudă a lor” — am înțelege și acum, dar am zice că cel ce vorbește așa nu știe bine românește. — De ce? Se vede limpede: fiindcă lipsește înaintea fiecărui substantiv acel cuvânt scurt, *un* sau *o*, care dă ca o încheietură substantivului: *articolul*.

Dar, din ceea ce mi-a spus, am înțeles numai *în general* despre ce e vorba: că s'a întâlnit cu *un* prieten care i-a dat *o* scrisoare către *o* rudă. Articolul acesta (*un, o*), dă o încheietură substantivului, dar în mod nehotărît.

De aceea articolul acesta *un, o*, pe care limba noastră îl cere înaintea substantivelor, se cheamă *articolul nehotărît* sau *impropriu*.

2. Când însă mi-ar spune: „Mă întâlniiu cu prietenul meu Ionel, care venea de la vărul său Alexandru, care-i dase scrisoarea ce o aștepta către ruda sa, fratele unui cunoscut al meu” — și aici substantivele au o încheietură, un *articol*, dar la urma lor, și contopit cu substantivul (prietenul, fratele, scrisoarea, ruda). Prin acest articol (*-l, -le, -a*) se arată în *mod hotărît* despre cine e vorba; de aceea acest articol care arată în mod hotărît persoana sau lucrul de care e vorba, și care în limba noastră se lipește în urma substantivului (și a adjectivului), formând una cu el, se cheamă *articol hotărît* sau *propriu*.

În cele mai multe limbi articolul hotărît se pune înaintea substantivelor; d. e. în franțuzește: *l'ami, le*

frère, *la* lettre; în italienește: *l'amico, il fratello, la* lettera; în nemțește: *der Vater, die Mutter, das Kind*, etc.

3. La formele de nominativ, acuzativ și vocativ, substantivele pot fi și singure, fără articol nehotărît sau vre un alt nume corespunzător. D. e.:

E om și om, sânt oameni și oameni, în lume!

Cine face casă, are griji.

Munte, munte, mare ești!

Declinarea nearticulată a substantivelor.

1. Din formele de cazuri ale substantivelor, am văzut că, spre a se declina, substantivele au nevoie de *articol* — fie *nehotărît* (înaintea lor), fie *hotărît* (în urma lor).

2. *Formele articolului nehotărît* le-am văzut la declinarea așa zisă nearticulată, mai bine zis la *declinarea fără articol hotărît*. Să ni le reamintim:

Masculin.

N. *Un* iepure.

G. Alergătura *unui* iepure.

D. Ogarul zice *unui* iepure: Te prind!

A. Vânătorul a împușcat *un* iepure.

V. Iepure, te-a prins ogarul!

N. *Unii* iepuri sunt domestici.

G. Stricăciunile *unor* iepuri.

D. Dă de mâncare *unor* iepuri.

A. Am văzut *unii* iepuri pe câmp.

V. Iepuri, fricoși mai sunteți!

Feminin.

N. *O* albină m'a înțepat.

G. Munca *unei* albine.

D. Ce să-i faci *unei* albine?

A. Prinde *o* albină dacă poți!

V. Albino, m'ai înțepat!

- N. *Unele* albine mor iarna.
 G. Stupii *unor* albine sunt îngrijiți.
 D. Aduce flori *unor* albine.
 A. A gonit *unele* albine.
 V. Albine, harnice sunteți!

Felul acesta de declinare a substantivelor însoțite de articolul nehotărît (*un, o, unii, unele*) sau de alte nume care pot înlocui articolul nehotărît: (pronume, adjective, numerale: *acei, niște, câțva, mulți, etc*), sau chiar fără nici un fel de articol se chiamă *declinare nearticulată*, adică fără *articolul propriu*.

Ca și substantivele de mai sus se declină orice alte substantive la fel cu ele.

Lucrare. Luați câte 3—4 exemple de fiecare și declinați-le; d. e.: *domn, fluture, casă, carte, ș. a. m. d.*

5. Observând formele acestea de declinare, vedem că substantivele *feminine* au *la singular două forme*: una pentru *nomînativ, acuzativ și vocativ*, alta pentru *genitiv și dativ*, iar *la plural o singură formă* la toate cazurile, însă această formă *coincide* (adică e la fel) cu forma de *la singular a genitivului și a dativului*.

Substantivele *masculine* au câte *o singură formă* și la singular, și la plural.

Formele articolului hotărît.

3. *Formele articolului hotărît.* Povestea „Capra cu trei iezi” începe așa:

„Era odată o capră care avea trei iezi. Iedul cel mare și cu cel mijlociu dau prin băț, de obraznici ce erau, iară cel mic era harnic și cuminte...

Intr’o zi capra chiamă iezii de pe afară și le zice:

— Dragii mamei copilași, eu mă duc în pădure, ca să mai aduc ceva de-ale mâncării.

— Să n’ai nici o grijă, mămucă, apucară cu gura

înainte cei mari. Noi sântem odată băieți, și ce-am vorbit odată, vorbit rămâne!...

Un dușman de lup trăgea cu urechea la păretele din dosul casei..."

4. În propozițiile de mai sus, pe lângă forme de substantiv cu articol nehotărît sau fără articol, (*o capră, iezi, copilași...*), sunt și cuvinte cu articol hotărît: *capra, iedul, iezii, păretele, cel mare, ale mâncării*.

Ce e articolul hotărît, am văzut mai înainte.

Chiar din aceste câteva exemple de cuvinte cu articol hotărît se vede că sunt *trei* feluri de articol hotărît:

a) E articolul hotărît care se pune la *urma* substantivelor, formând un singur corp cu ele: *capra, iedul, păretele*; tot așa și la adjectivele, pronume, numerale: *frumoasa poveste, marele om, unul, carele*.

De aceea acest fel de articol se cheamă *articol postpozitiv* sau *enclitic*.

b) Celelalte două feluri de articole hotărîte: *cel, cea*, pl. *cei, cele*; *al, a*, pl., *ai, ale*, se pun *înaintea* cuvintelor pe care le determină: *cel mijlociu, ale mâncării*.

De aceea acest fel de articol se cheamă *articol prepozitiv* sau *proclitic*.

Cel, cea se întrebuințează înaintea adjectivei (rar înaintea substantivelor); de aceea se cheamă *articol adjectival*.

Al, a, se întrebuințează înaintea pronomului posesiv (*al meu, a mea*), sau înaintea *genitivului* (*ale mâncării*); de aceea se cheamă *articol pronominal* sau *genitival*.

Formele deosebite ale tuturor acestor articole, după *gen, caz* și *număr*, le vedem din declinarea articulată a numelor pe care le determină.

Declinarea articulată a substantivelor.

1. Formele substantivelor masculine.

Singular.

- N. Iedu-*l* e băiatu-*l* caprei, fiu-*l* caprei.
 G. Minte*a* iedu-*lui*, mintea băiatu-*lui*, fiu-*lui*.
 D. Lupul zise iedu-*lui*, băiatu-*lui*, fiului.
 A. Lupul a mâncat iedu-*l*, băiatu-*l*, fiu-*l*.
 V. Iede (sau iedu-*le*), băiete (sau băiatu-*le*), fiu-*le*, nu ești cuminte!

- N. Părete-*le* casei mele e de cărămidă.
 G. Înălțimea părete-*lui*.
 D. Dă o nouă culoare părete-*lui*.
 A. A dărâmat părete-*le*.
 V. Vai, părete, te dărâmi!

Plural.

- N. Iezi-*i*, fii-*i* caprei, băieți-*i* ei, fi-*i* ei.
 G. Capra, mama iezi-*lor*, băieți-*lor* ei, fii-*lor* ei.
 D. Lupul zise iezi-*lor*, băieți-*lor*, fii-*lor*.
 A. Capra și-a sărutat iezi-*i*, băieți-*i*, fii-*i* ei.
 V. Le-a zis: iezi-*i* mamei, iezi-*lor*! Băieți-*i* mamei, băieți-*lor*! Fii-*i* mei buni! Fii-*lor*!

- N. Păreți-*i* casei sunt trainici.
 G. Grosimea păreți-*lor*.
 D. Păreți *lor* le cade tencuiala.
 A. Să văruim păreți-*i*.
 V. Păreți (sau păreți-*lor*), vechi sunteți!

Vedem că *articolul hotărît*, care în limba noastră se lipește *la urma* substantivului, se declină împreună cu el.

Substantivele masculine care se termină la singular în *-u* (fiu, ochiu, cuscru, puiu, ș. a.) sau în *consonantă* (ied, băiat, domn, ș. a.), primesc la nominativ singular articolul *-l*: *fiu-l*, *domnu-l*.

2. La cele terminate acum în consonantă, articolul e alipit de forma nearticulată cea veche a cuvintelor, care se termina tot în *u*. În limba românească străveche se zicea, d. e.: *unu domnu*. Cu timpul *-u* de la sfârșitul cuvintelor a căzut și zicem acum: *un domn* (s'a păstrat numai la cuvintele care nu se puteau pronunța fără *-u*: *cuscru*, ș. a.).

Dar la formele articulate ale cuvintelor *u* nu mai era cel din urmă sunet al lor, ci era cuprins în mijlocul cuvintelor; de aceea din forma articulată veche, *domnu-lu* a căzut numai *u* al articolului, care era sunet final (la sfârșitul cuvântului), pe când *u* dinaintea articolului, ne mai fiind la sfârșit, ci în corpul cuvântului, s'a păstrat: *domnul*, *iedul*, întocmai ca la *fiul*, *puiul*, ș. a.

În vorbirea familiară, tocirea formei cuvintelor a mers mai departe: a căzut și articolul, rămânând pentru forma articulată a masculinelor numai *-u*, zicem d. e.: „am vorbit cu domnu cutare”; dar în vorbirea îngrijită și în scris, păstrăm articolul: „am vorbit cu domnul...”.

3. Substantivele masculine terminate în *-e* primesc la nominativ singular articolul *-le*: *frate-le*, *iepure-le*.

Forma acuzativului e la fel cu forma nominativului: a prins *iedu-l*; și-a văzut *frate-le*.

Forma dativului e la fel cu a genitivului și la fel la amândouă clasele de substantive — și la cele terminate în *-e* și la cele terminate în *-u* sau în consonantă: *frate-lui*, *codru-lui*, *iedu-lui*.

La vocativ, propriu zis nu e formă articulată; ci zicem sau o formă nearticulată specială vocativului, terminată în *-e*, sau forma nearticulată a nominativului,

(când e însoțită de un adjectiv), sau adăugăm la aceasta particula *-le*. Zicem: *Băiete! Lupe!* (în limba veche), *cuscre*, sau: *Băiat* svăpăiat, astâmpără-te! *Lup* rău! *Codru* verde! sau: *Băiatule! Lupule! Codrule!*

La plural, amândouă clasele de substantive masculine au pentru nominativ și acuzativ articolul *-i*, iar pentru genitiv și dativ *-lor*: *Iezi-i, fii-i, frați-i, iezi-lor, fii-lor; frați-lor*.

Pentru vocativ avem sau forma nearticulată a nominativului, sau forma articulată a genitivului: *Iezi ne-bunateci! Frați de arme! Fii ai țarei mele!* ori: *Iezilor, ce-ați pățit? Bine, fraților, așa ne-a fost vorba? Fiilor, ascultați de părinții voștri!*

Regulă de ortografie. Nu confundați niciodată în pluralul substantivelor masculine formele articulate cu cele nearticulate. Formele *nearticulate* se scriu cu *un singular i*: *cai, codri, lupi*, cele *articulate* cu *doi i* (un *i* e terminațiunea pluralului al doilea forma articolului): *caii, codrii, lupii*.

Substantivele, care au un *i* în temă, ca: *fiu, copil* se scriu la *pluralul nearticulat* cu doi *i*: *copii, fii*, iar la formele de *plural articulat* cu *trei i*: *copiii, fiiii*.

Lucrare. Alcătuiți propoziții în care substantivele *nepot, unchiu*, să fie trecute succesiv prin cele 5 cazuri.

Să se facă exerciții de ortografie. Să se scrie la plural articulat și nearticulat diferite substantive ca: *nepot, văr, munte*.

4. Formele substantivelor feminine.

Singular.

N. Capra sare masa.

G. Culcușul capre-lor.

D. Le e foame capre-lor.

A. A speriat capre-le.

V. Capre (sau: capre-lor) sărmâne!

Pasăre-*a* ciripește.

Sborul pasăre-*i* (sau pasări-*i*).

Păsări-*i* (sau pasăre-*i*) *i* se cuvine iubire.

Copilul a gonit pasăre-*a*.

Pasăre (sau pasăreo) dragă!

Plural.

N. Capre-*le* negre s'au împușinat.

G. Laptele capre-*i*...

D. Dă capre-*i* de mâncare.

A. Chiamă capr-*a*.

V. Capră (sau capr-*o*), stai!

Păsări-*le* călătoare ne părăsesc toamna.

Cuiburile păsări-*lor* sunt calde.

Păsări-*lor* le place țara noastră.

Iarna timpurie a prins la noi pasări-*le* călătoare.

Mi-e milă de voi, pasări (sau: păsărilor).

Deci, substantivele *feminine*, atât cele terminate, în *ă*, cât și cele terminate în *-e*, primesc același articol.

Formele articolului hotărît feminin sunt *la singular*, la nominativ și acuzativ *-a*, la genitiv și dativ *-i*; pentru vocativ n'avem formă de articol, ci întrebuițăm forma nearticulată a nominativului (capră! pasăre!).

La plural sunt, pentru nominativ și acuzativ *-le*, pentru genitiv și dativ *-lor* (ca și la masculin); pentru vocativ, de asemenea ca și la masculine; sau forma nearticulată (capre! pasări!), sau forma genitivului (caprelor! păsărilor!).

Regulă de ortografie. La *genitiv-dativ* singular articulat, substantivele feminine (terminate la nominativ singular în *ă* sau în *e*) se scriu cu *ei* când forma

de genitiv-dativ singular *nearticulat* precum și cea de nominativ plural *nearticulat* se termină în *e*. Scriem deci: *casei* pentru că genitivul și dativul singular *nearticulat* face unei case și nominativul plural *nearticulat* unele (sau niște) case. Tot astfel scriem *mamei* pentru că la genitiv și dativ singular *nearticulat* și la nominativ plural *nearticulat* zicem *unei* sau *unele* mame.

Dacă însă substantivul feminin are la genitiv și dativ singular și la plural *nearticulat* forma terminată în *i*, atunci la genitiv și dativ singular *articulat* se scrie cu *ii*. Scriem deci *bisericii*, pentru că forma de genitiv-dativ singular *nearticulat* și cea de nominativ plural *nearticulat* este *unei* sau *unele* biserici. Tot astfel scriem *lumii*, *păsării*, *lămpii*.

În vorbire însă se întrebunțează amândouă formele, indiferent; și: *limbei*, *inimei*, *casei*; și: *limbii*, *inimii*, *casii*.

Substantivele care se termină la nominativ singular în *ie* se scriu la genitiv și dativ singular *articulat* cu *iei* spre a evita trei *i*. Scriem deci: *Academiei*, *viei*.

Exercițiu. Alcătuiți propoziții în care substantivele *mamă*, *bunică* să fie trecute prin cele 5 cazuri.

Scrieți formele de genitiv-dativ *articulat* la substantivele: *bunică*, *baie*, *văpaie*, *clăie*, *odaie*, *lămpă*, *sobă*.

Declinarea substantivelor ambigene.

Singular.

N. Scaunu-*l* meu.

G. Picioarele scaunu-*lui*.

D. Dă lustru scaunu-*lui*.

A. A rupt scaunu-*l*.

V. Scaune! (sau: Scaunu-*le*),
te bat! zice un copil.

Plural.

- N. Scaune-*le* sunt mai comode decât băncile.
- G. Formele scaune-*lor*.
- D. Și scaune-*lor* li se cuvine îngrijire.
- A. Am scos scaune-*le* în curte.
- V. Vai, scaune (sau scaune-*lor*), ce pățiți voi de la școlari!

Cum știm, *substantivele ambigene*, având forme masculine la singular și forme feminine la plural, nu au, prin urmare, forme de articol deosebite, ci la singular formele articolului masculin, iar la plural pe ale articolului feminin.

Substantive colective.

Alte substantive, ca de ex.: *cârd*, *turmă*, *pădure*, *popor*, *armată*, sunt în realitate date la o unitate de mai multe ființe sau lucruri de același fel. *Cârdul* e compus din mai multe păsări, *turma* din mai multe vite; *pădurea* din mai mulți copaci, *poporul* din mulți oameni. În cugetarea noastră considerăm toate aceste ființe sau lucruri ca alcătuind o singură unitate; ne gândim la întregul de copaci așa cum îl vedem din depărtare, ca un singur tot; la cârdul de cocori de ex., așa cum îl vedem venind primăvara, într'un unghi; la turmă așa cum o vedem trecând pe ulițele satului; la întregul șir de soldați pe care-l vedem defilând într'o ordine deplină alcătuind un întreg desăvârșit. Aceste nume pe care le dăm la unități de mai multe ființe sau lucruri de același fel se numesc **substantive colective**.

Forme multiple de plural.

Unele substantive au la plural două sau mai multe forme, fiecare cu un înțeles deosebit. Astfel sunt:

bucată: *bucăți* (părți din ceva: *bucăți* de postav, părți scoase din opere literare sau muzicale), *bucate* (cereale; feluri de mâncare; în limba veche, și vite).

cap: *capi* (căpetenii ale unei mulțimi), *capete* (capete de oameni, capete de sfoară), *capuri* (promontorii la mare, capuri de coastă).

corn: *corn* (arbori), *coarne* (de vite), *cornuri* (franzeluțe).

cot: *coți* (măsură veche de lungime), *coate* (încheieturile brațelor), *coturi* (cotituri ale burlanelor sau ale râurilor).

lapte: *lapți* (la pești), *lăpturi* (derivate din lapte).

ochiu: *ochi* (organul vederii), *ochiuri* (1. mâncare pregătită din ouă; 2. vârtej, vâltoare într'o apă curgătoare; 3. despărțitură în geamul unei ferestre; 4. inelul format de firul de ață, de lână, ș. a. împletituri, înnodări, la o rețea sau la o plasă; 5. luminiș, poiană rotundă într'o pădure).

pas: *pași* (când mergi), *pasuri* (trecători prin munți).

Articolul hotărît adjectival.

1. Formele masculine.

Singular.

N. Omul *cel* rău...

G. Fapta omului *celui* rău...

D. Nu întoarce omului *celui* rău fapta lui.

A. Nu asculta pe omul *cel* rău!...

V. Omule *cel* rău!...

Plural.

- N. Oamenii *cei* răi...
 G. Violența oamenilor *celor* răi...
 D. Oamenilor *celor* răi nu le merge bine în viață.
 A. Ocoliți pe oamenii *cei* răi.
 V. —

2. Formele feminine.

- N. Femeia *cea* înțeleaptă...
 G. Purtarea femeiei *celei* înțelepte...
 D. Dă ascultare femeiei *celei* înțelepte...
 A. Cinsteste pe femeia *cea* înțeleaptă...
 V. Femeie *cea* înțeleaptă, ești binecuvântarea familiei!
- N. Femeile *cele* înțelepte...
 G. Vorbirea femeilor *celor* înțelepte.
 D. Respect adânc se cuvine femeilor *celor* înțelepte.
 A. Bărbați, ascultați pe femeile *cele* înțelepte.
 V. Voi, femei *cele* înțelepte, nu vă mai văpsiți buzele și unghiile!

Precum vedem, formele articolului proclitic adjectival, sunt asemănătoare în *terminare* celor ale articolului enclitic.

Articolul pronominal sau genitival.**1. Masculin.**

- N. Un văr *al* meu...
 G. Cartea unui văr *al* meu...
 D. I-am spus unui văr *al* meu...
 A. Am primit la gară pe un văr *al* meu.
 V. Tu, văr *al* meu, să-mi faci asta?
- N. Doi veri *ai* mei.
 G. Faptele unor veri *ai* mei (sau: *alor* mei)...
 D. Dăduiu unor veri *ai* mei (sau: *alor* mei).
 A. Pe unii veri *ai* mei nu i-am văzut de mult.
 V. Voi, veri *ai* mei!..

2 *Feminin.*N. O carte *a* mea...G. Foile unei cărți *a* mele...D. Unei cărți *a* mele îi lipsesc două foi.A. Ți-am împrumutat o carte *a* mea.V. Tu, carte *a* mea!...N. Unele cărți *ale* mele...G. Imbrăcămintea unor cărți *ale* mele...D. Unor cărți *ale* mele le port mare grijă.A. Mi-a luat două cărți *ale* mele.V. Voi, cărți *ale* mele!...

Pământul acesta, *al* țării noastre, strămoșii noștri l-au apărut și l-au muncit. E *al* nostru, și nu *al* altora. Fiii cei buni *ai* părinților muncitori...

O vorbă bună *a* unui prieten... Casele înalte *ale* orașelor.

În Moldova, în vorbirea curentă (uneori chiar și la mari scriitori: Alecsandri, Eminescu, Creangă), acest articol pronominal e întrebuințat la feminin *plural*, tot cu forma de la *singular*: „cărțile aceste-*s a* mele“.

Adjectivul.

1. Trandafirii *roșii* și crinii *albi* sunt podoaba grădinilor noastre. Pe de asupra coperișurilor de șindrilă ale orașelului, răsar *mari* și *rotunde* turlele bisericilor. Omul *bun* ca și cel *rău* se cunosc după fapte. Rădăcinile învățăturii sunt *amare*, dar fructele ei *dulci*.

2. În exemplele de mai sus, cuvântul *roșii*, așezat pe lângă substantivul *trandafirii*, arată culoarea florii. El *determină* substantivul, deosebind acest fel de trandafiri de alte feluri de trandafiri, cari pot fi *albi* sau *galbeni*, etc. Cuvintele *mari* și *rotunde* determină substantivul *turle*, arătând mărimea și forma lucrului. În exemplul al treilea, *bun* și *rău* determină substantivul *om*, arătând însușiri sufletești ale oamenilor.

Cuvintele de acest fel, care arată o însușire a ființelor sau a lucrurilor (formă, mărime, culoare, calitate, defect) se numesc adjective.

Acordul adjectivului cu substantivul.

1. După cum am văzut mai sus, adjectivul are, ca și substantivul pe care-l însoțește, forme deosebite după număr și după gen.

Am zis mai sus trandafirii *roșii*, fiindcă este vorba de mai mulți trandafiri, dar dacă ar fi fost vorba despre unul singur ar fi trebuit să spunem trandafirul *roșu*. Am zis crinii *albi*, dar dacă mă gândesc la un singur crin trebuie să zic: crinul *alb*. Zicem omul *bun* ca și *cel rău*, dar oamenii *buni* ca și cei *răi*. Tot astfel turlă *rotundă*, turle *rotunde*, coperiș *mare*, coperișuri *mari*, ș. a. m. d. În toate aceste cazuri adjectivul și-a schimbat forma după număr (singular sau plural) potrivit-o după substantivul pe care-l însoțește: dacă substantivul este la singular și adjectivul care-l însoțește este tot la singular, dacă substantivul este la plural, adjectivul primește și el forma de plural.

2. Tot astfel trebuie să schimbăm forma adjectivului și când vrem să exprimăm *genul*. Spunem trandafirul *roșu*, fiindcă trandafirul este de genul masculin, dar dacă ne gândim la un substantiv de genul feminin, de exemplu la *lalea* trebuie să spunem: *laleaua roșie*.

Spunem: om *rău* ori *bun*; dar femeie *bună* ori *rea*; crin *alb*, dar mixandă *albă*. În toate aceste cazuri, adjectivul și-a schimbat forma după gen, potrivit-se și în această privință după substantivul pe care-l determină.

În ce privește genul, adjectivele au, de obicei, două forme: una pentru masculin, alta pentru feminin (*bun-bună*; *albastru-albastră*; *roșu-roșie* — din forma mai veche *roșă*; *gălbuiu-gălbue* — din forma mai veche *gălbuiă*).

Adjectivele terminate în *-e*, au o singură formă pentru ambele genuri: mare, verde, rece, dulce, limpede, turbure, cuminte etc.

3. În sfârșit adjectivul se mai potrivește cu substantivul și în cecece privește *cazul*. Zicem, de exemplu, la nominativ: *Omul viclean* sau *vicleanul om*, dar la genitiv: *omului viclean* sau *vicleanului om*, deci și aci am potrivit cazul adjectivului după al substantivului.

Această potrivire a adjectivului cu substantivul pe care-l determină în număr, gen și caz se numește *acord*.

Declinarea adjectivului.

1. Am văzut mai sus că adjectivele se declină întocmai ca substantivele. Adjectivele masculine se declină întocmai ca substantivele masculine, cele feminine ca substantivele feminine. În declinarea adjectivelor se pot ivi însă în limba noastră două cazuri: 1) când adjectivul, care determină pe substantiv, este așezat *în urma* lui și 2) când adjectivul este așezat *înaintea* substantivului. Iată cum se declină în aceste cazuri adjectivul:

2. Adjectivul în urma substantivului.

Masculin.

Singular:

N. Omul *viclean* este lup îmbrăcat în piele de oate.

G. Cuvintele omului *viclean* sunt dulci ca mierea.

D. Omului *viclean* nu i se crede vorba nici când spune adevărul.

A. Pe omul *viclean* să nu pui nici o dată temeiu.

V. Om *viclean* ce ești!

Plural.

- N. Oamenii *vicleni* sunt ca vulpea din fabulă.
 G. Izbânda oamenilor *vicleni* este trecătoare.
 D. Oamenilor *vicleni* nu le merge totdeauna bine.
 A. Am cunoscut mulți oameni *vicleni*.
 V. Oameni *vicleni* ce sunteți!

*Feminin.**Singular.*

- N. O vulpe *vicleană* a văzut un corb mâncând o bucată de caș.
 G. Laudele vulpei *viclene* amăgără corbul.
 D. Vulpei *viclene* îi plăcea cașul.
 A. Corbul a crezut pe vulpea cea *vicleană*.
 V. Vulpe *vicleană*, păcăliși corbul!

Plural.

- N. Vulpile *viclene* atacă cotețele pasărilor.
 G. Vizuinile vulpilor *viclene* au două ieșiri.
 D. Vulpilor *viclene* nu le-a mers bine.
 A. Oamenii prinseră vulpile *viclene*.
 V. Vulpilor *viclene*, plecați!

După cum se vede din exemplele de mai sus, când adjectivul este așezat în urma substantivului, se articulează numai substantivul, iar adjectivul se declină ca orice substantiv nearticulat.

3. *Adjectivul înaintea substantivului.*

Altfel când adjectivul este așezat înaintea substantivului.

*Masculin.**Singular.*

- N. *Vicleanul* om și-a păcălit tovarășii.
 G. Minciunile *vicleanului* om nu sunt totdeauna crezute.
 D. *Vicleanului* om nu-i merge totdeauna bine.
 A. Să nu puneți temeiul pe *vicleanul* om.
 V. *Vicleanule* (sau *viclene*) om!

Plural.

- N. *Viclenii* oameni sunt talere cu două fețe.
 G. Planul *viclenilor* oameni nu a izbutit.
 D. Timpul aduce pedeapsa *viclenilor* oameni.
 A. Cine mai crede pe *viclenii* oameni?
 V. *Viclenilor* (sau *vicleni*) oameni!

*Feminin.**Singular.*

- N. *Vicleana* vulpe a furat o găină.
 G. Coadă *viclenei* vulpi este stufoasă.
 D. *Viclenei* vulpi îi plăcea cașul corbului.
 A. Mirosul cașului atrase pe *vicleana* vulpe.
 V. *Vicleana* vulpe!

Plural.

- N. *Viclenile* vulpi nu se prind cu păsăruici mici.
 G. Cu blana *viclenelor* vulpi se căpтуșesc paltoanele.
 D. *Viclenelor* vulpi nu le e teamă de vânătorul care se laudă seara.
 A. Vânătorul a împușcat *viclenele* vulpi.
 V. *Viclenelor* (sau *viclene*) vulpi!

După cum se vede din exemplele de mai sus, când adjectivul este așezat înaintea substantivului, se articulează numai adjectivul, declinându-se ca orice substantiv articulat, iar substantivul se declină în forma nearticulată.

Gradele de comparație.

- Mărgăritărelul este o floare *frumoasă*.
Vioreaua este o floare *mai frumoasă* decât mărgăritărelul.
- Bulgaria e o țară *mai mică* decât România.
- Trandafirul este floarea *cea mai frumoasă* din grădina noastră.

Monaco este *cea mai mică* țară din Europa.

În întâia propozițiune, am afirmat numai, că mărgăritărelul este o floare care are calitatea de a fi frumoasă. Subiectul are deci în mod *pozitiv* această calitate.

În al doilea exemplu, *am comparat* între ele două flori și am afirmat că una dintre ele, vioreaua, are calitatea de a fi *frumoasă* pe o treaptă *mai înaltă*, într'un *grad mai mare* decât cealaltă.

În al treilea exemplu, am comparat între ele două țări și am afirmat că una dintre ele, în ce privește întinderea, este inferioară celeilalte.

În a patra propozițiune, am comparat trandafirul cu *toate* florile din grădina noastră și am afirmat că el are însușirea de frumusețe în *gradul cel mai înalt*.

În al cincilea exemplu, am comparat o țară cu *toate* celelalte țări din Europa, în privința întinderii, și am afirmat că are această însușire (întindere) în *gradul cel mai de jos*.

Ființele sau lucrurile se pot dar *compara* din punctul de vedere al *însușirilor* lor, unele având însușirea într'un grad mai înalt sau mai jos decât altele.

2. Adejctivele, care arată însușirea ființelor sau a lucrurilor, pot astfel să se găsească într'unul din aceste *trei grade*:

a) *Pozitiv*, când afirmăm numai că ființa sau lucrul are în realitate o însușire, fără a-l mai compara cu altul: Mărgăritărelul este *frumos*.

b) *Comparativ*, când, comparând între ele două ființe sau două lucruri, afirmăm că una dintre ele are însușirea pe o treaptă (într'un grad) mai înaltă sau mai joasă: Bulgaria e *mai mică* decât România. Vioreaua este *mai frumoasă* decât mărgăritărelul.

Comparativul se formează adăugând înaintea adjectivului cuvântul *mai*.

c) *Superlativ*, când comparăm o ființă sau un

lucru cu un grup întreg de ființe sau de lucruri de același fel, și afirmăm că una sau unul din ele are însușirea pe treapta cea mai înaltă sau cea mai joasă: Trandafirul este *cea mai frumoasă* floare din grădina noastră. Monaco e țara *cea mai mică* din Europa.

Superlativul se formează punând înaintea adjectivului cuvintele: *cel* (sau *cea*) *mai*.

Superlativul mai are încă o formă: când, fără să mai comparăm cu altcineva sau cu altceva, afirmăm că ființa sau lucrul de care e vorba are însușirea pe o treaptă *foarte înaltă* sau *foarte joasă*: Trandafirul este *foarte frumos*. Cuvântul „burtă” este *foarte urât*.

Superlativul acesta se formează punând înaintea adjectivului cuvântul *foarte*.

3. *Exerciții orale și scrise*. Să se compare: 1. din punctul de vedere al folosului pe care-l aduc omului, mai multe animale domestice: câinele, pisica, vaca. 2. din punctul de vedere al mărimii, mai multe unități de lungime: Decimetrul, Hectometrul, Kilometrul; 3. din punctul de vedere al greutateii: Decagramul, Hectogramul, Kilogramul.

Să se alcătuească propozițiuni în care următoarele adjective să fie trecute rând pe rând, prin toate, gradele de comparație: iute, puternic, mic.

Numeralul.

1. Am văzut mai sus, la felurile cuvintelor (pag. 181), că numeralele arată numărul, cantitatea sau ordinea lucrurilor. Să ne lămurim acum mai bine asupra numeralului.

Zicem d. e.:

În clasa noastră sunt *cincizeci* de elevi.

Decimetrul are *zece* metri.

kilogramul are o *mie* de grame.

Pe când se potcovea puricele cu *nouăzeci și nouă* de oca de fier.

În toate aceste cazuri cuvintele *cincizeci, zece, o mie, nouăzeci și nouă* arată numărul sau cantitatea ființelor sau a lucrurilor.

Acest fel de numerale se numesc *cardinale*.

2. Dar când, de exemplu, la sfârșitul anului dirigintele anunță în clasă:

Ionescu este *întâiul*; Ștefănescu al *doilea* și Gheorghiu al *treilea*, — el exprimă gândul că în clasificarea elevilor, făcută după media obținută în cursul anului, unul ocupă locul *întâiu*, altul al *doilea* și celălalt al *treilea*.

Când la începutul anului profesorul de gimnastică așează elevii în șir, după mărime, și spune:

Georgescule, ești al *patrulea*,

el exprimă gândul că, în șirul întocmit de el, elevul Georgescu ocupă locul al *patrulea*.

Când citiți la istorie:

Darius al *III (treilea)*, regele Perșilor, a fost învins de Alexandru cel Mare, regele Macedonenilor,

cuvântul al *treilea* exprimă ideea că în ordinea de succesiune la tronul Persiei, Darius, învins de Alexandru, era al *treilea* rege cu acel nume.

Numeralele care ne arată ordinea sau locul pe care-l are cineva într'o clasificație sau într'un șir se numesc *numerale ordinale*.

3. *Regulă de ortografie*. Numeralele cardinale: *unsprezece, doisprezece, treisprezece*, sunt alcătuite din formele mai simple: *unul, doi, trei...*, din cuvântul *zece* și din propoziția *spre*, care avea în limba veche (și în unele regiuni are și astăzi) forma *spră* (din latin. *supra*) și înțelesul de: *asupra, peste* (unul peste [o grămadă de] zece), doi peste [o grămadă de] zece). Deși aceste forme de numerale sunt alcătuite, după cum vedem, din trei cuvinte diferite, totuși se scriu azi într'un singur cuvânt: *unsprezece, doisprezece*.

Tot într'un cuvânt se scriu și numeralele: *douăzeci*,

treizeci, patruzeci, cincizeci..., dar: *douăzeci și unul, douăzeci și doi...*, *patruzeci și patru.... optzeci și nouă...*, *o sută, două sute, trei sute... o mie, două mii, trei mii... zece mii....*

4. Când spunem, de exemplu: „Elevii merg dela internat la liceu *câte doi* în rând”, sau: „Soldații merg *câte patru*”, voim să arătăm că numărul elevilor din internat sau al soldaților a fost împărțit în grupe de *câte doi* sau de *câte patru*.

Acest fel de numerale prin care exprimăm *împărțirea* sau *distribuirea ființelor în grupe egale*: de câte unul, de câte doi, de câte trei... etc. se numesc *numerale distributive*.

Aceste numerale se formează din numeralele cardinale precedate de cuvântul *câte*: *câte unul, câte doi, câte trei, câte patru*.

5. Când cineva spune: L-am întrebat *de două ori*, numeralul *de două ori* stă pe lângă predicatul *am întrebat* și arată de câte ori se repetă acțiunea exprimată prin verb.

Acest fel de numerale care stau pe lângă verb spre a-l determina, arătând de câte ori se repetă acțiunea, se numesc numerale *adverbiale*.

Aceste numerale se formează din numeralele cardinale urmate de cuvântul *ori* și precedate de prepoziția *de*: *de două ori, de trei ori, de patru ori*. Numai pentru a arăta că acțiunea se săvârșește o singură dată avem o formă deosebită: *o dată*.

6. Mai avem în sfârșit o ultimă serie de numerale. Atunci când cineva dintre voi spune: Am muncit anul acesta *îndoit*, ca să trecem clasa, numeralul *îndoit* arată aci că munca voastră din anul acesta s'a sporit, s'a înmulțit (s'a multiplicat) față de munca din anul trecut. Tot astfel când zicem *întreit, împătrit... insutit*, arătăm de câte ori a crescut, s'a înmulțit acțiunea.

Acest fel de numerale care ne arată creșterea,

înmulțirea (multiplicarea) acțiunii se numesc *numerale multiplicative*.

Aceste forme sânt *participii* masculine (întrebuințate *adverbial*) ale verbelor derivate din numeralele cardinale respective (îndoi, întrei, înmii etc.) și care ne arată de câte ori crește acțiunea).

Cuvinte ca *mulți*, *puțini*, sunt considerate de unii ca *numerale* nehotărâte, iar de alții ca *adjective* sau *pronume* nehotărâte.

Ele arată o cantitate în genere, nu un număr precis.

De exemplu: A zis Domnul: *Mulți* chemați, *puțini* aleși. *Mulți* și *puțini* au aci funcțiunea de pronume, fiindcă țin locul substantivului *oameni*, care se subînțelege. Dacă am zice însă: *mulți* oameni sunt chemați, *mulți* are aci funcțiune de adjectiv, fiindcă stă pe lângă substantivul *oameni* și-l determină.

În realitate, acesta e cazul nu numai cu *mult*, *-ă* și cu *puțin*, *-ă*, ci cu *toate* numeralele. *Orice numeral*, dacă e *singur*, are funcțiune de *pronume*: „S'a luptat unul contra trei”; iar dacă e pe lângă un nume (substantiv sau adjectiv) are funcțiune de *adjectiv*: „am cumpărat două cărți, una românească, alta italienească; e al doilea caz; a ieșit al doilea”.

Exerciții. Alcătuiți cinci propoziții cu numerale cardinale și trei cu numerale ordinale.

Subliniați numeralele din propozițiile de mai jos și spuneți ce fel de numerale sunt:

Plecat-am nouă din Vaslui și cu sergentul zece. Ștefan cel Mare a murit în anul 1504. Carol I a făcut războiul independenței. Când doi se ceartă al treilea câștigă. Unde-i unul nu-i putere la nevoi și la durere, unde-s doi puterea crește și dușmanul nu sporește. De cinci ori câte cinci fac douăzeci și cinci. De zece ori câte zece fac o sută. De patru ori câte patru fac șase-sprezece. Primul țar însemnat pe care l-au avut Rușii a fost Petru cel Mare. Lucrul la timp dăruit prețuește îndoit. A cules rod înzecit de cât a semănat. Amândoi avem un nume, amândoi o soartă 'n lume.

Pronumele personal.

1. Mihail Kogălniceanu a fost unul din cei mai mari oameni politici ai neamului nostru; *el* a luptat pentru Unirea Principatelor, împrăștierea țărănilor și secularizarea averilor mănăstirești.

Eu ți-s frate,
Tu mi-ești frate,
 În *noi* doi un suflet bate.

2. În primul exemplu, cuvântul *el* ține locul numelui Mihail Kogălniceanu.

În al doilea exemplu, luat din „Hora Unirii” a lui Vasile Alecsandri, Românul moldovean, adresându-se Munteanului, spune despre persoana sa: *eu*; despre Munteanul către care vorbește: *tu*; despre amândoi laolaltă: *noi*, și ar fi putut adăoga despre Ardeleanul care nu era de față: *el*, iar la plural: *voi* și *ei*.

Cuvintele de acest fel, care arată persoana care vorbește sau persoana către care se vorbește ori pe aceea despre care se vorbește, se numesc pronume personale.

Pronumele personale au deci trei persoane: persoana întâia (I), cea care vorbește; persoana a doua (II), cea cu care (sau către care) se vorbește; persoana a treia (III), cea despre care se vorbește de către persoana I sau de către persoana II.

3. Persoana I.

Singular.

N. *Eu* sunt cel mai mic dintre frați.

G. —

D. *Mie* îmi povestea bunica basme.

A. *Pe mine* mă încântau basmele bunicii.

V. —

Plural.

N. *Noi* oamenii suntem supuși greșelilor.

G. —

D. Și *ne* iartă *nouă* greșelele noastre.

A. Și nu *ne* duce pe *noi* în ispită.

V. —

4. Persoana II.

Singular.

N. *Tu* mi-ești frate.

G. —

D. *Ție* îți mulțămim, Doamne!

A. *Pe tine te* laudăm, Doamne!

V. *Tu*, Doamne, îndură-te de noi.

Plural.

N. *Voi* sunteți școlari.

G. —

D. *Vouă vă* va folosi învățătura; *vi* se cade.

A. *Pe voi vă* iubesc profesorii.

V. *Voi*, copiilor silitori, sunteți bucuria părinților și nădejdea patriei.

5. Persoana III.

*Masculin.**Singular.*

N. Vulpea în pădure și *el* îi vinde pielea în târg!

G. Poți tăia lemne la capul *lui*, așa somn greu are!

D. Doamne, dă-*i lui* mintea cea de pe urmă a Românilui! Românului *i-e* greu până se apucă.

A. *Pe el îl* văd deseară. *L-am* văzut și ieri.

V. —

Plural.

N. *Ei* sunt oameni stăruitori.

G. Gospodăria *lor* este înfloritoare.

D. *Lor le* merge bine. *Li* se năzare.

A. *Pe ei*, toată lumea îi stimează. *I-am* văzut.

V. —

Feminin.

Singular.

N. Sora mea este o elevă harnică; *ea* este lăudată de toți.

G. Lucrul *ei* este totdeauna îngrijit.

D. *Ei i*-a cumpărat mama un ghergef nou.

A. Pe *ea o* iubesc toate colegele.

V. —

Plural.

N. Surorile noastre sunt prietene; *ele* sunt harnice.

G. Purtarea *lor* este dată ca exemplu în școală.

D. *Lor li* s'a dat (*le* dă) câte un premiu.

A. Pe *ele le* iubesc toate colegele.

V. —

6. După cum se vede din tabloul de mai sus, genitiv nu are decât persoana a III-a. Vocativul lipsește la persoana I-a și a III-a: la persoana I-a, fiindcă nu putem vorbi cu noi înșine; la persoana a III-a, fiindcă nu putem vorbi cu o persoană care nu este de față. Numai persoana a II-a are vocativ.

7. La dativ și acuzativ, avem două serii de forme:

a) *Intregi* sau *întonate*:

Dativ: *mie, ție, lui, ei; nouă, vouă, lor.*

Acuzativ: (pe) *mine; (pe) tine, (pe) el, ea; (pe) noi, (pe) voi, (pe) ei, ele.*

b) *Scurte* sau *atone* (neîntonate, fără ton, adică fără accent propriu):

Dativ: *mi, îmi; ți, îți; i, îi; ne, ni; vă, vi; le, li.*

Acuzativ: *mă; te; l, îi, o; ne; vă; i, îi.*

8. *Punctuația*. Formele scurte se întrebunțează *de obicei* alipite de verb sau de adverbul *nu*. Ele se pronunță, în aceste cazuri, laolaltă cu verbul sau adverbul, ca și cum ar fi un singur cuvânt cu acesta: *mi-a spus; nu-ți cer; văzându-l; ne-a dat; i-a zis*, etc.

De aceea formele acestea scurte se leagă printr'o tră-sătură de unire cu vorba cu care se rostesc împreună.

Când însă între ele și verb se intercalează un pronume, atunci au accent propriu și de aceea se scriu fără liniuță: *mi se pare, ți l-oiu da, i le iau*.

Înaintea verbelor care încep cu o consonantă, formele scurte de dativ singular la toate persoanele și cele de acuzativ singular și plural de persoana III neputându-se nici rezema pe verb, nici pronunța singure cu vocala lor scurtată, s'a adaos înaintea lor, ca vocală de reazem, un *i*, năs-cându-se astfel, pe lângă formele primitive *mi, ți, i, l* și *i*, formele întonate: *îmi pare, îți dau, îl văd, îi chiem*.

9. *Exercițiu oral*. — Să se alcătuească propozițiuni cu pronumele personal de persoana I, II, III în diferite cazuri.

10. *Exercițiu scris*. — Să se sublinieze pronumele personale din următoarele propozițiuni, arătându-se în ce caz sunt:

Iarnă pustie, du-te că m'am săturat! — Ajuns în țară, eu te rog fă-mi cel din urmă bine: pământul țării să-l săruți și pentru mine!

Pronumele posesiv.

1. Pe-*al nostru* steag e scris „unire”.

Fiecare avem câte o casă: *a mea* e mai mare, *a ta* e mai frumoasă.

Vezi paiul din ochiul aproapelui și nu vezi bârna dintr'*al tău*!

2. În întâiul exemplu, cuvântul *al nostru*, pus pe lângă substantivul steag, arată persoanele cărora aparține steagul: *posesorii* (adică stăpânii) steagului. El de-

termină, întocmai ca un adjectiv, substantivul steag, arătând ideea de stăpânire sau de posesiune. În al doilea exemplu, *a mea, a ta* țin locul substantivului *casă* (ca orice pronume), dar arată în același timp și persoana căreia aparține casa.

Cuvintele acestea, care arată persoana care stăpânește sau posedă ceva, și stau, fie singure, ținând locul substantivului, fie însoțindu-l pe acesta — se numesc posesive.

Când posesivele stau pe lângă un substantiv, spre a-l determina, au funcțiune de adjective; când stau în locul unui substantiv, sunt pronume.

3. Posesivele sunt:

(Fratele) *meu, tău, său, nostru, vostru, lor* (învață bine).

(Frații) *mei, tăi, săi, noștri, voștri, lor* (învață bine).

(Sora) *mea, ta, sa, noastră, voastră, lor* (învață bine).

(Surorile) *mele, tale, sale, noastre, voastre, lor* (învață bine).

4. *Exercițiu.* — Să se alcătuească două propozițiuni cu adjective posesive și alte două cu pronume posesive.

Pronumele demonstrativ.

1. În clasa noastră sunt mulți elevi; *acesta* este cel mai silitor; *acela* desenează mai bine decât toți.

În clasa noastră sunt 50 de eleve; *aceasta* are un mare talent la lucru; *aceea* cântă minunat.

2. În exemplele de mai sus, cuvintele *acesta, acela, aceasta, aceea* țin locul unor nume de ființe: *elevi* sau *eleve*, care se află sub ochii noștri; dar arată în același timp că aceste persoane despre care vorbim sunt unele mai *aproprate* (*acesta, aceasta*), altele mai *departate* de noi (*acela, aceea*).

În vorbirea de toate zilele, aceste persoane mai apropiate ori mai depărtate sunt adesea *arătate cu degetul* de către persoana care vorbește; de aceea pronumele prin care *se arată* acele persoane se numesc *pronume demonstrative* (care arată).

Pronumele demonstrative sunt cuvintele care țin locul unor nume de ființe sau de lucruri, arătându-le în același timp ca apropiate sau ca depărtate de persoana care vorbește.

Pronumele demonstrative sunt :

3. a) Pentru a arăta apropierea :

<i>Singular</i>	<i>Plural</i>
Masc. : acesta, cesta, ăsta.	aceștia, ceștia, ăștia.
Fem. : aceasta, ceasta, asta.	acestea, cestea, astea.

b) Pentru a arăta depărtarea :

<i>Singular</i>	<i>Plural</i>
Masc. : acela, cela, ăla, ăl.	aceia, ceia, ăia, ăi.
Fem. : aceea, ceea, aia, a.	acelea, celea, alea, ale.

4. Când sunt întrebuințate *cu funcțiune de adjectiv*, pus *înaintea* numelui, nu mai au la sfârșit acel *-a* invariabil: *acest* om, *acestui* om, *această* femeie, *acestor* femei etc.; ăl om, a femeie, ăi oameni, ale femei (să se încălzească și el la ăl foc. Ispirescu, Pasărea măiastră); dar dacă e pus *după* nume, atunci e întărit cu acel *-a* final: omul *acesta*, femeii *acesteia*, copiilor *acestora*, *ălora*.

5. *Exercițiul scris*. — Să se sublinieze în bucata de mai jos, cu o linie, pronumele demonstrative.

Lupul s'a întâlnit odată, la un izvor, cu un miel; acela sta mai sus, acesta se afla mai jos. Această fabulă s'a scris pentru aceia cari năpăstuesc pe nevinovați. — Păzește-te de cei cari te linguesc. — Timpul învață pe aceia cari n'au școală. — Nu te speria de acela care face gură, ci de acela care tace și face.

Declinarea pronumelor demonstrative.*Singular*

N. (Omul) acesta, cesta, ăsta, acela, cela, ăla
(Cartea) aceasta, ceasta, asta, aceea, ceia, aia.

G. (Casa) acestuia, cestuia, ăstuia, aceluia, celuia,
ăluia.

(Scoarțele cărții) acesteia, cesteia, ăsteia, aceleia,
celeia, ăleia.

D. (Am dat...) acestuia, cestuia, ăstuia, aceluia, ce-
luia, ăluia.

(Cărții) acesteia, cesteia, ăsteia, aceleia, celeia, ăleia.

A. (Am mai văzut pe omul) acesta, cesta, ăsta, acela,
cela, ăla.

(Am cumpărat cartea) aceasta, ceasta, asta, a-
ceea, ceea, aia.

V. *Tu* acesta, cesta, ăsta.

Tu aceasta, ceasta, asta.

Plural.

N. Aceștia, ceștia, ăștia, aceia, ceia, ăia sunt har-
nici.

acestea, cesteia, astea, acelea, celea, alea sunt
gospodine.

G. (casele) acestora, cestora, ăstora, acelora, celora,
ălora.

(cărțile fetelor) acestora, cestora, ăstora, acelora,
celora, ălora.

D. (am făgăduit) acestora, cestora, ăstora, acelora,
celora, ălora.

(Am făgăduit) acestora, cestora, ăstora, acelora,
celora, ălora.

A. (Am văzut pe) aceștia, ceștia, ăștia, aceia, ceia,
ăia.

(am văzut pe) acesteia, cesteia, astea, acelea, ce-
lea, alea.

V. Voi aceștia, ceștia,ăștia.

Voi acestea, ceste, asta.

Exerciții. Să se formeze 4 propoziții cu pronumele demonstrativ.

Să se decline în propoziții pronumele demonstrativ.

Pronumele relativ.

1. Balaurul se îndreptă către voinicii *cari* dormeau pe lângă foc. Viteazul, *care* priveghea, se aruncă asupra balaurului, cu sabia în mână, și îi tăie șase capete. Balaurul, *care* se svârcolea de durere, plesnea din coadă, de te luau fiori de spaimă. Viteazul nostru, *care* se lupta de moarte, deși obosise, totuși se mai aruncă odată asupra balaurului și-i tăie și capul *ce-i* mai rămăsese. Atunci se lăsă din fiară un sânge, *care* curse, curse, până ce stinse și foc și tot.

2. În frazele de mai sus, cuvintele: *cari*, *care*, *ce*, țin locul substantivelor: voinicii, viteazul, balaurul, viteazul, capul, sânge, fiind așezate îndată după acestea și în fruntea unei propoziții secundare (1. voinicii *cari* dormeau pe lângă foc; 2. viteazul *care* priveghea; 3. balaurul *care* se svârcolea; 4. viteazul *care* se lupta de moarte; 5. capul *ce-i* mai rămăsese; 6. un sânge *care* curse). Ele leagă strâns substantivul, al cărui loc îl țin, cu propozițiunea secundară în fruntea căreia se află; de aceea se numesc *pronume relative* (adică *pronume de relațiune, de raport, de legătură*).

Pronumele relative țin locul unui substantiv, pe care îl leagă strâns de propozițiunea ce urmează imediat.

3. *Care* și *cine* țin locul numelor de ființe; *ce* ține locul numelor de lucruri.

Dintre pronumele relative, *care* se declină la singular și plural; *cine* numai la singular, iar *ce* este nedeclinabil.

4. Iată câteva exemple din care se pot vedea formele deosebite pe care le au pronumele relative în declinare:

Care.

Singular

N. Omul *care* pleacă de dimineață ajunge departe.

G. Ai milă de orfanul *al cărui* părinte a căzut în războiu.

D. Nu isprăvește nimic cel *căruia* îi umblă gândurile la multe.

Omul *pe care* nu-l lași în părăsire va ajuta și el pe altul.

Plural.

N. Oamenii *cari* sunt harnici ajung departe.

G. E datoria tuturor să îngrijim de orfanii *ai căror* părinți au căzut în luptă.

D. Nu isprăvesc nimic *cei căror* le sboară gândurile la multe lucruri.

A. Oamenii *pe cari* i-am văzut ieri.

Femininul are formele următoare:

Singular

Plural

N. A. *care*

care

G. D. *căreia*

căror.

Cine

N. *Cine* n'a cunoscut suferința nu se îndură de alții.

G. *A cui* e vina, dacă nu-ți păzești gura?

D. Ah! *cui* i-ar fi trecut prin gând?

A. *Pe cine* nu-l mustri la vreme va fi om neînveghiat.

5. *Exerciții.* a) Construiți fraze în care substantive ca: prieten, elev, ș. a., să fie urmate de pronume relativ, declinat în toate cazurile.

b) Subliniați cu o linie pronumele relativ și cu două pronumele interogativ, spunând în dreptul fiecăruia în ce caz este:

Prieten adevărat este acela care te sfătuește spre bine. Cine caută prieten fără cusur rămâne fără prieten. Ce poți face azi nu lăsa pe mâine. Pe cine l-a mușcat câinele se teme și de lătrături. Ce naște din pisică șoareci mănâncă. A cui este această carte? Pe cine ai văzut ieri? Ce s'a întâmplat? Ce a mâncat lupul e bun mâncat.

Pronumele interogativ (întrebător).

1. Pronumele *care*, *cine* și *ce* se mai întrebuintează și spre a întreba cu ele despre ființe sau lucruri care au săvârșit o acțiune, sunt cumva, au ceva, etc. De exemplu:

Care viteaz priveghea?

Cine ți-a povestit basmul acesta?

Ce s'a întâmplat?

Uneori stau singure, alteleori însoțesc un substantiv.

Când pronumele relative țin locul unor ființe sau lucruri despre care întrebăm ceva, se numesc *interogative* sau *întrebătoare*.

2. *Exercițiu oral*. — Elevii vor construi fraze în care substantivele: școlar, carte, ostaș, țară, plugar... să fie urmate de câte un pronume relativ.

3. *Exercițiu scris*. — Să se sublinieze cu o linie pronumele relative și cu două linii pronumele interogative din următoarele propozițiuni:

Găina care cântă seara, nu face ouă. — Ce e mic și mititel și 'ngrădește frumușel? (Acul). — Fățarnicul e ca un cărbune acoperit, care pe neștiute te arde. — Omul care are mintea întreagă, în cearta altora nu se bagă. — Cine ce învață nu uită în vieță. — Găina care nu scurmă nu-și găsește demâncare. — Vulpea nu se teme de vânătorul care se laudă seara. — Cine a fost aici? Cine ești, de unde ești? Pe la noi ce uneltești? Ce s'a întâmplat? Ce nu poate face un singur om, fac mai mulți împreună.

Pronumele reflexiv.

1. Când spun de exemplu:

Copilul, umblând pe lângă sobă, *se* arse la mână, subiectul din această propoziție „copilul” face acțiunea exprimată prin predicatul „arse”, dar tot el suferă acțiunea; pe *el* s'a ars, pe el îl doare mâna. Persoana care săvârșește acțiunea este în acest exemplu și *subiect* fiindcă a făcut lucrarea, dar în același timp și *complement direct* (pe cine a ars la mână? — pe sine, *se*), fiindcă tot ea suferă urmările acțiunii, care se îndreaptă, *se reflectă* (adică se răsfrânge) asupra ei.

2. Când zicem:

Cine cum își va așterne, așa va dormi.

subiectul *cine* (persoana care) îndeplinește lucrarea exprimată prin predicatul așterne, o îndeplinește pentru el însuși. Cui așterne? — Lui, *își* așterne. Subiectul face lucrarea pentru el însuși; asupra lui se îndreaptă, se reflectă acțiunea. Persoana care face lucrarea este aci și *subiect*, fiindcă face lucrarea, dar și *complement nedrept* fiindcă o săvârșește pentru el, în folosul lui. Ideea că subiectul exprimat prin pronumele relativ *cine* este persoana pentru care se îndeplinește acțiunea este exprimată în exemplul de mai sus prin pronumele *își*.

Acest fel de pronume care arată persoana care suferă sau pentru care se face (asupra căreia se răsfrânge, *se reflectă*) acțiunea săvârșită tot de acea persoană se numesc *pronume reflexive*.

Fiindcă pronumele reflexiv este în propoziție sau complement drept sau complement nedrept, el are forme numai de dativ și de acuzativ. Pronumele reflexiv are formă proprie numai pentru persoana III-a și anume:

Dativ. *sie, și, își.*

Acuzativ *pe sine, se.*

Sie, pe sine sunt forme întregi; *și, își, se*, forme prescurtate.

3. *Exerciții.* Construiți câteva propoziții cu pronume reflexiv.

Subliniați pronumele reflexive din propozițiile de mai jos și arătați în ce caz sunt:

Omul nevoiaș se înneacă pe uscat. Cine se laudă se ocărește pe sine. Lauda de sine nu miroase bine. Numai miere zicând, gura nu se îndulcește. S'a învățat ca viermele în hrean. Ce-a fost verde s'a uscat, ce-a'nflorit s'a scutrat. Cine cade în gărlă nu se mai ferește de ploaie. A plecat să-și cate stăpân, dă Doamne să nu găsească. Cine se face oaie, îl mănâncă lupii. Nu te băga în tărățe, că te mănâncă porcii. Nu-și cunoaște lungul nasului.

Pronumele de reverență.

Când vroidm să arătăm prin graiu respectul cuvenit persoanelor mai în vârstă decât noi sau care sunt într'o situație socială mai înaltă decât a noastră sau față de persoane cu care nu suntem familiari, atunci întrebuițăm formele întonate ale pronumelui personal precedate de cuvântul *domnia*:

N. și A. *domnia-ta*, prescurtat în *dumneata* (popular și familiar *matà*), *domnia-voastră*, prescurtat în *dumneavoastră*, *dumnealui* (din *domnia-lui*), *dumneaei* (din *domnia-ei*) *dumnealor* (din *domniile-lor*).

G. și Dativ. masculin: *dumitale, dumneavoastră, dumisale, dumnealui, dumneaei.*

Aceste forme de pronume se numesc *pronume de reverență*, adică de respect sau de politețe.

Față de persoanele bisericești, întrebuițăm formele pronumelui personal precedate de cuvântul *Sfinția*: *Sfinția Ta, Sfinția Sa, Sfinția Voastră, Sfinția lor*, sau *Prea Sfinția Ta*, ori față de Mitropolit: *Inalt Prea Sfinția Voastră.*

Față de căpetenia Statului: *Majestatea Voastră.*

Față de Principele Moștenitor (mai de mult, tot astfel și către Domnul și Doamna Țării): *Măria Ta, Măria Voastră.*

Pronume întărite.

Uneori, când vroim să dăm mai multă energie cugetării noastre, și să accentuăm asupra persoanei care săvârșește lucrarea, întrebuițăm un vechiu pronume românesc *însu* (de unde vine și *dînsu*), însoțit de formele prescurtate de dativ ale pronumelui personal (*mi, ți, ne, vă*), sau, pentru persoana a III-a, de dativul pronumelui reflexiv (*și*). Iată formele acestui fel de pronume, care se numește pronume *întărit*:

Masculin: eu însumi, tu însuși, el însuși, noi înșine, voi înșivă, ei înșiși.

Feminin: eu însă-mi, tu însăși, ea însăși, noi înșene, voi însevă, ele înseși, sau însele.

Aceste forme se pot întrebuița și în declinare:

Ție însuși ți-am dat cartea. Pe el însuși l-am văzut.

După cum se vede, în aceste cazuri se declină numai formele accentuate ale pronumelui personal.

Pronume nehotărite.

Iată în sfârșit și alte forme de pronume:

Ce ție nu-ți place, *altuia* nu face.

Fieștecare cum își va așterne, așa va dormi.

Citim în Anton Pann despre unul care, găbind pe

neașteptate o comoară de galbeni, a chemat săracii din satul său,

Și în taină *fiecărui* a dat și l-a ajutat:

Unuia-i cumpără vacă, *altuia-i* dăruie boi,

P'alt scapă de datorie și *p'altul* de-alte nevoi.

Apoi zidi un han mare, de săraci loc primitor,

Și găzduia fără plată pe *fiece* călător.

În toate aceste fraze, pronumele subliniate țin în locul numelor de ființe — aci de persoane —, *fără* însă să *arate* în chip lămurit *care anume persoane*. Când zicem: „Ce ție nu-ți place, *altuia* nu face”, prin *altuia* înțelegem, firește, o persoană, dar nu indicăm anume care. Când zicem mai departe: „*Fieștecare* cum își va așterne...”, prin *fieștecare* — am fi putut zice și *oricine* — înțelegem de sigur multe persoane, dar nu spunem precis anume care. În povestea lui Anton Pann *unuia*, *altuia*, *altul*, arată persoanele din satul binefăcătorului, dar nu ne spune în chip hotărît cărui sătean i-a cumpărat vaca, căruia boul, pe cine l-a scăpat de datorii, pe cine de nevoi.

Acest fel de pronume care nu ne arată precis ființele sau lucrurile despre care este vorba se numesc *pronume nehotărîte*.

Pronumele nehotărîte sunt:

Simple: unul, altul, cutare, nimeni, nimic.

Compuse: oarecare, oarecine, oarece, oricare, oricine, orice, fiecare, fiecine, fiece, vericare, vericine, verice, careva, cineva, ceva, nescare, nescareva, niște, neștine, niciun, nicio, vreun, vreo.

Pronumele nehotărîte compuse sunt alcătuite dintr'o particulă: *oare, ori, fie, veri, nes* — pusă la început și pronumele relative *care, cine, ce*.

Careva, cineva, ceva, din *relativele care, cine, ce* și particula *va* adăogată la sfârșit. *Niciun, nicio, vreun, vreo*, din *nici, vre* și *un o*.

După cum s'a văzut din exemplele de mai sus:

altuia nu face; *unuia-i* cumpără casă, *altuia-i* dăruie boi, *pe altul* îl scapă de datorii (putem zice: Casa *altuia*). — Pronumele nehotărît se declină și el. Iată formele lui:

a) Formele simple:

Singular.

N. A.: unul, altul, cutare, nimeni.

G. D.: *altuia*, *cutăruia*, *nimănu*.

Plural.

N. A.: unii, alții, cutare.

G. D.: *unora*, *altora*, *cutăror*.

b) Formele compuse:

Formele compuse cu pronumele relativ se declină schimbând după cazuri numai pronumele relative, particula rămânând neschimbată. Astfel:

N. A.: *fiecare*, *fiecare*; *oricare*, *oricare*; *vericare*, *vericare*; *careva*, *careva*.

G. D.: *fiecăruia*, *fiecu*; *oricăruia*, *oricu*; *vericăruia*, *vericu*; *cuiva*.

Plural nu au.

Formele compuse cu *ce* sunt *nedeclinabile*, iar cele compuse cu *cine* n'au plural.

Pronumele nehotărîte *niciun*, *nicio*, *vreun*, *vreo* se declină astfel:

Singular.

N. A.: *niciun*, *nicio*, *vreun*, *vreo*.

G. D.: *niciunui*, *niciunei*, *vreunui*, *vreunei*.

Plural.

N. A.: *niciunei*, *niciunele*, *vreunii*, *vreunele*.

G. D.: *niciunora*, *vreunora*.

Verbul.

1. Iată câteva versuri:

Cismarul *mormăe* un cântec
Bisericesc pe nas;
Nevasta lui *deretică* prin casă.

(Șt. O. Iosif).

Sunt turme de-alungul pe șes,
Dincoace *sunt* caii și boii,
Dincolo *sunt* oameni în funii.

(Gh. Coșbuc).

În exemplele de mai sus, cuvintele *mormăe*, *deretică*, sunt predicate în propoziții și ne arată *lucrarea* pe care o săvârșesc cismarul și nevasta lui.

În fraza a doua, cuvintele *sunt*, predicate și ele, ne arată ce zărește poetul *că se află*, *că există*, în întinderea șesului: turme, caii, boii, oameni.

Precum știm, cuvintele care arată acțiunea sau existența ființelor sau lucrurilor se numesc *verbe*.

Verbele au un rol important în limbă, fiindcă fără ele nu putem alcătui o cugetare, nu putem avea o propoziție. Chiar atunci când nu-l exprimăm, ca de pildă în propoziția: *Ușa!* verbul se subînțelege, și de către cel care rostește acest cuvânt, și de cel care l-aude (*Inchideți ușa!*).

Număr și persoană.

1. Știm că verbele sunt cuvinte *flexibile*. Să vedem deci cum *se mlădiază* ele, cum își schimbă forma, după ceea ce trebuie să arate.

2. Să vorbim, de pildă, despre o lucrare pe care am face-o toți, pe rând: scrierea unei teme.

Scriu tema
 Scrii tema
 Scrie tema

Scriem tema
 Scrieți tema
 Scriu tema

Cum vedem de aici, verbul își schimbă terminarea, ca să ne arate dacă cel care săvârșește acțiunea de care e vorba este o singură persoană sau sunt *mai multe*. Când spun: scrii, scrie tema, arăt că cel care face lucrarea aceasta e *o singură persoană*: în acest caz verbul se cheamă că este la *numărul singular*; dar când zic: scriem, scrieți, (ei) scriu, forma arată că lucrarea aceasta e săvârșită de *mai multe persoane*, (eu și colegii mei, bunăoară); în acest caz verbul se cheamă că este la *numărul plural*.

2. Dar, pe lângă arătarea *numărului* persoanelor care fac acțiunea, forma verbului ne mai arată în același timp și *persoana* care săvârșește acțiunea. Și anume: dacă e *persoana* care vorbește (sau persoanele care vorbesc): aceasta se cheamă *persoana întâia* (I): (eu) scriu, scriem; sau dacă e persoana sau persoanele cu care vorbim: (tu) scrii, (voi) scrieți; aceasta se cheamă *persoana a doua* (II); sau dacă cel care face lucrarea nu este cel cu care vorbim sau căruia ne adresăm: (el) scrie, (ei) scriu; aceasta se cheamă *persoana a treia* (III).

Verbul își schimbă deci forma după *numărul* celor care fac lucrarea arătată prin el și în același timp și după *persoana* sau persoanele care o fac.

Căci se înțelege că atunci când e vorba de o lucrare trebuie să știm *cine* o face și *câți* sunt cei care o fac.

3. În românește, de obicei, forma verbului arată, prin *terminarea* sa, și persoana care face acțiunea, așa încât noi Românii, în limba noastră, nu mai avem nevoie (ca Francezii d. e.) să punem pe lângă verb și pronumele personal

respectiv, pentru ca să știm *cine* face lucrarea arătată prin verb. Când zic: scrii, știu că e vorba de persoana II singular; când zic: scrie știu că e vorba de persoana III singular; scrieți, de persoana II plural, ș. a. m. d.

Numai când vrem să arătăm *anume* persoana care face lucrarea, sau când nu s'ar înțelege deslușit despre care persoană e vorba, — numai în aceste cazuri adăogăm și pronumele respective pe lângă verb; d. e.: *eu citesc și tu faci zgomot*; sau când verbul are aceeași formă pentru două persoane de. e.: scriu, fac (aceiași formă și la pers. I sing. și la pers. III plural).

Timpurile.

1. Dar, pe lângă acestea, verbul trebuie să ne mai arate prin *forma* lui și alte precizuni despre lucrarea de care e vorba. Să zicem, de pildă, că e vorba despre lucrarea învățaturii.

învăț lecția	învățaiu	am învățat lecția
înveți lecția,	învățași	ai învățat lecția,
învață lecția..	învăță...	a învățat lecția..

voiu învăța lecția,
vei învăța lecția,
va învăța lecția...

Vedem dar că verbul își schimbă forma nu numai spre a ne arăta numărul și persoana, ci și spre a arăta *timpul* când se săvârșește acțiunea. Căci și aceasta trebuie să știm despre o lucrare: nu numai *cine* și *câți* o fac, ci și *când* se face.

Formele: *învăț, înveți, învață, învățăm*, etc., ne arată că acțiunea aceasta se petrece *în clipa de față, acum*, când vorbim; formele acestea sunt forme pentru *timpul prezent*.

Formele: *învățaiu, am învățat*, etc., arată că lucrarea s'a petrecut înainte de clipa de față, *în trecut*; formele acestea sunt pentru *timpul trecut*.

Forme ca: *voiu învăța*, etc., arată că lucrarea de care e vorba se va face *de aci înainte*, adică *în viitor*; sunt forme pentru *timpul viitor*.

Acestea sunt toate timpurile în care se poate face lucrarea ce o arată verbul: ori că se *face acum* (în *timpul prezent*), ori că *s'a făcut* (în *trecut*), ori că *se va face* (în *viitor*).

Forma timpului prezent.

1. Prezentul este clipa în care ne aflăm; aceasta este una singură, căci, îndată ce a trecut, ea nu mai e în prezent, ci în trecut; alta i-a luat locul în prezent. Când zic *citesc*, înțelege oricine că fac această lucrare *acum*, în clipa de față.

Dacă lucrarea de care e vorba durează mai mult timp, ea e mereu în prezent, tot timpul cât nu încetează; dar dacă peste un minut nu mai citesc, ci fac altceva, d. e. scriu, atunci, dacă mă întrebă cineva ce fac, zic: *scriu*, adică arăt lucrarea ce o fac în clipa când sunt întrebat. Nu mai pot zice acum „citesc”, de vreme ce nu mai citesc, ci fac altceva; trebuie să zic: „Până adineaori citiiu (sau am citit), acum scriu”.

De aceea, îndată ce o lucrare încetează, ea nu mai e în prezent. Prezentul fiind o singură clipă, aceea în care vorbim sau în care tăcem, ne gândim, etc., se înțelege că, spre a arăta că lucrarea de care e vorba se face în clipa de față, verbele nu pot avea pentru timpul prezent decât o singură formă: citesc, scriu, învăț, tac, mă joc, dorm, etc. Sau, pentru persoanele cealalte: tu te uiți la mine, el ascultă, noi suntem împreună, voi nu tăceți, ei stau de-o parte, adică ceea ce într'adevăr fac (sau nu fac) alții în acel minut de timp.

Formele verbului pentru trecut.

Timpurile trecute.

1. Altfel stă lucrul pentru trecut. Să vedem. De exemplu, vine un prieten la mine și mă întreabă de ce nu m'am dus la el, când m'a chemat. Ii răspund: „*Citeam*, când m'ai chemat tu”, sau: „*Am citit* lecția la geografie”, sau: „*Citiiu* adineaori ceva foarte interesant”, sau: „Când m'ai chemat, *citisem* scrisoarea ta”.

2. In toate exemplele de mai sus, formele verbului *a citi* arată că, în momentul când stau de vorbă cu prietenul meu, lucrarea de care e vorba, citirea, *se făcuse*; era deci în *timpul trecut*. Vedem însă că spre a arăta trecutul, verbul are *mai multe forme*, iar nu una singură, ca pentru prezent. Și se înțelege de ce: Trecutul nu e o singură clipă, ci mai multe; toate în trecut, dar unele acțiuni din trecut s'au întâmplat poate în același timp, sau unele s'au întâmplat mai de mult, altele mai de curând, sau o acțiune s'a întâmplat înaintea alteia în trecut.

Să vedem în exemplele de mai sus, cum arată *formele* verbului aceste deosebiri ale momentelor lucrărilor (sau stărilor) din trecut.

3. In întâia propoziție: forma „*citeam*”, arată că această acțiune *nu se terminase*, ci se îndeplinea *încă* în momentul când se făcea altă acțiune: „*când m'ai chemat*”. Amândouă acțiunile (și citirea și chemarea) *sunt trecute*; dar se făceau *în același timp*, iar cea dintâi *dura încă* în clipa când începea cealaltă.

Această formă verbală de trecut, care arată o lucrare (sau o stare) *neterminată încă față de o alta tot trecută*, dar *în același timp cu ea*, se numește **imperfect**.

4. Forma din propoziția a doua: „*Am citit lecția*”, arată această acțiune din *trecut* (citirea) ca deplin

terminată, dar nu arată lămurit *când a fost acest timp trecut* în care s'a făcut acea acțiune, ci-l lasă nehotărât.

Forma aceasta verbală e alcătuită din două părți: *am* și *citit*, și de aceea se numește **perfectul compus**.

5. Forma din propoziția a treia: „*Citiiu* adineaori ceva interesant”, arată că acțiunea s'a petrecut și s'a *terminat deplin în trecut*, dar *de curând*; timpul când s'a petrecut nu e lăsat nehotărât, ci arătat ca foarte aproape de timpul prezent: *adineaori*.

Această formă de trecut se numește **perfectul simplu**, fiindcă, spre deosebire de perfectul compus, se exprimă printr'un singur cuvânt.

6. In fraza din urmă: „Când m'ai chemat, *citisem* scrisoarea ta”, forma *citisem* arată că acțiunea, numită cu acest verb, fusese săvârșită de mine *înaintea altei acțiuni tot trecute*: eu isprăvisem de citit scrisoarea ta, în momentul când m'ai chemat.

Forma aceasta verbală arată deci un trecut mai trecut, o acțiune mai îndepărtată în trecut decât aceea pe care o exprimă perfectul (simplu sau compus); de aceea forma aceasta se numește **mai-mult-ca-perfectul**.

Timpurile viitorului.

1. Ca și trecutul, deasemeenea și viitorul se întinde peste mai multe clipe. Putem vorbi de viitor în general, fără nici o precizie; dar putem vorbi și despre ceva ce se va întâmpla în viitor *înaintea* a altceva. Zic, de pildă: „Deseară *voiu învăța* lecția”. Dar pot zice mai precis: „Sunt sigur că deseară, când *vei veni* la mine, *voiu fi învățat* lecția”.

2. In amândouă exemplele de mai sus, forma verbală arată că acțiunea de care e vorba (a învăța) se va petrece de aci înainte, în viitor; însă în propoziția

dintâi spun numai că acțiunea se va petrece în viitor fără să o pun în legătură cu altă acțiune.

Forma aceasta de verb se chiamă **viitorul simplu**, sau **viitorul întâiu** (I).

În al doilea caz însă, prin forma *voiu fi învățat lecția*, spun de asemenea că acțiunea o voi face în viitor, dar că va fi *terminată* când se va petrece acțiunea exprimată prin verbul din cealaltă propoziție: când vei veni la mine, mă vei găsi cu lecția învățată.

Forma aceasta arată deci că acțiunea ce o exprimă se va petrece *în viitor*, dar *înaintea* altei acțiuni; va fi o acțiune viitoare *anterioară* alteia tot viitoare; de aceea, forma aceasta verbală se chiamă **viitorul anterior** sau **viitorul al doilea** (II).

7. În vorbirea zilnică obicinuită, forma de viitor anterior e înlocuită mai totdeauna cu forma viitorului simplu. D. e. pot zice: *Vei izbuti în munca ta, dacă te vei pregăti bine*. Înțelesul s'ar părea că e același ca în construcția cu viitorul anterior: *Vei izbuti în munca ta, dacă te vei fi pregătit bine*. Dar, gândindu-ne mai bine, vedem că în cazul dintâi cugetarea nu e așa de precisă ca în cazul al doilea. Când zic: *Vei izbuti, dacă te vei pregăti*, se vede că e vorba de două acțiuni în viitor, dar nu se vede limpede dacă aceste acțiuni trebuie să se facă *în același timp* sau *una înaintea* alteia. Pe când, dacă zic: *Vei izbuti, dacă te vei fi pregătit*, se vede deslușit că acțiunea pregătirii trebuie făcută *înainte*, pentru ca izbutirea să se realizeze.

De aceea e mai bine să întrebuițăm *viitorul anterior*, când e vorba de două acțiuni viitoare, dintre care una trebuie să preceadă pe cealaltă.

Modurile.

1. Pe lângă *persoană, număr și timp*, formele verbale mai arată încă ceva, în privința acțiunii ce o exprimă. Iată, zice cineva:

Plec mâine în excursie la Sinaia.

Altul zice: *Tata mi-a dat voie să plec în excursie.*

Iar altul: *Aș pleca* mâine în excursie, dacă *ar fi* vreme frumoasă.

Unul supărat: *Pleacă* de aici!

Altul face o simplă constatare: *A pleca* dis de dimineață la muncă, este sănătos; sau: *Plecând* de dimineață, ajungi departe.

Un proverb: Capul *plecat* sabia nu-l taie.

Ori: De *plecat* e lesne; mai greu e să rămâi!

În exemplele de mai sus, verbul *plec* are forme diferite, care ne arată că acțiunea se săvârșește la fiecare dată într'un *mod* deosebit:

2. În întâia propoziție, forma *plec* (tot așa la celelalte timpuri ale acestui mod: *am plecat*, *voiu pleca*) ne arată că acțiunea exprimată prin verb se săvârșește în mod *sigur*, hotărît. Acest mod se cheamă **modul indicativ** (de la cuvântul latinesc *indicare* „a arăta”).

3. În exemplu al doilea: „Tata mi-a dat voie să *plec*”, forma *să plec* arată o acțiune *posibilă*, dar *nesigură*. Mi-a dat voie tata să *plec*, dar cu aceasta nu spun că *într'adevăr plec*, ci e posibil și să nu plec, dacă nu-mi va mai da voie sau dacă va fi vre-o altă piedică. Acțiunea arătată de verbul din propoziția secundară (*să plec*) atârnă de acțiunea arătată de verbul din propozițiunea principală (*mi-a dat voie*); este *legată* de aceasta, *supusă* ei. Modul acesta al verbelor prin care se arată o acțiune ca *atârnând* de alta, ca fiind *legată* de o alta, *subordonată* sau *subjugată* altei acțiuni, se numește **modul conjunctiv** sau **subjunctiv** (de la cuvintele latinești *conjungere* „a uni, a lega de” și *subjugare* „a supune, a subjugă”).

4. În exemplul al treilea, forma *aș pleca* a verbului arată o *dorință*, dorința mea de a pleca în excursie; dar această dorință nu este sigură că se va îndeplini, deoarece ea atârnă de condiția pe care am exprimat-o prin verbul din a doua propoziție: dacă *ar fi* vreme fru-

moasă; altfel, nu voiu pleca. Plecarea deci *nu e sigură*, nu afirm sigur că voiu pleca.

Modul acesta al verbului, prin care se arată o *dorință* sau o *condiție* pentru îndeplinirea acțiunii, se numește **modul optativ** (de la latinescul *optare* „a alege, a dori”) sau **condițional**.

4. In exemplul al patrulea, forma: „*Pleacă!*” arată o *poruncă*.

Modul acesta al verbelor, prin care se exprimă o *poruncă*, se numește **imperativ** (de la cuvântul latinesc *imperare* „a porunci, a comanda”).

Dar când zic d. e. cuiva care mă supără: „*Lasă-mă 'n pace!*”, exprim, după tonul vocii, uneori o poruncă, alte ori o *rugămintă*.

Tot astfel, în rugăciunea noastră de toate zilele „*Tatăl nostru*”: „*Pâinea noastră cea de toate zilele dă-ne-o nouă astăzi și ne iartă nouă greșalele noastre*”, prin formele verbale *dă* și *iartă* exprimăm o *rugăciune* către Dumnezeu.

De asemenea, când mama lui Ștefan cel mare, zice fiului său, care se întoarce în puterea nopții, rănit din luptă, și bate la poarta castelului:

Du-te 'n bătălie, pentru țară mori,

Și-ți va fi mormântul coronat cu flori — formele de imperativ *du-te* și *mori* exprimă mai mult un *sfat* decât o poruncă.

Sau când un prieten zice altuia: „*Ascultă ce-ți spun! Fă mai bine cum te îndeamnă prietenii cuminți, nu face ce-ți spun cei răi!*” — formele de imperativ de aici exprimă, de asemenea, mai mult un *sfat*, o *povață*, un *îndemn* decât o poruncă.

Prin urmare, *modul imperativ* arată uneori o *poruncă*, alteori o *rugămintă*, alteori o *rugăciune*, alteori un *sfat*, o *povață*, un *îndemn*, o *urare*, după tonul vorbei și după situația noastră față cu cel căruia ne adresăm.

5. In exemplul al cincilea: „A pleca dis de dimineață la muncă, este sănătos”, forma *a pleca* arată acțiunea aceasta în general, fără să ne lămurească în mod hotărât, — nici cine săvârșește acțiunea, nici numărul persoanelor care o săvârșesc.

Acest mod care arată o acțiune în general, adică numai numele lucrării, fără a determina însă persoană și numărul se numește **modul infinitiv**.

6. In exemplul VI: „Plecând de dimineață, ajungi departe”, forma *plecând* (împreună cu determinarea sa: *de dimineață*) stă pe lângă predicatul „ajungi departe”, lămurindu-i înțelesul, întocmai ca un *complement* sau ca un *adverb*.

Unele forme de acestea au și devenit adverbe; d. e.: „*curând*”, de la verbul *a cura* „a alerga”. „*Vino curând*” însemnează „*Vino alergând*”.

Această formă verbală (cu terminarea în *-ând* sau *-ind*), care stă totdeauna ca un complement pe lângă un alt verb, se numește **gerunziu**.

7. In al șaptelea exemplu: „Capul *plecat* sabia nu-l taie”, forma *plecat* stă pe lângă substantivul *capul*, lămurindu-i înțelesul întocmai ca un *atribut*, arătând o *însușire*, ca și un *adjectiv*.

Modul acesta al verbului, care ne arată acțiunea ca o însușire a cuiva sau a ceva, întocmai, ca un adjectiv se numește **participiu** (latin.: *participium*, de la *participare* „a lua parte la...”, fiindcă forma de participiu ia parte și la firea adjectivelor: are *gen* și se *declină*).

8. In sfârșit, în exemplul cel din urmă, al optulea: „De *plecat* e lesne!”, formă *plecat* arată, ca și infinitivul, acțiunea numită de verb în forma ei *cea mai generală*, fiind ca un *complement* pe lângă predicatul propoziției.

Această formă verbală (care e însoțită totdeauna de o prepoziție) se cheamă **supin**.

9. Supinul și infinitivul arată sub forma cea mai abstractă, cea mai generală., lucrarea numită de verb. De aceea, aceste forme verbale se pot *substantiva* în limba noastră, adică putem da supinului și infinitivului forma de substantiv. Zic, de pildă: „E mai ușor *de coborît* decât *de suit*. E mai lesne *de dărâmat* decât *de clădit*. E mai sănătos a *te culca* de vreme și a *te scula* de dimineață”.

Cu exact același înțeles pot zice: „E mai ușor *coborîtul* decât *suitul*. E mai lesne *dărâmatul* decât *clăditul*. E mai sănătoasă *culcarea* de vreme și *scularea* de dimineață”.

Că infinitivul și supinul arată amândouă în același mod general acțiunea, numită de verb, ne-o arată faptul că în amândouă formele lor putem pune pe unul în locul celui-lalt, fără să schimbăm înțelesul cugetării: „E mai ușor a *cobori* decât a *sui* = E mai ușor *de coborît* decât *de suit* = E mai ușoară *coborîrea* decât *suirea* = E mai ușor *coborîtul* decât *suitul*”. Și tot astfel: „E mai sănătoasă *culcarea* de vreme și *sculatul* de dimineață”.

Și precum *putem înlocui* unul cu altul, *supinul cu infinitivul*, tot astfel *putem înlocui* pe amândouă cu *subjunctivul*, fără să se schimbe înțelesul: „E mai ușor *să cobori* decât *să sui*. E mai sănătos *să te culci* de vreme și *să te scoli* de dimineață”, ș. a. m. d.

Uneori supinul are formă de plural: „Doftoria asta se ia *pe nemâncate*”. „Alerga cu calul *la aruncate* (în galop)”. „A vorbit o oră *pe nerăsuflăte*”.

10. Prin urmare, sunt *opt moduri* ale verbelor. La formele celor dintâi patru moduri — indicativul, subjunctivul, optativul și imperativul — se arată *cine* face acțiunea numită de verb, adică *persoana* care o face, și *numărul* persoanelor: (Eu) cânt, (tu) scieai, (el) veni, (noi) am așteptat, (voi) ați vrea să mergeți, (ei) să vină!

De aceea, toate aceste patru moduri ale verbelor se cheamă *moduri personale*.

La celelalte patru moduri — infinitivul, gerunziul, participiul și supinul — acțiunea numită de verb e arătată în mod general, fără să fie legată de o persoană anume: a scie, șezând, tăcut, pe întrecute.

De aceea, aceste din urmă patru moduri ale verbelor se cheamă *moduri nepersonale*.

Conjugarea verbelor.

1. Am văzut că formele verbelor ne arată *persoana, numărul, modul, și timpul* acțiunii.

Trecerea unui verb prin formele tuturor timpurilor de la toate modurile se cheamă *conjugare*.

2. Să luăm seama mai de aproape la câte-va forme de verbe, d. e.: *află, taci, zici, fugi; aflați, tăceți, ziceți, auziți; voi aflu, vei tăcea, vei zice, vei auzi; a afla, a tăcea, a zice, a auzi*.

Vedem că, în general, toate verbele iau cam aceleași forme, cam prin aceleași *terminări*.

Dar e o anumită formă, aceea a *infinitivului*, la care *terminarea* celor patru verbe citate mai sus e cu totul deosebită, particulară fiecăruia.

Verbul *a afla* se termină în *-a* și (la forma lungă, care se poate lua ca substantiv) în *-are: aflare*.

Verbul *a tăcea* se termină în *-ea* (cu accentul pe ultima silabă), iar la forma lungă în *-ère: tăcère*.

Verbul *a zice* se termină în *-e* (cu accentul pe silaba penultimă), iar la forma lungă în *-ere: zicere*.

Verbul *a auzi* se termină cu *-i* (accentuat), iar la forma lungă în *-ire: auzire*.

Tot așa: *a aduna, a mânca, a lumina, ș. a.; a ră-mânea, a părea, a zăcea, a plăcea, ș. a.; a duce, a face, a frânge, ș. a.; a fugi, a minți, a privi, ș. a.*

3. Orice verb din limba românească trebuie să aibă la infinitiv una din aceste patru forme.

De aceea, chiar un cuvânt nou în limbă intră în una din aceste forme: D. e.: *a fotografia, a reuși, ș. a.*

4. Prin urmare, în românește avem *patru conjugări*, deosebite, după *vocala caracteristică a infinitivului*.

Verbele terminate la infinitiv în *-a, -are*, sunt verbe de *conjugarea I*.

Verbele terminate la infinitiv în *-ea, -ère*, sunt verbe de *conjugarea II*.

Verbele terminate la infinitiv în *-e, -ere*, sunt verbe de *conjugarea III*.

Verbele terminate la infinitiv în *-i, -ire*, sunt verbe de *conjugarea IV*.

5. Sunt unele verbe, terminate în *-ri* (ca *pogori, uri, omori*, ș. a.), care au toate formele de conjugare IV, iar la prezentul indicativului, la pers. III sing. și plural au forme după conjugarea I (el *pogoară*, ei *pogoară*).

Regulă de ortografie. Verbele terminate la infinitiv în *-î, -îre* se scriu pretutindeni, chiar și în derivatele lor cu *î* din *i*: *urît, omorît, omorîtor, hotărît, hotărînd*.

Forma verbelor.

1. Un copilaș de lângă mine zice: „Vezi rândunelele? Sboară unele după altele și ciripesc. Par'că au fost mustrate sau au fost lăudate de cineva; acum se ceartă între ele, acum se bucură; acum tac, acum iar începe a le turui gura”.

2. Sunt aci mai multe gânduri: E, întâi, gândul celui care spune că un copilaș a zis (cele ce urmează); apoi gândurile copilașului despre cele ce vede, aude și cugetă el însuși.

Fiecare gând e arătat printr'o propoziție. În fiecare propoziție, precum știți, e un predicat (verb) și un subiect.

Știți că verbele arată, în genere, o *acțiune*, o mișcare, o lucrare făcută de cineva sau de ceva (subiectul propoziției), o existență sau o *stare* a cuiva sau a ceva.

Să privim, în legătură cu subiectul propoziției, acțiunea sau starea arătată de verbul-predicat.

3. În propozițiile: Un copilaș *zice*; *Vezi* (tu); *sboară*,

ciripesc (rândunelele); *tac* (rândunelele); *începe* (gura) — toate verbele au o formă care arată că subiectul (adică cel numit prin el) *face* lucrarea; *lucrarea pornește de la subiect*, e a lui, subiectul e *activ*. De aceea, această formă a verbelor se numește *formă activă*.

4. In propozițiile: *Au fost mustrate, au fost lăudate* (rândunelele) — lucrarea arătată de verb (mustrarea, lăudarea), nu o mai face subiectul (rândunelele), nu mai pornește de la el, ci de la altcineva, iar *subiectul suferă, primește, pate* sau *pătimizește lucrarea* arătată de predicat; subiectul e *pasiv* (de la lat. *passivus* „care suferă, pate, pătimizește”). De aceea, această formă a verbelor se cheamă *forma pasivă*.

5. In propozițiile: *Se ceartă* (rândunelele), *se bucură*, sau când zic: *mă spăl, mă îmbrac, ș. a.* — forma predicatului arată că *lucrarea o face subiectul asupra lui însuși, se face de către subiect, dar se întoarce tot asupra lui, se răsfrânge sau se reflectă* asupra lui însuși. De aceea, forma aceasta a verbelor se cheamă *forma reflexivă* (de la lat. *reflexivus* „care se răsfrânge”).

6. Vedeți că forma *activă* a verbului se arată prin *verbul singur*.

Forma *pasivă* se arată printr'o formă compusă din timpurile respective ale *verbului ajutător a fi* și *participiul verbului* de care e vorba.

Forma *reflexivă* se arată prin verb precedat de *pronumele reflexiv* (personal-reflexiv) în cazul acuzativ.

7. Forma *reflexivă* se întrebuintează uneori și cu înțelesul de formă *pasivă*: „Poamele *se culeg*, când *s'au cople*”. Verbul „*se culeg*” are aici înțelesul de „*sunt culese*”; deși *forma e reflexivă, înțelesul e pasiv*; căci poamele nu se culeg ele însele, ci sunt culese de oameni; ele sufer acțiunea făcută de alții. Tot așa, în propoziția: „Românii *s'au numit* și Vlahi sau Valahi”. înțelesul e numai pasiv: „Românii *au*

fost numiți (de către alte popoare) Vlahi sau Valahi"; căci, de fapt, noi înșine nu ne-am numit niciodată așa.

8. Alteori, după *gândul* ce-l are cel ce întrebuințează această formă, ea poate exprima sau forma *reflexivă* sau pe cea *pasivă*. Când zice cineva o propoziție ca aceasta, d. e.: „Copiii mici *se țin* de mână, pe stradă”, poate să înțeleagă forma reflexivă, adică „copiii *se țin* ei înșiși de mână, între ei”, sau să înțeleagă forma pasivă: „*copiii sunt ținuți* de mână de către o persoană mai mare decât ei”.

9. De aceea, când n'ar încăpea nici o nesiguranță în privința înțelesului, putem întrebuința și forma reflexivă pentru înțelesul pasiv; cum e, de pildă, în proverbul: „Pomul uscat *se taie* și în foc *se aruncă*”.

Dar când ar putea fi îndoială dacă e într'adevăr înțelesul *reflexiv*, ori înțelesul *pasiv*, atunci e mai bine să întrebuințăm pentru pasiv forma proprie pasivă.

10. În limba noastră numai formele cu *pronumele reflexiv* (sau personal) în cazul *acuzativ* sunt, propriu zis, *forme reflexive*: *mă spăl*, *mă periiu*, *te întristezi*, *se scarpină*.

Formele verbale cu *pronumele* în cazul *dativ*, ca: *îmi periiu* (straietele), etc., nu sunt, drept vorbind, verbe *reflexive* (ci *active*), fiindcă *acțiunea* arătată de verb, făcută de subiect, *trece* nu asupra lui însuși, ci *asupra a alteeva*.

Verbe transitive, intransitive, impersonale.

1. Când zic: *mustru*, *cert*, *iert*, *aflu*, *spun*, *zic*, *văd*, ș. a. de acest fel, fiecare așteaptă să spun încă: *pe cine* (*mustru*, *văd*, etc.)? sau *ce* (*aflu*, *zic*, etc.)? *Acțiunea* arătată de acest fel de verbe *trece asupra cuiva* sau a *ceva* (arătat printr'un nume în cazul *acuzativ*).

Verbele care arată o acțiune ce *trece* de-a-dreptul *asupra cuiva* sau a *ceva*, adică *verbele care pot avea un complement direct*, se numesc *verbe transitive* (de la latinul *transitivus* „care trece”).

2. Alte verbe, ca d. e.: *ciripesc*, *sbor*, ș. a. de acest

fel, arată *acțiuni* ce *nu trec* de-a-dreptul *asupra* *cuiva* sau *a ceva*.

Verbele care arată o *acțiune ce nu poate trece* de-a-dreptul asupra cuiva sau a ceva, adică *verbele care nu pot avea un complement direct*, ci unul indirect sau circumstanțial (*sboară în aer, ciripesc pe un arbore*), se cheamă *verbe intransitive*.

3. Avem apoi în limba noastră verbe ca: *plouă, ninge, fulgeră*, ș. a., care se întrebuintează numai la persoana III singular, arătând fenomene ale naturii.

Verbe de acestea care arată acțiuni pe care nu le săvârșește o persoană se cheamă *verbe impersonale*.

Cele patru conjugări ale verbelor

Forma activă

Modul indicativ

Prezentul

Conj. I	II	III	IV
caut	plac	fac	aud
cauți	placi	faci	auzi
caută	place	face	aude
căutăm	plăcăm	facem	auzim
căutați	plăceți	faceți	auziți
caută	plac	fac	aud

Imperfectul

căutam	plăceam	faceam	auzeam
căutai	plăceai	faceai	auzeai
căuta	plăcea	facea	auzea
căutam	plăceam	faceam	auzeam
căutați	plăceați	faceați	auzeați
căutau	plăceau	faceau	auzeau

Perfectul simplu

căutai	plăcui	făcui	auzii
căutași	plăcuși	făcuși	auziși
căută	plăcu	făcu	auzi
căutarăm	plăcurăm	făcurăm	auzirăm
căutarăți	plăcurăți	făcurăți	auzirăți
căutară	plăcură	făcură	auziră

Perfectul compus

am căutat	am plăcut	am făcut	am auzit
ai căutat	ai plăcut	ai făcut	ai auzit
a căutat	a plăcut	a făcut	a auzit
am căutat	am plăcut	am făcut	am auzit
ați căutat	ați plăcut	ați făcut	ați auzit
au căutat	au plăcut	au făcut	au auzit

Mai-mult-ca-perfectul

căutasem	plăcusem	făcusem	auziseam
căutaseși	plăcuseși	făcuseși	auziseși
căutase	plăcuse	făcuse	auzise
căutase(ră)m	plăcuse(ră)m	făcuse(ră)m	auzise(ră)m
căutase(ră)ți	plăcuse(ră)ți	făcuse(ră)ți	auzise(ră)ți
căutase(ră)	plăcuse(ră)	făcuse(ră)	auzise(ră)

Viitorul I

voiu căuta	voiu plăcea	voiu face	voiu auzi
vei căuta	vei plăcea	vei face	vei auzi
va căuta	va plăcea	va face	va auzi
vom căuta	vom plăcea	vom face	vom auzi
veți căuta	veți plăcea	veți face	veți auzi
vor căuta	vor plăcea	vor face	vor auzi

Viitorul II

voiu fi căutat	voiu fi plăcut	voiu fi	} făcut	} auzit
vei fi căutat	vei fi plăcut	vei fi		
va fi căutat	va fi plăcut	va fi		
vom fi căutat	vom fi plăcut	vom fi		
veți fi căutat	veți fi plăcut	veți fi		
vor fi căutat	va fi plăcut	vor fi		

Modul subjunctiv (conjunctiv)*Prezentul*

să caut	să plac	să fac	să aud
să cauți	să placi	să faci	să auzi
să caute	să placă	să facă	să audă
să căutăm	să plăcem	să facem	să auzim
să căutați	să plăceți	să faceți	să auziți
să caute	să placă	să facă	să audă

Perfectul

să fi căutat   să fi plăcut   să fi făcut   să fi auzit
 pentru toate persoanele, singular și plural)

Modul optativ*Prezentul*

aș	aș	aș	aș				
ar	ai	ai	ai				
ai	ar	ar	ar				
am	am	am	am				
ați	ați	ați	ați				
ar	ar	ar	ar				
} căuta		} plăcea		} face		} auzi	

Perfectul

aș fi	aș fi	aș fi	aș fi				
ai fi	ai fi	ai fi	ai fi				
ar fi	ar fi	ar fi	ar fi				
am fi	am fi	am fi	am fi				
ați fi	ați fi	ați fi	ați fi				
ar fi	ar fi	ar fi	ar fi				
} căutat		} plăcut		} făcut		} auzit	

Modul imperativ*Prezentul*

Caută! Nu căuta! Place! Nu plăcea! Fă! Nu face! Auzi! Nu auzi!
 Caute! Placă! Facă!
 Căutați! Nu căutați! Plăceți! Nu plăceți! Faceți! Nu faceți! Auziți! Nu auziți!
 Caute! Placă! Facă!

Viitorul

să caute! să placă! să facă! să audă!
(la fel cu forma prezentului subjunctivului)

Modul infinitiv*Prezentul*

a căuta, a plăcea, a face, a auzi
căutare plăcere facere auzire

Perfectul

a fi căutat a fi plăcut a fi făcut a fi auzit

Modul participiu

căutat, căutată plăcut, plăcută făcut, făcută auzit, auzită
căutați, căutate plăcuți, plăcute făcuți, făcute auziți, auzite

Modul gerunziu

căutând plăcând făcând auzind

Modul supin

(mai e mult de) căutat plăcut făcut auzit
(nu merge pe) căutate plăcute, făcute auzite

1. Formele de conjugare ale verbelor le-am moștenit din limba strămoșilor noștri Romani.

Limba românească e o limbă romanică sau neo-latină (așa se cheamă limbile urmașe ale limbii latine).

Ea e soră cu celelalte limbi romanice (sau neo-latine): italiana, franceza, (provensala), spaniola, (catalana), portugheza, reto-romana (limba romanică din Elveția).

Dintre toate popoarele romanice, Italienii și noi Români am păstrat formele de conjugare cele mai apropiate de limba latină. Iar noi suntem singurii dintre urmașii Romanilor care am păstrat numele lor în numele poporului nostru, în numele limbii, al țării și al națiunii noastre.

2. Ca și verbele ajutătoare, așa și toate celelalte verbe din limba noastră, pot avea la perfectul compus și viitorul întâi al indicativului, precum și la prezentul optativului, și forme inverse: căutat-am, căuta-volu, căutare-aș.

3. Ați văzut cum se formează în limba noastră timpurile compuse: unele cu *supinul*, altele cu *infinitivul prezent* al verbului respectiv împreună cu forme ale *verbelor ajutătoare*. De exemplu: perfectul compus se formează din *supinul* verbului respectiv și formele de prezent (scurtate) ale verbului ajutător *a avea*: am căutat, a căutat.

Regulă de ortografie. După hotărîrea Academiei Române, verbele de conjugarea a IV se scriu în terminațiunea *imperfectului* cu **ea** după consoanante (afară de *ch, gh*): *fugeam, auzeam, ... auzeai, socoteam, ... socoteai, socoteau .. vorbeam, . vorbeau, ... veghiau.*

Se scriu fără—u formele de la perfect simplu persoana I-a: *ascultai, făcui, pusei, auzii*, deși în pronunțare se aude la persoana I un -*ă*: *ascultaă, fuseă, etc.*

Verbe ajutătoare (auxiliare).

1. Am văzut la formele de timpuri ale *verbelor forme compuse* ca: *am plecat* (ori *Plecat-am* nouă din Valuiiu...), sau *voiu pleca* sau *aș pleca, aș fi plecat*.

Precum se vede, aceste forme sunt compuse din *supinul* (*plecat*) sau din *infinitivul* (*pleca*) *verbului* de care e vorba, precedat (sau urmat) de anume *forme* scurtate ale altor trei verbe: *a avea, a voi, a fi*.

2. De asemenea, toate timpurile *forme pasive* a *verbelor*: *sunt chemat, a fost întrebată, sunteți invitați la..., vor fi așezate...* sunt forme compuse, alcătuite din *participiul* verbului de care e vorba și din aceleași *forme* scurtate *ale celor trei verbe*: *a avea, a voi, a fi*.

3. Aceste trei verbe, în formele lor pline, exprimă și ele acțiuni sau stări: *am* (=posed) o carte; *avem* (=posedăm) o bibliotecă bună; *voesc* să călătoresc, *voiam* să vă întreb ceva; *sunt* Român, *suntem* oameni, *suntem* vecini, ș. a.

Câte trele aceste verbe, cele două dintâi în formele lor scurtate: am, ai, a; am, ați, au; voiu, vei, va; vom veți, vor, iar cel din urmă în aceleași forme ca și atunci când arată existența: sunt, ești, este, etc., *ajută* la formarea *timpurilor compuse* ale verbelor; de aceea aceste trei verbe se cheamă *verbe ajutătoare* sau *auxiliare*.

Conjugarea verbelor ajutătoare.

1 Verbul a avea.

Modul indicativ

Prezentul

am (o carte)
ai
are (ca ajutător: a)
avem (ca ajutător: am)
aveți (ca ajutător: ați)
au

Imperfectul

aveam (un prieten)
aveai
avea
aveam
aveați
aveau

Perfectul simplu

avui (avusei) (lecție)
avuși (avuseși)
avu
avurăm
avurați
avură

Perfectul compus

am avut (supărare)
(avut-am)
ai avut
a avut
am avut
ați avut
au avut

Mai-mult-ca-perfectul

avusem (avusesem)
 (de gând...)
 avuseși (avuseseseși)
 avuse (avusesese)
 avusesem (avuseserăm)
 avuseți (avuseserăți)
 avuseră (avuseseră)

Viitorul I

voiu avea (grijă)
 (avea-voiu)
 vei avea
 va avea
 vom avea
 veți avea
 vor avea

Viitorul II

voiu fi avut (știre despre...)
 vei fi avut
 va fi avut
 vom fi avut
 veți fi avut
 vor fi avut

Modul Subjunctiv.*Prezent*

să am (dreptate)
 să ai
 să aibă
 să avem
 să aveți
 să aibă

Perfect

să fi avut (noroc)
 să fi avut
 să fi avut
 să fi avut
 să fi avut
 să fi avut

Modul Optativ*Perfect*

(dacă) aș avea (destulă minte)
 ai avea
 ar avea
 am avea
 ați avea
 ar avea

Prezent

aș fi avut (bucurie)
 ai fi avut
 ar fi avut
 am fi avut
 ați fi avut
 ar fi avut

Modul Imperativ.*Prezent*

ai! (încredere în mine)
 aibă!
 aveți! (negativ: Nu avea!)
 aibă!

Viitor

să ai! (încredere în tine)
 să aibă!
 să aveți!
 să aibă!

Modul Infinitiv.*Prezent*

a avea, (o bibliotecă) avere

Perfect

a fi avut (un tovarăș)

Modul Gerunziu

având (bună credință)

Modul Participiu

avut (lecția *avută*)
 avuți
 avută
 avute

Modul Supin

(de) *avut* ceva e
 lesne; e mai
 greu de păs-
 trat.

Conjugarea verbului „a fi“**Modul Indicativ***Prezent*

sunt (sânt, s, îs) (aici)
 ești
 este (e, i, îi)
 suntem (sântem)
 sunteți (sânțeți)
 sunt (sânt, s, îs)

Imperfect

eram (vesel)
 erai
 era
 eram
 erați
 erau

Perfect simplu

fusei (fui) (trist)
 fuseși (fuși)
 fuse (fu)
 fuserăm (furăm)
 fuserăți (furăți)
 fuseră (fură)

Perfect compus

am fost (la voi) (fost-am)
 ai fost
 a fost
 am fost
 ați fost
 au fost

Mai-mult-ca-perfect

fusesem (dincolo)
 fuseseși
 fusese
 fusesem (fuseserăm)
 fușeseți (fuseserăți)
 fusese (fuseseră)

Viitorul

voiu fi (bun) sau fi-voiu
 vei fi
 va fi
 vom fi
 veți fi
 vor fi

Viitorul II

voiu fi fost la țară
 vei fi fost
 va fi fost

vom fi fost
 veți fi fost
 vor fi fost

Modul Subjunctiv*Prezent*

să fiu (om de cuvânt)
 să fii
 să fie
 să fim
 să fiți
 să fie

Perfect

să fi fost (absent)
 să fi fost
 să fi fost
 să fi fost
 să fi fost
 să fi fost

Modul Optativ*Prezent*

aș fi (bucuros)
 ai fi
 ar fi
 am fi
 ați fi
 ar fi

Perfect

aș fi fost (fericit)
 ai fi fost
 ar fi fost
 am fi fost
 ați fi fost
 ar fi fost

Modul Imperativ*Prezent*

fii! (credincios)
 fie! (negativ: *nu fi* leneș)
 fiți!
 fie!

Viitor

să fii! (om de treabă)
 să fie!
 să fiți!
 să fie!

Modul Infinitiv*Perfect*

a fi, fire

Prezent

a fi fost (cineva)

Modul Gerunziu

fiind (împreună cu)

Modul Participiu

fost [elev(ă) a(l)...]

fostă

foști

foste

Modul Supin(de) *fost*, (știi c'ai

fost pe la mine,

dar n'ai lăsat

vorbă).

Conjugarea verbului „a voi“Modul indicativ*Prezent*

voesc

voești

voește

voim

voiți

voesc

(ca verb auxiliar)

(eu) voiu...

(tu) vei...

(el, ea) va...

(noi) vom...

(voi) veți...

(ei, ele) vor...

Imperfect

voiam (să te văd)

voiai

voia

voiam

voiați

voiau

Perfectul simplu

voii (să fac un bine)

voși

voi

voirăm

voirați

voiră

*Perfectul compus**Mai-mult-ca-perfectul*

am voit (să viu la voi)	voisem (să aleg o carte)
ai voit	voiseși
a voit	voise
am voit	voisem (sau voiserăm)
ați voit	voiseți (sau voiserăți)
au voit	voise (sau voiseră)
	. . . . . etc.

Modurile și timpurile celelalte se conjugă în mod regulat, după formele conjugării a IV-a.

Forma pasivă.

Pasivul verbelor se poate face punând înaintea participiului trecut al acestora verbul ajutător „a fi”, la toate modurile, timpurile și persoanele: sunt doborât, fusese doborâte, fiind doborâtă, etc.

Mai rar se întrebuințează — în deosebi la persoana III-a — forma de conjugare pronominală, alcătuită din verbul activ ca pronumele reflexiv de acuzativ înainte: Copacul *se doboară* (de către cineva) cu securea.

Forma pasivă întrebuințată cu verbul „a fi” poartă numele de „perifrastică”, iar cea cu pronumele reflexiv se chiamă „pronominală”. Ca înfățișare — nu ca înțeles — se confundă cu forma reflexivă a verbului.

Modul indicativ.*Prezent.**Imperfect.*

sunt doborât,-ă
ești doborât,-ă
este doborât,-ă
suntem doborâți,-te
sunteți doborâți,-te
sunt doborâți,-te

eram doborât,-ă
erai doborât,-ă
era doborât,-ă
eram doborâți,-te
erați doborâți,-te
erau doborât,-te

Perfect simplu

fui doborît,—ă
 fuși doborît,—ă
 fu doborît,—ă
 furăm doborîți,—te
 furăți doborîți,—te
 fură doborîți,—te

Perfectul compus

am fost doborîți,—ă
 ai fost doborît,—ă
 a fost doborît,—ă
 am fost doborîți,—te
 ați fost doborîți,—te
 au fost doborîți,—te

Mai-mult-ca perfectul

fusesem doborît
 fuseseseși doborît
 fusesese doborît
 fusesem, fuseserăm doborîți,—te

Și așa mai departe (vezi conjugarea verbului *a fi* pag. 254 ș. u.).

Forma reflexivă.

Se formează cu ajutorul pronumelui reflexiv.

Indicativ**Prezent**

mă spăl
 te speli
 se spală
 ne spălăm
 vă spălați
 se spală

Imperfect

mă spălam
 te spălai
 se spăla
 ne spălăm
 vă spălați
 se spălau

Perfectul simplu

mă spălai
 te spălași
 se spălă
 ne spălarăm
 vă spălarăți
 se spălară

Perfectul compus

m'am spălat (spălatu-m'am)
 te-ai spălat
 s'a spălat
 ne-am spălat
 v'ați spălat
 s'au spălat

Mai mult ca perfectul

mă spălasem
te spălaseși
se spălase
ne spălasem
vă spălaseți
se spălase.

Viitorul I

mă voi spăla (spăla-mă-voiu)
te vei spăla
se va spăla
ne vom spăla
vă veți spăla
se vor spăla.

Viitorul II

mă voi fi spălat
te vei fi spălat
se va fi spălat
ne vom fi spălat
vă veți fi spălat
se vor fi spălat.

Prezent

să mă spăl
să te speli
să se spele
să ne spălăm
să vă spălați
să se spele.

Modul subjunctiv

să mă fi spălat
să te fi spălat
să se fi spălat
să ne fi spălat
să vă fi spălat
să se fi spălat.

Și așa mai departe.

Verbe neregulate.

Am văzut din lecțiile precedente cum se conjugă verbele la diferitele timpuri și moduri. La conjunctiv adăogăm conjuncția *să*; la optativ: *aș*; la timpurile compuse ne servim de verbele ajutătoare. Dar la celelalte moduri și timpuri, formele de conjugare se formează, ca și cele de declinare, din rădăcina cuvântului (a verbului) la care schimbăm numai terminarea. Așa, dacă luăm un verb de conjugarea I-a, de ex.: a

învăța, se vede ușor cum se formează timpurile și modurile din rădăcina *învăț*: Indicativ prezent: *învăț*; imperfect: *învăț-am*; perfectul simplu: *învăț-ai*, *ași*, *ă...*; mai-mult-ca-perf.: *învăț-ase*; imperativ: *învăț-ă*; infinitiv; a *învăț-a, -are*; gerunziu: *învăț-ând*; participiu: *învăț-at*, *-ă*; supin: *învăț-at*.

Lată un alt verb de conjug. II: *a tăceâ, -ére*. Indic. prez.: *tac*; imperfect: *tăc-eam*; perf. simplu: *tăc-ui*; m. m. ca perf.: *tăc-usem*; imperativ: *tac-i*; inf.: a *tăc-eâ, -ére*; participiul prez.: *tăc-ând*; perf.: *tăc-ut, -ă*; supin; *tăc-ut*.

Un verb de conjug. III: *a bate, -ere*. Indicativ prez.; *bat*; imperf.: *băt-eam*; perfectul simplu: *băt-ui*; mai-mult-ca-perfectul *băt-usem*; imperativ; *bat-e*; infinitiv: a *bat-e, -ere*; gerunziul: *băt-ând*; partic.: *băt-ut, -ă*; supin: *băt-ut*.

Lată și un verb de conjugarea a IV: indicativ prez.: *aud*; imperfect: *auz-eam*; perfectul simplu: *auz-ii*; mai-mult-ca-perfectul: *auz-isem*; imperativ: *auz-i*; infinitiv: a *auz-i, -ire*; gerunziul: *auz-ind*; participiul: *auz-it, -ă*; supin: *auz-it*.

Cum se vede din exemplele de mai sus, la toate conjugările și la toate timpurile și modurile (afară de conjunctiv și optativ care au formațiuni proprii), se schimbă numai terminarea; rădăcina verbului rămâne nechimbată.

Sunt însă câteva verbe, care nu-și formează timpurile și modurile după normele de mai sus. Se abat de la aceste norme sau reguli; sunt deci *neregulate*, fiindcă și schimbă în conjugare și rădăcina.

Astfel chiar verbele ajutătoare, ale căror forme de conjugare le știm, au mai multe rădăcini. Verbul *a fi* are la indicativ prezent formele: *sunt, ești, este, suntem, sunteți, sunt*; la imperfect: *eram, erai, era*; la perfectul simplu: *fui*; mai-mult-ca-perf.: *fusesem* etc.

Verbul *a avea* are la indicativ prez. formele: *am, ai, are, avem, aveți, au*; la imperf.: *aveam*; la perf. simplu: *avui*; la m. m. ca perf.: *avu(se)sem*; la conjunctiv însă: *să am, să ai, să aibă*, etc.

Verbul a da.

Indicativ prezent: dau, dai, dă, dăm, dați, dau.

Imperfectul: dam, dai, da, dam, dați, dau; dar și ne-regulat: dedeam, dedeai, dedea, dedeam, dedeați, dedeau.

Perfectul simplu: dedei, dedeși, dete, dederăm, dederăți, deteră; sau: dădui, dăduși, dădu, dădurăm, dădurăți, dădură.

Perfectul compus: am dat, ai dat, a dat, am dat, ați dat, au dat.

Mai-mult-ca-perfectul: dedesem, dedeseși, dedese, dedeserăm, dedeserăți, dedeseră; sau: dasem, daseși, dase, daserăm, daserăți, daseră.

Viitorul I: voi da, vei da, va da, etc.

Viitorul II: voi fi dat, vei fi dat, va fi dat, etc.

Conjunctiv prezent: să dau, să dai, să dea, să dăm, să dați, să dea.

Conjunctiv perfect: să fi dat, etc.

Optativ prezent: aș da, ai da, ar da, etc.

Optativ perfect: aș fi dat, ai fi dat, ar fi dat...

Imperativ: dă, dea și dee! (negativ: nu da!), dați, dea; să dai, să dea și să dee, să dați, să dea.

Gerunziul: dând.

Participiul: dat, dată.

Supinul: dat.

A lua.

Indicativ pdrezent: iau, ieși, ia; luăm, luați, iau.

Imperfect: luam, luai, lua, luam, luați, luau.

Perfectul simplu: luai, luași, luă, luarăm, luarăți, luară.

Perfectul compus: am luat, ai luat, a luat, am luat, ați luat, au luat.

mai-mult-ca-perfectul: luasem, luaseși, luase, luasem, luaseși, luase(ră).

Viitorul I: voi lua, vei lua, va lua, vom lua, veți lua, vor lua.

Viitorul anterior: voi fi luat, vei fi luat, va fi luat, vom fi luat, veți fi luat, vor fi luat.

Conjunctivul prezent: să iau, să iei, să ia, să luăm, să luați, să ia, (sau: să iee).

Conjunctivul trecut: să fi luat, etc.

Optativul prezent: aș lua, ai lua, ar lua, am lua, ați lua, ar lua.

Optativul trecut: aș fi luat, ai fi luat, ar fi luat, am fi luat, ați fi luat, ar fi luat.

Imperativul prezent: ia (negativ: nu lua!), ia (sau: iee), luați, ia (sau iee).

Imperativul viitor: să ia, să ia (sau: să iee), să luați, să ia (sau: să iee).

Gerunziul: luând.

Participiul: luat, luată.

Supinul: luat.

A usca.

Indicativul prezent: usuc, usuci, usucă (și: use, usci, uscă), uscăm, uscați, usucă (și uscă).

Conjunctivul prezent: să usuc, să usuci, să usuce, să uscăm, să uscați, să usuce.

Imperativul prezent: usucă (și: uscă; negativ: nu usca!), usuce, uscați, usuce.

Imperativul viitor: să usuci, să usuce, să uscați, să usuce.

Celelalte timpuri se formează în chip regulat.

A mânca.

Indicativul prezent: mănânc, mănânci, mănâncă (și: mîne, mînci, mîncă), mîncăm, mîncăți, mîncă (și: mîncă).

Conjunctivul prezent: să mănânc, să mănânci, să mănânce, să mîncăm, să mîncăți, să mîncă.

Imperativul prezent: mîncă (negativ: nu mîncă!), mîncă, mîncăți, să mîncă.

Imperativul viitor: să mîncă, să mîncă, să mîncăți, să mîncă.

Celelalte timpuri se formează în chip regulat.

A vrea

Indicativul prezent: vreau, vrei, vrea, vrem, vreți, vreau.

Imperfectul: vream, vrei, vrea, vream, vreați, vreau.

Perfectul simplu: vrui, vruși, vru, vrurăm, vrurăți, vrură.

Viitorul I-iu: voi vrea, vei vrea, va vrea, vom vrea, vreți vrea, vor vrea.

Viitorul anterior: voi fi vrut, vei fi vrut, va fi vrut, vom fi vrut, veți fi vrut, va fi vrut.

Conjunctivul prezent: să vreau, să vrei, să vrea, să vrem, să vreți, să vrea (sau: să vree).

Conjunctivul trecut: să fi vrut, etc.

Optativul prezent: aș vrea, ai vrea, ar vrea, am vrea, ați vrea, ar vrea.

Optativul trecut: aș fi vrut, ai fi vrut, ar fi vrut, am fi vrut, ați fi vrut, ar fi vrut.

Imperativul prezent: vrea, vrea (sau: vree), să vreți, să vrea (sau: să vree).

Gerunziul: vrînd.

Participiul: vrut, vrută.

Supinul: vrut.

A bea se conjugă aproape la fel cu *a vrea*, cu deosebirea că la perfectul simplu are formele: băui, băuși, bău, băurăm, băurați, băură (și: beui, beuși, etc.), iar la gerunziu: bând.

A rămânea.

Indicativul prezent: rămâiu (sau: rămân), rămâi, rămâne, rămânem, rămâneți, rămân.

Perfectul simplu: rămăsei, rămăseși, rămase, rămaserăm, rămaserăți, rămaseră.

mai-muult-ca-perfectul: rămăsesem, rămăseseseși, rămăsesese, rămăsesem, rămăseseseți, rămăsesese(ră).

Conjunctivul prezent: să rămâiu (sau: să rămân), să rămâi, să rămâie (sau: să rămână), să rămânem, să rămâneți, să rămâie (sau: să rămână).

Imperativul prezent: rămâi (negativ: nu rămânea!), rămâie, (sau rămână), rămâneți, rămâie (sau: rămână).

Imperativul viitor: să rămâi, să rămâie (sau: să rămână), să rămâneți, să rămâie (sau: să rămână).

Gerunziul: rămâind (sau: rămânând).

A scrie.

Indicativul prezent: scriu, scrii, scrie, scriem, scrieți, scriu (scrim și scriți sunt forme incorecte).

Perfectul simplu: scrisei, scriseși, scrise, scriserăm, scriserăți, scriseră.

Imperativul prezent: scrie, scrie, scrieți, scrie.

Imperativul viitor: să scrie, să scrie, scrieți, să scrie.

Gerunziul: scriind.

Participiul: scris, scrisă.

Alte verbe: *a duce*, *a face*, *a zice* au forme neregulate numai la persoana a II-a sing. a imperativului prezent: *du*, *fă*, *zi*, la forma afirmativă; la forma nega-

tivă, regulat (negația cu forma de infinitiv): *nu duce, nu face, nu zice*. Cine zice: *nu du, nu fă, nu zi*, nu știe bine românește.

A ști.

Indicativul prezent: știu, știi, știe, știm, știți, știu.

Perfectul simplu: știui, știuși, știu, știurăm, știurăți, știură.

Imperativul prezent: știi, știe, știți, știe.

Imperativul viitor: să știi, să știe, știți, știe.

Gerunziul: știind.

Participiul: știut, știută.

Forme populare, forme perifrastice și forme inverse.

1. În afară de formele obicinuite pentru timpurile verbelor, pe care le știm, limba vie a poporului mai are și alte forme, pe care și le-au însușit și unii mari scriitori ai noștri cari au stat în contact mai strâns cu lumea satelor. Iată bunăoară câteva crâmpeie de fraze din opera celui mai popular dintre povestitorii moldoveni — Ion Creangă:

— Ba încă [vorbește Moș Ion Roată către Vodă Cuza] m'a și amenițat că altă dată, de mi-a mai călca piciorul în ograda boierească, *are să poruncească* să mă întindă la scară și să mă bată cu biciul...

Când *s'a zări* de ziuă, sânt aci...

Când *s'a face* mai mărișor... *n'am să am* folos de el...

— D'apoi *a fi având* chilotă [=bagaj] multă, cum e treaba d-voastră, jupâne, zise Moș Nichifor, scărpinându-se în cap... Apoi, fără să ne zbatem, ujpâne Strul, *m'i da* șeisprezece lei, un irmilic de aur și *ți-oiu*

duce-o știi, colea, ea pe palmă; că, după cum vezi, căruța acum am adus-o de la încălțat și i-am mai tras și-o unsoare de ceală a dracului, de are să meargă cum îi sucala.

— *Ai să lași cu nouă lei, moș Nichifor, și te-a mai cinsti și fecioru-meu, la Peatră.*

— *Apoi dar dă! cu bine să dea Dumnezeu, jupâne Strul. Mă bucur și eu că-i tocmai în dricul iarmarocului [= în toiul bălciului] și poate mi-a pica ceva și când oi veni înapoi. Numai aș vrea să știu când avem să pornim...*

...Dumnezeu să-l ierte, și să-l odihnească, că și noi ca mâne avem a ne duce acolo!

Iată acum câteva versuri și din marele poet Eminescu:

*Părea că printre nouri s'a fost deschis o poartă,
Prin care trecea albă regina nopții moartă.*

*Dintre păsări calătoare
Ce străbat pământurile,
Câte-o să le înnece oare
Valurile, vânturile?*

*De-i suna din corn odată,
Ai s'aduni Moldova toată;
De-i suna de două ori,
Îți vin codri 'n ajutoriu;
De-i suna a treia oară,
Toți dușmanii or să piară...*

*Cine-au îndrăgit străinii,
Mânca-i-ar inima câinii,
Mânca-i-ar casa pustia,
Și neamul nemernicia!*

lată și dcuă versuri populare:

Jelui-m'aș și n'am cui,
Jelui-m'aș codrului!...

2. In exemplele de mai sus, întâlnim o mulțime de forme obișnuite în graiul popular și împrumutate din popor și de Creangă, de Eminescu și de alți scriitori. Dacă luăm seama mai de aproape la aceste forme, vedem că unele sunt forme de timpuri construite deosebit de cele literare, clasice, date ca tip în gramatică. Astfel avem forme de viitor ca *are să pună* (piciorul în ogradă); *n'am să am* (folos de el), *are să meargă*; *ai să lași* (cu 9 lei), *avem să pornim*, *ai s'aduni*, *avem a ne duce*.

Aceste forme de viitor sunt formate din verbul ajutător *am*, *ai*, *are*, *avem*, *aveți*, *au* și conjunctivul verbului de conjugat sau infinitivul (*avem a ne duce* acolo).

3. Alte forme ca *s'a fost deschis* (o poartă, Eminescu) sau cum se aude în popor *am fost mers*, *a fost spus*, sunt forme compuse de *mai-mult-ca-perfect*, în loc de *deschisese*, *mersese*, *spusese*. Formele acestea sunt alcătuite, după cum se vede ușor, din *perfectul compus al verbului a fi* (am fost, ai fost, a fost...) și *din supinul verbului de conjugat* (deschis, mers, spus).

4. De asemenea, tot o astfel de formă populară, dar cu funcțiunea de *imperfect* este și cea din expresiuni ca: *a fost mergând*, *a fost zicând*, formate tot din *perfectul compus al verbului a fi*, dar cu *gerunziul* verbului de conjugat.

5. O expresie interesantă este *a fi având* (chilotă multă...). Ea exprimă o nuanță de îndoială. Povestitorul nu știe precis dacă nora jupânului Strul are sau nu bagaj mult, dar se teme că ar avea.

Asemenea expresii (*a fi având*, în Moldova; *o fi având*, în Muntenia; literar, *va fi având*, *va fi făcând*, etc.), care exprimă îndoială, sunt alcătuite din forma de viitor popular al verbului a voi (oi fi, ei fi, a fi, om fi, eți fi, or fi) și din gerunziul verbului de conjugat.

6. Toate aceste forme pe care le-am analizat mai sus sunt alcătuite deci din diferite timpuri ale verbelor *a avea* și *a fi* și din conjunctivul ori infinitivul, sau gerunziul sau supinul verbului de conjugat.

Asemenea forme se numesc *forme perifrastice*, adică alcătuite din mai multe cuvinte, față de formele simple corespunzătoare literare (*are să meargă* = *va merge*; *avem a ne duce* = *ne vom duce*; *s'a fost deschis* = *se deschisese*; *a fost zicând* = *zicea*).

7. În afară de formele perifrastice, am mai întâlnit în fragmentele din Creangă și Eminescu și alte forme populare ca: *oiu duce*, *oiu veni*, *ei suna*; mai departe: *a suna*, *om suna*, *ăți suna*, *or suna*. Acestea sunt formele obișnuite de viitor, ieșite din amuțirea lui *v* inițial al auxiliarului: în loc de *voiu-oiu*, în loc de *vei-ei*, în loc de *va-a* sau *o*, în loc de *vom-om*, în loc de *veți-eți* sau *ăți* sau *oți*, în loc de *vor-or*.

Din forma scurtată *a* sau *o* = *va* și conjunctivul verbului de conjugat se formează o altă formă populară de viitor: *a* (sau *o*) *să meargă*, *a* (sau *o*) *să spună*, *a* (sau *o*) *să vin*, etc.

8. În sfârșit, în versurile populare și în fragmentele din Eminescu, am întâlnit forme ca: *jelui-m'aș*, *mânca-i-ar*. Aceste forme și altele asemănătoare, ca *fost-am*, *trecut-au*, nu se deosebesc de cele obișnuite în conjugare decât prin faptul că verbul auxiliar a fost așezat la sfârșit, de aceea aceste forme se numesc *forme inverse*, adică *răsturnate*.

Formele inverse se întrebunțează în vorbirea curentă mai ales în întrebări, în binecuvântări și în blesteme; ele sunt foarte obișnuite în poezia populară și

în cea cultă și servesc pentru a da mai multă energie și căldură simțirii.

Regulă de punctuație. În formele verbale inversate, auxiliarul pronunțându-se laolaltă cu verbul ce se conjugă, se leagă de acesta prin liniuță: *zis-am, plecat-am* (nouă din Vaslui).

Când auxiliarul este însoțit de pronume, pronumele vine de obicei la mijloc și atunci pronumele se leagă de verbul care-l precede (adică este înaintea lui) și de auxiliarul care-l urmează prin trăsătură de unire sau apostrof (când e cazul): *spusu-mi-a; zisu-i-a, mânca-i-ar, jelui-m'aș.*

Adverbul.

Iată câteva zicători și proverbe:

Nu lăsa pe *mâine* ceea ce poți face *astăzi*.

Târziu ori *curând* fapta bună își află răsplata.

Poama nu cade *departe* de tulpina ei.

Sus tună și răsună.

Jos cetele se-adună (Biserica).

Încet, încet, departe ajungi.

Cine aleargă *iute* nu ajunge *totdeauna înainte*.

În exemplele de mai sus, cuvintele subliniate cu litere cursive stau pe lângă verbe, pe care le lămuresc mai de aproape, arătând împrejurările în care se săvârșește lucrarea. Când să nu lași? — *Pe mâine*. Când să faci? *Aastăzi*. Când își află răsplata fapta bună? — *Târziu* ori *curând*. Unde nu cade poama? *Departe*. Unde tună și răsună: *sus*; unde se adună cetele? — *jos*. Unde ajungi? — *departe*, cum ajungi? — *încet, încet*. Cum aleargă? — *iute*...

Cuvintele acestea și altele la fel care stau pe lângă verb, lămurind împrejurările *când* (astăzi, mâine, târziu, curând), *unde* (departe, sus, jos) sau *cum* (încet

iute) se petrece acțiunea exprimată prin verb, se numesc *adverbe*.

Adverbele sunt în genere de 3 feluri.

1) *Adverbe de timp*, care arată timpul când se săvârșește lucrarea verbului: *astăzi, mâine, poimâine, ieri, alaltăeri, odată, niciodată, câteodată, altădată, acum, adesea, atunci, când, curând, târziu, înainte, odinioară, totdeauna pururea, ș. a.*)

2. *Adverbe de loc*, care arată locul unde se săvârșește acțiunea: *unde, sus, jos, aci, aici, acolo, dincolo, dincoace, aproape, departe, înapoi, înainte* (pot fi și de timp), *afară, înăuntru, nicăieri, pretutindeni, alături, deasupra, dedesubt*.

3) *Adverbe de mod*, care arată felul, chipul, modul cum se petrece acțiunea: *cum, astfel, altfel, așa, bine, foarte, tocmai, întocmai, anevoie, alene, încet, iute, prea, nicidecum*.

Multe adverbe de mod se formează de la adjective prin adăogarea terminațiunii — *este*: românesc — *românește*, vitejesc — *vitejește*, omenesc — *omenește*, copilăresc — *copilărește*.

Compararea adverbilor.

Adverbele au și ele grade de comparație ca și adjectivele. Astfel putem spune:

Pozitiv: cu trăsura mergi *repede*

Comparativ: Cu tramvaiul mergi *mai repede* decât cu trăsura.

Superlativ: Cu trenul mergi *foarte repede*.

Tot astfel putem spune: *bine, mai bine, foarte bine*. (Elevul acesta citește *bine*, celălalt *mai bine*, iar Ionescu *foarte bine*); *departe, mai departe foarte departe*.

Nu însă toate adverbele se pot compara. De exemplu: *odată, niciodată, când, nicăieri, alteori*.

Locuțiuni adverbiale. De multe ori funcțiunea de adverb este îndeplinită de expresiuni formate din două, trei sau mai multe cuvinte, (substantive, prepoziții, verbe chiar), care în acest caz se numesc locuțiuni adverbiale (expresii care *țin loc* de...).

Când citim, de exemplu, într'un basm de Ispirescu: *In răvărsat de zori*, Făt-frumos se pregăti să treacă pădurea, cuvintele subliniate sunt locuțiuni adverbiale. — *Când* se pregăti Făt-frumos să treacă pădurea? — *In răvărsat de zori*. Expresiunea aceasta care ține loc de un adverb de timp este alcătuită din două prepoziții (*in... de...*), dintr'un verb la supin (*răvărsat*) și dintr'un substantiv (*zori*).

Mai departe citim: *In asfințitul soarelui*, sosiră la palatul Doamni Chiralina. — *Când* sosiră? — *In asfințitul soarelui*. Expresiunea aceasta este alcătuită dintr'o prepoziție: *în*, un supin substantivat: *asfințitul* și un substantiv: *soarelui*. Ea determină pe verbul *sosiră* — arătând timpul când au sosit eroii basmului; este o locuțiune adverbială de timp.

Citim în *România pitorească* a lui Vlahuță: *Pe sub seară*, ajungem în Olănești. — *Când* ajungem? — *Pe sub seară*. Expresiunea aceasta este tot o locuțiune adverbială, fiindcă arată timpul când se petrece acțiunea și este formată din două prepoziții (*pe... sub*) și un substantiv (*seară*).

Locuțiunile adverbiale sunt foarte numeroase în limba noastră. Iată câteva dintre *ele*: *în zori de zi*, *într'o bună dimineață*; *de cu seara*, *în amurgul soarelui*, *în puterea nopții*, *în cumpăna nopții* (adică la miezul nopții când se cumpănește noaptea cu ziua), *cu de-a-sila*, *cu de-a-măruntul*, *cu tot dinadinsul*, *de loc*, *de fel*, *de obicei*, *de sigur*, *afară din cale*, *cel puțin*, *cătuși de puțin*, *cu drept cuvânt*, *cum se cade*, *din întâmplare*, *fără îndoială*, *fără veste fără „doar” și „poate”*, și multe, multe altele.

Prepoziția

Am văzut mai sus, când am studiat felurile de cuvinte (pag. 182) că unele dintre ele ne servesc să facem legătură între părțile propoziției. Să vedem acum mai lămurit aceasta.

Iată, spre exemplu, începutul unei frumoase poezii de G. Coșbuc:

La pașa vine un Arab,
Cu ochii stinși, *cu* graiul slab.
 „Sunt pașă, neam *de* Beduin
 Și *de la* Bab-el-Mandeb vin
 Să vând *pe* El-Zorab.

În această strofă, cuvintele: *la*, *cu*, *de*, *de la*, *pe* sunt cuvinte de legătură.

La cine vine un Arab? — *La* pașa. — *Pașa* este aci complement pe lângă verbul *vine*; *la* leagă dar complementul de verbul pe care-l determină. Cum vine Arabul? — *cu* ochii stinși, *cu* leagă și aci verbul vine cu complementele sale: *ochii stinși*, *graiul slab*. De unde vine Arabul? — *de la* Bab-el-Mandeb. Și în această propoziție *de la* leagă verbul vine de complementul său de loc: *Bab-el-Mandeb*. Pe cine să vândă Arabul?

— *Pe* El-Zorab. *Pe* leagă verbul să vândă de complementul direct *El Zorab*. Ce fel de neam? — *de* Beduin. *De* leagă aci substantivul neam de atributul *Beduin*.

Cuvintele acestea: *de*, *de la*, *pe*, *cu* și altele de felul lor care leagă două cuvinte cu funcțiuni *sintactice deosebite*, dintr'o propoziție, dar mai ales verbul de complementul său, se numesc *propoziții*.

Unele prepoziții sunt simple: *cu*, *de*, *la*, *în*, *către*, *până*, *sub*, *lângă*; altele sunt compuse din două prepoziții: *în contra*, *în preajma*, *în spre*, *pe la*, *de pe*.

Ortografie. Prepozițiile compuse se scriu despărțite în elementele lor alcătuitoare când sensul acestora se păstrează relativ destul de bine: *în contra*, *de pe*, *pe la*.

Locuțiuni prepoziționale. În locul prepozițiilor, în-trebuințăm de multe ori, spre a lega cuvintele între ele, expresiuni formate din prepoziții unite mai ales cu adverbe sau cu substantive: *de-a-curmezișul, în dreptul, în fața, în dosul, în susul, în josul, în urma, în potriva, în lungul, în preajma, de-a-dreptul, față cu...*

Iată, de ex., în versul lui Alecsandri: *De-a-curmezișul brazdei, boroanele pornesc.*

Conjuncția.

Am văzut mai sus (pag. 183) că în afară de prepoziții, mai sunt și alte feluri de cuvinte care servesc să stabilească legături în fraze sau în propoziții. Iată câteva exemple:

I. Zânele: Rămâi cu noi Făt-frumos, *căci* ne zice gândul *că* vei pieri. (Ispirescu).

Intr'un basm din Fundescu: „Nu trecu mult *și* văzu (Făt-frumos) o fântână cu apă rece; *dar* când voi ea să bea, calul iarăși zice *ca să* facă precum făcuse în grădină.

II. Veneau fel de fel de oameni: *și* mai proști *și* mai deștepți, *și* mai bogați *și* mai săraci, de toate soiurile.

Omul nevoiaș se face luntre *și* punte ca să ajungă la liman.

În prima frază avem trei propoziții și anume: 1) rămâi cu noi, 2) ne zice gândul; 3) vei pieri.

Aceste trei propoziții sunt legate între ele prin cuvintele: *căci*, particula care leagă propozițiunea întâia de a doua, și *că*, ce leagă propoziția a doua de a treia.

În fraza a doua avem 7 propoziții și anume: 1) nu trecu; 2) văzu o fântână cu apă rece; 3) când voi; 4) să bea; 5) calul iarăși zice; 6) să facă; 7) făcuse în grădină.

Aceste 7 propoziții sunt legate una de alta prin particulele: *și, dar, ca să.*

În a treia propoziție subiectul *oameni* are patru atribute: *mai proști, mai deștepți, mai bogați, mai săraci.*

Aceste atribute sunt legate între ele prin particula *și*.

În ultima propoziție, predicatul *se face* are două complemente: *luntre, punte*. Aceste complemente sunt legate între ele prin particula *și*.

Aceste cuvinte care leagă între ele două propoziții sau două părți de același fel (adică cu aceeași funcțiune sintactică) din propoziție se numesc conjuncții.

Conjuncțiile se aseamănă cu prepozițiile, fiindcă și unele și altele servesc ca părți de legătură, dar prepozițiile leagă două cuvinte cu funcțiuni *sintactice deosebite* (un verb cu un substantiv, un substantiv cu un adjectiv etc.), pe când conjuncția leagă două propoziții sau două părți de propoziție cu *aceeași* funcțiune sintactică.

Conjuncțiile sunt după formă de două feluri: simple și compuse. Simple sunt: *și, sau, ori*; compuse: *deoarece, pentrucă, fiindcă, așa dar*.

Regulă de ortografie. Conjuncțiile compuse se scriu într'un singur cuvânt, afară de cazurile când sensul fiecărui cuvânt, se păstrează relativ destul de bine. Astfel se scrie: *deși, deoarece, pentrucă, fiindcă, încât*; dar: *asa dar, cu toate că, de aceea, de vreme ce, după ce, după cum, îndată ce, măcar că, pe când, pentru că să, prin urmare*.

Locuțiuni conjunctive sau conjuncționale. Conjuncțiile compuse, formate din reunirea mai multor feluri de cuvinte, ca prepoziții și conjuncții cu substantive, adverbe, etc. (de ex.: *cu cât mai mult, cu toate acestea, pe câtă vreme, după cum, prin urmare, ca nu cumva*, etc.), se numesc *locuțiuni conjunctive sau conjuncționale*.

Interjecția.

Ne-am lămurit mai sus, (la pagina 183 ș. u.) ce sunt interjecțiile: cuvinte aruncate în mijlocul unei propoziții sau între două propoziții și care arată singure o simțire (suferință, bucurie, mirare, surprindere ș. a.) a celui care vorbește ori chiar imitarea unui sgomot. Ele dau mai multă căldură și mai multă vioiciune cugetării exprimată prin propoziția în care se pun.

Iată, bunăoară, câteva exemple:

Valeu, cumetre, mai încet, că-mi rupi piciorul! (Creangă).

Tii!... ce frumoasă cațaveică (scurteică) am să fac nevestii mele din blana ăstui vulpoi. (I. Creangă).

Apoi o ia la papuc și *hai! hai! hai! hai!* ajunge în sat la frate-său (Creangă).

Ea bagă cheia în broasca ușii, și întorcând-o nițel *scârț!* ușa se deschide! (P. Ispirescu).

Buf! cade în groapa cu jăratec. (Creangă).

Și *hârșt!* îi tae un cap; *hârșt!* și-i mai tae unul. (P. Ispirescu).

Cucurigu, boeri mari, dați punguța cu doi bani! (I. Creangă).

Și numai ce o auzeai (pupăza): *Pu-pu-pup, pu-pu-pup!* disdedimineată, în toate zilele.

Cuvintele subliniate din propozițiile și frazele de mai sus exprimă o suferință, o durere (of, valeu!), o bucurie (tii!), un îndemn (hai! hai!) sau imită un zgomot sau un sunet din natură (buf! hârșt! scârț!), ori cântecul unei pasări sau strigătul unui animal ori al omului (cucurigu! pu-pu-pup! etc.). Ele se întrebuințează uneori chiar singure, ca o propozițiune prescurtată. Noi complinim atunci în gândul nostru părțile care lipsesc.

Dacă, de exemplu, călcăm greșit, strigăm: Ah! — cel ce e de față înțelege restul: Ah! cum mă doare piciorul!

Cuvintele care exprimă un strigăt de durere sau de bucurie, de admirație sau de dispreț, de iubire sau de ospăț foarte *mare* în cinstea nepotu-său, la care ospăț din natură se numesc *interjecții*, — de la cuvântul latinesc *interjectio* „aruncare între”, fiindcă sunt aruncate adesea în mijlocul propoziției sau chiar între două propoziții.

Schimbarea funcțiunii gramaticale a cuvintelor.

1. Iată câteva fraze din *Harap-alb*, de Ion Creangă:
La vreo câteva zile după asta, împăratul făcu un ospăț foarte *mare* în cinstea nepotu-său, la care ospăț au fost poștiți cei mai străluciți oaspeți: împărați, crai, voievozi, căpitanii oștirilor, mai *marii* orașelor și alte fețe cinstite.

În ziua de ospăț, fetele împăratului, s'au pus cu rugămintele pe lângă spân, să deie voie lui Harap-alb ca să slujească și el *la masă*. Spânul, neputându-l strica hatârul, chiamă pe Harap-alb *de față* cu dânsese și-i învoi aceasta, însă cu tocmeală ca *în tot timpul* ospățului să stee numai *la spatele* stăpănu-său și nici măcar să-și ridice ochii la ceilalți meseni: Că, de l-oiu vedea obrăznicindu-se cumva, acolo *pe loc* îi și taiu capul.

— Auzit-ai ce am spus, slugă netrebnică, zise Spânul, arătând lui Harap-alb tăiușul paloșului pe care jurase credință și supunere spânului, la *ieșirea* din fântână.

— Da, stăpâne, răspunse Harap-alb cu umilință; sânt gată la porunca *Luminării-Voastre*.

2. În fragmentul de mai sus, găsim adjectivul *mare* determinând pe suubstantivul *ospăț* (ospăț foarte mare). Câteva rânduri mai jos însă cuvântul *mare*, pe care-l știm ca adjectiv, apare articulat și îndeplinind funcțiunea de substantiv (mai-marii orașelor = căpe-

teniile, fiindcă este vorba aci de căpeteniile orașelor. Adjectivul a devenit astfel ca un fel de substantiv.

Mai departe, cuvântul *fețe* (pluralul de la față) este substantiv și are sensul de *oamenii mari, cu vază, notabilii* orașelor; dar mai jos: „cheamă pe Harap-alb de față cu dânsese”, „față” precedat aci de prepoziția de joacă rolul de adverb de loc: — *Unde* l-a chemat pe Harap-alb? — *De față* cu dânsese. Aci substantivul *jață* a dobândit funcțiunea de adverb.

Tot astfel mai jos, prepoziția *în*, adjectivul pronominal *tot* și substantivul *timpul* reunite la un loc și așezate pe lângă verbul să *stee* alcătuesc o expresiune cu funcțiunea de adverb de timp: — *Când* să stee? — *In tot timpul* ospățului.

La fel substantivele *spate* și *loc* însoțite de prepoziții îndeplinesc rolul de adverbe: — *Unde* să stea? — La *spatele*; — *Unde* îi taie capul? — *Acolo, pe loc*.

3. Chiar verbele pot deveni substantive. De ex. infinitivul verbului a ieși — ieșire, în forma lungă devine substantivul *ieșirea*: ieșirea din fântână.

Tot astfel orice infinitiv prezent poate fi luat ca substantiv: *cugetarea, deșteptarea, tăcerea, ducerea, zidirea, hotărîrea*, etc.

De asemenea și supinul verbelor poate lua funcțiunea de substantiv: *Cu cititul cărților a face iscusită zăbavă* (Miron Costin); *prășitul* porumbului (= *prășirea*, prașila); la *cositul* fânului (= *cosirea*, coasa), etc.

4. Până și prepozițiile, ori conjuncțiile sau chiar interjecțiile își pot schimba funcțiunea gramaticală. Am văzut în capitolele precedente (la prepoziții și conjuncții) că acestea se pot uni cu substantivele spre a deveni locuțiuni adverbiale. Dar ele pot îndeplini și funcțiunea de substantive. În propoziția din exemplul de mai sus: Harap-alb jurase credință și supu-

nere —, și este conjuncție, dar când spun: *Și este alcătuit din două sunete*, aci și este subiect și îndeplinește rolul unui nume.

Vezi mai departe, la sintaxă, capitolul *Felurile subiectului*.

Formarea cuvintelor prin derivare și prin compunere. Sufixe. Prefixe. Familii de cuvinte.

1. *Sufixe*. Citim într'una din cele mai frumoase poezii populare — *Miorița* — despre un ciobănel, care vorbește astfel cu oaia lui nădrăvană, care-i prevestise moartea:

Dacă-i întâlni
Măicuță bătrână,
 Cu brâul de lână,
 Din ochi lăcrămând,
 Pe câmp alergând,
 Pe toți întrebând
 Și la toți zicând:
 Cine-au cunoscut,
 Cine mi-au văzut,
 Mândru *ciobănel*,
 Tras printr'un inel?
Fețișoara lui —
 Spuma laptelui;
Mustăcioara lui —
 Spicul grâului;
Perișorul lui —
 Pana corbului;
Ochișorii lui —
 Mura câmpului,
 Tu, mioara mea,
 Să te 'nduri de ea...

2. In această rugămintă a ciobanului, întâlnim o mulțime de cuvinte formate din altele mai vechi: *măicuța*,

de la maică; *ciobănel*, de la cioban; *fețișoara*, de la față; *mustăcioară*, de la mustață; *perișor*, de la păr; ochișori, de la ochi. Toate aceste cuvinte, care vădese dragostea lui adâncă pentru maică-sa și a acesteia pentru el, sunt formate din cuvinte mai vechi (maică cioban...) prin adăogarea la sfârșit a unor particule (părțicele): *-uță* (maică + uță); *-el* (cioban + el); *-ioară* (mustață + ioară); *-ișor* (față + ișoară; peri + ișori; ochi + ișori).

Acest fel de particule care se adăogă la sfârșitul unui cuvânt spre a forma un cuvânt nou se numesc *sufixe*.

3. Sufixele adăogă totdeauna o nuanță de înțeles deosebită. Astfel sufixele adăogate la cuvintele de mai sus dau o nuanță de duioșie, de mângâiere, de desmierdare. Alte sufixe, ca de ex. *-et*, adăogă un înțeles de mulțime, de colectivitate (brăd-et, fâg-et, tiner-et); tot așa: *-iș* (tuf(ă)-iș, piatr-iș); *-ime* (țărăn-ime, boier-ime); altele indică profesiunea, ca *-ar*: (lingură-lingurar, bere-berar) *-uș* (lacăt-lăcătuș) etc.

4. *Prefixe*. Uneori, pentru a forma un cuvânt cu înțeles deosebit, se adăogă particulele de cuvânt *la începutul cuvintelor*. Aceste particule de cuvânt se numesc *prefixe*. Iată câteva mai obișnuite:

des-: desnod, desfac, desfund, desvolt, desvăliu, destăinuie, desmorțire, desbatere, desmățat, etc.

în-: înscriu, înfăptui; înfund, învălui, încălzesc, înpletesc.

între-: întreprind, întrezăresc, întrevăd.

ne-: neomenos, necuviincios, neunire, nebun.

pre-: prefac, prezic, prevăd, preschimb.

răs-: răsbate, răscroi, răscruce, răstimp.

stră-: străbat, strănepot, strămoș, străbunic, străvechiu.

Formarea de cuvinte nouă prin adăogarea de sufixe sau de prefixe, se chiamă *derivare*,

5. *Compunere*. În sfârșit se mai formează cuvinte nouă prin punerea împreună, prin reunirea laolaltă a două sau mai multe cuvinte, formând împreună o unitate de înțeles. De exemplu: *drum-de-fier*, *unt-de-lemn*; *apă-tare*, *argint-viu*, *pierde-vară*, *gură-cască*, *papă-lapte*; *codo-batură* (pasăre care bate din coadă). Așa sunt multe nume din botanica populară: *gura-leului*, *ciuboșica-cucului*, *floarea-soarelui*, *ochiul-boului*, *rochița-rândunicii*, *nu-mă-uita*, *coada-șoricelului*, *moțul-ciocârlanului*; *traista-ciobanului*. Apoi nume de localități: *Curtea-de-Argeș*, *Turnu-Severin*, *Turnu-Măgurele*, *Piatra-Neamț*, *Piatra-Olt*.

Nume proprii sau porecle, ori altfel de cuvinte, în basme: *Făt-frumos*, *Strâmbă-lemn*, *Sfărâmbă-pietre*, *Mama-pădurii*, *Baba-cloanța*, *Tartacot-Barbă-de-un-cot*, *călare p'un iepure șchiop*, *leu-paraleu*, *înșir'te-mărgărite*, ș. a.

Formarea de cuvinte nouă prin întrunirea a două sau mai multe cuvinte într'o unitate de înțeles se cheamă *compunere* (= punere împreună).

6. Prin *derivare* și prin *compunere* se formează de la un singur cuvânt—care se numește rădăcină sau temă—o sumedenie de alte cuvinte. Cuvântul de rădăcină împreună cu derivatele și compusele sale alcătuiesc la o laltă ceea ce se numește o *familie de cuvinte*.

Iată câteva familii de cuvinte:

A face: *preface*, *desface*, *reface*, *facător*, *rău-facător*, *binefacător*, *binefacere*, *fapt* (de ex.: *faptul zilei* din forma veche de supin a verbului a face: *fapt*), *făptură*, *făptaș*, *făptuitor*, *făptui*, *înfăptui*.

Pădure: *împăduri*, *despăduri*, *pădurar*, *pădureț* (măr pădureț), *păduratec*, *Muma-pădurii*.

Lemn: *lemnar*, *lemnărie*, *lemnos*, *lemnisor*, *înlemni*, *unt-de-lemn*.

Exerciții: Formați și voi familia cuvintelor: *bun*, *om*, *scriu*.

Sinonime și omonime.

1. Poporul nostru, trăind din epoca formațiunii sale până azi în strânsă legătură cu atâtea alte popoare, a împrumutat, — cum de altfel e firesc, și cum se întâmplă cu *toate* popoarele — cuvinte și de la aceste popoare. Din această cauză, mai ales, limba noastră are uneori pentru aceleași noțiuni, pentru aceleași idei, mai multe cuvinte. Astfel, alături de vechiul cuvânt românesc *timp* , moștenit de la strămoșii Romani, avem cuvântul *vreme* , împrumutat de la Slavi; alături de cuvântul vechiu *cinste* , împrumutat de la Slavi, avem neologismul (cuvântul mai nou) *onoare* , împrumutat în secolul XIX-lea de la Francezi și de la Italiani; alături de slavonescul *slavă* avem cuvântul vechiu *mărire* și neologismul *glorie* ; deși aveam pe străvechiul *neauă* (din latin. *nix-nivem*), am luat de la Slavi și pe *omăt* și *zăpadă* ; deși aveam pe *păstor* și *păcurar* (lat. *pastor* și *pecorarius* , de la *pecus* , *pecoris* , „turmă, — de oi), am primit și pe turcescul *cioban* .

2. Citim, de exemplu, în „Moș Ion Roată” al lui Creangă: „M'am dus la boieriu să mă jeluesc”. În locul cuvântului, de origine slavă, a se *jelui* , povestitorul ar fi putut pune cuvântul cam cu același înțeles: a se *tângui* , de aceeași origine, sau cuvântul moștenit din limba latină: a se *plânge* .

Cuvinte de felul acesta, care au același înțeles sau aproape același, se numesc *sinonime* .

3. Trebuie să observăm că nu totdeauna un cuvânt latin-mai ales intrat de curând în limbă, prin cărturari — poate înlocui un cuvânt de origine streină, fiindcă sunt unele cuvinte streine care au intrat adânc în făptura limbii noastre și au întrebuițări pe care nu le pot avea neologismele. Putem, de exemplu, zice, în loc de expresia: *pe cinstea mea* — pe *onoarea mea* ; dar nu putem zice, în loc de „a dat *cinstea* pe rușine”, „a dat *onoarea* pe rușine”; sau la un aldămaș, în loc de

„cutare a făcut cinste ori „l-a cinstit cu un pahar de vin“, — „a făcut onoare“ sau „l-a onorat cu un pahar de vin“.

Tot astfel cu *timp* și *vreme*. Putem zice, indiferent: *timp frumos* sau *vreme frumoasă*, în *acel timp* sau *în acea vreme*, lucru făcut *la timp* sau *la vreme*; dar numai *de vreme* nu *de timp* Ș. a. m. d.

4. Spre deosebire de sinonime, avem în limbă o altă categorie de cuvinte care, deși au aceeași formă, aceleași sunete, se deosebesc totuși în privința înțelesului. Astfel avem: *pară* (fructul) și *pară* (flacăra); *toc*: 1) condeiu, 2) tocul ușii, 3) tocul pantofilor sau al ghetei, 4) verbul *toc* (indicativ prezent de la *a toca*); *capră*: 1) animalul, 2) scaunul trăsurii pe care stă vizitiul; 3) un arșic, 4) jocul copiilor (de-a capra); *corn*: 1) cornul animalelor, 2) cornul de vânătoare, 3) pâinișoară în formă de corn; *vie*: 1) loc plantat cu vița de vie (substantiv colectiv); 2) femininul substantivului viu și 3) indicativul prezent al verbului *a veni* (viu, vii, vine).

Astfel de cuvinte care au exact aceeași formă, dar fiecare alt înțeles, se numesc *omonime*.

Exercițiu. Căutați și voi alte sinonime și omonime (păr, vară, roabă... etc.).

S I N T A X A

Propoziția. Subiectul și predicatul.

1. O rostire a unei gândiri prin cuvinte care se leagă între ele într'o unitate de gând, se numește *propoziție* sau *propozițiune*¹.

Să ne amintim acum ceea ce știți voi din clasele primare: ce cuprinde, de regulă, orice propoziție? Ce vrem să spunem prin ea?

Gândiți-vă la propozițiile de mai sus sau la orice altă gândire a voastră, și veți vedea că *în orice propoziție spunem ceva despre altceva*. Am spus, de pildă: ceva despre *vară*: că *a trecut*; despre *struguri*: că *s'au copt*; despre *Țara noastră*: că *are vulcani stinși*.

Tot astfel, de exemplu, într'o gâcitoare (sau, cum se zice prin Moldova: cimilitură) despre ac: *Moșneguțul mititel face gardul frumușel*; sau, într'o alta, despre altceva (gâciți despre ce?): *Domnișor în haine scurte ține judecată 'n curte*.

2. În orice propoziție avem deci *două idei, două părți*, fiecare din ele arătată prin câte un singur cuvânt sau printr'o grupă de cuvinte.

Știți ce nume se dă în gramatică acestor părți ale propoziției: partea *despre care se spune ceva* se cheamă

---

1. I se dă acest nume (care e un cuvânt din latinește, având înțelesul de „[gând] pus înaintea [noastră]“, fiindcă într'adevăr este rostirea — prin viu graiu, sau în scris, sau numai în gând — a unei cugetări pusă înaintea minții noastre.

subiect, iar partea *prin care se spune ceva* despre subiectul propoziției se chiamă *predicat*.

De asemenea, știți prin ce întrebări aflăm aceste părți ale propoziției: *subiectul*, prin întrebarea: *Cine?* sau: *despre cine se spune (ceea ce se spune prin predicat)?* când e vorba de *ființe* sau de ceva închipuit ca o ființă; iar când e vorba de lucruri sau de ceva luat ca un lucru, prin întrebarea: *Ce?* sau: *despre ce se spune (ceea ce se spune prin predicat)?*

Cine (sau *ce*) a trecut? *Vara*; sau: *despre cine* (ori *despre ce*) se spune că a trecut? Despre *vară*. Acesta e dară *subiectul* propoziției. Tot astfel: *Cine* are vulcani stinși? *Țara* noastră; sau: *despre cine se spune că* are vulcani stinși? Despre *țara* noastră. Acesta e deci *subiectul* propoziției.

Predicatul unei propoziții îl aflăm întrebând *ce se spune despre subiect*. — *Ce se spune* despre *vară*? — *Că a trecut*. Acesta este deci *predicatul* propoziției. Tot astfel: *Ce se spune despre țara noastră?* — *Că are vulcani stinși*. Acesta e *predicatul*.

Acordul predicatului cu subiectul.

3. Să luăm seama încă la o orânduire la care se supun de la sine cuvintele unei propoziții spre a rosti o cugetare.

Zic, de exemplu: *Vara e* la noi foarte *călduroasă*, *Țara* noastră *are* vulcani stinși.

Dar, când ași vrea să spun ceva nu despre *vară* în genere, ci despre unele veri, despre mai multe veri, trebuie să zic: Unele *veri* sunt la noi *secetoase*. Sau ceva despre mai multe țări, trebuie să zic: *Țările* din apusul Europei *au* o climă mai blândă.

Vedeți dar că în orice propoziție *predicatul* (adică verbul), trebuie să se potrivească în forma lui după subiect: Când subiectul e în singular, și predicatul trebuie

să fie tot în singular; iar când subiectul e la numărul plural, și predicatul trebuie să fie tot la plural.

Această *potrivire în formele lor* a predicatului cu subiectul se numește *acord* sau *concordanță*, adică potrivire, glăsuire la fel: în orice propoziție predicatul se *acordă* (sau *concordă*) cu subiectul.

Felurile propozițiilor: simple și dezvoltate.

1. Zic: *Cad frunzele. Vine iarna. Citesc. Scriu.* Deci uneori rostim ceea ce cugetăm (adică spunem ceva despre altceva) numai în două cuvinte sau chiar numai printr'un singur cuvânt (subînțelegând însă în gând partea nerostită: *eu citesc, eu scriu*).

Acest fel de propoziții alcătuite numai din două cuvinte, unul subiectul și altul predicatul, fără alte adaose pe lângă ele, se cheamă *propoziții simple*.

2. Am zis însă: *Țara noastră are vulcani stinși. Domnișor în haine scurte ține judecată 'n curte. Moșneguțul mititel face gardul frumușel.*

În toate aceste cazuri, gândul ce vream să rostesc cere să adaog și alte idei pe lângă subiect și predicat.

În cea dintâi din aceste cugetări, am vrut să spun ceva nu despre „țară” în genere, ci despre țara *noastră*, și nu numai că „are vulcani”, ci că vulcanii aceștia sunt *stinți*; de asemenea în cea de-a doua am spus ceva nu despre orice „domnișor”, ci despre unul *în haine scurte* care ține judecată *'n curte*; și iarăși în cealaltă nu despre orice „moșneguț”, ci despre unul *mititel*, care face gardul *frumușel*.

Astfel de propoziții, în care subiectul și predicatul lor (numai unul, ori amândouă) sunt însoțite de *lămuriri* sau *determinări* ori însușiri deosebite, se cheamă *propoziții dezvoltate*.

Părțile principale ale propoziției.

1. Subiectul unei propoziții este, de obicei, nume de ființă sau de lucru, sau de ceva considerat ca având ființă sau ca fiind un lucru sau ceva (ori ce ar fi), despre care gândim ceva; d. e.: copil, frunză, furtună, iarnă, adevăr, minciună, răutate, suflet, sunet..

Cuvintele de acest fel se cheamă în gramatică, după cum am văzut, *substantive*.

Prin predicatul unei propoziții (ca în exemplele de mai sus: cad; vine; are; este, ș. a.), arătăm o lucrare, ori o stare sau o ființare (o existare) a cuiva sau a ceva.

Cuvintele care însemnează o lucrare, ori o stare, ori o ființare a cuiva sau a ceva se cheamă, după cum am văzut, *verbe*.

2. Ceea ce se spune despre subiect, adică lucrarea, starea sau firea lui — cu alte cuvinte predicatul — se poate arăta une-ori printr'un *verb* care formează singur predicatul (d. e.: *Vine iarna*). În acest caz predicatul se cheamă *predicat verbal*.

Alte-ori însă (d. e.: *Poporul nostru e răbdător*. *Cutare a ajuns om mare* ș. a.), predicatul nu mai e format din verb singur, căci verbul e aici numai un *verb ajutător* (a fi, ș. a.), ci este format dintr'un verb *ajutător împreună cu un nume* (substantiv, adjectiv, pronume, ș. a.), care se numește *nume predicativ*.

Acest fel de predicate se cheamă *predicate nominale*.

Exprimarea subiectului și a predicatului prin diferite feluri de cuvinte.

Felurile subiectului.

1. Am văzut că, de regulă, subiectul unei propoziții e un *nume* de ființă sau de lucru (ori de ceva considerat ca atare), despre care se spune ceva, adică e un substan-

tiv în cazul nominativ. Să luăm seama acum la propoziții ca cele următoare:

Scumpul mai mult păgubește și *leneșul* mai mult aleargă.

Tudor Vladimirescu a avut un suflet mare. *El* a fost ucis mișelește.

Câți sunt? *Cine* lipsește? Au venit *toți*? Și *ceilalți*? Să treacă *fiecare* la locul său.

Luptă *unul* contra trei. „*Unul, doi trei...*, *zece, mie*“ sânt în limba noastră nume de numerale, moștenite din latinește. „*Doi*“ e forma corectă, nu „*doui*“. La fapte bune *puțini* s'adună, dar mult pot *puținii* buni împreună.

A critica este ușor; e greu *a face mai bine*. (Titu Maiorescu, Critice).—*Trădarea* e uneori o josnicie, alteori o crimă.

Tot *pățitu-i* priceput. *Spusele* lor m'au neliniștit. *Păritul* e lucru urât! *Suitul* e mai greu decât *coboritul*!

„*Voiu*“ este forma verbului, „*voi*“ a pronumelui. „*Umblu*“ e forma muntenească a cuvântului, „*îmblu*“ forma moldovenească, mai aproape de etimologie.

„*Pretutindeni*“ s'a format în limba noastră din trei cuvinte latinești. „*—Le*“ și „*—l*“, formele articolului nostru masculin, se trag din pronumele latinesc *ille*.

„*Pe*“ e prepoziție, „*însă*“ e conjuncție, „*tronc!*“ e o onomatopee, adică un cuvânt care imită un sgomot.

„*Î*“ și „*ă*“ sunt sunete caracteristice ale limbei române, pe care nu le aveau în limba lor străbunii noștri, Romaniii

2. Din cercetarea propozițiilor ca cele de mai sus, vedem că nu numai *substantivele* pot fi subiect al unei propoziții, ci *orice fel de cuvânt*, ba și un simplu sunet, *dacă ține locul unui substantiv* (cum e cazul cu pronumele și cu unele numerale) sau *dacă e luat ca substantiv* (cum e cazul cu adjectivele substantivate: *scumpul...*, și cu unele forme de verb), sau *dacă se spune ceva despre el ca formă de cuvânt sau ca sunet*.

Prin urmare, pe lângă *substantive*, mai poate fi *subiect* al unei propoziții (ca și când ar fi substantive în cazul nominativ, adică nume de ceva despre care se spune ceva):

a) un *adjectiv* (substantivat): *Scumpul...*, *leneșul...*

b) un *pronume*: el ...; câți ...?; cine ...?; ... toți?; ... ceilalți?; ... fiecare ....

c) un *numeral* (substantivat): ... unul contra trei; ... puțini se adună, —sau când se spune ceva despre el ca formă de cuvânt: „doi“ e...;

d) un *verb* 1) la *infinitiv*, forma verbală (luată ca substantiv): a critica e..., a face mai bine..., sau cea substantivată: trădarea e..., 2) la *participiu* (substantivat, ca și adjectivul): ... pățitul e...; spusele lor m'au... 3) la *supin* (substantivat): pârîtul (= obiceiul de a pârî) e...; suitul (=suirea sau suișul) e..., coborîtul (= coborîrea, coborîșul) e...; sau 4) la orice formă verbală luată ca simplu cuvânt sau ca grupă de sunete despre care se spune ceva: „voiu“ e...; „îmblu“ e...

e) un *adverb* („pretutindeni“ s'a...), o *prepoziție* („pe“ e...), o *conjunție* („însă“ e...), o *interjecție* („tronc“ e...), sau chiar un *simplu sunet* („î“ e...), când sânt luate ca simple grupe de sunete despre care se spune ceva.

3. Va să zică: poate fi *subiect* al unei propoziții *orice fel de cuvânt*, de orice categorie, ba chiar și un simplu sunet, dacă e luat în cugetare *cu funcțiunea unui substantiv*. Și se înțelege de ce: *despre orice* putem spune ceva, fie orice ar fi acel „orice“; căci orice ar fi, trebuie să-i spunem într'un fel, să-l numim cu un cuvânt din cele zece feluri (sau categorii) de cuvinte, sau măcar cu un sunet articulat.

Lucrare. Căutați în bucățile ce ați citit (sau alcătuiți voi înșivă) câte două propoziții pentru fiecare din felurile de subiect arătate mai sus.

Felurile predicatului.

1. Văzurăm mai sus că predicatul e de două feluri: predicat *verbal* și predicat *nominal*. Să vedem acum mai de aproape natura acestor feluri de predicate.

Iată câteva gâcitori (cimilituri):

Subt un pătinel, *Joacă*-un iepurel. (Caietul și fusul, la tors).

Cățelușă șargă Tot câmpul *aleargă*. (Coasa, la cosit).

M'a trimis mama-gaie, Să-mi dai vin și lapte'ntr'o tigaie (Oul).

Ieși Ilie din chilie, că te-așteaptă cinci la ușă! (Mucii când își suflă cineva nasul cu mâna goală, iar nu cu batista).

Auzind astfel de compuneri ale poporului nostru ne vine să zicem: Ce mult am vrea să putem izvedi și noi asemenea cugetări istețe! Se poate?

2. În toate propozițiile de mai sus predicatul este exprimat printr'un *verb singur*, la unul din *modurile personale* și la timpul care se cere; este deci un *predicat verbal*; acesta poate fi:

a) la modul *indicativ*: joacă, aleargă, a trimes, așteaptă vine, se poate.

b) la modul *conjunctiv*: să dai, să zicem, să putem.

c) „ „ *imperativ*: ieși;

d) „ „ *optativ*: am vrea.

3. Iată acum alte propoziții (din Ispirescu, Porcul cel fermecat)

— Sănătate Ție, împărate! Să fii rumen și voios ca răsăritul soarelui într'o zi senină!...

— Fata mea, purtarea cea înțeleaptă a acestui porc nu este de dobitoc. Trebuie să fie vre o fermecătorie... Pasă-mi-te, el era fermecat, vrăjtit să fie așa.

Îa spune-mi, ce are bărbatu-meu, de este ziua porc și neaptea este om?

Iată și altele:

Voi sunteți urmașii Romei? (Eminescu, Scrisoarea III).

Vieța noastră nu e numai a noastră: e și a țării, a națiunii noastre; de aceea, viața nu e numai de petrecere și pentru câștig, ci e și de muncă, de învățătură, de jertfe: e pentru alții și pentru țară.

Să pot recunoaște trăsurile-ți pale,—Căci tu... tu ești el (Eminescu, poezia Înger de pază).

Țara asta e țara lui Cremene, e a nimănu, ori e a cuiva?

Toți pentru unul și unul pentru toți. Tu ești întâiul, el al doilea.

Mândria cea mai înaltă a oamenilor mari la sflet e de a-și servi patria.

Cuvintele înțelepte, din partea oricui ar fi, *sunt de luat a minte*.

E destul o măciucă la un car de oale!

4. În propozițiile de mai sus predicatul este format din verbul ajutător *a fi* împreună cu un alt cuvânt; e deci un *predicat nominal*.

Verbul ajutător *leagă* numele predicativ de subiectul său; de aceea se mai chiamă și *verb copulativ*, adică *de legătură* (de la cuvântul latinesc *còpula*, „legătură“).

Precum se vede din propoziții de acest fel, *numele predicativ* poate fi:

a) un *substantiv* — 1) în cazul nominativ: să fie fermecătorie;... este om; e țara...; 2) în cazul genitiv:.. e a țării, a națiunii. .; 3) în cazul acuzativ (cu prepoziție sau fără):... este dobitoc;... e de petrecere, de muncă... , pentru țară.

b) un *adjectiv* (care se acordă în gen, număr și caz cu subiectul): să fii rumen și voios... Voi sunteți urmașii...?

c) un *pronume*:... tu ești el;... e a nimănui;... e a cuiva;... e pentru noi;... e pentru alții.

d) un *numeral*: [toți să sară] pentru unul, ... pentru toți; ești întâiul...

e) un *verb* — 1) la infinitiv:... e a servi; 2) la participiu (acesta se acordă cu subiectul ca și un adjectiv):... era fermecat, vrăjit; 3) la supin;... sunt de luat...

f) un *adverb*:... să fie așa; e destul...

5. Predicatul verbal, iar în cel nominal verbul ajutător, se acordă cu subiectul în număr și persoană.

Când sânt două sau mai mai multe subiecte de persoane diferite, dacă între ele e unul de persoana I, predicatul se pune la persoana I plural: Noi, Românii, și Italienii suntem de-un neam. Eu și alții așteptăm vremuri mai bune. Dacă subiectele sunt de persoana II și III, predicatul se pune la persoana II plural: Tu și cei de vârsta ta fiți fericiți!

6. Predicatul verbal arată, de obicei, o *acțiune* a

subiectului și răspunde la întrebările: *Ce face? Ce se întâmplă? ș. a.*—Aleargă; joacă; așteaptă; am vrea...

Predicatul nominal arată, de regulă, o *însușire* o *posesiune* etc. a subiectului și răspunde la întrebările: *Ce este? Cum este? (sau să fie)?*— Să fii voios!; este porc; era vrăjit; e destul; e a noastră...

Părțile secundare ale unei propoziții.

1. În propozițiile dezvoltate, cum sânt d. e. cele de mai sus, subiectul și predicatul sunt *părțile principale*, iar celelalte cuvinte adaoase pe lângă acestea se cheamă *părți secundare*.

2. Cuvintele care lămuresc sau determină mai de aproape *subiectul* propoziției sau pe oricare alt *nume (substantiv, adjectiv, numeral, pronume)* din orice parte a propoziției sau pe orice cuvânt ori chiar pe un simplu sunet, luat ca substantiv, se cheamă în gramatică *attribute* (d.e. Moșneguțul *mititel* face gardul *frumusețel*, sau: Ai scris un 3 *cocoșat*, ai spus un s *șoptit*).

Acestei părți secundare a unei propoziții i se zice *atribut*, fiindcă ea arată o calitate, o însușire oarecare, ce e *atribuită* (adică dată) ființei sau lucrului numit cu substantivul pe lângă care e pus atributul.

3. Am zis mai sus: Domnișor... care ține judecată *în curte*.

Iată alte propoziții: Creștea văzând *cu ochii*.

Suntem bucuroși *de oaspeți*, doritori *de mai bine*.

A sărit dincolo *de cal*.

Vai *de mine!* ce-ai făcut?

Vai *de voi!* n'ai priceput, cum că Mogoș a glumit?

Cuvintele *cu ochii* completează pe verbul văzând: văzând *cu ce?* — Cu ochii.

Tot astfel: Suntem bucuroși *de cine?* — De oaspeți.

A sărit dincolo *de ce* sau *de cine?* — De cal.

— *Vai de cine?* — De mine, de voi!

Cuvintele subliniate în propozițiile de mai sus determină mai de aproape *predicatul* propoziției, sau un alt *verb* din propoziție sau un *adjectiv*, sau un *adverb*, sau o *interjecție* (în afară de propoziție, ca toate interjecțiile).

4. Cuvintele care determină mai de aproape predicatul (sau orice *verb*, *adjectiv* ori *adverb* din propoziție sau o interjecție) se cheamă *complemente*.

Acestei părți secundare a propoziției i s'a dat numele de *complement*, fiindcă ea *împlinește* (complinesște, completează, întregeste) idea exprimată prin predicat sau prin alt verb din propoziție, sau prin vreun adjectiv ori adverb, sau printr'o interjecție.

5. Uneori nu rostim decât un singur cuvânt, dar subînțelegem în gând o propoziție întreagă. D. e.: cuiva care, intrând iarna într'o cameră încălzită, a lăsat ușa deschisă, îi zic numai: „Ușa!”. Inșă și eu și el am înțeles prin acest singur cuvânt și celelalte părți, nerostite, ale propoziției: „(închide) ușa!”, sau chiar două propoziții: „(Fii bun, de închide) ușa”. N'am rostit din întreaga cugetare ce o aveam în gând decât o parte secundară a unei propoziții: complementul; în gând însă am înțeles și părțile principale, subiectul și predicatul: „(Tu închide) ușa”.

Sau când așteptați voi să intre profesorul în clasă, unul dintre voi, care e pe sală, intră repede și zice: „Vine!” — în gândul lui și al vostru se înțelege o cugetare întreagă: „Vine (domnul profesor)”; a fost rostită numai o parte a propoziției, predicatul; dar fiecare a înțeles în gând și restul propoziției: subiectul și atributul.

Ori, când, la întrebarea profesorului: „Lipsește cineva?”, chestorul ar răspunde d. e.: „Ionescu”, — avem toți în gând propoziția întreagă: „Ionescu (lipsește)” deși s'a rostit din ea numai o parte: subiectul.

Copiii mici, când încep să vorbească, spun numai câte un cuvânt, dar în gândul lor e o cugetare întregă în legătură cu acel cuvânt: (Păpușa,...); ei înțeleg, anume, că vor să li se dea lucrul numit cu acel cuvânt, ori că li l-a luat cineva, ori că vor să se joace cu el ș. a. m. d.

6. *Exerciții* (orale, în clasă).

a) Din convorbirea în clasă cu profesorul să se desprindă și să se scrie pe tablă o propoziție simplă și una dezvoltată. Să se arate părțile lor.

b) Din povestirea celor făcute (întâmplare, pățite) acasă sau a celor văzute pe stradă în drumul spre școală, să se aleagă două propoziții simple și două propoziții dezvoltate, arătându-se apoi părțile lor.

c) Să se arate părțile propozițiilor din două proverbe și din trei gâcitori (cimilituri).

Felurile atributului.

1. Iată câteva *gâcitori* (sau, cum zic Moldovenii, cimilituri) și câteva propoziții dintr'un basm:

a) Am o găină *pestriță*, duce vestea la Gheorghiiță.
(Scrisoarea).

b) Ștergar *vărgat*, peste nori aruncat.
(Curcubeul).

c) Pe valea *lui Ivănuș*, o curcă cu *două* guși.
(Dăsagii).

d) Am un copaciu cu *douăsprezece* stâlپări (ramuri); în *toată* (fiecare) stâlپarea, câte *patru* crengi; în *toată* creanga, *un* cuib; în *tot* cuibul, *șapte* ouă; în tot oul, *douăzeci și patru* de gălbenușuri.
(Anul).

e) Imi miroase a om *de pe tărâmul celălat*.

f) Fata *de împărat* zări către un desiș *un fel de* casă, precum îi spusese Muma *Vântului*. Acea casă n'avea nici ferestre, nici ușă.

g) Porniră la împăratul, tatăl *său*.

h) Toți strigară într'o glăsuire: Să ne trăiască Doamna și împărăteasa *noastră!*

2. Toate cuvintele subliniate țin de câte un *substantiv* (care e subiect sau altă parte a propoziției) și arată o *însușire* a ființei sau a lucrului numit prin acel substantiv sau o altă *determinare* a lui; sunt dară *attribute*.

2. Attribute adjectivale.

1. Dar toate aceste determinări nu sunt de un singur fel; ci unele (ca *pestriț*) arată *însușiri*; cuvintele de acest fel se cheamă în gramatică *adjective*. Altele, (*un, douăsprezece...*) arată un număr; cuvintele de acest fel se cheamă *numerale*. Altele stau *în locul unui nume* sau lângă el, arătându-l ori spunând de cine ține, al cui este (*acea, celălalt, său, noastră...*); acest fel de cuvinte se numesc *pronume*. Altele (ca *vărgat, aruncat*) arată, ca și adjectivele, *însușiri*, dar *însușiri* care sunt rezultatul unei lucrări sau stări; cuvintele de acest fel sunt forme de *verb* care *iau parte* și la funcțiunea adjectivului; de aceea se cheamă *participii*.

Atributele de acest fel, adică cele arătate prin *adjective* sau prin alte cuvinte care au în gândirea noastră un rost asemănător cu al adjectivelor (numerale, pronume, participii), se cheamă *attribute adjectivale*.

2. Acest fel de attribute le aflăm prin întrebările (puse înainte de substantivul determinat prin atribut) *care? ce fel de? câți* (câte?). *A(l) cui?* — *Care* (sau *ce fel*

de) găină? — Cea pestriță. — Care țărâm? — Celălalt. — Câte stâlپări? — Douăsprezece. — In care creangă? — In toată (în fiecare). — Care casă? — Acea (despre care am vorbit). — Al cui tată? — Al său. — A cui împărăteasă? — A noastră.

3. Atribute substantivale.

1. Alteori însă substantivele sunt determinate în alt fel, ca de exemplu în propozițiile de mai sus de sub literale c), e) și f), sau în cele următoare:

Cercelușul *mării*, pe fundul *căldării*.

(Racul).

Pe valea *lui Ociocioc*, vine dracul șomoldoc.

(Ariciul).

Feciorul *de împărat* plecă înainte.

Pană împănată, pe apă lăsată, cu mână *de om*, cu voie *de Domn*.

(Corabia).

Găinușă *cu gușă*, poartă 'n plisc cenușă.

(Luleaua).

Var vărut, zid zidit, *fără uși, fără ferestre*.

(Oul).

Sări de pe sobă o pasăre *de aur*, cu ciocul *de diamant*.

Mai bine este puținul *celui drept*, decât bogăția multă *a păcătoșilor* (din psalmul 36).

2. In toate aceste exemple, *atributul* nu mai e arătat prin adjective (sau prin alte feluri de cuvinte înrudite în funcțiunea lor cu adjectivele), ci prin *substantive*; de aceea acest fel de atribute se chiamă *tribute substantivale*.

3. In construcții (adică legături de cuvinte) ca: valea *lui Ivănuș*, valea *lui Ociocioc*, muma *vântului*, cercelușul *mării*, fundul *căldării*, atributul e un substantiv în cazul

genitiv (cazul care arată pe cel căruia îi aparține sau de care ține ființa sau lucrul numit cu substantivul dinaintea lui); de aceea acest fel de atribut se chiamă *atribut genitival*.

4. In construcții ca: feciorul *de împărat* (împăratului),

In construcții ca: feciorul *de împărat* (împăratului), găinușă *cu gusă*, pasăre *de aur*, om *de pe tărâmul celălalt*, determinarea substantivului se face printr'un substantiv precedat de una sau două prepoziții (cuvinte de legătură: de, pe); e dar tot un *atribut substantival*, arătat printr'un substantiv în *acuzativ* sau *substantiv cu prepoziție* (construcție care uneori e egală cu substantivul în genitiv: feciorul *de împărat* = feciorul împăratului, sau cu adjectivul format de la substantiv: mână *de om* = mâna *omului* sau mână *omească*; voie *de Domn* = voia *Domnului* sau voie *domnească*).

5. Atributele substantivale se află tot prin întrebările: *care? a(l) cui? ce fel de?* — ca și cele adjectivale.

— *Care* vale? sau *a cui* vale? — A lui *Ivănuș*.

— *Al cui* cerceluș? sau cercelușul *cui?* — *Al mării*.

— *Care* fecior? sau: *ce fel* de fecior? — *De împărat*.

— *Ce fel* de pasăre? — *De aur*. — *Ce fel* de om?

— *De pe tărâmul celălalt*.

4. APOZIȚIA.

1. Pe lângă cele două feluri de *attribute substantivale* de mai sus (substantiv în genitiv și substantiv cu prepoziție) mai e încă o formă de atribut substantival. Să o vedem.

Iată o frază din «Moș Ion Roată și Unirea»: *De sute de ani, două țări surori, creștine și megieșe, Moldova noastră și Valahia sau Țara-Muntească, se sfâșie și se mănâncă între dânsele.*

Aici, substantivul *țări* are mai multe atribute; pe lângă atributele adjectivale *două, creștine și megieșe*, mai

are atributele substantivale *surori, Moldova și Valahia sau Țara-Muntenească*; aceste substantive sunt în același caz cu substantivul pe care-l determină.

Tot astfel: *Pârânașul Milcov trece pe la Focșani. — Du-te și d-ta, moș Vasile, și d-ta, bade Ilie.*

Și în aceste propoziții atributele substantivale *pârânașul, moș și bade* sunt în același caz cu substantivele pe care le determină.

2. Acest fel de *atribut substantival*, în care substantivul *atribut* e în același caz cu substantivul pe care-l determină, se numește *apozitie* (punere alături).

Regulă de punctuație: Când apozitia are ea însăși un atribut sau mai multe, acest întreg grup se separă de restul propoziției între două virgule.

5. Atributul verbal.

1. Iată alte propoziții, cu alt fel de atribut: *Obiceiul de a cleveti cășunează multă vrajbă între oameni. — Mulțumirea de a-ți fi împlinit datoria dă liniște vieții. — Sânt multe case de închiriat. — Poezia de recitat era prea lungă. — Am lucrat o cutie pentru păstrat penițe și creioane. — M'a apucat un dor de călătorit.*

2. Aici cuvintele *de a cleveti, de a fi împlinit, de închiriat, de recitat, pentru păstrat, de călătorit*, determinând substantivele ce le preced, sânt *tribute*, exprimate însă prin forme de *verb*.

Atributele exprimate printr'un *verb la infinitiv* sau *la supin* și legat prin prepoziția *de, pentru, ș. a.* de substantivul pe care-l determină se chiamă *atribut verbal*.

6. Atributul adverbial.

Avem în limba noastră și construcții de acestea: *Adesea trebuie să te izbești cu capul de pragul de sus, ca să-l vezi pe cel de jos. — Moldova era împărțită, ca administrație, în două regiuni: Țara de sus și Țara de jos. — Un volum al unui scriitor român are titlul: Țara de dincolo de neguri.*

Aici cuvintele (*de demult, (de) sus, (de) jos, (de) dincolo de*, determină substantivele sau pronumele ce le precedă; sânt deci *attribute*. Ca părți de vorbire, aceste cuvinte sânt *adverbe*. De aceea, *atributele* de acest fel, adică constând din *adverbe legate* prin prepoziția «de» de substantivul pe care-l determină, se cheamă *attribute adverbiale*.

Felurile complementului.

1. Complemente directe.

1. Să citim iarăși câteva găcitori:

Gânganie fără suflare *urmă* împletită are.

(Acul).

Maricuța graba înconjură *dumbrava*, prăpădește *cheile*, încunjură *țările*.

(Albina).

Vâr *mâna prin frunze*, ș'apuc *pe moșul de buze*.

(Castravetele).

Am o *turmă* de oi; cine-o paște, o cunoaște.

(Cartea).

Câmpul alb, oile negre. Cin' *le vede*, nu *le crede*; Cin' *le paște*, *le cunoaște*.

(Scrisoarea, „cartea“ — cum se zicea în limba mai veche la „scrisoare“ și cum se mai zice și acum prin Transilvania)

Sau propoziția: *Uneori e greu de spus totul*.

2. Toate cuvintele subliniate sunt *complemente*, adică determinări ale unor verbe (predicate sau nu); dar nu sunt toate de un singur fel.

1. Sunt unele pe care le aflăm prin întrebarea: *Ce?* sau: *Pe cine?* pusă înainte sau în urma verbului. — *Ce are?* — *Urmă*. *Ce* sau *pe cine* înconjură? — *Dumbrava*. — *Pe cine* sau *ce* cunoaște? — (*Pe ea*, cartea) *o* cunoaște. — *Pe cine vede?* — (*Pe ele*, pe oi). — *Apuc pe cine?* — *Pe moșul*. — E greu de spus *ce?* — *Totul*.

2. Acest fel de complemente sunt determinări ale unor verbe care arată o lucrare *ce trece (sau merge)*

de-a dreptul asupra cuiva sau asupra a ceva, sau o stăpânire peste ceva sau cineva: înconjură *dumbrava*, vâr *mâna*, apuc pe *moșul*, o cunoaște, le vede, are urmă.

5. Acest fel de complemente se cheamă *complemente* sau *obiecte drepte* sau *directe*.

Ele sunt arătate prin substantive sau pronume în cazul *acuzativ*, fie singure, fie precedate de prepoziția *pe*.

2. Complemente indirecte sau nedrepte.

1. Dar mai sunt și alte feluri de complemente. De exemplu, zicem în rugăciunea domnească („Tatăl nostru”): ...și *ne* iartă *nouă* greșalele noastre, precum și noi iertăm *greșitălor* noștri.

Sau în psalmul 36:

Nu râvni *celor ce fac rău* și nu urma celor *nelegiuiți*.

Caută *la omul* fără prihană și ia seamă *la cel drept*, că viitorul lor e pacea.

Sau, din „Pildele lui Esop”: Odinioară, pe când animalele vorbeau *între sine*, lupii au făcut războiu *asupra oilor*, iar oile *împreună cu câinii* se băteau *împotriva lupilor*.

Sau, dintr’o carte despre revoluția lui Horia: Horia plecă la Viena, să ceară audiență *la Impăratul*.

2. În toate propozițiile de mai sus, cuvintele subliniate țin de predicat; sunt deci *complemente*. Sunt însă arătate prin substantive (sau adjective, pronume) în alt caz de cât cazul *acuzativ*: în cazul *dativ* sau caz cu prepoziție și răspund la alte întrebări decât cele cu care aflăm complementul drept.

Cui să ierte Dumnezeu greșelile? — *Nouă (ne)*. — *Cui* iertăm noi? — *Greșitălor* noștri. — *La cine* să nu râvnești? — *Celor (la cei)* ce fac rău. — *La cine* să cauți și *la cine* să iei seama? — *La omul* fără prihană

și la cel drept. — *Cu cine* vorbeau animalele? — *Intre sine.*

3. Acest fel de complemente arătate prin nume (substantive, adjective, pronume) în cazul dativ sau în cazuri cu prepoziții, răspunzând la întrebări ca acestea: *cui? la cine? cu cine? pentru cine?* ș. a., se cheamă *complemente* sau *obiecte nedrepte* sau *indirecte*.

3. Complemente circumstanțiale.

1. Iată alte gâcitori:

Cerceluș cu coarne, fierbe 'n fundul oalei.

(Racul).

De la noi și pân' la voi, (sunt) tot fășii de teiu și capete de curmeiu.

(Cărările).

Cucuiata, vai de ea, stă într'un vârș de nuia.

(Aluna).

Merge pașa pe uliță, cu trei mii de sulițe.

(Ariciul).

Noaptea răcnește, ziua se odihnește.

(Buha).

Nici sus, nici jos, nici afară, nici în casă (nu este).

(Fereastra).

La trup sunt ușor, fără aripi sbor.

(Fulgul).

Am o stâncă; *La căldură* se topește, *la frig* se 'ntărește.

(Ghiața).

Hurduc, burduc, de barbă-l duc, de barbă l-aduc.

(Fedeleşul).

Șade 'n grindă și colindă și grăește *ungurește* și se 'nchină *creștinește*.

(Musca).

Sau, tot din cartea despre revoluția lui Horia: Au hotărît ca în ziua următoare să se întâlnească din nou

cu toții în comuna Curechiu, dincolo de Criș, ca să facă înțelegerea și cu oamenii din părțile acelea.

2. În toate propozițiile de mai sus, cuvintele subliniate sunt determinări ale predicatelor, deci *complemente*. Ele nu arată însă spre cine sau spre ce merge acțiunea numită de verb, ci arată sau lămuresc *împrejurările (circumstanțele)* în care se petrece acea acțiune sau stare.

De aceea, acest fel de complemente se cheamă *complemente circumstanțiale*.

4. Complemente circumstanțiale de timp.

1. Împrejurările sau circumstanțele în care se poate petrece sau întâmpla ceva sunt și ele de mai multe feluri.

Din exemplele de mai sus, ați văzut că unele arată *timpul* în care se petrece sau este ceva; se cheamă deci *complemente circumstanțiale de timp*.

2. Pe acestea le aflăm prin întrebarea: *Când?* sau compusele lui când: *De când? Până când?* sau alte întrebări despre timp: *Cât timp?* ș. a. — *Când răcește?* — *Noaptea.* — *Când se odihnește?* — *Ziua.* — *Când să se întâlnească?* — *În ziua următoare.*

Cuvintele *noaptea, ziua, în ziua următoare*, din propozițiile de mai sus, sunt deci *complemente circumstanțiale de timp*.

5. Complemente circumstanțiale de loc.

1. Alte determinări de acestea ale predicatului sau ale altui verb ați văzut că arată *locul* în care se petrece lucrarea sau starea arătată de verb. De aceea, acestea se cheamă *complemente circumstanțiale de loc*.

2. Le aflăm deci prin întrebările ce punem pentru aflarea locului (spațiului, întinderii): *Unde?* și compusele lui: *De unde? Până unde? Pe unde?* sau alte întrebări despre loc: *Încotro? (Încătrău?) În care parte?* ș. a.:

— Unde fierbe cercelușul? — *In fundul oalei.* — De unde și până unde sunt tot fășii de teiu? — *De la noi și până la voi.* — Unde stă cucuiata? — *Intr'un vârj de nuiă.* — Pe unde merge pașa? — *Pe uliță.* — Unde e (fereastra)? — *Nici sus, nici jos, nici afară, nici în casă.* — Unde să se întâlnească? — *in comuna Curechiu, dincolo de Criș.*

Cuvintele: *în fundul oalei, pe uliță, jos* și celelalte la fel cu ele sunt deci în propozițiunile acelea *complemente circumstanțiale de loc.*

6. Complemente circumstanțiale de mod.

1. Alte determinări circumstanțiale ale acțiunii verbului arată *modul (felul, chipul)* în care se săvârșește acea acțiune; de aceea acestea se cheamă *complemente circumstanțiale de mod.*

2. Le aflăm prin urmare cu întrebările ce punem când vrem să știm în ce mod (în ce fel sau chip) este sau s'a petrecut ceva: *Cum? In ce fel?*
ce fel sau chip) este sau s'a petrecut ceva: *Cum? In ce fel?*

— *Cum zboară (fulgul)? — Fără aripi? — Cum? (sau: în ce fel, în ce împrejurări?) se topește (ghiața)? — La căldură. — Cum? (sau: în ce fel?) duc (fedeleșul)? — De barbă, hurduc, burduc. — Cum se 'nchină (musca)? — Creștinește.*

Toate părțile de acest fel ale propoziției, care au în propoziție rostul de a arăta modul (felul, chipul) în care se află sau se întâmplă ceva se numesc *complemente circumstanțiale de mod.*

3. *Lucrări în clasă.* Căutați într'o carte de basme, de povești, de gâcitori, de proverbe, ce o aveți în bibliotecă, propoziții în care să se afle unul sau altul din felurile de complemente despre care am vorbit.

7. Complemente circumstanțiale de cauză.

1. Imprejurările (circumstanțele) în care se întâmplă sau se află ceva mai sânt și altele, pe lângă cele de *timp* , de *loc* și de *mod* ; prin urmare predicatul mai poate avea și alte complemente circumstanțiale, pe lângă cele despre care am vorbit până acum.

Iată câteva propoziții: *El mai bine se duce acasă, că-i plouă caili 'n spate și-i stau vitele cu dinții la stele, din pricina slugilor cărora puțin le pasă de munca stăpânului. — N'am gândit că un boier așa de mare să-și puie mintea cu unul ca mine, de la niște vorbe nesocotite ce le-am zis și eu atunci, într'un năcaș!* (Ion Creangă, „Moș Ion Roată și vodă Cuza“). — *A murit de inimă-rea. — Am venit, vrând să aflu (sau a afla) ceva, ori fiind chemat, ori auzind sgomot. — Nu poate trăi, de răul lor!*

2. Cuvintele: *din pricina slugilor, de la niște vorbe nesocotite, de inimă-rea, fiind chemat, auzind sgomot, de răul* , determină împrejurările care au fost *cauza* sau *motivul* acțiunii arătate de verbul respectiv: *Din ce cauză sau de ce-i stau vitele cu dinții la stele? — Din pricina slugilor. — Din ce cauză sau de ce și-a pus boierul mintea cu moș Ion Roată? — De la niște* (din cauza unor) *vorbe nesocotite. — Din ce cauză a murit? — De inimă-rea. — De ce ai venit? — Vrând să aflu, fiind chemat, auzind sgomot* (din cauză că vreau să aflu, ori fiindcă am fost chemat, ori din cauză că am auzit sgomot). — *Din ce cauză nu poate trăi? — De răul lor* (din pricina răutății lor).

3. Acest fel de complemente, care arată *cauza* sau *motivul* acțiunii numite de verb, se chiamă *complemente circumstanțiale de cauză* .

Ele se află prin întrebările: *De ce? Pentru ce? Din care cauză?* ș. a.

8. Complementul circumstanțial de scop.

1. Să cercetăm încă un fel de complement. Il găsim în propoziții ca acestea: *Pentru a nu răzleți feciorii de lângă sine, mai dură încă două case alături.* (I. Creangă,

«Soacra cu trei nurori»).—*Ți-am spus toate acestea, spre știința d-tale.*—*Intreabă, spre a nu greși.*—*Vin mâine la tine, pentru scâldat.*—*In porturi sânt puse geamandure în scopul de a feri de împotmoliri vapoarele.*

2. Cuvintele: *spre știință, spre a nu greși, pentru scâldat, împrejurările* care determină acțiunile numite de verbele respective, și anume *scopul* (gândul, intenția) pentru care au fost făcute sau trebuie făcute: — *Pentru ce* (în ce scop, cu ce gând) a mai durat două case? — *Pentru a nu răsleți feciorii.*—*Pentru ce* (cu ce scop, cu ce gând) ți-am spus? — *Spre știință* (ca să știi). — *De ce* (cu ce scop, pentru care rezultat) trebuie să întrebi? — *Spre a nu greși.* — *Pentru ce* (cu ce intenție, în ce scop) vreau să vin? — *Pentru scâldat* (ca să ne scâldăm). — *Pentru ce* sânt puse geamandure?—*In scopul de a feri...*

3. Acest fel de complemente, care arată *scopul* pentru care se săvârșește o acțiune oarecare, se chiamă *complemente circumstanțiale de scop*.

Analiza sintactică și schema unei propoziții dezvoltate.

Acum, după ce ne-am dat seama ce poate cuprinde, din punct de vedere sintactic, orice gând al nostru mai amănunțit despre ceva, exprimat într'o *propoziție dezvoltată*, să analizăm (adică să despărțim în părțile sau în elementele ei deosebite) o astfel de propoziție dezvoltată și să ne înfățișăm apoi în mod intuitiv, printr'o schemă, relațiile (raporturile, legăturile) sintactice (de cugetare) dintre deosebitele ei părți.

Să luăm propoziția de mai sus, din «Soacra cu trei nurori».

Pentru a nu răsleți feciorii de pe lângă sine, (baba noastră) mai dură încă două case alutute, una la dreapta și alta de-a stânga celei bătrânești.

În cugetarea noastră, deci în propoziție, ordinea diferitelor părți sintactice ale ei poate fi, în genere, oricare, după gândul ce avem. La o analiză logică a ei, însă, ordinea care se cere să o aflăm e aceea a importanței și a succesiunii obicinuite a acestor părți ale propoziției.

Să căutăm deci întâi *părțile principale* ale propoziție și apoi *părțile secundare*. — *Despre cine* e vorba, în această propoziție, că a făcut ceva? — *Despre o babă*. *Baba* este deci *subiectul* propoziției.

Ce se spune că a făcut baba?—*Dură* (construi, clădi). *Dură* este dară *predicatul* propoziției.

Care babă?—*Baba noastră* (cea din poveste). *Noastră* e prin urmare *atributul* substantivului „babă“.

Ce a durat baba? — *Case*. Acesta e *complement direct* al verbului activ transitiv «dură».

Câte (sau care) case? — *Două*. *Două* e deci atribut al substantivului «case».

Care două? *Una...*, *alta...* *Una* și *alta* sânt, prin urmare, *attribute* ale numeralului «două».

Care una și care alta? — (*Una*) *la dreapta*, (*alta*) *de-a stânga*. Ar părea că cuvintele *la dreapta* și *de-a stânga* sânt *attribute* ale pronumelor nehotărîte «una», *alta*. În realitate, aceste cuvinte fiind niște expresii *adverbiale*, (substantive cu prepoziții) ele nu pot determina un *nume* (aici pronume), ci numai un *verb* (sau alt adverb ori adjectiv, în comparații); nu pot fi deci decât *complemente*. Așa și e: cuvintele *la dreapta* și *de-a stânga* sânt, în realitate, *complemente* ale participiului subînțeles «așezate».

Când le-a durat? — *Mai* (pe urmă), *încă* (după aceea). *Mai* și *încă* sânt deci *complemente circumstanțiale de timp*.

Unde le-a durat? — *Alături*. *Alături* e deci *complement circumstanțial de loc*.

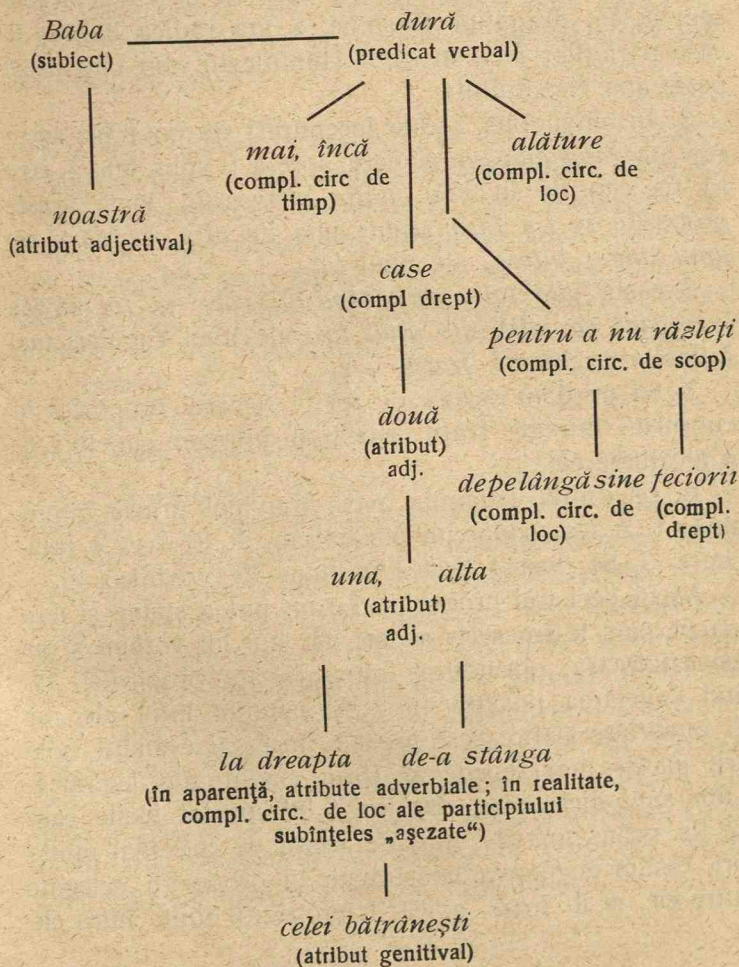
Dreapta și stânga cui?—(*Casei*) *celeii bătrânești*. *Celeii bătrânești* e deci *atribut* al substantivelor «dreapta» și «stânga» sau, mai exact, al substantivului subînțeles «casei», care și el însuși e atribut al substantivelor «dreapta» și «stânga».

Pentru ce? (în ce scop) *dură* acele case? — *Pentru* (mai precis: *spre*) *a nu răzleși*. Cuvintele *pentru a nu răzleși* sânt împreună *complement circumstanțial de scop* al verbului «a răzleși».

Pe cine să nu răzlețească? — *Feciorii*. *Feciorii* e *complement direct* al verbului activ transitiv «a răzleși».

De unde să nu-i răzlețească? — De pe lângă sine.
 Aceste cuvinte exprimă laolaltă un *complement circumstanțial de loc* al verbului «a răzleți».

Acum, după ce ne-am lămurit bine în privința *funcțiunii sintactice* ce o au, *ca părți ale propoziției*, cuvintele prin care se exprimă cugetarea ce am analizat, să înfățișăm plastic, într'o schemă, legătura și dependența tuturor părților ce compun o propoziție dezvoltată :

Fraza. Propoziții principale. Propoziții secundare sau subordonate.

1. Basmul „Fata Moșului cea cuminte” începe așa: A fost odată un om bătrân, care avea o fată-mare de se dusese vestea în lume de vrednicia ei.

„Amintirile din copilărie” ale lui Ioan Creangă încep astfel: Stau câteodată și mi-aduc aminte ce vremi și ce oameni mai erau în părțile noastre, pe când începusem și eu, dragăliță Doamne, a mă rădica băiețaș la casa părinților mei, în satul Humuleștii, din târg drept peste apa Neamțului!

2. În amândouă aceste începuturi de povestiri avem câte un *gând mai întins*, care, spre a fi spus întreg, cere să fie cuprins în *mai multe propoziții*; toate aceste propoziții se *țin însă strâns* una de alta, ca *părți ale unui singur întreg*, ale unui *tot*.

Această *înlănțuire de propoziții care se țin strâns între sine ca părți ale unui tot*, ale unei cugetări mai întinse, se cheamă *fracză*.

3. Să ne dăm seama de rostul fiecărei propoziții în cuprinsul întregii fraze, adică al întregii cugetări ce o alcătuiesc ele.

În cel dintâi exemplu, avem trei idei prinse împreună: 1. A fost odată un om bătrân. 2. El avea o fată-mare. 3. Se dusese vestea în lume de vrednicia ei.

Avem deci trei propoziții. Le-am putea spune și despărțit, cum le-am scris acum; dar noi nu vorbim și nu povestim așa, oprindu-ne după fiecare propoziție, tăind cugetarea noastră în părți neunite între ele; ar fi o vorbire nefirească, greoaie, înceată. Gândul nostru merge mai repede și (prin cuvinte de legătură, cum sunt aici: *care, de*) leagă într'un tot ideile care se țin strâns una de alta; de aceea, de cele mai multe ori, rostim cugetarea noastră nu în propoziții nelegate între ele, ci în *fracze*, adică în propoziții unite între ele

(prin cuvinte de legătură sau chiar fără) și alcătuiind astfel *un tot*.

Și tocmai fiindcă aceste propoziții alcătuesc *un tot*, una, cel puțin, din ele cuprinde miezul întregii cugețări, *partea principală* a gândului, de care atârnă celelalte părți. De aceea, propoziția care cuprinde partea principală a întregii fraze se cheamă *propoziție principală*; celelalte, care atârnă de ea și o împlinesc, se cheamă *propoziții secundare* sau *subordinate*.

În exemplul ce am analizat, propoziția principală este: A fost odată un om bătrân; celelalte două sunt propoziții secundare.

4. Uneori (cum e în exemplul de mai sus), propoziția principală poate avea *înțeles deplin*, chiar dacă am rosti-o *singură*, fără propozițiile care atârnă de ea! Alteori însă nu: *Omul care minte nu poate avea prieteni*. Propoziția principală e: *Omul nu poate avea prieteni*; dar așa, singură, fără propoziția secundară („care minte”), ea nu exprimă de loc gândul ce avem, nu are înțelesul ce e în gândul nostru; căci noi nu vrem să spunem că *nici un om* nu poate avea prieteni, ci numai *omul care minte*.

5. Tot astfel și în fraza din „Amintirile” lui Ion Creangă. S’o desfacem în propozițiile din care e alcătuită: 1. Stau câteodată; 2. Mi-aduc aminte; 3. Ce vremi și ce oameni mai erau în părțile noastre; 4. Începuse și eu a mă rădica băiețaș... Sunt aceleași propoziții; dar am lăsat la o parte cuvintele care le leagă (*și, de când*); de aceea, nu mai e gândul întreg laolaltă, cum l-a avut scriitorul; numai în legătura lor într’o *frază*, se arată lămurit acest gând. În desfășurarea lui, el cuprinde o parte centrală, alcătuită din două propoziții principale legate prin conjucția *și* (*Stau și mi-aduc aminte*) și din alte două *propoziții secundare*, care completează pe cele principale.

— *Ce mi-aduc aminte?* — (Mi-aduc aminte) *ce vremi și ce oameni mai erau în părțile noastre.* — *Și de când mi-aduc aminte?* — (Mi-aduc aminte) *de când începusem și eu a mă rădica băiețaș...*

Intr'o frază trebuie să fie dar *cel puțin o propoziție principală (și una secundară)*; dar, dacă e un gând mai întins, pot fi și mai multe propoziții principale, precum și mai multe propoziții secundare.

6. *Lucrare în clasă.* Spuneți în fraze întregi ce ați făcut astăzi, ce ați văzut pe stradă, venind la școală, ce s'a întâmplat ieri la voi, ori la școală. Desfaceți propozițiile acelor fraze.

Tot astfel analizați câte o frază din cartea voastră de istorie, din cea de matematică, din cea de științe naturale, din cea de geografie.

Transformarea în frază a unei propoziții dezvoltate, prin transformarea părților ei secundare în propoziții subordonate.

1. Iată o propoziție dezvoltată: *Venind azi la școală, am văzut la încrucișarea a două strade de mare circulație un om căzut jos, neputându-se ridica, fiind rănit grav într'un accident de automobil.*

În această propoziție dezvoltată se exprimă, ca în orice propoziție dezvoltată, o cugetare mai amănunțită, care deci, pe lângă ideea arătată în relațiunea dintre *părțile principale* ale propoziției, subiectul (subînțeles: *eu*) și predicatul (*am văzut*), mai cuprinde și determinări ale acestei relațiuni, cuprinde adică *părți secundare* ale propoziției: *ce am văzut; cum era ceea ce am văzut; când am văzut; unde am văzut; de ce era cum era ceea ce am văzut?* ș. a. m. d.

2. Exact aceeași cugetare o putem exprima și astfel: *Când am venit azi la școală, am văzut, acolo unde se încrucișază două strade pe care e o mare circulație, un*

om care căzuse jos și care nu putea să se ridice, fiindcă fusese rănit grav într'un accident de automobil.

3. În amândouă formele, ideile sânt întocmai aceleași și în aceleași raporturi; numai că *părțile principale* ale propoziției au devenit *propoziție principală* a unei fraze, iar *părțile secundare* au devenit *propoziții secundare*. În forma de 'ntâi exprimarea cugetării e mai concentrată, fiind cuprinsă într'o singură propoziție, pe când în forma a doua e mai întinsă, fiind desfășurată într'o frază. Această prefacere în formă, fără nici o schimbare în fond, am făcut-o transformând unele părți secundare ale propoziției în *propoziții corespunzătoare* echivalente; adică în propoziții care au în frază aceeași funcțiune pe care o aveau în propoziția dezvoltată părțile secundare pe care le-au înlocuit.

4. De exemplu: În propoziția de mai sus, cuvintele „venind azi la școală“ determină împrejurările de timp în care s'a petrecut acțiunea exprimată de predicatul „am văzut“; deci ele au în propoziție funcțiunea de complement circumstanțial de timp. Spunând „când veneam la școală“; arăt acum printr'o propoziție exact aceleași împrejurări; prin urmare propoziția aceasta are în frază întocmai aceeași funcțiune ca complementul pe care l-a înlocuit.

De aceea propozițiile de acest fel se numesc *propoziții (subordinate) circumstanțiale de timp*.

5. Cuvintele „la încrucișarea a două strade“ determină împrejurările privitoare la locul în care „am văzut“: au în propoziție funcțiunea de complement circumstanțial de loc.

Propoziția echivalentă „acolo unde se încrucișază două strade“; având în frază aceeași funcțiune, este o *propoziție (subordinată) circumstanțială de loc*.

6. Cuvintele „de o mare circulație“ sânt laolaltă atribut al substantivului „strade“. Înlocuindu-le cu propoziția „pe care e o mare circulație“, aceasta e în frază cu aceeași funcțiune ca atributul în propoziție.

De aceea, astfel de propoziții se numesc *propoziții (subordinate) atributive sau relative* (fiindcă încep de

obicei cu pronumele relativ sau cu alte cuvinte echivalente).

Cuvântul „*căzut*“ e *atribut* al substantivului „*om*“. Propoziția „*care căzuse*“, cu care l-am înlocuit, are exact același înțeles, împlinește în frază aceeași funcțiune ca atributul; e deci tot o *propoziție atributivă*.

Același caz e și cu „*neputând*“ transformat în „*care nu putea*“.

7. Cuvântul „*a se ridica*“ (neputându-se ridica = neputând a se ridica) e *complement* (sau *obiect*) *direct* al verbului a nu putea (la gerunziu). L-am înlocuit cu propoziția echivalentă „*să se ridice*“. Acest fel de *propoziții care înlocuiesc un complement direct* se chiamă *propoziții complementive* (sau *obiective*) *drepte*.

8. Cuvintele „*fiind rănit (grav)*“ arată *cauza* pentru care omul căzut nu se putea ridica; sânt deci *complement circumstanțial de cauză*. Propozițiunea echivalentă „*fiindcă fusese rănit (grav)*“ se numește *propoziție circumstanțială de cauză* (sau *causală*).

9. Tot astfel d. e. o altă propoziție: *In timpul fierberii Unirei* la Iași boierii unioniști au chemat și câțiva țărani fruntași din fiecare județ, *spre a lua și ei parte* la facerea acestui măreț act național — o putem transforma într'o frază înlocuind cu propoziții unele părți secundare: *Pe când se fierbea Unirea* la Iași, boierii unioniști au chemat și câțiva țărani fruntași, *ca să ia și ei parte la . . .*

Am transformat complementul circumstanțial de timp „*în timpul fierberii (Unirei)*“ în propoziția circumstanțială de timp „*pe când se fierbea (Unirea)*“; iar cuvintele „*spre a lua și ei parte la . . .*“, care sânt un *complement circumstanțial de scop*, le-am transformat în propoziția „*ca să ia și ei parte la . . .*“, care e o *propoziție circumstanțială de scop* (sau *finală*: de la latin. *finis* = scop).

10. De asemenea, o propoziție ca: Nu mă așteptam *la nerecunoștința ta*, o putem transforma în fraza: Nu mă așteptam *să fii nerecunoscător*, în care cuvintele „*la nerecunoștința ta*“, care sânt *complement nedrept* al ver-

bului „*nu mă așteptam*“; au fost înlocuite cu propoziția „*să fii nerecunoscător*“, adică cu o *propoziție completivă* (sau *obiectivă*) *nedreaptă*.

Tot astfel: Nu te încrede *vicleanului* (sau *în omul viclean*) = Nu te încrede *cui e viclean* (sau *în omul care e viclean*): un *complement nedrept* transformat în *propoziție completivă nedreaptă*.

11. Din exemplele de mai sus și din orice propoziție dezvoltată, se vede ușor cum putem face această transformare a unei propoziții dezvoltate — în frază cu absolut același înțeles: transformând formele verbale *nepredicative* (de la modurile infinitiv, gerunziu, participiu) sau infinitivele substantivate — în forme verbale *predicative*, și adăugând înaintea lor *cuvintele de legătură* ce se cer (adverbe, pronume relativ, articol nehotărît, conjuncții).

De exemplu: În locul formei *venind* (la școală), care e o formă verbală *nepredicativă* (gerunziu), am pus forma *predicativă* (perfectul compus al indicativului) *am venit*, însoțită înainte de adverbul *când*.

12. Prin această transformare a verbului și prin acel adaos al adverbului, am schimbat numai *forma*, modul de a ne exprima cugetarea; *cugetarea însăși nu s'a schimbat de loc*, înțelesul ei a rămas absolut același. Ca formă sintactică însă, am înlocuit un *complement circumstanțial de timp* printr'o *propoziție circumstanțială de timp*, — prin urmare o formă sintactică cu o anume *funcțiune* printr'o altă formă sintactică *cu aceeași funcțiune*.

Sau mai departe: În locul cuvântului de legătură *de*, am pus alte cuvinte de legătură: *pe care e o*.

Și aici e tot numai o schimbare de *formă*, de expresie a cugetării; în fond, *că înțeles*, cugetarea rămâne *exact aceeași*.

Am înlocuit, numai, din punct de vedere morfologic, un cuvânt de legătură prin alte cuvinte de legătură echivalente; iar din punct de vedere sintactic am înlocuit o formă de propoziție (un *atribut*) cu o formă de frază (o *propoziție atributivă*), constituind *absolut aceeași determinare* (a substantivului „*stradă*“), având deci în cugetarea de care e vorba *aceeași funcțiune*.

Și tot astfel și cu celelalte substituiri: pretutindeni numai schimbări de *forme*, transformări ale unor *părți secundare* ale unei propoziții dezvoltate în *propoziții secundare* (echivalente) ale unei fraze.

13. Prin urmare, aceeași cugetare o putem exprima fie într'o propozițiune dezvoltată, fie într'o frază: în amândouă sânt *aceleași raporturi între părțile* (sau elementele) *care alcătuiesc cugetarea*; numai că în propoziția dezvoltată *părțile* cugetării sânt exprimate prin

cuvinte (sau *noțiuni*), pe când în fraza echivalentă aceste părți sânt exprimate prin *propoziții* (sau *judecăți*) corespunzătoare.

Scurtarea propozițiilor subordonate: transformarea lor în atribute și în complemente.

1. După cele ce ne-am lămurit mai sus, în privința transformării în frază a unei propoziții dezvoltate, e de la sine înțeles că putem face și operația inversă: *transformarea unei fraze în propoziție dezvoltată* având același înțeles; operația aceasta o facem prin *reducerea propozițiilor subordonate la forma de părți secundare de propoziție*, adică la forma unui *atribut* sau a unui *complement*, după natura propoziției.

Pentru lămurire, ne-ar fi de ajuns exemplele de mai sus, în care am examinat amândouă laturile acestei operații. Să mai luăm încă câteva exemple.

Nu trecu mult timp și se auzi o dulce vâjâitură de vânt, care aducea un miros de trandafiri și de rosmarin. (Din basmul „Omul de piatră“, culegerea P. Ispirescu).

Cugetarea din această frază o putem spune mai scurt astfel:

Nu după mult timp se auzi o dulce vâjâitură de vânt, aducând un miros de trandafiri și de rosmarin.

Am transformat *propoziția circumstanțială de timp* „Nu trecu mult timp“ în *complementul circumstanțial de timp* „Nu după mult timp“; apoi *propoziția atributivă* „care aducea un miros de trandafiri . . .“ în *atributul* „aducând un miros de trandafiri . . .“ — și am transformat astfel *fraza* într'o *propoziție dezvoltată*, păstrând *exact același înțeles*.

Tot astfel cugetarea: *Oamenii care nu-s capabili de stăpânire de sine nu pot conduce pe alții* — se poate spune mai scurt: *Oamenii incapabili de stăpânire de sine nu pot conduce pe alții*; am redus *propoziția atributivă* la *atributul* corespunzător.

Sau în loc de: *Fiindcă nu știu să înnoate, atâția copii și tineri se înneacă în fiecare vară!* — putem spune: *Neștiind înnota, atâția copii și tineri se înneacă în fiecare*

vară. Am transformat fraza într'o propoziție desvoltată echivalentă, reducând *propoziția circumstanțială de cauză* „Fiindcă nu știu“ la *complementul circumstanțial de cauză* „neștiind“, iar *propoziția completivă dreaptă* „să înnoate“ la *complementul drept* „a înnota“.

3 Transformarea unei *părți secundare* (atribut sau complement) într'o propoziție secundară se poate face totdeauna, rămânând între o formă de exprimare și cealaltă numai deosebirea între o exprimare mai scurtă, mai concisă, adesea mai energică, și o exprimare mai prolixă, adesea mai greoate, dar uneori mai clară.

Transformarea unei *propoziții secundare* într'o parte secundară de propoziție nu se poate face totdeauna, ci numai atunci când nici limpezimea cugetării, nici înlesnirea exprimării nu ar fi în scădere; altfel, dacă prin scurtarea exprimării am fi siliți să întrebuițăm construcții neobiceiuite în limbă, sau dacă înțelesul cugetării ar deveni mai greu sau confuz (incălcit) — transformarea nu e de admis.

Raporturile propozițiilor într'o frază.

Raporturi de coordinare și de subordonare.

1. Intr'o frază fiind cel puțin două propoziții, se'nțelege că între ele trebuie să fie un raport (vre o relațiune, vre o legătură) oarecare, de vreme ce se țin una de alta.

Să analizăm câteva fraze.

Merge Ana pe poiană și-i gătită ca o doamnă. (Vulpea) sau tot așa de frumoasa gâcitoare despre *albină*: *Eligă, Meligă, Merge la biserică; Inchină-se, Miră-se, Vine-acasă, vaete-se, De cap trage-se.*

2. În gâcitoarea despre vulpe, avem o frază alcătuită numai din două propoziții, legate între ele prin conjuncția *și*. Privindu-le în ordinea importanței lor în frază, observăm că fiecare din aceste două propoziții are un *înțeles deplin* când e rostită *singură*: *amândouă* sânt *propoziții principale independente*, deci *de același rang, pe aceiași linie, egale*, în ce privește importanța lor sintactică în frază.

Tot astfel și în gâcitoarea despre albină ¹.

1. Întălele două cuvinte sânt, cum e des cazul în gâcitori, cuvinte fără înțeles în limbă, dar cu rost în gâcitoare, vrând, prin alcătuirea lor ciudată de sunete fără înțeles, să aducă în mintea celui ce aude

E alcătuită din șase propoziții, toate *principale, independente*, prin urmare toate *pe același plan în frază, de o potrivă* în ce privește *rangul* lor unele față de altele.

3. Acest fel de *propoziții din aceeași frază* care sânt de o potrivă *pe același plan, de aceeași ordine*, în ce privește *rangul* sau *importanța lor sintactică*, se chiamă *propoziții coordinate*.

Ele se află într'un raport de *coordinare*.

4. O gâcitoare despre oglindă :

Eu n'am din natură nici limbă, nici gură ; dar spun la oricare cusurul ce-l are ; și nu se mânie, ci va să mă ție.

Din cele șase propoziții ale acestei fraze, patru sânt propoziții *principale*: a) Eu n'am din natură nici limbă nici gură. b) Spun la oricare cusurul. c) (Oricare) nu se mânie. d) (Oricare) va (=voește, dorește).

Fiecare dintre aceste patru propoziții are *înțeles deplin* chiar rostită *singură ; e independentă* față de celelalte.

5. Drept vorbind, numai cele di'ntâi trei pot avea o *independență absolută*, pe când cea de-a patra are o *independență relativă* : e din acel fel de propoziții principale care sânt strâns legate de propoziția secundară care le completează. Aduceți-vă aminte de exemplul ce am examinat la lămuririle despre frază : „Omul care minte nu are prieteni“, unde *independența propoziției principale e și mai slabă decât aici*.

6. Celelalte două propoziții, ca să fie înțelese, trebuie să rostim și propoziția de care țin ; sânt deci *propoziții secuudare* sau *subordinate*, adică atârână de o altă propoziție, sânt *subt ordinul* sau sub porunca ei, nu pot fi

gâcitoarea ceva caracteristic al ființei sau al lucrului pe care trebuie să-l gâcească : forma, mărimea, întrebuițarea lui, vreun sgomot ce face ș. a. Multe din acest fel de alcătuliri de sunete sânt *interjecții* care imită sgomote produse de ființa sau lucrul respectiv („*onomatopei*“): vezi mai departe gâcitoarea despre brotăcel).

„Eligă, meligă“ de aici poate să vrea să ne sugereze, prin repetarea aproape a acelorași sunete subțiri, ascuțite, iuțeala mlșcărilor repezi ale albinelor, sau poate sgomotul ce-l fac când zboară, sau poate să vrea să fie ca un nume drăgălaș al albinei.

Nu știm dacă trebuie să le luăm ca *interjecții*, sau ca *verbe*, sau *substantive*. Noi le-am luat ca *substantive* și *anume* ca un nume propriu ; de-aceea le-am scris cu literă mare.

înțelese *lămurit* fără ea : (Spun la oricare cusurul) *ce-l are*. (Oricare va) *să mă ție*.

7. Avem prin urmare în această frază două feluri de propoziții, sau, mai bine, avem *propoziții de două ranguri, de două ordine*, de două trepte de importanță: patru din ele *principale*, iar două *subordinate*, căci fiecare din acestea atârnă de una din cele patru principale

8. Cele patru propoziții principale fiind toate *egale între ele*, ca rang, *ca ordine de importanță în frază*, sânt *coordinate* între ele; și, în același timp, cele două, care au subordonate atârnând de ele, sunt *supraordinate* acestora, adică de o ordine superioară subordonatelor lor.

Cele două propoziții al căror înțeles deplin atârnă de alte propoziții sunt *subordinate* acestora (sau față cu acestea), dar, comparate numai *între sine*, și ele sânt de *aceeași ordine*, de același rang, una față de alta, sunt *coordinate*.

Prin urmare, într'o frază pot fi *coordinate* între ele atât propoziții *principale*, cât și propoziții *secundare*.

9. O altă gâcitoare, despre *brotăcel*:

Am un puiu de Grec, ce se suie pe cioflec și face: „indec! indec!“.

În această frază, avem trei propoziții, dintre care una e propoziție *principală*: „Am un puiu de Grec“, iar celelalte două sunt propoziții *subordinate* acesteia: a) „ce (=care) se suie pe cioflec“. b) „și (care) face „indec, indec!““. Propoziția principală e *supraordinată* subordonatelor sale, iar cele două subordonate sunt *coordinate* între ele.

10. O altă frază, din „Povestea unui om leneș“ (de Ion Creangă):

Vedeți bine, că nu-l ducem noi la spânzurătoare numai așa, de flori de cuc, să-i luăm năravul!

Aici avem trei propoziții, dintre care una e *principală*: „Vedeți bine“, iar celelalte două sânt propoziții *subordonate*; însă cea di'ntâi e subordonată propoziției principale: — *Ce vedeți bine?* — *Că nu-l ducem la spânzurătoare numai așa, de flori de cuc*; cea de-a doua e și ea *subordinată*, dar nu propoziției principale, ci subordonata celei ce o precedă, care și ea e *subordinata alteia*:

- *De ce* [=în ce scop] nu-l ducem la spânzurătoare?
 — [Nu-l ducem ca] să-i luăm năravul (cu scopul de a-i lua năravul).

11. Prin urmare, aceste două subordonate nu sânt de rang egal între ele, nu sânt *coordinate*, ci una este *subordinată unei propoziții principale*, de aceea o putem numi *subordinată de gradul întâi*, iar cealaltă e *subordinată unei subordonate*; de aceea o putem numi *subordinată de gradul al doilea*. În unitatea de cugetare a întregii fraze propoziția principală e *supraordinată* subordonatei de gradul întâi, iar aceasta e și ea *supraordinată* subordonatei de gradul al doilea.

12. Propozițiile unei fraze, fie principale, fie secundare, *se leagă* între ele sau numai *după înțeles*, fără ajutorul nici unui cuvânt de legătură, sau cu ajutorul unor *cuvinte de legătură*: pronume relative, adverbe și mai ales *conjunțiuni*.

Conjunțiile care leagă între ele propoziții *coordinate* se cheamă *conjunțiuni de coordonare* (sau *coordonatoare*): *și, iar, sau, ori, dar, însă* ș. a. Conjunțiile care leagă propoziții *subordonate* de supraordinatele lor se cheamă *conjunții de subordonare* (sau *subordinatoare*): *ca, fiindcă, încât, că, deși* ș. a

Schema unei fraze.

1. Acum, după ce ne-am lămurit în privința raporturilor posibile dintre membrele unei fraze, adică dintre propozițiile ce o alcătuesc, să arătăm schematic aceste raporturi de coordonare și de subordonare.

Luăm o frază din basmul «Omul de piatră» (la mijlocul căreia am adăugat ceva între paranteze).

Dragă Făt-frumos, știu că ai plecat să cauți pe Doamna Chiralina, s'o iei de soție, (fiindcă ești viteaz și vrei să împlinești soarta ta în lume); dar nu vei putea să ajungi până la împărăția ei, fără ajutorul fiului meu.

Dragă Făt-frumos,
(substantiv în cazul vo-
cativ (cu atribut); ca a-
tare, în afară de frază).

știu (propoziție principală) — *dar nu vei putea* (propoziție principală)
(propoziții coordonate)

|
că ai plecat
(propoziție subordo-
nată, de gradul I)

|
să ajungi până la ea,
fără ajutorul fiului meu.
(propoziție subordonată de
gradul I)

|
să cauți pe Doamna Chiralina,
(propoziție subordonată, de
gradu II).

|
(ca) s'o iei de soție,
(propoziție subordonată,
de gradul III)

|
fiindcă ești viteaz —
(propoziție subordonată,
de gradul IV)

|
și vrei
(propoziție subordonată,
de gradul IV)

(propoziții coordonate)

|
să împlinești soarta ta în lume
(propoziție subordonată,
de gradul V)

2. Ca și la fraza ce am analizat, pot fi arătate schematic raporturile de coordonare și de subordonare în orice frază. Căci în orice cugetare cu șir cuprinsă într'o frază gândurile se leagă între ele în propoziții care se urmează unele după altele, în raporturi de coordonare și de su-

bordinare, într'o *ordine* hotărîită de aceste raporturi. Prin aceste raporturi se stabilesc articulațiile (încheieturile) gândului întreg exprimat în unitatea de cugetare a unei fraze.

3. *Lucrare.* Puneți în schemă o frază din demonstrația unei teoreme de geometrie, o frază mai întinsă din manualul de geografie, o alta din manualul de botanică o alta dintr'un cântec ce cântați cu cuvinte și o alta din convorbirile între voi în timpul recreației.

Felurile propozițiilor subordonate.

1. Am văzut că *părțile secundare* ale unei *propoziții* dezvoltate se pot transforma, corespunzător, în *părți secundare* ale unei *fraze*, păstrând *același înțeles* (aceeași *funcțiune* sintactică), în unitatea de cugetare ce exprimă.

2. Părți secundare în propoziție știm că sânt *atributul* și *complementul*.

Prin urmare, vom avea în frază *două feluri* de *subordonate*: a) *propoziții subordonate atributive* și b) *propoziții subordonate complete* (sau *obiective*). Fiecare din ele are aceeași funcțiune ca partea din propoziție pe care o înlocuește; ne dăm deci seama de *funcțiunea* lor în frază prin *aceleași întrebări* ca pentru atributele sau complementele corespunzătoare fiecăreia.

Să vedem în parte fiecare fel de propoziții subordonate

1. Propoziții atributive.

1. Iată câteva exemple de asemenea propoziții secundare:

Un unchiaș *ce e bătrân tare* poartă araci în spinare.
(Ariciul)

(Am o) nuaia vâjâia, ocoliiu țara cu ea; mai rămase un crâmpeiu *de-l făcuiu obor la miei*¹.

1. Înțelesul gâcitorii e acesta: Cu gândul ce mi-a venit acum în minte repede, neașteptat, ca vâjâitul unei nuiete m'am dus *foarte de parte* de locul unde mă găsesc sau de *minutul* în care mă aflu; însă *în capul sau în mîntea mea mai am un rest* de gânduri; alte gânduri *mărunte*.

Nicolae Bălcescu a fost un mare scriitor și un om cu suflet *cum puținii se află*.

Nădejdea că *vei găsi sprijin la părinți, la rude sau la prieteni* să nu te oprească de a munci tu singur.

Binecuvântată fie casa *unde găsești bună primire!*

Unii dintre streinii *câți sânt așezați într'o țară* fiind acolo din vechiu au drept să rămână ca în țara lor ; alții însă *câți nu sânt legați cu țara*, fiind de curând, sânt în unele țări trimeși peste graniță.

Ziua *când s'a proclamat unirea țărilor românești* e o zi mare pentru noi.

Cântecele haiducești sânt din timpul *de pe când erau haiduci*.

Cuvintele subliniate în frazele de mai sus sânt *propoziții atributive*, având în frază același rost ca un *atribut* în propoziție: de a determina un nume.

2. Ne lămurim despre funcționarea lor sintactică, cu aceleași întrebări ca pentru atribute :

— Care unchiaș poartă araci în spinare ?

— (Unchiașul) ce e bătrân tare (unchiaș bătrân).

— Care nădejde să nu te oprească de a munci?—Nădejdea că *vei găsi sprijin la alții* (nădejdea sprijinului la alții).

— Care streini au drept să rămână într'o țară? — (Streinii) *câți sânt așezați acolo din vechiu*, de multe generații, de veacuri (streini așezați de veacuri).

— Care crâmpeiu (de nuia) îmi mai rămase?—(Crâmpeiu) de-l (pe care-l) făcuiu obor la miei (crâmpeiu făcut obor la miei).

— Care casă să fie binecuvântată? — (Casa) unde (în care) găsești bună primire (casa de bună primire).—Care zi?—(ziua) când (în care) s'a proclamat unirea... (ziua proclamării unirii...)—Care vreme?—(Vremea) *de pe când (în care) erau haiduci* (vremea haiducilor).

3. Propozițiile atributive se leagă de substantivul sau de pronumele pe care-l determină — prin :

a) pronumele relative : Unchiaș ce e . . .

b) prin alte categorii de cuvinte (alt fel pe pronume, numerale, ad-

verbe, conjuncții) care iau funcțiunea de pronume relativ sau pe lângă care se subînțelege un pronume relativ sau o propoziție relativă: Streinii câți sunt... casa unde găsești... Crâmpeii de-1 făcuii... Nădejdea că vei găsi... (care te face să crezi că vei găsi..).

Propoziții completive sau obiective.

Acest fel de propoziții corespunzând complementelor, vor fi de atâtea feluri câte feluri de complemente sânt. Să le luăm pe rând.

2. Propoziții completive directe sau drepte.

1. Câteva exemple :

O doamnă cu mult spirit a zis cuiva îndrăzneț, căruia, din pricina nerușinării sale, i se dase o poreclă nu prea politicoasă: „Bine ți-a zis cine ți-a zis *ce ți-a zis* cum ți-a zis!“

Nu bănuim *cât de multe trebuie să pățim, în viață*, ca să ne'nveghem!

Zice *că n'a venit*.

Vezi *dacă plouă*.

Să bagi de seamă *că o să vină cineva*.

— Moș Ioane, ia spune dumneata, în legea dumitale, *cum ai înțeles, cum n'ai înțeles?* (Din „Moș Ion Roată și Unirea“).

Am pus de gând *să nu mă mai supăr*.

Vreau *să văd ce încredere pot să am în voi*.

Propozițiile subliniate au în frază funcțiunea unui complement direct: sânt complinirea directă a unui verb activ transitiv.

2. Ne dăm seama de rostul lor sintactic, adică de funcționarea lor în frază, prin aceleași întrebări ca pentru complementele directe:

— Ce ți-a zis?—(Ceea) ce ți-a zis (vorba zisă, zisele, cele zise).

— Ce nu bănuim?—Cât de multe trebuie să pățim multele pățanii).

— Ce vreau?—Să văd?—Ce să văd?—Ce încredere pot avea în voi (vreau a vedea încrederea în voi posibilă).
Ș. a. m. d.

3. E de observat că o propoziție subordonată, de orice fel, poate avea ea însăși altă propoziție subordonată ei, fie de același fel cu ea, fie de alt fel, cum e de ex. în fraza: *Îți repet să nu uiți să mi-aduci ce te-am rugat, când eram la tine.*—*Ce-ți repet?*—*Să nu uiți.*—*Ce să nu uiți?*—*Să-mi aduci.*—*Ce să aduci?*—*Ce te-am rugat.*—*Când te-am rugat?*—*Când eram la tine.* Ș. a. m. d.

3. Propozițiile completive drepte se leagă de cuvântul sau de propoziția de care depind: a) prin aceleași categorii de cuvinte ca și propozițiile atributive sau b) de-a-dreptul, fără nici un cuvânt de legătură: *Vreau să văd...*

3. Propoziții completive indirecte sau nedrepte.

1. Spune *cui te-a trimes* că nu-l cunosc.

Intoarce-ți gândul *de la cele ce te ispitesc spre rele.*

Mă așteptam *să-mi mulțumești.*

Să nu vorbești *ceea ce nu știi bine.*

M'am hotărât *să nu mai pierd vremea.*

Vreau să mă încredințez *că ești om de cuvânt.*

2. În toate aceste fraze, propozițiile subliniate au aceeași funcțiune ca un complement indirect.

Ne lămurim despre înțelesul lor în frază prin aceleași întrebări ca la complementele indirecte.

— *Cui să spui?*— *Cui te-a trimes (trimițătorului).*

— *De la ce să-ți întorci gândul?*— *De la cele ce te ispitesc spre rele (de la isпитirile spre rele).*

— *Despre ce să nu vorbești?*— *Despre ceea ce nu știi bine (despre cele neștiute bine).*

— *Despre ce să mă încredințez?*— *Că ești om de cuvânt (despre ținerea ta de cuvânt).*

— *La ce mă așteptam?*— *Să-mi mulțumești (la mulțumiri).* Ș. a. m. d.

3. Propozițiile completive indirecte se leagă de cuvântul sau de propoziția de care depind, prin:

a) *pronumele relativ* în cazul dativ sau în caz cu prepoziție;

b) prin *conjuncție* sau c) *de-a-dreptul.*

4. Propoziții circumstanțiale de loc.

1. *Unde nu e minte*, de geaba vine norocul!

Ce să mai iei, *de unde n'ai pus la loc?*

Ori pe unde vei umbla în munții noștri, vei întâlni turme de oi.

Ori încotro te uiți, vezi păduri.

Să ne întâlnim *la locul ce ți-am spus, la Crucea Comisoaiei*.

2. Propozițiile subliniate au în frază funcțiunea pe care o are în propoziție un *complement circumstanțial de loc*.

Le aflăm rostul prin aceleași întrebări ca pentru complementele circumstanțiale de loc.

— *Unde* vine degeaba norocul? — *Unde nu e minte* = la omul fără minte).

— *Pe unde* vei întâlni turme de oi? — *Ori pe unde vei umbla în munții noștri* (= umblând ori pe unde).

— *Unde* să ne întâlnim? — *La locul ce ți-am spus . . .* = la locul convenit . . .)

3. Propozițiile circumstanțiale de loc se leagă de propoziția de care depind: a) prin *adverbe de loc* (unde, de unde etc.) sau b) prin *expresii cu funcțiune de adverb de loc* (substantive cu propoziție ș. a.)

5. Propoziții circumstanțiale de timp.

1. *Pe când se fierbea Unirea în Iași*, boierii moldoveni . . . au găsit cu cale să chieме la adunare și câțiva țărani fruntași.

Cum au ajuns țărani în Iași, boierii au pus mână de la mână, de i-au ferchezuit frumos și i-au îmbrăcat la fel.

Vorba ceea, cucoane: Țăranul, *când merge*, tropăește; și *când vorbește*, hodorogeste, — să ierte cinstită fața Dumneavoastră!

Moș Ioane, ia spune dumneata cum ai înțeles, cum n'ai înțeles, *de când se face atâta vorbă*.

(Din „Moș Ion Roată și Unirea“ de Ion Creangă).

De când sânt, nu mi-aduc aminte să fi auzit mierlele la Bobotează! (Soveja, „Oameni de la munte“.)

Și *de când nu ne-am văzut*, Multă vreme a trecut! (M. Eminescu).

Până când să ne deșteptăm noi, streinii ne-au luat înainte!

Abia după ce ai greșit, vezi cum trebuia să faci.

Din ziua în care ai fost la noi, multe s'au întâmplat.

2. Propozițiile subliniate au în frază aceeași funcțiune ce o are un complement circumstanțial de timp într'o propoziție.

Ne dăm seama de această funcțiune sintactică a lor prin aceleași întrebări ca la complementele corespunzătoare :

— *Când* tropăește țăranul? — (Atunci) *Când* merge (mergând).

— *Când* au pus boierii mână de la mână...? — *Cum* (îndată ce) *au ajuns țăranii în Iași* (la sosirea țăranilor în Iași).

— *De când* nu mi-aduc aminte...? — *De când sânt* (de la începutul existenței mele).

— *Până când* ne-au luat streinii înainte? — (Tot timpul ce a trecut) *Până când să ne deșteptăm noi* (până la deșteptarea noastră).

— *De când* s'au întâmplat multe? — (In timpul care a trecut) *Din ziua în care ai fost la noi* (din ziua venirii tale la noi) Ș. a. m. d.

3. Propozițiile circumstanțiale de timp se leagă de propoziția de care depind prin :

a) *adverbe de timp* (când, pe când ș. a.)

b) sau prin *conjuncții* ori *expresii cu funcțiune de adverb de timp* (substantive cu propoziție : „din ziua venirii tale“ ș. a.).

6. Propoziții circumstanțiale de mod (sau de comparare).

1. *Precum ne închinăm noi Moldovenii*, așa se închină și frații noștri din Valahia.

(Am) priceput, cucoane, *cât se poate de bine!*

(Din „Moș Ion Roată și Unirea“).

Plecau turmele să ierneze peste Prut, *cum plecau cocoarele: rânduri — rânduri*. (Soveja, „Oameni de la munte“).

Cum îți vei așterne, așa vei dormi.

— Bună cale drumețule!

— Bună să-ți fie inima, cum ți-e căutătura, zise fiul craiului. (Povestea lui Harap-alb, de I. Creangă).

2. Propozițiile subliniate au în frază rolul *complementelor de mod* în propoziție: arată modul în care se face acțiunea numită în propoziția principală.

Ne dăm seama de această *funcțiune* sintactică a lor prin aceleași întrebări ca pentru complementele circumstanțiale de mod:

— *Cum* se închină frații noștri...? — (În același mod). *Precum ne închinăm noi...* (la fel cu noi).

— *Cum* am priceput? — (Într'un mod) *Cât se poate de bine* (foarte bine).

— *Cum* (sau *în ce fel*) plecau turmele? — (În felul) *Cum plecau cocoarele* (ca cocoarele).

— *În ce fel* să-ți fie bună inima? — În acest fel: (*După cum ți-e cătătura* (la fel cu privirea)).

3. Propozițiile circumstanțiale de mod se leagă de propozițiile de care depind:

a) prin *adverbe de mod*;

b) sau prin alt fel de cuvinte având funcțiune de adverbe de mod.

7. Propoziții circumstanțiale de cauză.

1. Eu socot că treaba asta se putea face și fără de noi; *că dă! noi știm a învârti sașa, coasa și secera*, dar dumneavoastră învârțiți condeiul. (Din Moș Ion Roată și Unirea)

Ieșiți, *că a sunat!*

N'a răspuns nimic, *fiindcă se știa vinovat*

Se vede că a nins la munte, *de vreme ce s'a lăsat deodată frig.*

2. Propozițiile subliniate determină în fiecare frază înțelesul propozițiilor principale întocmai ca un *complement circumstanțial de cauză*.

Pricepem funcțiunea lor, punând întrebările cerute de acest fel de complemente.

— *De ce se putea face treaba asta (Unirea) și fără de noi (țărani)?*

— (Din această cauză :) *Că (findcă) noi știm (subînțeles: numai) a învăța sapa . . . (și— frază subînțeleasă— nu ne pricepem la treburi de alt fel, cum sânt chestiunile privitoare la viața Statului) (= noi știind — subînțeles: numai — a învăța sapa... și — subînțeles — nepricepându-ne la treburile complicate ale vieții Statului).*

— *Pentru ce să ieșiți (din clasă)? Pentru acest motiv: Că (= pentru că) a sunat.*

— *De ce presupunem că a nins la munte? — De vreme ce (subînțeles: simțim că) s'a lăsat deodată frig (lăsându-se deodată frig).*

Propozițiile circumstanțiale de cauză se leagă de propozițiile de care atârnă prin *conjecții* sau construcții care arată *cauza*.

8. Propoziții circumstanțiale de scop sau finale.

1. Apoi, se zice că i-ar fi dat pe sama unuia dintre boieri, *să le fie cuvânt, ca să-i facă a înțelege scopul chemării lor la Iași.*

Că de-aceea ne-am adunat aici, *ca să ne luminăm unii pe alții și Dumnezeu să ne lumineze pe toți.*

Dumnezeu v'a dăruit cu minte, *ca să ne povățuiți și pe noi prostimea.* (Din „Moș Ion Roată și Unirea“).

Du-te *de vezi* ce face, de nu mai vine!

2. Propozițiile subliniate complinesc propozițiile principale în acele fraze, întocmai *ca un complement circumstanțial de scop*. Funcțiunea lor sintactică o scoatem în lumină, punând întrebările cerute de acest fel de complemente :

— *De ce* (= în ce scop, cu ce gând, în ce intenție) v'a dăruit D-zeu cu minte? — (Cu acest scop:) *ca să ne povățuiți și pe noi.*

— *De ce* (= pentru care motiv) să mă duc? — (Cu scopul) *ca să* (de = ca să) *vezi* ce face . . .

3. Propozițiile circumstanțiale de scop se leagă de supraordinata lor:

a) prin *conjunții* (sau expresii cu funcțiune de conjuncții) care arată *scopul* (împrejurării de care e vorba); b) sau se leagă de-a-dreptul (fără nici o conjuncție) de propoziția de care atârnă.

Se putea zice de exemplu, în fraza de mai sus, tot așa de bine și fără conjuncția *ca*: Dumnezeu v'a dăruit cu minte, *să ne povățuiți...*

Tabela propozițiilor subordonate.

Rezumând cele spuse despre felurile de propozițiuni subordonate ce am studiat până acum, avem următoarea schemă:

<i>Propoziții subordonate</i>	I Propoziții <i>atributive</i>	1. <i>directe</i> (sau <i>drepte</i>)		
		II Propoziții <i>completive</i> (sau <i>obiective</i>)	2. <i>indirecte</i> (sau <i>nedrepte</i>)	a. <i>de loc</i>
			3. <i>circumstanțiale</i>	b. <i>de timp</i> c. <i>de mod</i> d. <i>de cauză</i> e. <i>de scop</i>

Ordinea cuvintelor în propoziție.

1. Știm că și cea mai simplă cugetare nu se poate exprima numai printr'un singur cuvânt. Un cuvânt singur arată numai numele a ceva; de îndată ce vrem să spunem ceva despre ceea ce reprezintă acel cuvânt, trebuie să mai rostim (sau să subînțelegem în gând) cel puțin încă un cuvânt, ca să avem astfel o *propoziție*, — propoziția fiind singura formă de vorbire prin care putem exprima cea mai simplă gândire, o judecată.

Am vorbit despre aceasta la sfârșitul capitolului „Părțile secundare ale propoziției. Să ne amintim.

Mă adresez, de exemplu, cuiva cu o singură vorbă: *Destul!*

Fără să mai adaug nici un cuvânt, am înțeles și eu și el despre ce e vorba, fiindcă în mintea noastră acest cuvânt s'a întregit de la sine cu altul sau cu mai multe altele, alcătuind o propoziție, ba chiar o frază. Dacă era d. e. un școlar, cuvântul se întregea astfel: „*E destul ce ai răspuns până acum. Trece la loc!*” (dacă era scos la tablă) sau „*Șezi!*” (dacă stetea în picioare în bancă). Iar dacă era cineva care mă supăra cu ceea ce-mi spunea, atunci „*Destul!*” se întregea la amândoi altfel: „*Te-am ascultat destul; e de prisos să mai continui!*”, sau „*nu vreau să te mai ascult!*”. Ș. a. m. d.

2. Prin urmare, pentru exprimarea oricărui gând cât de simplu, avem nevoie de mai multe cuvinte, fie că le rostim pe toate, fie că rostim numai unul și subînțelegem pe celelalte. Dacă e un gând scurt, îl cuprindem într'o propoziție simplă, adică în două cuvinte (dacă predicatul e verbal) sau în trei (dacă predicatul e nominal), legate între ele prin formele lor. Dacă însă e un gând mai întins, cu determinări ale subiectului și ale predicatului, atunci îl cuprindem

într'o propoziție dezvoltată, s'au într'o frază; prin urmare, în aceste cazuri, pentru exprimarea gândului întreg, avem nevoie de multe cuvinte în legătură unele cu altele.

În această desfășurare a cugetărilor noastre prin rostirea mai multor cuvinte unele după altele, cuvintele se leagă și se așează *de la sine* într'o ordine anumită, după firea și legile limbei noastre și potrivit gândului ce avem și simțirii ce ne stăpânește.

O ordine firească a cuvintelor e în orice propoziție; dar nu e aceeași în toate propozițiile.

3. Ni s'ar părea, deocamdată, că *ordinea cea mai firească* în așezarea cuvintelor unei propoziții, ar trebui să fie aceea a *succesiunii* obicinuite a *părților principale* și a *părților secundare* ale propoziției, adică: într'o propoziție simplă, *subiect-predicat* (predicat verbal) sau *subiect-verb ajutător-nume predicativ* (predicat nominal); iar într'o propoziție dezvoltată: *subiect-attribute-predicat-complemente* (cu *atributele* lor, dacă vor fi având).

Așa și e, de cele mai multe ori, în expunerea simplă, liniștită, oarecum rece, a ideilor; dacă nu întocmai, dar cu foarte puține schimbări a acestei ordine:

Gura dreptului grăește înțelepciune și limba lui rostește dreptate. (Din psalmul 36).

Baba se uită la dâșii cu milă și apoi le zise: v'ași primi în casă cu mare bucurie; dară mi-e frică că va veni fiul meu și vă face pe amândoi sloi de ghiață. (P. Ispirescu, basmul „Omul de piatră”).

Tema noastră este dar numai să aplicăm alfabetul vechiu latin la limba noastră română... Greutatea scrierii noastre, astfel mărginită, se află numai în privința neajunsului literelor latine. (Titu Maiorescu, „Despre scrierea limbei române”).

Fiul craiului, fărâncat de vorbele babei, scoate

atunci un ban și zice: *Ține, mătușă, de la mine pușin și de la Dumnezeu mult.* (Ion Creangă, „Povestea lui Harap-alb”).

Bătrânii își iau toiegele, coboară scările cătinel, ca și cum ar călca pe o ghiafă lunecoasă, și pornesc pe drum la deal. (Soveja, „Oameni de la munte”).

Eu mi-am făcut un cântec, Stând singură 'n iatac. (George Coșbuc, „Cântecul fusului”).

În toate aceste cugetări, propozițiile încep cu *subiectul*, după care urmează *atributul* (sau *atributele*), apoi *predicatul*, după el *complementele* și *atributele* acestora.

Această ordine de așezare a cuvintelor în propoziție se cheamă *ordinea dreaptă*.

4. Dar iată o alta: *Domnul a dat, Domnul a luat, fie numele Domnului binecuvântat!*

În cele di'ntâi două propoziții ale frazei, e ordinea obicinuită: întâi *subiectul*, apoi *predicatul*; dar în cea de-a treia ordinea se schimbă: întâi *verbul ajutător*, apoi *subiectul* cu *atributul* său, după aceea *numele predicativ*.

De ce această *răsturnare* a ordinei obicinuite? Se putea zice tot așa de bine păstrând aceeași ordine: „Numele Domnului fie binecuvântat”. Se putea; cugetarea era, negreșit, aceeași; dar nu mai era aceeași energia expresiei și armonia încântătoare a limbei; punerea verbului la începutul propoziției exprimă mai lămurit sentimentul de supunere desăvârșită la hotărârile lui Dumnezeu. Fără nici o intenție și fără nici o reflecție (ca acestea ale noastre acum) *sentimentul* din care a izvorât o astfel de cugetare și *simțul limbei* a găsit de la sine această ordine a cuvintelor.

Tot astfel în propoziția: *Văzut-am pe cel necredincios, întinzându-se ca un arbore fălos.* (Din psalmul 36).

Subiectul e subînțeles; de am vrea să-l exprimăm,

simțim că e de prisos: ar fi împotriva spiritului limbii noastre care n'are nevoie (ca limba franceză sau cea germană) de pronume personal la verbe spre a arăta persoana; și dacă, cu toate astea, am vrea să-l exprimăm, simțim că nu l-am putea așeza înaintea predicatului, ci în urma lui. Apoi în forma predicatului însuși e o inversiune: verbul ajutător în urma supinului; și aici simțim că, dacă am zice în ordinea obicinuită: „am văzut”, s'ar pierde ceva din energia afirmării. Prin punerea predicatului în fruntea propoziției și prin inversiunea părților lui, se pune accentul frazei pe verb, dând o tărie deosebită ideii exprimate prin el.

Sau în propoziția cu care încep basmele: *A fost odată, ca niciodată un împărat...* De ce se începe propoziția cu *predicatul*, urmat de un *complement* circumstanțial de timp și de un altul de mod, și abia apoi *subiectul*? Fiindcă, *de la sine*, având simțul limbii și al formelor cerute de natura povestirii, povestitorul din popor simte că, spre a produce de la început în cei ce-l ascultă impresia că cele ce vor auzi s'au petrecut de mult, într'o lume alta decât cea de acum, — cele di'ntâi cuvinte ale basmului trebuie să fie acelea despre *existența* într'un *trecut* neprecizat, *nereal*, fantastic, a ființelor închipuite de care va fi vorba; de aceea cuvintele propoziției se așează în ordinea cerută de acest sentiment: *A fost... odată... ca niciodată... un împărat...* Cu această ordine a cuvintelor, el a făcut dintr'o dată să sboare mintea ascultătorilor în lumea basmelor, ceea ce nu s'ar fi produs, dacă începea propoziția cu subiectul: *Un împărat a fost odată...*

Tot astfel propozițiile: *Râseră fetele și se veseliră, hihotând și glumind între ele... Trecu o noapte, trecură două, trecură mai multe...* (Petre Ispirescu, „Porcul cel fermecat”) — propozițiile încep cu *predicatul*,

accentul întregii cugetări fiind pe acțiunea arătată de verb.

5. Propozițiile întrebătoare, precum și cele imperative și optative, încep mai întotdeauna cu predicatul (cu inverșiune în formele compuse), mai ales în poezia populară și în vorbirea familiară: *Spusu-ți-am eu că nu e bine? — Cântă-ți, mândro cântecul, că mi-e drag ca sufletul! — Duce-m'ăși și m'ăși tot duce, Dor să nu mă mai apuce!* (Alecsandri, Dor de călătorie).

6. Intr'o propoziție ca: *Biata femeie nopțile le făcea zi* (Ispirescu, Porcul cel fermecat), propoziția începe cu *atributul* subiectului, fiindcă vrea să ne înduioșeze pentru starea ei nenorocită, arătată de acel atribut. Pentru același cuvânt și pentru mai buna armonie a limbei, unul din substantivele complemente directe, întărit de un pronume, precedă predicatul. Ordinea obicinuită: *Femeia biata făcea nopțile zi*, sau *făcea zi nopțile*, e mai greoaie și face să se piardă accentuarea ideii și frumusețea limbei.

Tot astfel în versul: *Gânditoare și tăcută, luna'n cale-i se oprește* (Alecsandri, Concertul în luncă), propoziția începe cu *atributul* pus înaintea subiectului, poetul vrând să scoată în lumină, din ceea ce spune despre lună, mai ales înfățișarea ei.

7. Intr'o propoziție ca: *Pe fata cea mai mică a acestui împărat are s'o ia de soție porcul* (Ispirescu, Porcul cel fermecat), propoziția începe cu *complementul direct*, fiindcă pe această parte a ei e accentul cugetării: nu pe fata cea mai mare sau pe cea mijlocie, ci anume pe cea mai mică are s'o ia de soție.

Sau în expresia: *Una vorbim și bașca ne 'nțelegem!* propoziția întâi începe cu un *complement direct* (care ar putea fi, în alt înțeles — *una* = într'un fel — *complement circumstanțial de mod*), iar a doua cu un

complement circumstanțial de mod, fiindcă în fiecare din ele accentul cugetării se pune pe ideea exprimată de aceste complemente, ceea ce se vede și din *tonul* vorbirii: în propoziția întâi, cuvântul *una* e rostit cu o notă mai sus de cât *vorbim*, iar în a doua *bașca* cu o voce mai rădicată de cât *ne 'n-țelegem*.

Tot astfel și în construcția de mai sus: accentul frazei cade pe cuvântul *mică*; acest cuvânt e pronunțat cu un ton mai sus decât toate celelalte cuvinte ale frazei.

În versul: *Cu grâu de aur ei o presoară* (Alecsandri, Rodica), propoziția începe cu *complementul indirect*, fiindcă ce ne interesează să știm mai întâi din această scenă de glumă cuviincioasă și de omagiu e: cu ce o împresoară flăcăii pe Rodica.

8. Formele scurte ale pronumelor personale, ca complemente directe sau indirecte, se așază, de obicei, înaintea verbului: *il văd, o chiem, i-ași spune*. La formele compuse însă, femininul se așază la urmă: *ași ruga-o*; dar în limba mai veche și chiar azi în unele regiuni se zice și: *o ași ruga, o am chieamat*, ca și la masculin: *l-ași ruga*.

În forme inverse, pronumele se așază la mijloc: *spusu-i-am, duce-m'ași, rugatu-l-am, chieamatu-o-am, zice-i-voiu, vedea-te-ași...*, *arde-o-ar focul!*

La imperativ și gerumziu, pronumele se așază după verb: *du-te, adu-l, chieam'o, văzându-l, auzindu-o*; uneori însă și înainte: *te du!* De dimineață *te scoală, Te îmbracă și te spală*. La formele negative, se așază între adverb și verb: *Nu te duce! Fă-te'ncoa!*, dar *Nu te face* că nu pricepi! *Nu te scula târziu!*

9. De asemenea în versul: *Ca lacrima-i limpede cerul* (Coșbuc, Faptul zilei), propoziția începe cu un *complement circumstanțial de mod*, fiindcă limpezimea deosebită a cerului l-a impresionat pe poet și o arată prin aceea comparație.

În versurile: *In fund, pe cer albastru, în zarea depărtată, La răsărit, sub soare, un negru punct s'arată* (Alecsandri, Oaspeții primăverii), propoziția începe cu mai multe complement circumstanțiale de loc, fiindcă astfel crește emoțiunea de a vedea unde se arată oaspeții așteptați.

Și tot astfel și cu celelalte feluri de complement circumstanțiale: cu oricare din ele poate începe o propoziție, când împrejurarea respectivă e cea asupra căreia vrea să atragă atenția cel ce ne împărtășește cugetarea sa.

10. Adverbele de negație și celelalte adverbe de mod se așază înaintea verbului: *nu-l văd, nu prea știzi, cam tușește*.

La formele compuse și la verbele reflexive, adverbele de mod se pun la mijloc: *l-ai cam supărat, mă cam îndoesc, va mai fi jost, te-ai prea ostenit*; dar unele și înainte: *prea te-ai ostenit*. — *Prea v'ați arătat arama, sfâșiind această țară!* (Eminescu, Scrisoarea III).

11. Prin urmare, în limba românească n'avem o ordine fixă, rigidă, pentru așezarea cuvintelor în propoziție, ci ordinea lor e mobilă, variabilă, după cuprinsul și intenția cugetării și după necesități de structură, de claritate și de frumusețe ale limbei!

Când e o cugetare rece, liniștită, ordinea e cea a succesiunii obicinuite a părților sintetice ale propoziției, așa zisa ordine dreaptă.

Când însă propoziția e expresia unei mișcări sufletești mai vii, atunci ordinea obicinuită se răstoarnă, construcțiile inverse sânt atunci cele firești: propoziția începe în aceste cazuri cu partea care are, cum se zice, *accentul frazei*, și aceasta poate fi, după natura cugetării și a stării sufletești căreia-i dă expresie, oricare dintre părțile principale și dintre cele secundare ale propoziției; iar înăuntrul propoziției, de

asemenea, sânt posibile toate inversiunile, pentru aceleași motive.

12. Propozițiile secundare având în frază aceeași funcțiune ca și părțile secundare într'o propoziție dezvoltată, se'nțelege că și ordinea așezării propozițiilor în frază, e tot așa de variată ca și ordinea cuvintelor în propoziție: Fraza poate începe cu propoziția principală, când așa cere mersul cugetării; dar poate tot așa de bine să înceapă cu o propoziție secundară, când natura cugetării cere aceasta.

Această libertate de mișcare în ordinea cuvintelor în propoziție și a propozițiilor în frază, dă limbei noastre o mare îndemânare și voiciune în exprimarea cugetării.

Felurile propozițiilor coordonate.

1. Propoziții coordonate libere. Propoziții coordonate copulative.

1. Iată două gâcitori (cimilituri), cu propoziții coordonate:

Veni titirigele, Luă pipirigele, Rămase doftorul gol.
(Cuptorul de pâne).

Moșul suie și coboară, Cu mătușa subsuoară.
(Cârligul de la fântână și găleata).

Proverbe:

Omul învățat înțelept va fi și pe cel neînvățat slugă-l va avea.

Nici salcia pom, nici moișcul om.

Alte fraze:

Nu te supăra, domniță, și nu fi așa țațoșă.
(Ispirescu, Găinăreasa).

Nu numai animalele, ci și plantele au vieță.

Calul o îmbărbăta și-i da ghes să meargă înainte și să-și caute de drum. (Ispirescu, Ileana Sinziana).

2. În unele din frazele de mai sus sânt propoziții coordonate principale, în altele coordonate secundare (care?)

Unele urmează unele după altele, fără nici o conjuncție de legătură între ele, ci despărțite prin virgule. Aceste se cheamă *coordonate juxtapuse*, adică puse alătura, *libere*, independente.

Altele sânt legate între ele prin *conjuncții copulative*, ca: *și*, *nici...*, *nici*, *nu numai...*, *ci și ș.* a. Acestea se cheamă *coordonate copulative* (latin. *còpula* = legătură).

2 Propoziții coordonate adversative.

1. Iată câteva fraze: *Așa ți-am spus, dar m'am înșelat.* — *E băiat deștept, însă e leneș.* — *N'a vrut să te supere, ci numai să glumească.*

Acest fel de propoziții coordonate (fie principale, fie secundare) sunt legate între ele prin *conjuncțiuni adversative*, adică arătând o opoziție, ca: *dar*, *însă*, *iar*, *ci*, și alte expresii cu înțelesul acestora. Prin aceste conjuncțiuni se arată că acțiunea de care e vorba în propoziția a doua e *opusă* celei din propoziția întâia, îi e *adversară*, protivnică sau contrarie, sau cel puțin o micșorează, îi aduce o știrbire, sau, în genere, e de alt fel decât cealaltă.

Propozițiile de acest fel, arătând acțiuni sau idei protivnice, se numesc *coordonate adversative*.

2. Uneori, astfel de coordonate urmează libere una după alta, fără a fi legate printr'o conjuncție adversativă (ca și unele copulative); înțelesul lor însă ne arată că-s adversative; conjuncția se subînțelege: *A fost bogat; acum e sărac* (între ele se subînțelege: *dar...*, sau *însă...*).

De asemenea, tot după înțeles se vede când conjuncția *și*, care leagă două propoziții coordonate nu e copulativă, ca de obicei, ci adversativă: *Casa arde, și baba se piaptână!* *Eu nu-mi văd capul, de trebi, și tu mă chiemi la primblare!* (*și* = *iar*).

3. Propoziții coordonate disjunctive.

1. Să examinăm alte câteva fraze:

Vr'o dihanie a dat peste dânșii (peste boi), *ori ți i-a furat cineva?* (I. Creangă, Dănilă Prepeleac).

Trebue să alegi una din două: ori să fii cu copiii tăi, ori să fii cu mine!... Ori ei, ori eu! (Ispirescu, Cei trei frați împărați).

Cucule, pasăre sură, Ce tot cânți la noi pe șură? Au ți-i foame, Au ți-i sete, Au ți-i dor de codru verde? (Jarnik-Bârseanu, Doine și strigături din Ardeal).

Nu încape decât sau „da”, sau „ba”!

Acestea-s condițiile, fie că le primești, fie că nu.

2. In astfel de propoziții se înfățișează mai multe alternative, sau mai multe posibilități sau presupuneri, care nu pot fi primite toate în același timp, ci numai una din ele; alegând pe una, celelalte sunt înlăturate; ai înainte mai multe drumuri care se despart (*se disjung*); poți apuca pe oricare din ele, la alegere.

Ăcest fel de propozițiuni coordonate, legate între ele prin *conjunțiuni disjunctive*, ca *sau*, *au* (învechit), *ori* (cuvânt vechiu românesc, care nu trebuie confundat cu neologismul din franțuzește „or” — un barbarism în românește) sau prin expresii echivalente; se chiamă propoziții *ordonate disjunctive* (latin. *disjunctio* = despărțire, separare).

3. Conjunțiunii și expresii de acestea copulative, ca: *nici..., nici; și..., și...; nu numai..., ci și...*, sau *adversative*, ca: *ori..., ori...; sau..., sau...; fie..., fie...*, care se întrebuintează păreche, adică fiind una pusă în capul unei propoziții coordonate, se cere neapărat să fie repetată și în fruntea celei-alte (sau celorlalte) coordonate, sau să fie pusă corespondenta ei, — se chiamă *conjunțiuni sau expresii corelative*: una chiamă neapărat pe cealaltă.

Uneori corelativa întâia nu mai e exprimată, ci subînțeleasă: *Sub poală de codru verde, Un focșor abia se vede; Nu știu: focu-i potolit, Au de feciori ocolit?* (din Enea Hodoș, Poezii populare).

E o greșală a pune la una din propozițiile adversative corelativa unei părchi, iar la cealaltă adversativă corelativa de la altă păreche; *Sau* mă ascuți, *ori* plec.

4. Propoziții coordonate conclusive.

1. Încă un fel de propoziții coordonate:

Ideea sau obiectul exprimat prin poezie este totdeauna un simțimânt sau o pasiune, și niciodată o cogitare exclusiv intelectuală sau care se ține de tărâmul științific, fie în teorie, fie în aplicarea practică. Prin urmare, iubirea, ura, tristețea, bucuria, disperarea, mânia, etc. sunt obiecte poetice; învățătura, preceptele morale, politica, etc. sunt obiecte ale științei și niciodată ale artelor. (Titu Maiorescu, Poezia română).

Ai interes personal în chestiunea care se judecă; deci nu poți fi nepărtinitor.

Te văd vesel; așa dar ai primit o veste bună.

2. Propoziții coordonate de acest fel, adică legate de cele precedente prin conjuncțiuni *conclusive* ca: *prin urmare, deci, așa dar*,—sau prin expresii echivalente, ca: *de aceea, drept care*, ș. a.—care arată o concluziune, o încheere logică din cele precedente, se chiamă propoziții *conclusive* (din lat. *conclusio* = închidere, încheiere).

5. Propoziții subordonate subiective.

1. Să cercetăm frazele următoare:

Cine se pripește, se pârlește. (Ispirescu, Făt-Frumos cu carâta de sticlă).

Cine sapă groapa altuia, cade singur într'însa.

Cui i-e foame, codri visează.

Ce e val, ca valul trece. (Eminescu, Glossă).

Nu-i rău, măi Ștefane, să știe și băietul tău oleacă de carte! (I. Creangă, Amintiri din copilărie).

E de mirare cum atâția oameni au așa de puțină minte!

Să te mai povățuesc, e de prisos!

Se zice că și în planeta Marte ar fi oameni!

Nu se știe, dacă unul din voi n'o ajunge mare inventator!

Cine vrea să s'arate totdeauna mai deștept decât alții și vrea să aibă totdeauna dreptate, e nesuferit!

Nu le venea a crede ochilor, ce vedeau!

Ce e, nu e bine!

2. Fraze ca cele de mai sus au o construcție particulară: propoziția principală n'are subiect în ea însăși, ci subiectul ei este chiar propoziția subordonată ei: — *Cine cade în groapa săpată pentru altul?* — *Cine o sapă?* — *Cine visează codri (de pâne sau de mămligă)?* — *(Cel) căruia-i e foame.* — *Ce trece ea valul?* — *(Ceea) ce e val.* — *Ce nu e rău?* — *Să știe băietul carte.* — *Ce e de mirare?* — *Cum atâția oameni au așa de puțină minte.* — *Cine devine nesuferit?* — *Cine vrea să se arate totdeauna mai deștept decât alții?* — *Ce nu e bine?* — *(Ceea) ce e.* Ș. a. m. d.

Acest fel de propoziții subordonate, care țin locul unui subiect, se chiamă *propoziții subiective*.

Ele se leagă de propoziția principală prin *pronume relative* sau prin *conjunțiuni*, ori de-a dreptul.

3. Predicatul propoziției e adesea o expresie *nepersonală*: *se zice, se știe, e de mirare...*

Funcțiunea propoziției secundare, de *subiect* al propoziției principale, se vede și din faptul că în multe din asemenea fraze putem înlocui propoziția secundară subiectivă cu un subiect (substantiv sau adjectiv substantivat echivalent), singur ori însoțit de atribute, reducând astfel fraza la o propoziție dezvoltată: În loc de *Cine sapă groapa altuia, cade singur într'insa*, putem zice *Săpătorul groapei altuia cade singur într'insa*. Sau, în loc de *Cui i-e foame*

codri visează, putem zice *Flămândul codri visează*. Sau putem suprima verbul ajutător și pronumele relativ: *Valul trece ca valul*.

În realitate însă, în acest fel de fraze avem o exprimare scurtată a unei cugetări în care lăsăm la o parte, ca subînțeles, un substantiv care *acela* e adevăratul subiect al propoziției principale, iar *propoziția subiectivă* nu e altceva decât o *determinare a aceluia substantiv subînțeles*, adică o propoziție secundară *atributivă*.

Cugetarea completă e aceasta: *Omul care sapă groapa altuia cade singur într'însa. Omul căruia i-e foame visează codri. Lucrul care e val trece ca valul. E de mirare faptul că atâția oameni au așa de puțină minte. Nu se știe faptul (sau întâmplarea aceasta) dacă unul din voi ș. a. m. d. Se zice lucrul (sau se susține afirmarea aceasta) că în planeta Martie etc.*

Așa se și explică faptul curios, din punct de vedere al logicei, că o propoziție *secundară* (care știm că, după regulă, corespunde în frază cu o *parte secundară* a unei propoziții) poate avea funcțiune de *subiect*, adică de o parte *principală* a unei propoziții. Contrazicerea aceasta vedem că e numai *aparentă*: în realitate, precum am văzut, și *propozițiile subiective* sânt tot propoziții *cu adevărat secundare*, și anume *propoziții relative* sau *atributive* pe lângă un substantiv subînțeles.

6. Propoziții subordonate predicative.

1. Alte construcții:

Din partea tatei, puteam să rămân cum e mai bine.
(I. Creangă, Amintiri din copilărie).

Doar să te porți de-acum tare bine, să mai fiu ceea ce-am fost pentru tine! (din același).

E așa de sărac, încât a ajuns să cerșească!

— *Cum puteam să rămân?* — *Cum e mai bine* (spus aci în ironie = prost, fără învățătură). — *Cum* (sau *ce*) *să mai fiu?* — *Ceea ce am fost* (=mamă iubitoare). — *Cum a ajuns?* — (A ajuns) *să cerșească* (=cerșetor).

2. În fraze de acestea, avem propoziții cu *predicat*

nominal în care locul *numelui predicativ* îl ține o *propoziție secundară*. Se vede bine că această propoziție secundară are în frază funcțiunea unui nume predicativ pe lângă verbul de care depinde, fiindcă acest verb este sau *verbul ajutător a fi* sau un alt verb cu funcțiune de verb ajutător, cum e *a rămânea* (ceva), *a ajunge* (ceva) ș. a., iar propoziția subordinată care împreună cu el alcătuiește predicat poate fi înlocuită cu un *nume* (substantiv, adjectiv, pronume), precum am văzut în exemplele de mai sus.

Acest fel de propoziții subordonate care au funcțiunea unui nume predicativ pe lângă un verb ajutător formând împreună cu el predicatul unei propoziții se chiamă propoziții *predicative*.

Propozițiile predicative se leagă de verbul ajutător de care țin prin pronume relative, prin conjuncțiuni și prin ad-
verbe, sau de-a-dreptul.

7. Propoziții circumstanțiale condiționale.

1. Să luăm aminte la fraze ca acestea:

Dacă dumneata, tată, găsești cu cale așa, răspunse fata, te ascult. (Ispirescu, Porcul cel fermecat).

De ai fi venit cu binele, poate m'ași fi înduplecat. (Ispirescu, Lupul cel năzdrăvan și Făt-Frumos).

Dacă-i așa, apoi veniți să vă sărute mama! (I. Creangă, Capra cu trei iezi).

Vei greși totdeauna, dacă vei judeca pe om numai după ideile ce le exprimă. (Titu Maiorescu, Din experiență).

De-ar ști omul ce-ar păți, De 'nainte s'ar păzi! (I. Creangă, Povestea lui Harap-alb).

Măcar tu să fii acela, ce-ai zice? (Din același).

Ba mi se pare c'a da el și teleagă, și plug, și otic, și tot, numai să scape de noi, zise Ochilă. (Din același).

Să fie toți oameni drepți și de omenie, n'ar mai fi certuri și războaie în lume!

2. În fraze de acest fel, propozițiunea subordonată care începe, de obicei, cu conjuncțiunea *dacă, de* (=dacă) ș. a. arată condiția sub care se poate îndeplini acțiunea numită în propoziția (principală sau secundară) de care ea depinde.

— *În ce condiții te ascult? — Dacă d-ta găsești cu cale. — Când* (adică *în ce condițiuni, în ce caz*) s'ar păzi omul mai de 'nainte. — *Când* (=dacă) *ar ști* (de 'nainte) *ce-ar păți*. — *În ce cazuri* (sau *condițiuni*) *vei greși totdeauna? — Dacă vei judeca pe om numai după ideile ce le exprimă.*

— *Când* (=în ce condiții) n'ar mai fi certuri și războaie? — *Să fie* (=dacă ar fi, în cazul când ar fi) *toți oamenii drepți și de omenie.*

— *Când* ai zice? — *Măcar tu să fii* (=dacă tu ai fi) *acela.*

— *Când* ar da tot? — *Numai să scape* (=dacă ar scăpa) *de noi.*

Acest fel de propoziții subordonate care arată condiția sub care se îndeplinește lucrarea din propoziția supraordinată ei se numesc propoziții *condiționale*.

3. Ele se leagă de propoziția de care depind prin conjuncțiuni condiționale (ca: *dacă, de*) sau alte expresii echivalente (măcar, numai ș. a.) sau de-a-dreptul.

Uneori propoziții care ar părea că sunt circumstanțiale *de timp* (fiindcă încep cu *când, până când* ș. a.) pot fi, în intenția celui ce le rostește, *condiționale*: *Când ar ști omul ce-ar păți, de'nainte s'ar păzi.* (I. Creangă, Capra cu trei iezi: aceeași frază dată mai sus sub forma: *De-ar ști omul...*).

Predicatul propozițiilor condiționale e la modul indicativ, sau la conjunctiv, sau la optativ, sau la imperativ.

8. Propoziții circumstanțiale concesive.

1. Alt fel de construcții:

Vai! nu voiu avea noroc a vedea această zi (a domniei dreptății și frăției în lume), de și eu asemeni am muncit și am pățimit pentru dreptate! (N. Bălcescu).

Căruța lui, de și era ferecată cu teie, cu curmeie, însă era o căruță bună. (I. Creangă, Moș Nichifor Coțcariul).

Cu toate că vede primejdia, viteazul nu dă îndărăt.

Măcar că-i arăți că greșește, încăpățânatul nu recunoaște.

De și e cu trei ani mai mic, totuși e mai înalt decât frate-su.

Tu, că ești mare, și tot n'ai îndrăzni!

De și n'ai merita, te iert!

Să-mi fi spus oricine, și n'aș fi crezut una ca asta!

Învățații, că (=deși) sunt învățați, și tot nu știu toate!

2. În construcții de acest fel se arată că o lucrare oarecare *tot se face* (sau *nu se face*), *deși* în împrejurările de care e vorba, *te-ai aștepta* (ar fi logic, ar fi drept, ar fi normal) *să fie din potrivă*, adică să nu se facă (sau să se facă). E dar o abatere de la ce e firesc, o *concesiune*, adică o îngăduință de la ceea ce trebuie, de la ceea ce e regulă sau lege în lume.

D. e., *ar fi drept* ca cine a luptat pentru izbânda unei idei să apuce ziua realizării ei; *totuși*, aceasta nu se întâmplă cu toți; pentru mulți *e o abatere* de la ceea ce ar fi drept să fie.

Normal ar fi ca o căruță legată cu teie și curmeie să nu țină la drum, să nu fie bună; *totuși*, de și căruța lui Moș Nichifor se găsea în aceste împrejurări, ea *se abătea* de la această regulă: era bună.

Ar fi *logic*, ca, arătând unui om că greșește, el să recunoască greșala; aceasta e *firesc* pentru orice om

cu judecată; *totuși* e o *înfrângere* a acestei norme la cel încăpățânat. Ș. a. m. d.

O propoziție circumstanțială de acest fel, în care se arată o *regulă*, de la care *totuși se abate* ca o excepție, prin *îngăduință*, prin *concesie*, ceea ce se spune în *propoziția supraordinată* ei, se chiamă propoziție *concesivă*.

3. Propozițiile concesive se leagă de supraordinata lor prin conjuncția *deși*, sau prin expresii echivalente ca *măcar că*, *cu toate că* ș. a. ori de-a-dreptul.

Conjuncția *deși* (sau echivalentele ei) cu care începe propoziția subordonată concesivă cere ca *corelativă*, la începutul propoziției de care depinde, adverbul *totuși* sau *tot*, conjuncții ca *însă*, *dar*, ori expresii ca *cu toate acestea*; adesea însă acestea sunt numai subînțelese.

Predicatul propozițiilor concesive e la modul indicativ, sau la optativ, sau la conjunctiv.

9. Propoziții circumstanțiale consecutive.

1. Să luăm seama la fraze ca acestea:

Bucuria tatălui său era așa de mare, unde vedea că fiu-său are să fie procopsit ca nici unul din fiii de împărați, încât se uita la dânsul ca la soare. (Ispirescu, Zâna munților).

Derdicam (= derădicam, dereticam) și măturam prin casă ca o fată-mare, de n'avea mama grijă, când se ducea undeva. (I. Creangă, Amintiri din copilărie).

Cânta o privighetoare, Cu viersul de fată-mare. Și cânta cu glas duios, De picau frunzele jos! (Același).

Era o vreme, să n'o mai uiți!

2. În fraze ca cele de mai sus, propozițiile subordonate de la sfârșitul frazei, arată o *urmare*, o *consecuție* la care te aștepți neapărat, în urma celor spuse în propoziția supraordinată lor:

Era așa de mare bucuria tatălui, încât se uita la el...

Dereticam prin casă *aşa de bine, de* (= încât) n'avea mama nici o grijă. — Era o vreme (*aşa de frumoasă, încât* trebuia) să n'o mai uiți.

O asemenea propoziție subordinată, în care e vorba de o acțiune care era de așteptat, *în urma* celor cuprinse în propoziția supraordinată ei, se cheamă propoziție *consecutivă*.

3. Propozițiile consecutive se leagă de cea supraordinată de care depind prin adverbul *încât* sau prin conjuncția *de* (= *încât*), ori de-a-dreptul, rămânând, în acest caz, subînțeleasă expresia *încât* sau *de* în fruntea consecutivei (și corelativa sa *aşa de* ca complement circumstanțial de mod pe lângă predicatul propoziției de care depinde consecutiva).

Expresiile *încât, de*, cu care încep propozițiile consecutive (sau care se subînțeleg la ele) sânt cerute de *corelativa* lor (exprimată sau subînțeleasă) *aşa de* din propoziția de care depinde consecutiva. În exprimarea mai scurtă a cugetării, poate lipsi una sau alta din aceste expresii corelative, uneori chiar amândouă.

Construcții sintactice infinitivale și gerunziale.

1. *Până a ajunge el, încetinelul, la serbare, serbarea se și isprăvise.*

Inainte de a se izbi între ele armatele vrăjmașe, cercetașii fiecăreia ispitesc pozițiile adversarului.

Satul Broștenii fiind împrăștiat, ca mai toate satele de la munte, nu se rușina lupul și ursul a se arăta ziua-ameaza-mare prin el. (I. Creangă, Amintiri din copilărie).

Și mergând noi tot așa, cam pe la amiază deodată s'a schimbat vremea cea frumoasă într'o vijelie cumplită. (Același).

2. Construcțiuni de acestea au o situație deosebită din punct de vedere sintactic.

În astfel de construcții sintactice, avem *două verbe*; dar fiind numai unul din ele cu o *formă predicativă*,

adică la un mod personal, construcția, luată în întregime, e o singură propoziție, o propoziție dezvoltată. Partea din ea în care se află celălalt verb, cel la forma nepredicativă (infinitiv ori gerunziu), are funcțiunea de complement circumstanțial.

Observând însă mai de aproape *aceste grupe* de cuvinte, ne izbește faptul că fiecare din ele numai în privința *verbului* nu împlinește condițiile de *formă* cerute spre a fi o *propoziție deosebită*. Incolo, fiecare are în sine toate celelalte elemente ale unei propoziții.

3. Au *subiect*; căci în fiecare e un *nume* (substantiv ori pronume) în cazul *nominativ*, care, privit singur, *nu e* în această grupă *atribut a pozițional* — singura funcțiune sintactică, afară de subiect, ce o mai poate avea un nume în cazul *nominativ*; nu poate deci să aibă aici altă funcțiune decât cea de *subiect*. Așa și este: el este, în această grupă, numele ființei sau lucrului *despre care se spune ceva* prin acel verb la infinitiv sau la gerunziu: Până a ajunge *el...*; înainte de a se izbi *armatele...*; *Broștenii* fiind împrăștiați...; mergând *noi...*

Grupele au apoi *attribute* (el, *incetinelul*; *armatele vrăjmașe*; *satul Broștenii*) și *complemente* (a ajunge *la serbare*; *înainte de a se izbi între ele*; fiind împrăștiați, *ca mai toate satele de la munte*; mergând *tot așa*).

Fiecare din aceste grupe are, prin urmare, în forma cerută, unul din elementele principale ale unei propoziții, *subiectul*; are și elemente secundare, *attribute* ori *complemente*; dar știm că acestea nu-s indispensabile pentru existența unei propoziții; indispensabilă pentru aceasta e a doua parte *principală* a propoziției, *predicatul*, adică, *verbul*; îl are și pe aceasta, însă sub o formă nepersonală: *infinitiv* ori *gerunziu*.

Știm însă că, *fără a schimba câtuși de puțin înțelesul* ideii cuprinse în verb, putem, din punct de vedere morfologic, să înlocuim forma de *infinitiv* cu forma de *conjunctiv* și pe cea de *gerunziu* prin cea de *indicativ* (sau de alt mod personal) — și să transformăm astfel un complement într'o propoziție subordonată cu aceeași funcțiune sintactică: *Până să ajungă el la serbare... Înainte ca armatele să se izbească... Fiindcă satul Broștenii este împrăștiat... Pe când mergem noi tot așa...*

4. Prin urmare, în fond, *ca înțeles*, acest fel de construcțiuni, cu verbe la infinitiv și la gerunziu, au amândouă elementele *principale* ale unei propoziții (și uneori și elemente secundare); numai *ca formă* unul din ele, predicatul, de și există, nu are *înfrățirea* care dă verbului putere de predicat; dar că, în *fond* sau *virtual*, el are această putere, se vede din faptul că, dacă-i dăm altă înfrățire, care nu-i schimbă de loc înțelesul, el prinde puterea ce-i lipsea.

Așa dar, acest fel de construcțiuni au în sine, în fond, de și nu în formă, toate elementele unei propoziții; se numesc însă, tocmai spre a arăta natura lor particulară, *propoziții* (mai exact: *construcții*) *infinitivale* (cele cu verbul la infinitiv) și *gerunziale* (cele cu verbul la modul gerunziu).

5. Construcțiile acestea sintactice sunt în limba noastră o prețioasă moștenire străbună: a construcțiunilor cu *absolut absolut* din limba latină; și ca și acestea pot fi transformate în propoziții circumstanțiale.

Propoziții eliptice.

1. Prin exemplele ce am analizat mai înainte, în alte capitole (*Ușa!* = Închide ușa! *Destul* = E destul ce ai răspuns; treci la loc! *Vine!* = Vine profesorul

ș. a.), ne-am dat seama că, uneori, exprimăm *numai o parte* dintr'o propoziție — și totuși, fiindcă sântem deprinși cu un asemenea mod de a ne exprima cugetarea, înțelegem despre ce e vorba, adică întregim în gând părțile subînțelese din propoziția (sau chiar fraza) din care face parte cuvântul rostit.

Asemenea propoziții din care *se exprimă numai o parte, pe când celelalte lipsesc, fiind subînțelese, se cheamă propoziții eliptice*. (Termenul acesta vine de la cuvântul de origine grecească *elipsă*, care înseamnă *lipsă*; însuși cuvântul nostru „lipsă” vine dintr'o formă bizantină a aceluși cuvânt vechiu grecesc).

2. În convorbirile noastre familiare, mai ales în dialoguri, în răspunsuri la întrebări ce ni se adresează, ne exprimăm cugetarea, de obicei, în propoziții eliptice; răspunzând, nu mai repetăm cuvinte care se subînțeleg de la sine din întrebarea ce ne-a fost adresată; sau, întrebând, nu mai spunem cuvinte care se subînțeleg din șirul convorbirii: — *A venit (cutare)? — Da. — Ai scris? — Nu. — Cine-i acolo? — Eu. — Ai fost unde te-am trimes? — Fost. — Unde ești? — Aici! — Cum?*

Sau la joc: — *Gata? — Gata! — Toți? — Toți!*

Ori în formulele de salutare: — *Bună ziua! — Noroc! — Ce mai faci? — Bine; dar tu?*

Ori când scriem adresa la o petiție (cerere către o autoritate): *Domnului Director al școlii...*; sau adresa la o scrisoare: *Domniei sale, Domnului...*

De asemenea, în obicinuitele versuri cu care încep poeziile populare: *Foaie verde iarbă rea, Sărmană inima mea...*, sau în povestiri: — *Auzi, măi, leneșule, te prinzi să moi posmagii singur, ori ba? — Ba. (I. Creangă).*

— *Mamă, mamă, copilul meu are să moară! — Când și cum? (I. Creangă, Poveste).*

— ...*Atunci... frate-meu cel mare se dă cu nepăsare după uşă şi trage zăvorul.*

— *Ş'atunci? — Atunci grozăvie mare! Nănaşul nostru şi prietenul d-tale cumătru lup se şi arată în prag. — Cine? Cumătru-meu? (I. Creangă, Capra cu trei iezi).*

— *Grădinar, doarme împăratul? — Doarme. (Ispirescu, Cele trei rodii aurite).*

Deodată iese din rodie o fată ca o zână de frumoasă şi îndată începutu a striga cu glas mângâios: — Apă, apă, că mor! (Acelaşi).

— *Rogu-vă să mă găzduiţi. — Bucuros. (Ispirescu, Hoţul împărat).*

— *Cine e acolo...? — Om bun. (Ispirescu, Fata moşului cea cuminte).*

— *Ale cui sunt cirezile astea, fârtaşilor? — Ale lui Mătăhuz împărat. (Ispirescu, Cotoşmanul năzdrăvan).*

3. Luând seama la propoziţii de acestea eliptice, vedem că la unele lipseşte subiectul (sânt *eliptice de subiect*): *Vine (profesorul). (Împăratul) doarme.*

La altele le lipseşte predicatul (*sânt eliptice de predicat*): *Eu (sunt acolo). Om bun (e acolo). Atunci (s'a întâmplat) grozăvia mare! Cine (s'a arătat în prag)? Cumătru-meu (s'a arătat în prag)?*

La altele le lipseşte şi subiectul şi predicatul (*sânt eliptice şi de subiect şi de predicat*), fiind exprimată numai o parte secundară a întregii propoziţii; de exemplu numai un atribut: (*Cirezile astea sunt cirezi*) *ale lui Mătăhuz împărat*; sau numai un complement (direct, indirect, circumstanţial): (*Daţi-mi*) *apă, apă, că mor! (Vă zic) (Vă urez) (Vă doresc) noroc. (Vă dau) (Vă doresc) bună-ziua. (Zic) foaie verde (de) iarbă rea... (Spun, cânt) frunză verde de pe mal... (Adresez această cerere) Domnului Director al şcolaei (cutare). (Rog să se dea această scrisoare) Domniei*

sale Domnului (cutare). Ş'atunci (ce s'a 'ntâmplat)? Când şi cum (are să moară copilul)? (Te găzduim) bucuros.

4. Alteori, în propoziții care au un predicat la un timp compus sau un predicat nominal, nu se exprimă din întreaga propoziție de cât o frântură din acest predicat, fie jumătatea întâi (verbul ajutător), fie jumătatea a doua a predicatului (supinul, ori numele predicativ). De exemplu: — *Ai fi dispus să mergem de seară la teatru?* — *Ași fi.* — *Ai fost unde te-am trimis?* — *Fost.* — *Am trecut clasa?* — *Trecut.* — *Ai deschis sala?* — *Deschis.* — *A cui e cartea asta?* — *A mea.*

Iar când predicatul e un răspuns afirmativ sau negativ, din întreaga propoziție pot lipsi (subînțelegându-se) toate cuvintele, exprimându-se numai adverbul de afirmare sau de negare: *Tu ai fost aseară pe la noi?* — *Da.* — *Măi leneșule, te prinzi să moi posmagii?* — *Ba!* — *Ai scris?* — *Nu.*

E destul dar să se exprime unul singur din cele două elemente ale unei propoziții simple, sau din cele patru ale unei propoziții dezvoltate, ba chiar nu un element întreg ci numai o parte din el, pentru ca în gândul nostru să se întregească de la sine propoziția eliptică.

5. Când subiectul propoziției e un pronume personal, acesta, în limba noastră, nu se exprimă decât dacă vrem anume să accentuăm persoana de care e vorba sau să evităm o confuziune posibilă; altfel, forma verbului arată și persoana, încât nu mai e nevoie să punem pronumele (ca în franțuzește sau în nemțește) spre a ști despre a cătea persoană (I, II sau III) e vorba, când auzim o formă verbală.

6. *Lucrare.* Să arătați propozițiile eliptice din citațele de mai jos, precum și felul lor, și să le întregiți.

— Măi, da bun mai ești de gură! — Și de gură, dar și de lucru. (I. Creangă, Acul și barosul).

— Și nu ești mulțumit cu împărțeala ce s'a făcut, omule? — Nu, domnule judecător... — Câți oameni ați mâncat aceste cincisprezece bucăți de pâne? — Trei oameni, domnule judecător. — Bun. — Câte câte bucăți vin de fiecare om? — Câte cinci bucăți, domnule judecător. (I. Creangă, Cinci pâni).

— Apoi, cucoane, mă prind eu să ți-l secer? — Cum, singur? (I. Creangă, Dănilă prepeleac).

— Iți spun înainte să te ștergi pe bot despre dânsul. — De ce? (I. Creangă, Dănilă Prepeleac).

— Din luptă să ne luptăm ori din săbii să ne tăiem? — zise zmeul. — Ba din luptă, că-i mai dreaptă, zise Făt-Frumos. (I. Creangă, Făt-frumos fiul iepei).

Vorbirea directă și vorbirea indirectă.

1. Adesea, în vorbirea ori în scrisul nostru, avem să spunem (să relatăm, să comunicăm, să reproducem ce am auzit sau ce ni s'a spus) că a spus cineva. Așa e cazul, d. e., în povestiri:

Godacul iar a strigat:

— Tată, nu te înfricoșa, că eu sunt! Ci trezește pe mama, și du-te la împăratul, de-i spune că eu îi fac podul.

Moșnagul atunci zise, îngăimat: „D'apoi ai să-l poți face, dragul tatei?”

— Despre asta, n'ai grijă, tată, că ești cu mine. Numai du-te și vestește împăratului ce-am spus eu.

Baba atunci, venindu-și în sine, sărută băietul și-i zice: „Dragul mamei, drag! Nu-ți pune capul în primejdie...!”

— Nu te îngriji, mămucă! Ai să vezi cine sunt eu!

(I. Creangă, Povestea porcului).

2. Mai sus, ni se spune vorbirea dintre trei inși reproducă de-a-dreptul, așa cum au rostit-o ei, și cum am fi auzit-o și noi, dacă am fi fost de față.

Un asemenea fel de a *reproduce* cuvintele spuse de cineva *întocmai* cum le-a rostit, *cu vorbele lui*, se chiamă *vorbire directă*.

3. Vorbirea cuiva însă, dacă am auzit-o, ori ne-a spus-o cineva, sau am citit-o scrisă, o putem spune altora și cu cuvintele noastre. De exemplu, cele de mai sus:

Purcelul (fiul moșneagului și al babei, care i-au zise vorbind că împăratul dă fata lui după cine i-o face un pod de aur) a strigat lui tată-su să nu se înfricoșeze, că el este, ci să trezească pe mamă-sa și să se ducă la împăratul să-i spună că el îi face podul.

Moșnagul l-a întrebat, îngăimat, dacă poate el să-l facă, iar purcelul i-a răspuns să n'aibă nici o grijă că e cu el; numai să se ducă să vestească împăratului ce-a spus el.

Baba, venindu-și în sine, l-a sărutat și i-a zis să nu-și pună capul în primejdie, iar el i-a zis să nu se îngrijească, că are să vadă dînsa cine e el.

4. Această relatare indirectă a vorbirii cuiva sau a vorbirii dintre mai mulți inși, adică o *reproducere din partea noastră a vorbelor altora*, nepăstrând verbele la persoana I și II, ci *punând toate verbele la persoana III*, se chiamă *vorbire indirectă*.

5. Atât în vorbirea directă cât și în cea indirectă, precum se vede, cuprinsul cugetării e același. Intre ele e numai o deosebire de formă: Povestind acum noi despre ce au vorbit alții, trebuie să punem la persoana III ceea ce în vorbirea directă era la persoana I și II; prin aceasta transformăm propozițiile principale în propoziții complete drepte, iar vocativele le

lăsăm afară; în același timp punem, ca din partea noastră, unde trebuie, verbul „a zis” sau „a spus”, conjuncțiile și alte cuvinte de legătură (verbe, pronume).

Punctuația.

1. Scrisul și tiparul sunt mari invenții ale omenirii, cu cele mai mari urmări pentru cultura omenească.

Prin aceste simboluri ale sunetelor articulate — literele — transpunem în semne pentru simțul văzului sunetele cuvintelor prin care ne exprimăm cugetarea și simțirea. Citind apoi, cu voce sau numai în gând, aceste semne, le înviem, dăm din nou viață cuvintelor însemnate prin ele, transpunând la loc în semne pentru simțul auzului, adică în cuvinte rostite și deci în cugetări cu înțeles, ceea ce era consemnat prin scris sau prin tipar.

2. Dar spre a înțelege lămurit și ușor cugetările consemnate prin scris, nu-s de ajuns numai aceste semne ale alfabetului; căci prin ele însemnăm numai sunetele articulate ale cuvintelor. Vorbirea noastră însă nu constă numai dintr'o înșirare monotonă de cuvinte unele după altele; ci aceste cuvinte se leagă între ele în unități de cugetare — propoziții și fraze. Aceste unități nu numai că au *tonuri* deosebite, după cum e cuprinsă în ele o simplă expunere, ori o întrebare, o mirare, o poruncă, o dorință, ș. a. — oarecum o melodie a cugetării —, ci au, înăuntrul lor și în legătura dintre ele, un *ritm* al cugetării ce se arată în rostirea cuvintelor prin *pauze* (opriri) în mijlocul sau la sfârșitul propozițiilor și frazelor.

3. Prin urmare în această transpunere a vorbirii în semne pentru văz, pe care trebuie apoi prin citire să le transpunem la loc în vorbire vie, nu sânt de ajuns

numai literele spre a da *tonul, ritmul, înțelesul, nuanțele și legăturile* sintactice ale cuvintelor și ale propozițiilor în care-s exprimate feluritele cugetări omezești. Pentru aceasta, la scris și la tipar, mai sunt necesare, pe lângă litere grupate în cuvinte, și *alte semne*.

Aceste semne *indispensabile* pentru *înțelegerea răpede și justă* a celor scrise sau tipărite sânt *semnele de punctuație*.

Care sunt aceste semne, știți din ce ați citit și ați învățat încă de când ați început a învăța să scrieți și să citiți. De aceea știți care e semnificația și întrebuințarea lor în genere.

4. Trebuie să observăm însă (precum, de altfel, vede oricine din cercetarea cu luare-a-minte a punctuației întrebuințate de diferiți scriitori) că, deși, în general, se dă aceeași valoare semnelor de punctuație de către toți (d. e. *punctul* pentru o pauză mai mare în vorbire, *punctul și virgula* pentru o pauză mijlocie, *virgula* pentru o pauză scurtă, *parenteza* pentru o lămurire a parte, închisă în mijlocul unei propoziții ș. a. m. d.) —, totuși tocmai în privința notării și întinderii acestor pauze din vorbire e o mare deosebire între scriitori, cum e și natural, fiindcă aceeași deosebire e și în vorbirea oamenilor: Unul vrea să sublinieze mai mult articulațiile diferitelor părți ale cugetării sale, e un spirit mai migălos, mai analitic; sau e mai atent la punctuație ori mai ordonat la scris. Altul privește și exprimă cugetarea sa în unități mai mari, oarecum într'un arc mai întins, e, cum se zice, un spirit sintetic, mai concentrat; sau e mai puțin preocupat de punctuație, ori cu un ritm mai iute în cugetare și în viață.

5. De aceea, *semnele de punctuație au, în general, o valoare și deci o întrebuințare uniformă*; însă în aplicarea unora din ele e lăsată oarecare *latitudine* personalității scriitorului. Căci ele sânt ceva *convențional*, un *sistem de semne*, în privința întrebuințării cărora e o învoire în linii generale, dar cu nuanțe în aplicare.

6. *Punctul* se pune spre a arăta că acolo e ceva terminat: *a)* la sfârșitul unei propoziții, cu care se încheie cugetarea; *b)* după un titlu; *c)* la sfârșitul unei prescurtări de cuvânt.

Intr'o frază mai lungă, unii scriitori pun punct la sfârșitul unei perioade; alții însă pun punct și virgulă. Ba, în vremea din urmă, unii scriitori (gazetari) au luat obiceiul de a pune punct chiar după o propoziție urmată de o subordonată relativă: „E o zi mare. Care a fost uitată”.

7. *Punctul și virgula* arată o pauză mijlocie, între cele însemnate prin punct și cele însemnate prin virgulă; se întrebuințează deci: *a)* spre a despărți perioadele unei fraze, care au oarecare independență, în cât ar putea fi și propoziții deosebite; *b)* grupe de propoziții înăuntrul unei fraze sau propoziții cu multe părți secundare despărțite prin virgule.

Cine vrea s'arate mai strâns legătura dintre asemenea propoziții independente care se urmează, pune punct și virgulă; cine nu, pune punct.

8. *Virgula* arată pauzele cele mai mici din cursul vorbirii. Ea desparte deci în genere: *a)* părțile (cuvinte sau propoziții) cu aceeași funcțiune, dacă nu-s legate prin conjuncțiile și ori *sau*; *b)* o apozitie însoțită de un atribut, de cuvintele între care e cuprinsă; *c)* vocativul; *d)* interjecția; *e)* complementul circumstanțial așezat înaintea verbului sau propoziția circumstanțială

așezată înaintea propoziției principale; *f*) cuvintele sau propozițiile intercalate între subiect și predicat sau între un verb și complementul său direct; *g*) conjuncțiunile disjunctive când sunt așezate după predicat, iar nu la începutul propoziției (mi-a spus, însă, că...) și conjuncțiunile conclusive de restul propoziției; *h*) desparte, de asemenea, propozițiile coordonate libere, sau legate prin alte conjuncțiuni decât *și* ori *sau*; *i*) subordonatele puse înaintea supraordinatelor lor; *j*) subordonatele circumstanțiale așezate după propoziția sau cuvântul ce-l determină; *l*) subordonatele relative explicative (așezate între subiectul și predicatul altei propoziții sau după cuvântul ce-l determină); *m*) subordonatele care încep cu alte conjuncțiuni decât *să* și *că*.

Dar unii scriitori, vrând să arate mai strâns legătura părților ce se țin unele de altele, nu pun virgula în unele cazuri de subt *e*), *f*), *g*), ș. a. De exemplu, mai sus, n'am pus virgulă înaintea lui „când” cu care începe propoziția circumstanțială, ci am scris „(desparte) conjuncțiunile disjunctive când sunt așezate după predicat”, pe când alții ar fi pus virgulă; sau din potrivă, am pus virgulă înaintea și în urma conjuncțiunii adversative: „mi-a spus, însă, că...”, sau în construcții ca: „De exemplu, mai sus, am pus...”, pe când alții nu pun virgulă în cazuri de acestea. Ș. a. m. d.

9. *Două puncte se pun*: a) când urmează citarea întocmai a unui text sau a vorbelor cuiva (însoțite, la unii, și de semnele de citație); b) când urmează o enumerare.

10. *Semnele citării* (e de preferat în românește acest termen franțuzismului *ghilemele* sau *ghilemete*, care e cu totul eterogen în limba noastră și nici nu are su-

net plăcut) se întrebuițează spre a închide între ele un text sau cuvintele reproduse întocmai.

11. *Liniuța* se pune: *a)* în dialoguri, pe rând, de câte ori se schimbă persoana care vorbește; unii, în aceste cazuri, pun semnele citației, în loc de liniuță; *b)* spre a lega cuvintele fără accent propriu în vorbire de cele cu care se pronunță împreună; *c)* spre a lega părțile unui cuvânt compus, când acestea, deși formând împreună o noțiune nouă, nu și-au pierdut cu totul independența, ceea ce se vedește prin faptul că nu și-au pierdut accentul propriu.

În cazurile *b)* și *c)*, *liniuța* se mai numește și *trăsătură* (mai bine de cât *trăsură*) *de unire*.

Întrebuițarea *liniuței* în locul apostrofului, cum practică și recomandă unii (d. e. „*m-am* dus“, în loc de „*m'am* dus“, nu are justificare în acest sistem de semne, ci poate aduce confuziune în priceperea formelor limbii.

12. *Apostroful* se pune în locul unei vocale a unui cuvânt lăsate afară.

13. *Semnul întrebării*. Poate, drept vorbind, numai în privința acestui singur semn de punctuație nu e nici o îndoială când trebuie să-l pui: se pune totdeauna la sfârșitul unei propoziții (întregi sau eliptice) sau al unei fraze întrebătoare. *A venit cineva? Cine?* (Dar chiar și la acesta: Unii scriu, d. e., *Cine e acolo, întrebă el?*; alții: *Cine e acolo? — întrebă el*).

14. *Semnul exclamării* sau al *exclamației* se pune, de asemenea, la sfârșitul propozițiilor și frazelor sau chiar al cuvintelor izolate (interjecții) care exprimă o uimire, o admirație, o dorință, o poruncă, o mânie și alte sentimente de acestea care *mișcă* sau *turbură*

sufletul. *Mare minune mai e și asta! Cum ași vrea să nu mă supăr niciodată! Piei din ochii mei!*

Dar, în unele cazuri, nu mai e aplicare uniformă. De exemplu, unii, după interjecții pun semnul exclamației: *Vai! ce-am făcut!* iar alții virgulă: *Vai, ce-am făcut!*, lăsând exclamația numai la sfârșitul propoziției.

15. *Parenteza* încheie între arcurile, între scoabele sau între liniuțele ei, o lămurire incidentală (adesea o întreagă propoziție) înăuntrul unei propoziții sau unei fraze, sau o lămurire la sfârșitul ei. De exemplu: *Când vei veni deseară la noi (precum ne-am înțeles), să nu uiți să mi-aduci cartea. Grec îngrecat, Cu nouă haine 'mbrăcat.* (Gâcitoare despre „porumb, păpușoiu”, din volumul *Cimiliturile Românilor* de Artur Goroveiu). Dar alții ar putea pune între virgule parenteza din mijlocul frazei și lăsa fără parenteză însemnarea despre gâcitoare.

16. *Punctele de suspendare* sau *de suspensiune* se pun când, citând spusele cuiva, lăsăm la o parte ceva din șirul lor; sau când vrem să arătăm că e o șovăire, o întrerupere sau o oprire mai lungă a vorbirii, un gând neterminat, care ar mai putea continua: „*Am ctit cu plăcere scrisoarea prin care îmi dedicați completa ediție a poeziilor naționale culese de D-voastră. Vă mulțămesc că Română și ca Doamnă. Ca Română, căci ați alăturat numele meu ...la aceste cântice scăpate de uitare..., carele amintesc bucuriile, durerile, istoria și simțimintele Țerei... Ca Doamnă, vă mulțămesc că ați dat ca desăvârșită proprietate rodul ocupării voastre de mai mulți ani la Azilul-Elena ce am fundat pentru pruncii găsiți...*” (Din scrisoarea Măriei Sale Doamnei Elena Cuza, către poetul Vasile Alecsandri, care-i dedicase culegerea sa „Poezii populare

ale Românilor"). Punctele de suspensiune din mijlocul textului citat înseamnă că acolo am lăsat afară mai multe cuvinte; iar cele de la sfârșit înseamnă că textul citat nu se sfârșește acolo, ci mai urmează.

„Tu nu ești pescar; n'ai dat cu undița niciodată... E plăcut... La mine, acolo, e frumos de tot". (I. Al. Brătescu-Voinești, Privighetoarea). Aici, punctele de suspensiune vor să arate o scurtă tăcere în cursul vorbirii, o frământare spre a spune mai bine ce simte vorbitorul. Alt scriitor însă, cu alt ritm, ar fi pus în locul lor un singur punct sau punct și virgulă.

Lucrare. Căutați câte două fraze în manualele voastre de istorie, de religie, de fizică, de geografie și arătați îndreptățirea semnelor de punctuație ce au.

Incheiere.

(Lectură liberă).

Terminând cu cele de mai sus studiul *gramaticii limbei române*, să desprindem acum din el spiritul lui, aducându-ne din nou în minte cele ce am spus la început despre rostul acestui studiu.

1. Orice limbă are în însăși vieța ei liberă și curgătoare *formele ei gramaticale*, care-i dau nu numai însușirea de limbă, de *grai* în genere (adică de cel mai precis și mai minunat instrument de cugetare proprie și de comunicare între oameni), ci, odată cu aceasta, acele *forme* îi dau, împreună cu *vocabularul* ei, o înfățișare proprie în lume, *originalitatea* ei față cu limbile altor popoare, *frumusețea* ei particulară, acel farmec deosebit, care face din ea, pentru orice națiune, *comoara* ei cea mai scumpă. Căci în limbă și în literatura ei se oglindește sufletul unei națiuni, ceea ce ea a putut crea în lumea cugetării și a simțirii; și prin ea sânt date posibilități de creații viitoare.

2. Aceste forme gramaticale alcătuiesc regulile *logiceii limbei*, adică ale *dreptei cugetări* și ale *dreptei vorbiri*.

Ca și la orice limbă, aceste forme nu i le-a dat limbei noastre *nici un învățat* și *nici o adunare de învățați*; căci *nici un om*, ori cât de învățat și de genial ar fi, nu poate avea atâta talent și atâta putere de creație, de imaginație, de invențiune, de judecată pătrunzătoare, de pricepere a armoniei între sine a diferitelor părți ale limbei, cât le-a primit din strămoși și le-a desvoltat mai departe *o națiune întreagă*, în cursul vieței a zeci și sute de rânduri de oameni (de generații) care au întrupat-o de-a-lungul secolelor ei de existență.

3. De aceea, numai *observând* cu pătrundere *limba însăși*, *studiindu-o*, ne putem da seama de bogăția, de frumusețile și de regulile ei. Acestea nu-s ceva deosebit de ea, alături de ea, ci fac una cu ea, se arată (și în același timp sunt ascunse) în orice cuvânt al ei și în orice cugetare spusă prin cuvintele și expresiile ei.

Formele gramaticale ale limbei nu-s ceva abstract mort, strein cugetării și vorbirii noastre zilnice, ci tot așa de concrete, de intime și de vii ca și limba însăși.

Din această stare de fapt putem scoate câteva învățăminte.

4. *Limba*, cu regulile ei, neputând fi creată de nimeni, ci *creându-se ea însăși*, prin națiunea întreagă, cine se încearcă să dea el, de la sine, limbei regulile și forme pe care nu le scoate din *vieța reală* a limbei, ci din închipuirea lui, greșește — crezându-se mai înțelept decât națiunea întreagă, în care limba s'a născut și și-a dat formele ei firești, nu prin *reflexiunea* intenționată a cuiva, ci *spontan*, adică de la sine, ca un produs al naturii.

Aşa au greşit la noi, — de altfel din cele mai bune intenţii — precum veţi vedea în clasele următoare, unii învăţaţi şi scriitori; aşa greşesc şi azi destui (mai ales scriitori grăbiţi, la gazete, şi cei care se iau după ei), împrumutând cu uşurinţă de la alte limbi, ori vrând să impună ei, după judecata lor, limbei noastre cuvinte care o înăbuşă forme ori principii care nu se potrivesc cu *geniul* ei, cu *spiritul* ei propriu, cu *mersul* şi cu *structura* ei.

5. Constatăm deci că limba se *supune* şi ea, ca ori ce există în lumea aceasta, *la legi*. Dacă nu le-ar avea şi dacă nu s'ar supune lor, ar pieri.

Astfel şi fiecare din noi putem *stăpâni* bine limba noastră pentru cugetarea noastră proprie numai *supunându-ne* legilor ei, muncind spre a o *studia* şi a o cunoaşte cât mai bine.

6. Prin limba noastră ne dăm seama cât *datorăm* fiecare din noi *naţiunii* noastre, cât de mult *vieţa* noastră *individuală* este legată de *vieţa strămoşilor* noştri, cât de mărginită şi chiar imposibilă ar fi cugetarea noastră personală fără limba *maternă*.

Prin ea *ne simţim una* cu toţi cei care au vorbit-o şi cu toţi cei ce o vorbesc acum tot ca limba lor părintească, ne simţim toţi ca *fiii aceleiaşi mame*, aceleiaşi naţiuni şi în acelaşi timp ca posesori în comun ai unui imens bun sufletesc, care este al nostru, a fost al părinţilor, şi va fi al urmaşilor noştri. Fiecare din noi simte, vorbind şi auzind limba naţională, că *nu e singur în lume; sufletul îi creşte*, ştiindu-se *frate de limbă maternă* cu milioane de alţi oameni, având numai ei în lume această *avere naţională*, limba şi literatura neamului lor.

7. *Limba maternă*, cu vocabularul ei din străbuni şi cu structura ei proprie e *chiagul* cel mai puternic al unei naţiuni, cea care *ţine trează* în fiecare *conştiinţa naţională*.

De aceea fiecare din noi trebuie să avem pentru ea *iubirea și respectul* ce se cuvin unei *mame*. Să nu întrebuițăm cu nepăsare, ori înjosindu-o această nesțimată avere moștenită, pe care trebuie să o transmitem mai departe curată și plină de viață. Să nu lepădăm cu ușurință cuvintele și formele ei proprii, felul ei de a fi, spre a ne întrupa cugetarea și vorbirea în cuvinte și în forme streine de prisos, chiar de-ar fi ale unei limbi mai cultivate, — care sânt potrivite și frumoase la ea, dar pot fi lipsite de viață și urîte la noi.

8. Căci prin graba de a adopta, *fără necesitate*, expresii și forme din alte limbi, se pierde caracterul *original* al limbei materne și deci al cugetărei fiecăruia dintre noi, limba noastră devine ceva amorf, hibrid, o ființă care-și slăbește mereu organele și sucurile ce-i susțin viața, se expune la decadentă, întâi în clasele cultivate, apoi și în păturile adânci ale națiunii, care imită vorba și purtarea celor considerați ca mai sus decât ei.

9. Această grijă de păstrarea viguroasă a limbei materne nu însemnează însă că trebuie să ținem limba pe loc și să nu împrumutăm de fel cuvinte pentru idei care nu au în limba noastră (sau nu au așa de *precis*) termeni corespunzători. Aceasta nici nu e posibil: știința, cultura, viața economică internațională ni-i aduc continuu, și nici o limbă nu se poate închide inovațiilor timpului și influențelor popoarelor cu care vine în atingere. Numai că acest împrumut trebuie să se facă numai când *e necesar*, ca un proces de asimilare organică, iar nu cu ușurința sau cu vanitatea nătângă a oamenilor fără judecată și care nu cunosc bine propria lor limbă.

10. E nu numai folositor, dar necesar, să învățăm și alte limbi, cât mai bine. Dar nu spre a le adopta ca *limbă de conversație zilnică între noi*, nu spre a

le întrebuința în vorba și în scrisul *între noi, în locul limbei noastre* naționale, ci numai spre a ne *cultiva* prin ele mai bine, spre a avea o cugetare mai distinsă și o vorbire cât mai aleasă *în limba noastră proprie*.

Un scriitor strein a fost, de curând, uimit, constatând că noi suntem *singurul popor din lume* la care se vorbește *între noi*, zilnic, în clasele așa zise mai cultivate sau mai înstărite, *de preferință*, o limbă streină (adesea abia cunoscându-o), crezând că prin aceasta arătăm o cultură mai înaltă. Din potrivă, aceasta arată *lipsă de cultură adevărată* și o foarte *slabă conștiință națională*.

11. Orice națiune cu adevărat cultivată și sănătoasă e *mândră de limba sa*, o *studiază* cât mai stăruitor, o întrebuințează și o cultivă cu dragoste în toate clasele ei sociale, mai ales în cele cultivate. Ar considera ca o *micșorare a demnității sale și a prestigiului său în lume*, dacă în clasele sale superioare s'ar vorbi zilnic o limbă streină.

12. Să facem dar și noi, de mici și apoi ca oameni maturi, ceea ce fac și au făcut toate popoarele luminate, mari și mici: să ne *respectăm* și să ne *întărim* pe noi înși-ne, să avem demnitate națională, cinstindu-ne limba noastră, studiindu-o și vorbindu-o între noi mai cu iubire decât pe oricare alta.

13. Limba națională fiind însă o creațiune așa de vastă și în continuă prefacere și creștere, ca ori ce e viu, nu e ceva *static*, adică ceva ce stă pe loc și căruia-i poți prinde ușor tot cuprinsul și toate formele, toată bogăția și toate nuanțele; ci e ceva *dinamic*, greu de prins în toată întinderea, adică ceva în mișcare, prefăcându-și neconținut vocabularul prin împrumuturi, prin derivări și compuneri din propriul ei fond, prin schimbarea sensului unor cuvinte și învechirea și moartea altora.

În această necurmată evoluție rămâne însă ceva *statornic*, ca o temelie neclintită: rămân *formele ei gramaticale*, formele ei de declinare, de conjugare și de legătură a cuvintelor în exprimarea cugetării, — *morfologia și sintaxa ei*.

Din acestea, ne-am dat seama de cele fundamentale; mai rămân încă, pentru studiat în clasele următoare, particularități mai subtile ale limbei. Și încă: gramatica nu poate analiza în întregime toate nuanțele de forme și toată finețea unei limbi.

Pe acestea le simțim mai mult decât le putem analiza din scrierile marilor noștri scriitori, din creațiunile literaturii populare și din vorbirea vie, zilnică, isteță, a poporului nostru.
